

Universitat de Lleida

PREMIS A TREBALLS DE RECERCA DE LA UdL
per a l'estudiantat de batxillerat i cicles formatius de grau superior

No és Hollywood, és Màfia

Júlia Prados Solà

Centre: Col·legi Claver (Lleida)

Tutor: Francesc Closa Salinas

Data: juny, 2021

No és Hollywood, és **Màfia**

La glorificació de la Cosa Nostra al cinema

RESUMEN/ABSTRACT

Este trabajo se fundamenta a partir de la siguiente tesis: la representación de la Cosa Nostra en los films de Hollywood ha tergiversado la concepción popular de la Mafia. Concebir la figura del mafioso como un personaje romántico ha glorificado al crimen organizado catapultándolo así a la categoría de héroe generacional. Lo que esta investigación pretende es comprender holísticamente el fenómeno mafioso para así tratarlo de forma crítica. Educar apelando a hechos históricos para poder discernir la ficción de la verosimilitud, concretamente en los antedichos films. Asimismo, este trabajo anhela fomentar un consumo responsable de todo contenido multimedia. Para ello se ha realizado una investigación histórica y teórica sobre la Mafia respaldada por una entrevista al Museo de la Mafia de Las Vegas, cuyo propósito es educar y preservar la memoria histórica. A continuación, se han analizado quince películas del género mafioso con el propósito de comprobar su realismo o su carencia del mismo. Contra todo pronóstico, los films hollywoodienses tratan con mucho rigor ciertos aspectos de la Cosa Nostra, aunque a ellos se suma la grandilocuencia presente en las escenas dramáticas. Por ello se puede afirmar que Hollywood no ha sido el responsable exclusivo de la glorificación de la Mafia, pero sí ha contribuido en ella de forma significativa.

This paper is based on the following thesis: Cosa Nostra's portrayal in Hollywood movies has distorted the popular conception towards the Mafia. Conceiving the mobster figure a romantic character has glorified organized crime catapulting it to the generational hero category. What this investigation aims is to understand holistically the Mafia phenomenon so that it is treated critically. To educate appealing historical facts in order to discern fiction from verisimilitude, more specifically in aforesaid films. Likewise, this paper yearns to encourage a responsible consume of any multimedia content. To this effect, a historical and theoretical investigation backed by an interview to the Las Vegas Mob Museum has been made. The porpoise of said museum is to educate and preserve historic memory. Consecutively, fifteen movie analysis belonging to the Mafia genre have been made for the purpose of testing their realism or their lack of it. Against all odds, Hollywood films portray rigorously certain aspects concerning the Cosa Nostra, in spite of the grandiloquence present in dramatic scenes. Thus it is to be affirmed that Hollywood has not been the exclusive responsible for Mafia's glorification, however it has indeed contributed to it significantly.

Cosa Nostra; Mafia; crimen organizado; Sicilia; *El Padrino*

ÍNDIX

CAPÍTOL I – Cos'è la Maffia?	7
1.2 Etimologia del concepte Màfia	9
1.3 Què no és la Màfia? (definició apofàtica)	10
CAPÍTOL II – La gènesi de la Màfia	12
2.1 Història de l'opressió siciliana	12
2.2 La psicologia ètnica de Sicília	16
2.3 Concepció italiana de Sicília	17
2.4 La proto-Màfia	18
2.5 La Màfia original	18
2.6 L'altre costat del toll	22
CAPÍTOL III – El <i>modus operandi</i> de la Màfia	23
3.1 La jerarquia de la Màfia	23
3.2 Ritus d'iniciació	26
3.3 Il comparatico	27
3.3.2 Fari u compari	29
3.4 El <i>pizzu</i> , l'impost mafiós	29
3.5 L' <i>omertà</i> , la llei del silenci	31
3.6 L'honor mafiós	34
3.7 Tipus d'execucions, tècniques homicides i l' <i>sfregio</i>	36
CAPÍTOL IV – <i>Il linguaggio omertoso</i>	38
4.1 Diccionari d'expressions de la Màfia	40
4.2 L'evolució del <i>linguaggio omertoso</i> al <i>mafiese</i>	44
4.3 <i>Il codice Provenzano</i>	46
4.4 La simbologia de la Màfia	48
CAPÍTOL V – La decadència de la Màfia	49
5.1 La dictadura militar de Totò Riina	49
5.2 El <i>pentito</i> dels <i>pentiti</i>	52
5.3 El Maxi Procés	54
5.4 Falcone, heroi en terra <i>infidelium</i>	56
5.4.2 L' <i>attentatunni</i>	58
5.5 L'enderrocament de la Cosa Nostra	60
Marc pràctic	63
<i>THE GODFATHER</i>	64
<i>MEAN STREETS</i>	72
<i>THE GODFATHER PART II</i>	77
<i>SCARFACE</i>	85

<i>ONCE UPON A TIME IN AMERICA</i>	90
<i>THE UNTOUCHABLES</i>	95
<i>THE GODFATHER PART III</i>	99
<i>GOODFELLAS</i>	104
<i>A BRONX TALE</i>	112
<i>CASINO</i>	119
<i>DONNIE BRASCO</i>	125
<i>ANALYZE THIS</i>	131
<i>LA MAFIA UCCIDE SOLO D'ESTATE</i>	136
<i>GOTTI</i>	140
<i>IL TRADITORE</i>	145
Conclusions	150
Glossari de vocabulari	153
Bibliografia	158
Webgrafia (webs consultades i referenciades)	159
Webgrafia (webs consultades i no referenciades)	162
Annexos	166
Annex I - Entrevista al Museu de la Màfia de Las Vegas (<i>The Mob Museum</i>)	166
Versió original (en anglès)	166
Versió traduïda (en català)	167
Annex II – Proposta d'entrevista al Museu de la Màfia de Corleone (<i>Centro Internazionale di Documentazione sulla Mafia e del Movimento Antimafia</i>)	169
Annex III - Llistat de pel·lícules/documentals visionats	170

AGRAÏMENTS

A continuació compartiré amb vosaltres, lectors i lectores, el fruit d'aquests darrers mesos. Abans, però, és menester agrair a un grup de persones el suport i l'acompanyament que m'han ofert al llarg de la meva investigació. En primer lloc, vull agrair el suport que el meu pare i la meva mare m'han ofert durant la confecció d'aquest projecte. Han mostrat les seves sinceres opinions i m'han acompanyat en les llargues hores de recerca i redacció. Així mateix voldria agrair la immensa ajuda que Claire White, responsable de programes educatius del Museu de la Màfia de las Vegas, m'ha ofert genuïnament. Els coneixements que m'ha transmès m'han permès assolir una visió rigorosa i crítica envers el crim organitzat. Tot i que de ben segur no en serà coneixedor, vull mostrar el meu agraïment a l'escriptor John Dickie, una eminència dins de l'estudi de la Màfia. El seu llibre, que citaré profusament al llarg del treball, m'ha permès tenir una comprensió holística i versemblant del que ha estat i és el fenomen mafiós. I finalment, gràcies a totes les ànimes curioses que es prenguin el temps de llegir el meu treball de recerca.

INTRODUCCIÓ

Presentació: La tesi sobre la qual es vertebra aquest treball de recerca neix a partir d'una inquietud, una curiositat, fruit dels grans clàssics de Hollywood. Durant la visualització d'un film del gènere mafiós se'ns poden presentar diverses incògnites, per exemple: és versemblant això que estic veient? És realista la informació que se m'està transmetent? Aquest treball pretén resoldre els diversos dubtes o mites que històricament han configurat una misteriosa aureola entorn la Cosa Nostra, la Màfia siciliana. Per tant, el que desitjo assolir és la desmitificació del fenomen mafiós el qual, sota el meu parer, ha estat encoratjat per una representació cinematogràfica qüestionable. Tradicionalment, la Màfia ha apel·lat a un discurs i a uns valors que més tard esdevindrien elements dramàtics de les grans produccions de Hollywood. La forma en que aquestes pel·lícules han representat la Cosa Nostra al llarg de les dècades ha influït considerablement en la concepció popular del crim organitzat. Conseqüentment, concebre al mafiós com a un personatge romàntic ha glorificat la Màfia i l'ha catapultat a la categoria d'heroïna, si més no, d'antiheroïna.

Motivació: El que ha impulsat la confecció d'aquest treball ha estat la necessitat de tenir una visió crítica a l'hora de visionar films del gènere mafiós. És important saber discernir què és Màfia i què és Hollywood per tal de poder adreçar l'actual problema del crim organitzat amb responsabilitat. Per aquest motiu, hem de conèixer el marc històric en que s'emmarca la gènesi de la Màfia i els factors que han permès la seva evolució fins als nostres dies.

Objectius:

- Comprendre el fenomen mafiós holísticament per a tractar-lo de forma crítica.
- Educar per a discernir ficció de versemblança.
- Analitzar el realisme, o la falta del propi, present en films del gènere mafiós.
- Fomentar un consum de contingut multimèdia responsable.

Metodologia: La primera part del treball, el marc teòric, ha consistit en una recerca històrica en què s'ha intentat comprendre el quan, el com i el per què de la Màfia. Ha estat distribuïda en cinc capítols que recullen informació extreta de llibres de temàtica històrica i de webs online del mateix tarannà. La investigació ha estat recolzada per una entrevista a *The Mob Museum*. L'anomenat Museu de la Màfia de Las Vegas és una organització sense ànim de lucre que té com a missió facilitar l'entesa de la història i l'impacte que la Màfia ha tingut dins la societat nord-americana. Un cop s'ha elaborat un organigrama de l'organització criminal i del seu *modus operandi*, s'han redactat quinze anàlisis de films del gènere mafiós amb l'objectiu d'esbrinar si representen de forma versemblant el crim organitzat o si el glorifiquen i l'embelleixen amb fins dramàtics. Aquestes anàlisis constitueixen el marc pràctic del treball. La metodologia emprada ha estat la següent: s'han escollit quinze pel·lícules pertanyents al gènere mafiós. Seguidament, s'han analitzat si bé els elements o els eixos transversals d'aquestes pel·lícules representen la

Màfia de forma versemblant. A l'hora de triar quins films serien analitzats s'han aplicat els següents criteris: la seva nacionalitat i la seva fama popular. S'han tingut en compte produccions tant nord-americanes com italianes. Tant els Estats Units d'Amèrica com Itàlia han estat dos països que han patit de primera mà el crim organitzat, tot i que no l'han enfocat des d'un punt de vista diferent a la gran pantalla. D'altra banda, s'ha posat l'accent en aquelles pel·lícules que han tingut una gran transcendència, aquells "clàssics" que per la seva fama popular podrien facilitar la permissió o l'acceptació social de la Màfia.

Estructura de la memòria: La primera part del treball, el marc teòric, està constituït per una investigació històrica distribuïda en cinc capítols i recolzada per una entrevista prèviament citada. La segona part del treball, el marc pràctic, està configurat per quinze anàlisis de films del gènere mafiós. Cada anàlisi conté una fitxa tècnica de la pel·lícula en qüestió, una radiografia dels seus eixos principals i una reflexió on es debat si bé el film representa de forma versemblant el crim organitzat o si mostra similituds amb altres obres del mateix gènere. A continuació, es trobarà un glossari amb tots els mots tècnics emprats al llarg de treball. La majoria d'ells són d'origen italià i per tant s'ha considerat menester facilitar aquesta ajuda al lector o a la lectora. Finalment, el treball compta amb tres annexos: el primer d'ells és l'entrevista sencera a *The Mob Museum*, ja que al marc teòric només s'ha citat una part d'ella. Seguidament, una proposta d'entrevista al *Centro Internazionale di Documentazione sulla Mafia e del Movimento Antimafia* i, finalment, un llistat de tot el contingut multimèdia (documentals i pel·lícules) emprats en l'elaboració d'aquest treball.

CAPÍTOL I – Cos'è la Maffia?

“Temerle al nombre solo agranda el temor al hombre” – Hermione Granger, *Harry Potter i la pedra filosofal*.¹

La Màfia és una organització criminal que es fonamenta en l'extorsió, la violència i el delictes. Aprofita la feblesa de l'autoritat de la llei per a imposar la pròpia i es lucra de la violència i la vulneració dels drets de les persones a costa del seu benefici. És el màxim exponent del crim organitzat ja que si ens endinsem en la seva estructura interna veurem que té els seus trets propis, com ara: el seu llenguatge, el seu propi codi d'honor i la seva memòria històrica juntament amb la seva diplomàcia i respectives normes.

Malgrat que hem encunyat la paraula “Màfia” per a designar qualsevol tipus d'activitats criminals, la gènesis d'aquesta es situa a l'illa de Sicília. Amb el pas dels anys, la Màfia siciliana es va anar expandint més enllà del Mediterrani i coetàniament van anar apareixent organitzacions criminals d'un tarannà molt semblant al seu. Històricament, Itàlia ha estat el bressol de diverses màfies, totes elles amb el seu propi nom i les seves peculiaritats. Cal dir que són diverses però que n'hi ha quatre de principals, la Camorra (a Campania), la 'Ndrangheta (a Calabria), la Sacra Corona Unita (a Apulia) i la Cosa Nostra, la Màfia siciliana, gran protagonista d'aquest treball de recerca.

La Cosa Nostra és considerada un mal perenne per a Sicília, l'illa del sol. John Dickie, historiador i acadèmic britànic, afirmaria que la Màfia és tant antiga com el mateix Estat italià², perquè sempre ha existit tot i que ha metamorfosat i s'ha manifestat en diverses formes i contexts. Però el que està clar és que ha assetjat l'illa siciliana durant segles, fins a ser considerada no només el càncer de Sicília, sinó el d'Itàlia en si.

3

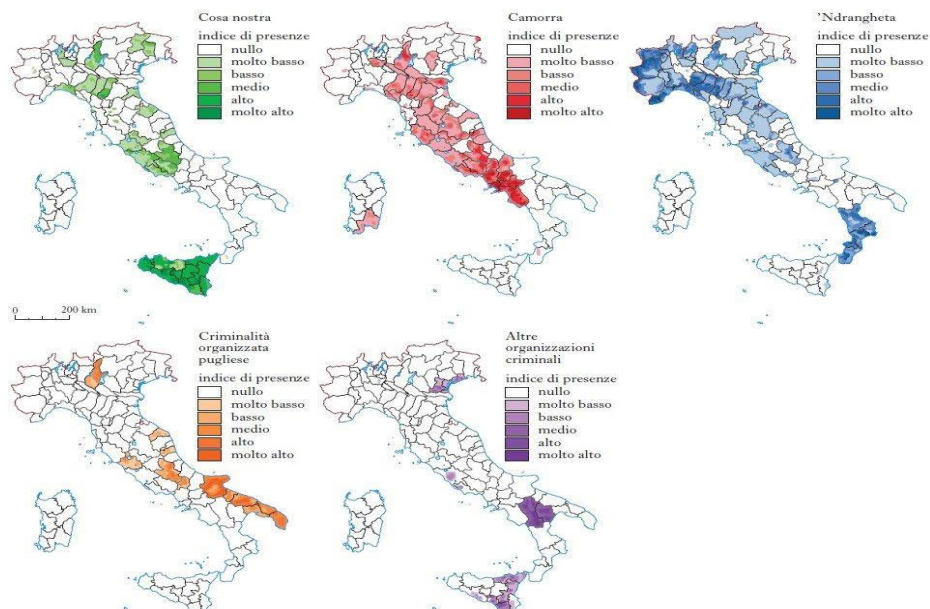

Fig.1. Mapa de l'organització de màfies italianes al llarg de la península itàlica. A continuació el trobarem desglossat i analitzat per zones.

¹ Rowling, J.K., *Harry Potter i la pedra filosofal*, Londres, Bloomsbury Publishing, 1997.

² Dickie, J., *Cosa Nostra: Historia de la Mafia siciliana*, Londres, Hodder & Stoughton, 2004.

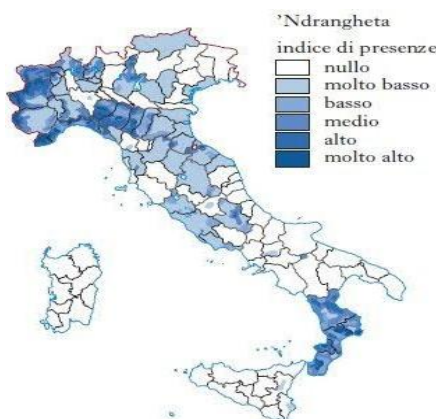
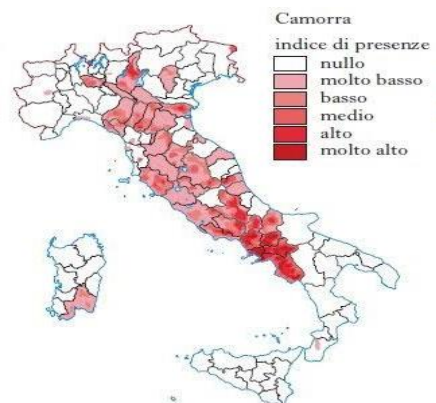
³ Rober i Lety, *(No tan) breve historia de la mafia en Italia*, ROBERT I LETI <https://www.mochileandoporelmundo.com/historia-de-la-mafia-en-italia-sicilia-cosa-nostra/>, [10-05-2020].

Per introduir-vos les diverses xarxes criminals italianes, comentaré la influència geogràfica que tenen les quatre principals organitzacions criminals locals. Si analitzem aquest mapa, veurem que la presència de la Cosa Nostra (verd) impera principalment a Sicília, tot i que amb la immigració fruit de la Revolució Industrial, es va desplaçar a Estats Units regint, sobretot, les ciutats de Chicago i Nova York. Cal dir que malgrat governar l'illa siciliana en la seva totalitat, també ha tingut influència en altres zones d'Itàlia com ara el Laci, la

Liguria, l'Emilia-Romana i Friuli-Venècia Julia, al nord-est de la península itàlica.

D'altra banda, la Camorra (vermell), també coneguda com la màfia napolitana, regna sobre la regió de la Campània, i s'estén el seu poder per tota la Itàlia central (Laci, Toscana, Umbria...), per bona part de la Sardenya del sud i per alguns territoris de l'Emilia-Romana i de Llombardia. És una perillósíssima organització criminal que evoluciona constantment i en el últimes dècades ha donat lloc al naixement de grups molt fragmentats i violents a les àrees de Nàpols i Caserta.

La 'Ndrangheta (blau), és una organització criminal que inicialment va néixer com a branca de la Cosa Nostra però actualment n'és independent i té una projecció internacional immensa. Es de coneixement públic que ha establert relacions comercials amb les xarxes narcotraficants de Mèxic i Colòmbia. A més a més, el seu perill resideix també en la seva capacitat d'infiltrar-se a l'economia legal. Impera sobretot a la regió de Calabria, tot i que estén el seus tentacles fins a la Itàlia nord, manifestant-se a Llombardia, el Piemont i l'Emilia-Romana.

D'altra banda, la Sacra Corona Unita actua exclusivament a Apúlia, sobretot la seva capital, Bari. Exerceix el seu poder a la part meridional de la regió, el Salento (l'extremitat sud-est de la península). La Sacra Corona Unita també controla diverses regions del Laci, Abruzzo i Llombardia. Tot i que a la regió d'Apúlia existeixen diverses agrupacions criminals molt violentes que operen de manera independent. Aquest mapa mostra com cap territori italià se salva del crim organitzat.

1.2 Etimologia del concepte Màfia

Sembla ser que en la nostra societat hem encunyat el concepte “Màfia” i l’hem dotat d’una connotació pejorativa. Però coneixem realment l’origen etimològic d’aquest mot? Hi ha diverses teories en quant als orígens del concepte “Màfia” tot i que no n’acabem de treure l’aigua clara.

D’una banda, i tenint en compte el context històric de Sicília, es creu que el seu origen podria ser fruit del domini musulmà a l’illa, que hi va tenir lloc a partir del segle IX.⁴ *Mu’afah* significa en àrab “protecció dels dèbils” o “lloc de refugi”. Però com és possible que una organització criminal tingui el seu origen en una espècie d’asil popular? Respondré amb més profunditat aquesta pregunta en el següent capítol, però de moment deixem-ho en que les capes més pobres de la societat siciliana volien escapar d’una forta opressió estatal. En conseqüència, la població rural va acabar apel·lant a la protecció de societats o grups de bandolers que s’oposaven al govern i que passarien a ser els protectors dels pobres. És possible que d’aquí derivi la següent teoria, que diu que “*Maffia*” prové del dialecte toscà –de la Toscana– i no del sicilià. Es traduiria com a ‘misèria’, i té força sentit doncs inicialment les persones protegides per la Màfia conformaven l’estrat més pobre de la societat. D’aquí que s’hagi estès fins als nostres dies la concepció de la Màfia com un Robin Hood a la siciliana.

El dialecte sicilià entén el mot “mafiós” com l’adjectiu que designa una persona segura de sí mateixa, atrevida, i bella. Nogensmenys, aquest concepte comença a adoptar una connotació negativa amb el despampolant triomf d’una obra de teatre escrita en sicilià.⁵ *I mafiusi di la Vicaria* – els mafiosos (de la presó) de Vicaria – fou estrenada l’any 1863 a Palerm. Els seus personatges, els *mafiusi*, eren un tipus de banda que de ben segur ens resultarà familiar. Els seus membres eren dirigits per un cap i tots ells havien de passar un ritus d’iniciació. És curiós com els conceptes “respecte”, “humilitat” i “*pizzu*”, tant característics dins l’estructura de la Màfia, són presents en la representació teatral.

Finalment, la quarta i última teoria vincula el concepte “Màfia” amb la lluita i les revoltes sicilianes. Les “Vespres Sicilianes” de 1282, revoltes populars que propugnaven el final de dominació francesa a l’illa, es van desenvolupar sota l’eslògan sicilià “Morte Alla Francia Italia Anela” (La Mort de França Itàlia Anhela), l’acrònim del qual és MAFIA. Així mateix també es considera l’acrònim de “Mazzini Autorizza Furti Incendi Avvelenamenti” (Manzzini autoritza robatoris, incendis, enverinaments). Giuseppe Manzzini fou una de les imatges de la Unificació Italiana. Va contribuir d’una manera decisiva a la unificació del Regne d’Itàlia mitjançant la unió de diversos estats italians, alguns dominats per potències estrangeres fins al segle XIX.

⁴ Dickie, J., *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*

⁵ ANDINO, Tito, *Descifrando el fenomeno mafioso siciliano*, Opinió de Tito Andino. <http://www.detectivesdeguerra.com/2018/10/descifrando-el-fenomeno-mafioso.html>, [15-05-2020].

1.3 Què no és la Màfia? (definició apofàtica)

Crec que abans d'endinsar-nos en el sagnant món de la Màfia, hem d'establir uns precedents que ens permetin discernir què és Màfia i què no és Màfia. Això és important per tal de comprendre correctament el fenomen mafiós i evitar qualificar certs grups criminals de "Màfia" tot i no ser-ho.

Definir apofàticament és dir què és quelcom dient el que no és. És a dir, definir què és Màfia dient allò que no és. La Màfia no és ni 'Ndrangheta, ni Camorra ni Corona Unita. La Màfia es aquella que neix a Sicília sota el nom de Cosa Nostra. Avui en dia és inevitable que els mitjans de comunicació i, fins i tot nosaltres mateixos/es utilitzem aquest concepte per encabir tot tipus d'activitats il·lícites, tot i així, hauríem de tenir present aquesta informació a l'hora de fer ús d'aquest mot.

La Màfia tampoc és exactament Mà Negra. Diversos historiadors i historiadores, com ara John Dickie, afirmen que la Mà Negra (en italià, *Mano Nera*) fou una branca italoamericana de la Màfia que es dedicava a l'extorsió de famílies i comerciants. Aprofito l'avenença per a fer un apunt referent a la Màfia italoamericana. No és el mateix la Cosa Nostra que la Màfia italoamericana. És cert que ambdues organitzacions criminals comparteixen un origen llunyà, unes tradicions força similars i uns lligams històrics i culturals. Però el que realment les unia era una estreta relació comercial.

L'any 1957, les famílies mafioses capdavanteres del monopoli de la Màfia, nord-americanes i italianes, varen crear una comissió a Palerm. Aquesta fou celebrada entre els dies 12 i 16 d'octubre al sumptuós *Grand Hotel des Palmes* i va reunir les famoses "Cinc Famílies de Nova York" amb els *capi* (les figures capdavanteres) del crim organitzat mundial. Varen posar sobre la taula els nous interessos i ambicions de les respectives Famílies. Preveient l'èxit i el marge de guany que possiblement generaria el mercat de l'heroïna, italians i nord-americans van col·laborar. Cal posar de manifest l'especial interès que tenia la Màfia nord-americana per la siciliana degut a la quantitat de contactes polítics dels quals disposava. Aquella mateixa setmana es va repartir el negoci de la heroïna entre caps de la Cosa Nostra i caps de la Màfia italoamericana.

6

Fig. 2. Postal del 'Grand Hotel et des Palmes' a Palerm, dècada dels 50.

⁶ Imatge extreta de <https://strangeflowers.wordpress.com/2012/07/14/places-grand-hotel-et-des-palmes/>

Aquesta comissió o cúpula, com se la ha anomenat amb anterioritat, va tenir una gran transcendència criminal i de fet va passar a la història com “el gran cim de l’heroïna”, “*la cumbre de la heroïna*”. La Màfia fou responsable que l’ús inicialment farmacològic de l’heroïna passés a consumir-se irreflexivament a través d’una campanya escrupolosament dissenyada, la qual assentaria els fonaments del seu negoci més rendible: el tràfic il·legal de l’heroïna. Hi van assistir personatges “il·lustres” com Joseph ‘Joe’ Bonanno, un dels més grans gàngsters de Nova York; Salvatore “Ciaschiteddu” Greco, els germans Salvatore i Angelo La Barbera, caps palermitans que liderarien el mercat de l’heroïna; i finalment, el celebèrrim boss nord-americà Lucky Luciano, considerat el pare del crim organitzat.

7

Fig. 3. Organigrama on apareixen set de les grans figures de la Màfia italoamericana. Salvatore Lucania, més conegut com a Charlie ‘Lucky’ Luciano, encapçala als que serien els més grans gàngsters de l’època a Nova York. Entre ells, l’anomenat Joseph ‘Joe’ Bonanno i el famós Alphonse ‘Al’ Capone, alias ‘Scarface’. Els dos primers citats, van acudir presencialment

Finalment, m’agradaria explicar la diferència entre Màfia i Hampa. L’Hampa fa referència al conjunt de persones es dediquen a la realització d’activitats il·lícites. Tenen trets propis com un codi secret i un llenguatge –anomenat popularment “tumbero” o llenguatge mafiós-. La seva font de recursos emana directament de mitjans il·legals com ara robatoris, extorsions, segrests, estafes...,etc. Es regeixen per una organització que distribueix als seus membres i els encomana tasques, tots ells dirigits per un cap. Sembla ser que en només unes línies podem fer una comparativa important entre la Màfia i l’Hampa, de fet, si busquem al diccionari aquests conceptes els trobarem com a sinònims. Ara bé, anem a matissar aquestes definicions. Sí, és evident que ambdós comparteixen infinitat de denominadors comuns, però realment són sinònims? Podem parlar de Màfia igual que d’Hampa? Sí i no. Si considerem que la Màfia és un concepte general que al·ludeix a aquelles organitzacions o societats criminals que cometen crims, extorsions i altres delictes per a medrar i obtenir poder, doncs sí, podríem considerar-les germanes. Però si volem ser una mica perepinyetes com és el meu cas, diríem que no són ben bé iguals. Entenent la Màfia com a Cosa Nostra, com a organització criminal siciliana, podríem dir que no és igual a l’Hampa, però que en forma part degut a la seva condició de societat que aprofita la poca fermesa de la llei per tal d’imposar la seva. La Màfia no equival directament a l’Hampa, sinó que en forma part.

⁷ Imatge extreta de <https://www.pinterest.pt/pin/150589181268609601/>

CAPÍTOL II – La gènesi de la Màfia

“Y, en medio de todas esas disputas -un enclave español de la época- Sicilia desarrolló su propio sistema de organización y supervivencia a la ocupación.”⁸

2.1 Història de l'opressió siciliana

Per tal de comprendre la Màfia hem de conèixer la cultura, la història i la tradició en la que s'inscriu. Si bé és cert que l'organització en qüestió es va escampar com una taca d'oli per tota la península itàlica i, posteriorment, bona part de Nord-Amèrica, té un punt de partida: l'illa de Sicília. Gran part de la història de la Màfia és en realitat un gruix significatiu de la història de Sicília. Per què? Doncs perquè podem parlar d'una societat criminal nascuda indirectament com a fruit de l'opressió que patia la mateixa illa.

⁹Ancestralment, Sicília ha estat sota el govern de potències estrangeres que s'han imposat com l'autoritat dirigent. La història de la opressió de Sicília comença a esbossar-se amb l'arribada de poblacions indoeuropees. Aquesta diàspora es va concretant amb l'ocupació dels elimis, fundadors de les colònies Erix i Segesta, i els sículs, portadors de la cultura egea i cretenca i introductors del cavall, l'agricultura i el culte als morts. Ja a l'edat de bronze, l'illa es va consolidar com un dels més estratègics enclavaments mediterranis. Conseqüentment, va enriquir-se gràcies a la indústria de la pedra tot proveint indrets com Malta, el Peloponès i Troia. La xarxa comercial de Sicília va eixamplar-se considerablement sent un punt geogràfic clau entre Europa i Àfrica. És així com Sicília va teixir una xarxa comercial amb Itàlia meridional, Cartago i Roma. Als inicis de l'edat de ferro, els colonitzadors fenicis van assentar-se a la part occidental de l'illa fundant Palerm, Solunto, Mozia i Entella. Pel que fa als colonitzadors grecs, van estendre's per l'est i el sud de Sicília creant al seu pas colònies sota el nom de Catània, Siracusa i Agrigento, entre d'altres. Cal matisar, però, que els grecs doris imperaven al sud-est de l'illa en tant que els grecs jònics es van establir al nord-est.

10

Fig. 4. Restes del teatre grec de Taormina amb el mont Etna de fons.

⁸ ANDINO, Tito, *Descifrando el fenomeno mafioso siciliano*, Opinió de Tito Andino, <http://www.detectivesdeguerra.com/2018/10/descifrando-el-fenomeno-mafioso.html>, [09-06-2020].

⁹ *Historia de Sicília*, TRINAKRIA TOURS, [09-06-2020]. <https://www.shinesicily.com/sicilia/guia/historia/>; *Atlas Histórico del Mediterraneo*, EXPLORE THE MED, <http://explorethemed.com/SicilyClassEs.asp?c=1>, [09-06-2020]; Breve Historia de Sicília, ASOCIACIÓN SICILIANA DE TUCUMÁN, <https://asociacionsicilianatucuman.wordpress.com/historia-sicilia/>, [09-06-2020]; *Historia de Sicília*, LONELY PLANET, <https://www.lonelyplanet.es/europa/italia/sicilia/historia>, [09-06-2020].

¹⁰ Imatge extreta de: <https://www.viajandoentrepiedras.com/taormina-sicilia/>

Davant l'arribada de dites potències coetànies, el poble sicilià es va fondre en cultures, llengües i tradicions alienes i va quedar dividit en tres grups humans: els èlims (originaris de Grècia), els sicans (originaris d'Espanya o del nord d'Àfrica) i els sículs (originaris de Calabria, Itàlia). És cert que Sicília va embellir amb la construcció de grans obres arquitectòniques i va assolir un lloc en el mapa comercial internacional, però no ho va fer com a regne autònom, sinó com a titella de les potències invasores.

Seguidament, l'illa del sol cau en mans del gegant hegemònic: Roma. A l'acabar la Primera Guerra Púnica (264-241), esdevé la primera província fora de la península itàlica, però a l'hora de la veritat, actua com el graner explotat de la metròpolis. Es nega a la població rural el dret a la ciutadania i se la supedita al treball forçós dels *latifondi*, grans extensions de terra que serien clau per al naixement de la Màfia. Els abusos del governadors romans contra la civilització siciliana van conduir a dues revoltes populars sense èxit: la Primera Guerra Servil (135-132 a. C.) i la Segona Guerra Servil (104-101 a. C.). Després de la caiguda de l'Imperi d'Occident, Sicília passa per les mans de germànics, escandinaus, ostrogots i bizantins.

Recordem que una de les teories etimològiques del mot "Màfia", atribueix el seu origen a la llengua àrab. L'any 952 neix l'Emirat de Sicília (صقلية إمارة, *Imarat Siqilliyya*), un Estat islàmic medieval vigent fins l'any 1072. L'illa va ser conquerida i dividida en tres regions administratives (*valli*): Val di Noto (sud-est de l'illa), Val Demone (nord-est de l'illa) i Val di Mazara (meitat occidental de l'illa). Malgrat la seva d'ocupació, els àrabs van implantar reformes agràries (sistemes d'irrigació) molt positives per a la productivitat. La Sicília històricament cristiana va esdevenir una de les més belles corts musulmanes i un notori refugi cultural.

11

12

Fig. 5. i Fig. 6., respectivament. A l'esquerra, un mapa de les tres regions administratives de Sicília, les *Tre Valli* (Val di Noto, Val Demone i Val di Mazara). A la dreta, una imatge del *Il Palazzo dei Normanni* ("El palau dels normands"), situat a Palerm.

¹¹ Imatge extreta de: <https://www.agrigentoierieoggi.it/agrigento-nella-sicilia-delle-tre-valli/>

¹² Imatge extreta de: <https://www.calapeppa.com/dintorni/palazzo-reale-cappella-palatina-palazzo-dei-normanni/?lang=ENGLISH>

Seguidament, després de 31 d'anys de sang i fetge, l'exèrcit normand s'assenta en territori sicilià i el rei Ruggiero II, mecenes de les arts, vetlla pel progrés econòmic i cultural. Un dels vestigis del seu pas és *il Palazzo dei Normanni*, que tot i ser un palau fortificat islàmic (segle IX), va ser transformat en virtut de la seu del govern normand. El Palau dels Normands fou el bressol de la primera escola poètica italiana.

¹³Com una joguina d'infants, les potències europees s'arrabassen de les mans l'estratègica Sicília. De la dinastia alemanya Hohenstaufen (Frederic II de Suàbia, 1194) passa a la casa francesa Anjou. El rei Carles I d'Anjou trasllada la capital a Nàpols donant pas a un declivi econòmic devastador. Així doncs, la població siciliana ix i marca la història amb el sagnant aixecament popular del dilluns de Pasqua de 1282, amb vista d'expulsar l'ocupació francesa. Es creu que el tret que va donar inici a la revolta va ser la violació d'una jove siciliana a mans dels francesos. En resposta al greuge, la població rural va assassinar a sang freda qualsevol francès amb qui es va topar. Curiosament, dit esdeveniment va inspirar *I vespri Siciliani*, òpera de Giuseppe Verdi. La noblesa siciliana desitjava amb fervor disposar de certa autonomia política, així que va expulsar la dinastia angevina de Sicília. Nogensmenys, el contraatac de Carles d'Anjou era imminent, pel que les elits de l'illa es van aliar amb Pere III 'el Gran' - marit de Constança II de Sicília i rei de Aragó, València i comte de Barcelona - i el van convidar a reivindicar els drets de la seva esposa lliurant-li el regne. D'aquesta manera no només es va aconseguir retornar sang siciliana al tro, sinó una via lliure per a segregar Sicília de Nàpols i expulsar als francesos per sempre. Anem entenent d'on venen les reminiscències de l'àrab, el francès, el català, el grec, l'espanyol i l'alemany en el sicilià?

14

Fig. 7. Constança de Sicília.

Constança II de Sicília, reina consort d'Aragó, de València i comtessa de Barcelona. El 1262, quan comptava amb 14 anys, va contraure noces amb Pere III. Dit matrimoni no només segellava una aliança política sinó que estenia la influència catalanoaragonesa per la Mediterrània central. La reivindicació del tro sicilià va esdevenir l'eix de la política del seu marit. Venint d'una família de grans dones com Violant d'Hongria (sogra) i Constança I de Sicília (besàvia), va ser una excel·lent col·laboradora del govern. Quan Pere III va partir en una expedició a Tunísia, la reina Constança II va assessorar al seu fill Alfons en l'administració dels governs peninsulars. Seguidament, fou la mà dreta del seu fill Jaume durant el seu mandat a Sicília. Es coneguda per "buona Constanza" per les seves obres virtuoses.

¹³ *Historia de Sicília*, TRINAKRIA TOURS, <https://www.shinesicily.com/sicilia/guia/historia/>, [10-06-2020]; Carlos I, Rey de Sicilia (1226-1285), ENCICLONET, <http://www.mcabiografias.com/app-bio/do/show?key=carlos-i-rey-de-sicilia>, [10-06-2020].

¹⁴ *Constanza I de Sicilia*, REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, <http://dbe.rah.es/biografias/4829/constanza-de-sicilia-i> [10-06-2020]; *Reino de Sicilia*, VIQUIPEDIA, http://190.85.46.51/CONTENIDOS/wikipedia/content/a/reino_de_sicilia.html, [10-06-2020].

Disculpeu el parèntesi anterior, però donada la considerable quantitat d'informació que hi ha de Pere III, m'estimaria més aprofundir en la vida de personatges com Constança II, sovint oblidades descaradament. Tot i que la història l'ha recordada com una beata generosa amb l'Església catòlica, crec que és menester commemorar-la com una dirigent política compromesa i una excel·lent diplomàtica.

Amb l'extinció dels descendents de Constança II de Sicília, el matrimoni dels Reis Catòlics (1469) va enfortir els vincles entre Espanya i l'illa, la qual va quedar sota domini espanyol tres segles més. Seguidament entren en joc tres dinasties aristocràtiques que es van disputar durant dècades l'hegemonia de Sicília. Va ser un període molt convuls i feixuc que no només va tenir com a escenari l'illa en qüestió, sinó diversos camps de batalla en que disputaven interessos aliens a la població siciliana. És per aquest motiu que vull que us sonin els noms d'aquestes dinasties però que us quedeu especialment amb la casa de Borbó. La col·lisió de Sicília en l'òrbita hispànica va ser realment devastadora per a la població. A finals del segle XIV, la civilització siciliana va quedar realment marginada del panorama mundial. La part oriental de Mediterrani estava en mans del l'Imperi otomà, en tant que Sicília no tenia relacions de cap mena amb Itàlia. El Renaixement va passar de llarg florint així un irreversible estat d'ignorància i misèria. Un segle més tard, la cort siciliana era merament orquestrada per l'Església Catòlica a través del Sant Ofici, esdevenint així un niu de violència i corrupció. Per si el domini hispànic no hagués esclafat prou la terra siciliana, el període borbònic va traduir-se en un règim opressiu per a la població rural, però idoni per a la creació de la Màfia.

15

Fig. 8. Mapa de la Unificació italiana (1815 - 1971). El mapa il·lustra els moviments de Cavour (fletxa verda) i de Garibaldi (fletxa vermella).

Finalment acabarem aquest capítol amb un breu resum de la Unificació italiana. Abans, però, m'agradaria destacar que estic eludint un gruix significant d'informació per tal de proporcionar una imatge completa de la història de Sicília. Conseqüentment, hi ha batalles, regnats i esdeveniments històrics que no em serà possible explicar detalladament.

Vegem ara la Unificació italiana. Diguem-ne que una part dels poder europeus volien acabar amb l'anomenat Regne de les Dues Sicílies (Nàpols i Sicília). En aquells temps, Itàlia era un vast conglomerat de països independents. Un trencaclosques ideològic, social i polític que el rei de Sardenya, Victor Manel II, i el seu ministre, Conde Camilo di Cavour, van unificar des del nord.

¹⁵ Imatge extreta de: <http://cliomadrid.blogspot.com/2015/11/la-unificacion-de-italia-1859-1870.html>

De la mateixa manera, el militar i polític Giuseppe Garibaldi, va iniciar el procés d'unificació des del sud, partint des de Sicília. Conseqüentment, l'any 1871, neix Itàlia, un nou Estat unificat regit per una monarquia constitucional. Sicília, que havia passat de mans en mans com un regal de Nadal, una rifa entre potències, tenia un nou govern. La història de l'opressió de Sicília, però, no acaba aquí, sinó segueix rebent cops de bastó per part d'un govern italià amb qui la població no s'entén de cap de les maneres. I ja per acabar-ho d'adobar, arriben dues Guerres Mundials amb una intervenció especialment punyent per part de feixistes italians i nazis, com molt bé veiem en la pel·lícula *Malèna*¹⁶.

És cert que moltes terres han estat subordinades als grans poders hegemònics i a les misèries més esgarrifoses. Tanmateix, l'escarni que ha viscut històricament l'illa mediterrània és un factor clau per tal d'explicar el per què de la Màfia. L'ocupació estrangera ha marcat tant a foc la cultura popular de Sicília que fins i tot una persona de la península itàlica era considerada estrangera. La població siciliana mai ha tingut un precedent històric per bolcar la seva confiança en un govern. L'illa ha estat subordinada pels grans poders mundials, els quals mai van tenir en compte el benestar i el dret d'autodeterminació i identitat de la població. És per aquest motiu que ha hagut de cercar vies de subsistència i ha acabat apel·lant a organitzacions criminals en virtut de protecció.

2.2 La psicologia ètnica de Sicília

En els capítols posteriors veurem fins a quin punt la Màfia i la cultura siciliana han estat estrictament enllaçades, tot i que el seu vincle ha caducat a dia d'avui. De totes maneres, no podem explicar l'aparició d'un grup criminal històric com és la Cosa Nostra sense entendre el seu bressol cultural, l'ètnia que l'envoltava i que en certa manera va predisposar la seva gènesi. Compte, no estic dient que Sicília sigui la responsable exclusiva de la Màfia, sinó que hi ha certs factors dins el marc històric de l'illa que han llaurat el camí per a que es donés l'aparició de l'organització.

Vegem quina ha estat històricament aquesta psicologia ètnica de Sicília i quina relació té amb el naixement del nostre objecte d'estudi. Parlaré de l'home sicilià tradicional. L'individu en qüestió vertebrava la seva vida entorn a diversos pilars: la família, l'honor, la terra i l'amistat, per destacar-ne alguns. El sicilià és un home de tradicions, molt arrelat a la història i a la cultura de la seva terra, Sicília. És important que el seu comportament sigui exemplificant, diguem-ne, honorífic. És el *pater familias*, ha de ser un model a seguir, quelcom semblant a un heroi local. Ell és el protector màxim de la família i, si s'escau, ha de ser capaç de defensar també a la família amiga. Tots aquests elements, però, orbiten entorn a un pilar encara més fonamental: l'honor. En el següent capítol concretarem específicament la preservació d'aquest honor, però ara per ara, diguem-ne que parlem d'una concepció molt cultural, gairebé literària. L'home sicilià ha de ser el màxim responsable de preservar el nom de la família. Per què? Doncs perquè la mínima actitud indecorosa pot posar un risc categòric l'honor, i per tant, el respecte a la família. A afers culturals, el codi d'honor ha estat un pilar clau en la civilització siciliana. És primordial que les famílies defensin el seu honor, perquè sense ell, no són ningú. Històricament, a Sicília s'ha dit *Chi perdi l'onuri nun lu trova cchiù*. ("Qui perd l'honor

¹⁶ Tornatore, G. 2000, *Malèna*. Miramax, Medusa Produzione.

no el torna a trobar”). I ja per coronar la festa, vegem que diu Leonardo Sciascia, literat sicilià, sobre la família tradicional siciliana:

“In Sicilia la famiglia, nelle sue vaste rarnificazioni ha questa funzione: di proteggere, di privilegiare i suoi membri rispetto ai doveri che la società e lo stato impongono a tutti. E' la radice della mafia. Lo so bene.” – Leonardo Sciascia (1979)¹⁷

“A Sicília, la família, en les seves vastes ramificacions, té aquesta funció: protegir i privilegiar als seus membres respecte als deures que la societat i l'Estat imposen a tots. Aquesta és l'arrel de la Màfia. Ho sé bé.”

2.3 Concepció italiana de Sicília

Per tal de poder comprendre l'aparició d'un grup de poder com la Màfia, la seva permissió i la seva innegable transcendència, hem d'entendre Sicília en la seva dimensió més psicològica. Tot i així, no podem parlar només d'un punt de vista de la psicologia ètnica siciliana. Dins de l'illa, la ciutadania es regia per un sistema de moral i unes tradicions molts arrelades a la seva terra, sovint pervertides per l'opinió estrangera. El que vull dir és que la poca consideració que han tingut certes nacions amb Sicília s'ha manifestat, no només en la seva cultura i història, sinó en el naixement de la Màfia.

Històricament, la península itàlica ha consolidat una ferma opinió envers a la població de Sicília. Recordo que la concepció que ara compartiré és merament anecdòtica, és un estereotip que s'ha heretat de segle en segle i que a dia d'avui pot resultar tant còmic com ofensiu. Tot i així, és interessant conèixer-la. L'home sicilià és de psicologia simple, de “cortos alcances”. Tal i com ho són les seves terres i la seva cultura, no s'adapta als nous temps, viu inscrit al camp i als vestigis d'una època passada. En definitiva, viu en el retard d'un món que no s'atura. A més a més, sota el seu estendard d'honor medieval, promou unes formes violentes i antiquades d'actuar. Aquesta aureola honorífica que pretenen assolir no els dota de res més que d'un egoisme sense escrúpols ni límits. És un corcó i fer negocis amb ell, un martiri. El pitjor càrrec al que es podia destinar un dirigent polític italià era al govern de Sicília. Curiosament, aquesta visió es conservada a mode de broma: establir relacions institucionals/comercials amb el sud d'Itàlia es considera un llast. Vegeu el film *Benvinguts al sud*¹⁸.

Evidentment que aquesta visió és una mirada molt arquetípica de Sicília i que és possible que avui en dia s'estigui extingint de mica en mica. Tot i així, és interessant conèixer-la per que a vegem aquesta concepció històrica i anecdòtica de l'home sicilià.

¹⁷ Sciascia, L. *La Sicilia come metafora*. Itàlia. Mondadori, 1979.

¹⁸ Miniero, L. 2011. *Benvinguts al sud*. Coproducción Italia-Alemania; Medusa Produzione, Cattleya, Sky Cinema, Constantin Film.

2.4 La proto-Màfia

¹⁹És sorprenentment difícil determinar la gènesi d'un grup criminal com la Màfia, i més havent vist que la definició d'Hampa és tant ambigua. De grups criminals n'hi ha a totes les nacions i en pràcticament tots els sectors es practiquen accions il·lícites. Però això no significa que puguem encerclar aquests grups humans i les seves actuacions sota el nom de Màfia.

A l'hora de definir l'inici de dita organització criminal ens trobem amb un extens compendi de clans i/o bandes que transcendeixen en el temps i en l'espai. És a dir, que han existit en un indret geogràfic concret durant força temps i que per tant és complicat dir si són Màfia o no. Aleshores podem apel·lar a un patró de conducta basat en un sistema de valors i de moral molt arrelat a la cultura siciliana. Si trobem aquesta tradició dins d'un clan i, a més, aquest es vertebrava a partir de l'extorsió i la preservació del silenci, probablement ens trobem davant una espècie de proto-Màfia. Amb "proto-Màfia" entenem els diversos grups humans abans de la Màfia, una espècie de precedents de l'organització criminal que van assentar unes bases i uns patrons a l'hora de comportar-se i actuar. ²⁰Per exemple, està documentat que a la regió de Favara (municipi de Sicília) imperava un tipus de germanor dedicada a l'extorsió de treballadors de les mines de sofre. La germanor en qüestió s'anomenava "La Fratellanza" que prenia el seu nom de *fratello* (en italià, "germà"). Així doncs, podem afirmar que dit precedent de la Màfia ja es vertebrava a partir d'un vincle familiar/fraternal entre els seus membres. Tomasso Buscetta – un membre retirat de la Cosa Nostra –, va confessar que l'estructura interna de "La Fratellanza" era molt semblant a la de la Cosa Nostra del segle XX. Ja en temps de La Fratellanza es parlava de *vendetta* i *omertà* (les veurem a continuació).

2.5 La Màfia original

Com he comentat amb anterioritat, és força complicat encerclar un grup humà com a "Màfia". Tot i així, si ens endinsem en l'estudi del crim organitzat, començarem a reconèixer uns patrons de conducta i un sistema de tradicions intrínsecs només a la Cosa Nostra. L'estudi d'aquesta organització permet delimitar sovint encertadament què és Màfia i que no ho és. El problema és que històricament no s'ha disposat de suficient evidència per a traçar uns paràmetres a l'hora de definir l'organització, així que els inicis d'aquesta societat criminal no són concisos. Hi ha diverses teories que afirmen conèixer la gènesi de la Màfia, així que m'atenc al criteri del consens. Ens remuntarem als inicis de l'organització criminal apel·lant a la versió que els historiadors i historiadores han considerat més rigorosa i versemblant.

Tot comença amb el senyor James Lind, un metge escocès de la Marina Reial. Durant segles "la pesta dels mars" havia acabat amb més vides de mariners que no pas les guerres. Els símptomes eren realment esgarrifosos i les pèrdues humanes estrepitoses. Per aquelles persones que no coneguin "la pesta marítima", us informo que no és res més (ni res

¹⁹ Dickie, J. *La Hermandad de Favara: La Mafia en la región de azufre. Cosa Nostra: historia de la Mafia siciliana op.cit.* (pàgines 109-110). Hodder & Stoughton.

menys) que la malaltia de l'escorbut.²¹ Doncs bé, el doctor Lind va realitzar el primer estudi clínic controlat provant així que l'escorbut podia ser curat amb una dieta rica en fruites cítriques i verdures fresques, escasses als viatges marítims. L'any 1753 va publicar els resultats creant un punt d'inflexió en la medicina moderna. En el seu *Tractat sobre la natura, les causes i la cura de l'escorbut*²² afirmava que el suc de llimó (la vitamina C, vaja) curava la terrible pesta dels mars.

23

Fig. 9. Quadre on apareix James Lind proveint suc de llimó a un grup de mariners.

La producció de llimons, però, no era generalitzada a nivell europeu, sinó que era més aviat pròpia de la *Conca d'Oro*: la immensa conca que s'estén des dels monts de Palerm fins al mar, daurada pel groc dels llimoners. Després de la troballa del doctor Lind, l'Almirallat britànic va confiar el subministrament de llimons a l'illa de Sicília. Conseqüentment, el llimó que històricament havia estat un luxe dels aristòcrates – per a fins decoratius, de fet –, va passar a ser un producte de primera necessitat. La producció i distribució de llimons va permetre que Sicília gaudís d'un període de bonança econòmica desconegut per la seva població. Tot i així, l'increment constant de la demanda internacional anava gran als agricultors sicilians, doncs necessitaven algú que pogués reorganitzar la producció de llimons. Però la història ja ens ha demostrat que el govern no era una autoritat competent.

²¹ *Con los limones: así nació la Mafia siciliana*, MI EUROPA SABE A MEDITERRANEO, <http://mieuropasabeamediterraneo.com/limones-mafia-siciliana/>, [15-06-2020]; Ventura, Dalia. *El sorprendente y estrecho vínculo entre los limones y la Mafia en Sicilia*, BBC Mundo, [15-06-2020]. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-41685072>; Sánchez, Carlos Manuel. *Mafia: todo empezó con los limones*, XLsemanal, [15-06-2020], <https://www.xlsemanal.com/conocer/historia/20181113/origen-mafia-siciliana-historia-familias-cosa-nostra.html>; Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Máfia siciliana op.cit.*

²² Lind, J. *Tractat sobre la natura, les causes i la cura de l'escorbut*. Edimburg. 1753.

²³ Imatge extreta de: <https://www.republica.com/ciencia-para-todos/2015/03/01/el-escorbuto-la-temida-enfermedad-de-los-marineros/>

²⁴Tant l'historiador John Dickie com la escriptora Helena Attlee, afirmen que un grup de malfactors (lladres, contrabandistes, agricultors, ramaders, vigilants de finques, advocats, terratinents...) dels voltants de Palerm es van unificar sota un mateix objectiu: guanyar poder i fer grans quantitats de diners. Com ho van fer? Es van especialitzar en uns mètodes violents basats en la extorsió i l'assetjament dels extorsionats, generalment, agricultors.

25

Fig. 10. Venedors sicilians en una parada de llimons.

Sicília va esdevenir un dels principals productors d'Europa, però a nivell de societat, la bonança econòmica no es corresponia amb la feblesa de les institucions. És a dir, els agricultors guanyaven força diners amb el seu negoci, però eren el blanc de delinqüents i ni els ²⁶Borbons (1816-1860) ni el govern format després de la Unificació italiana (1861) els garantien seguretat i protecció. Guaiteu el compendi de factors: un estat dèbil que no garantia els drets de propietat privada, un nivell de pobresa molt generalitzat i una confiança essencialment interpersonal (només amb la família i les amistats més estrictament properes). Els agricultors necessitaven una organització local i fidedigna que els oferís protecció i que s'encarregués de gestionar els contactes als ports entre minoristes i exportadors. El *Journal of Economic History*²⁷ afirma en un dels seus estudis que dita organització no només faria d'intermediària entre productors i exportadors, sinó que redefiniria el negoci dels llimons protegint-lo de l'assetjament de malfactors.

Qui eren concretament aquests delinqüents? Permeteu que us introdueixi un dels personatges històrics més importants del treball: els *gabelloiti*. Aquests individus eren terratinents o subordinats de terratinents que extorsionaven als camperols i a les camperoles en nom dels rics. El paral·lelisme amb el feudalisme medieval és claríssim:

²⁴ Dickie, J. 2004. "La llamada Maffia": Cómo la Mafia tomó su nombre. *Cosa Nostra: historia de la Máfia siciliana op.cit.*, pàgines 94 i 99 ; Guimón, Pablo. *Limonos que hicieron historia*. El País. [15-06-2020], https://elpais.com/cultura/2017/09/18/actualidad/1505733206_307781.html.

²⁵ Imatge extreta de: <https://www.xlsemanal.com/conocer/historia/20181113/origen-mafia-siciliana-historia-familias-cosa-nostra.html>

²⁶ Ruiz Marull, D. *Así nació la mafia siciliana*. La Vanguardia. [15-06-2020]. <https://www.lavanguardia.com/cultura/20180209/44640911458/mafia-siciliana-cosa-nostra-limoneros-citricos-escorbuto.html>

²⁷ El *Journal of Economic History* és una revista acadèmica d'història de l'economia, dirigiu-vos al següent enllaç per consultar el seu estudi sobre la Máfia: https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/128795793/mafia_complete.pdf

l'estrat més nombrós de la societat era supeditat al latifundis sota unes condicions paupèrrimes. És així com neix la Màfia. El crim organitzat més original tenia causes socials. Quan estudiem la Revolució Industrial, es parla de com la Rússia imperial seguia estancada en el feudalisme davant el fugaç avenç europeu. Doncs bé, Sicília era la Rússia mediterrània, però a partir de la dècada de 1870 comptava amb un nou subjecte: una espècie de Robin Hood versió siciliana. Veieu per on vaig?

La creació de la Màfia coincidia amb un canvi de règim, els Borbons abandonaven el tro sicilià, i per tant, va aprofitar els temps sense llei per a consolidar-se com el veritable poder de l'illa.²⁸ Aquí neix pròpiament el que avui en dia denominem “conducta mafiosa”: la intimidació, la especulació i l'extorsió. El cultiu dels llimons requeria un sòl molt fèrtil, unes infraestructures contra el vent i les temperatures extremes i un irrigació molt costosa. És per aquest motiu que els agricultors necessitaven protegir la seva collita de la mirada dels *gabellotti* que no s'estaven d'arrasar-la i robar-ne els fruits. La vulnerabilitat, tant dels llimoners com la dels seus propietaris, va ser clau per a la gènesi de la Màfia, concretament, la Màfia com a negoci de protecció.

Si bé és cert que l'organització ajudava i protegia als més desfavorits i desfavorides, cal dir que la seva conducta no era genuïna: volien quelcom a canvi i si no ho obtenien, Robin Hood esdevenia el cruel sheriff de Nottingham. Els primers *mafiosi* es presentaven als camps i oferien a la Sicília rural aigua, mà d'obra, ajuda amb els cultius i les exportacions, etc. Si accedien (que era el més convenient), els agricultors perdien una part de les seves collites però, com a mínim, podien seguir treballant la terra amb una relativa sensació de seguretat. D'altra banda, si un agricultor s'hi negava, la mateixa persona que li havia ofert ajuda s'encarregava de destruir el seu sistema d'irrigació, talar els seus arbres i, en definitiva, destruir la seva collita. En cas mostrés resistència, se l'assassinava. Per aquest motiu, la població rural siciliana va apel·lar els serveis de la Màfia: el més segur era consolidar unes bones relacions amb ella i treure'n partit. Es considera que aquests clans esdevindrien pròpiament Màfia quan serien contractats pels agricultors en concepte de guàrdies armats. Posteriorment, l'organització atenyeria la força i l'estructura necessàries per a extorsionar els mateixos agricultors que els havien contractat.

29

Fig. 11. Panoràmica de la costa amalfitana per S. Gulmanelli.

²⁸ Ruiz Marull, D. *Así nació la mafia siciliana*. La Vanguardia. [15-06-2020]. <https://www.lavanguardia.com/cultura/20180209/44640911458/mafia-siciliana-cosa-nostra-limoneros-citricos-escorbuto.html>; Guimón, Pablo. *Limonos que hicieron historia*. El País. Guimón, Pablo. *Limonos que hicieron historia*. El País. [15-06-2020]. https://elpais.com/cultura/2017/09/18/actualidad/1505733206_307781.html

²⁹ Imatge extreta de: https://elpais.com/cultura/2017/09/18/actualidad/1505733206_307781.html

2.6 L'altre costat del toll

Si bé el negoci semblava anar vent en popa pels mafiosos, el mercat dels llimons va esdevenir un comerç sòrdid i perillós, gairebé tant com el de l'opi. L'economista Ola Olsson va dur a terme un estudi sobre els inicis de la Cosa Nostra, adduint que estava molt vinculada amb “la maledicció dels recursos”³⁰. La globalització del negoci dels llimons va ser com el coltan al Congo o els diamants a Sierra Leone: un producte d'interès global cultivat en un indret pobre. El fluxos comercials al marge de la llei poden donar lloc a organitzacions criminals de gran poder, com és el cas de la Màfia. Precisament la demanda internacional va incentivar el cultiu de llimons en altres llocs de clima càlid, per exemple, Florida. D'aquesta manera, Estats Units ja no depenia de Sicília com a única subministradora de producte. A més a més, el procés productiu de llimons sicilians era notablement complex tenint en compte que creixia en una espècie de terrasses – els camps de Sicília són esglaonats – vigents des dels segles XVIII i XIX. La geografia i l'estancada economia de Sicília no permetien la mecanització del cultiu de llimons, en indrets tan rurals era gairebé impossible implementar maquinària. Les atractives i econòmiques fruites provinents de Sudàfrica, Espanya, Israel, el Marroc i Tunísia van guanyar el panorama europeu en detriment dels llimons sicilians.

Davant la impossibilitat d'industrialitzar Sicília, una part significativa de la població siciliana va emigrar a Estats Units amb vista de trobar feina i arribar a la “terra promesa”. Una pràctica que imitaria la resta d'Itàlia. El que passa és que a les duanes no es va fer distinció entre camperols i mafiosos, així que la Màfia va creuar a l'altre costat del toll internacionalitzant i diversificant els seus mètodes.³¹ Dels cinc milions d'italians i italianes que van immigrar a Estat Units a partir de 1820, al voltant del 80% provenien de Sicília i de la Itàlia meridional.

32

Fig. 12. Famílies italianes arribant a Nova York.

³⁰ Sánchez, Carlos Manuel. *Mafia: todo empezó con los limones*, XLSemanal, [17-06-2020]. <https://www.xlsemanal.com/conocer/historia/20181113/origen-mafia-siciliana-historia-familias-cosa-nostra.html>

³¹ *Reportaje fotográfico / Cuando fueron los italianos los que tuvieron que emigrar*. Contrainformación.es. [17-06-2020]. <https://contrainformacion.es/reportaje-fotografico-cuando-fueron-los-italianos-los-que-tuvieron-que-emigrar/>

³² Imatge extreta de: <https://contrainformacion.es/reportaje-fotografico-cuando-fueron-los-italianos-los-que-tuvieron-que-emigrar/>

CAPÍTOL III – El *modus operandi* de la Màfia

“Los italianos dicen que la vida es tan dura que el hombre debe tener dos padres que velen por él – prosiguió Hagen -, por eso todos tienen un padrino.” – Tom Hagen³³

3.1 La jerarquia de la Màfia

Després de tants anys d'assassinats i extorsions a tort i a dret, ens podem preguntar per què la Màfia mai no fou portada davant la justícia des d'un principi. I la resposta és ben senzilla: no es podia impugnar a la Màfia perquè no es podia demostrar la seva existència. Tothom sabia que hi havia quelcom, però no podien dir ben bé què era.³⁴ Tajani, parlamentari sicilià del segle XIX, va proposar al Parlament de Sicília algunes reformes davant l'auge de la violència descomunal, i en un dels seus discursos digué “Negar l'existència de la Màfia és com negar l'existència del sol”. Hi havia qui deia que la Màfia era una espècie de presència espectral, quelcom omniscient, fins i tot, es deia que era un invent periodístic. Ara bé, com expliquem tot això a la pràctica?

L'estructura interna de la Màfia ha estat un secret durant segles. Els mafiosos han guardat amb gelosia els procediments interns de l'organització. Per què? Doncs perquè serien el misteri i la discreció les claus per al seu progrés i per a mantenir-se ben lluny de les cel·les penitenciàries. Cal dir que no va ser fins la dècada dels anys 80 que la policia va tenir suficient evidència per tal de poder investigar i ajusticiar a la Màfia en conjunt, és a dir, processar-la com un òrgan unificat i no com un compendi de criminals desorganitzats. El que més va sorprendre als investigadors i investigadores fou el nivell de disciplina interna. Però com en tota civilització, societat o regne, la disciplina emana des de la cúspide de l'organigrama, i les figures adjacents vertebraren la resta de l'estructura piramidal. Passem a veure doncs l'estructura jeràrquica de la Màfia, la qual es prendria com a patró per tal de constituir altres organitzacions criminals. Abans de començar, però, permeteu que faci un aclariment: quan parli de família (amb minúscula) em referiré al nucli familiar d'un individu, quan parli de Família (amb majúscula) em referiré a una banda mafiosa.

³⁵La capa més baixa i més ampla de la piràmide està conformada pels soldats, els anomenats *picciotti*. Són els encarregats de fer “la feina bruta”, d'executar i cometre accions il·lícites. Curiosament, existeix una metàfora utilitzada per designar als *picciotti*: *colleti blu* (“colls blaus”). Aquests es distribueixen en grups de deu, sota les ordres d'un *capodecina* (“cap de desena”). Cada *capodecina* està subordinat a un *caporegime* (“cap de règim, capità”) encarregat de la direcció i supervisió d'un règim o territori familiar. Cada *caporegime* respon davant el cap de la Família (*capo*), i juntament amb ell també ho fan un lloctinent i un o més *consiglieri* (“assessors”).

Seguidament, dedicaré un paràgraf sencer a la figura del *consigliere*, donat que és una posició de vital importància per al manament piramidal de la Màfia. Els *consiglieri* (en singular, *consigliere*), són els membres al servei del cap d'una *cosca* (en sicilià, les famílies de la Màfia s'anomenen *cosca*, en plural, *coschi*). L'important càrrec del

³³ Puzo, M. *The Godfather*. Nova York. G.P. Putnam's Sons. 1969.

³⁴ Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*

³⁵ La següent informació s'ha obtingut a partir de les confessions d'ex membres de la Màfia, per exemple, les de Tomasso Buscetta, de qui parlarem profusament més endavant. Les podeu trobar ben detallades a Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.* o podeu visionar el següent documental: Mark Franchetti, Andrew Meier. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

consigliere sovint es destinava a advocats, conseqüentment, el seu extens coneixement de la llei permetia oferir al *capo* consell i orientació. El *consigliere* actua com la seva mà dreta del *capo* i entre ells s'estableix un vincle de confiança íntim i recíproc. El *consigliere* es coneixedor de tots els òrgans i totes les cèl·lules de poder de la Màfia. Per a un *capo* el major perill no radica ni en la revolta dels *picciotti* ni en l'*sfregio*³⁶ de la *cosca* enemiga, sinó la traïció del propi *consegliere*.

Una de les pel·lícules que mostren molt encertadament la importància d'aquesta figura és *The Godfather*³⁷. El *consigliere* del capo, Don Corleone, s'anomena Tom Hagen i és rebutjat per l'opinió pública degut al seu origen. Hagen és irlandès, tot i que ell afirma ser mig alemany, fet que tampoc millora la visió que es té d'ell, i això fa que no sigui acceptat. Ancestralment, la Màfia ha reservat aquesta posició tan essencial i preuada a un home de sang cent per cent siciliana. Només un iniciat en el sistema de l'*omertà* –la llei del silenci– podrà aspirar a tal càrrec.

Així doncs, el *consigliere* s'encarrega de transmetre les ordres del *capo* a les figures que el succeïen jeràrquicament, els *caporegime* “capitans”, els quals, al torn, fan el mateix amb els *capodecina*. Immediatament sota el cap de família, hi ha el *sottocapo* i a la cúspide de la piràmide trobem al *Don*. A nivell local, al *Don* se'l podia anomenar *padrino* com a mostra de respecte. Curiosament, el títol de *Don* era propi dels nobles espanyols que en un moment donat van governar l'illa de Sicília. Amb el pas dels anys, aquest títol es va atribuir a aquells senyors que gaudien d'una elevada posició social. Parlant d'antecedents històrics, hi ha una teoria esmentada a *The Godfather Part III*³⁸ que diu que els títols que conformen l'estructura interna de la Màfia són un vestigi dels títols que lluien els militars de l'Imperi Romà (*caporegime*, *capodecina*, etc...). Una aportació molt interessant a l'hora d'apreciar l'arrogància de la Màfia (creure's hereva de l'Imperi Romà) i veure la seva visió expansionista fàcilment comparable amb la que adoptaven els dirigents romans.

39

Fig. 13. El *consigliere* i advocat Tom Hagen (esquerra) i Don Michael Corleone (dreta) durant un judici.

³⁶ *Sfregio*: Afronta entre Famílies que consisteix en violar la jurisdicció territorial de la Família enemiga. Històrica i culturalment parlant, es considera que el pitjor greuge que es comet entre bandes mafioses és interrompre la protecció que una Família exerceix sobre un determinat territori. Veure glossari de vocabulari (pàgina 152).

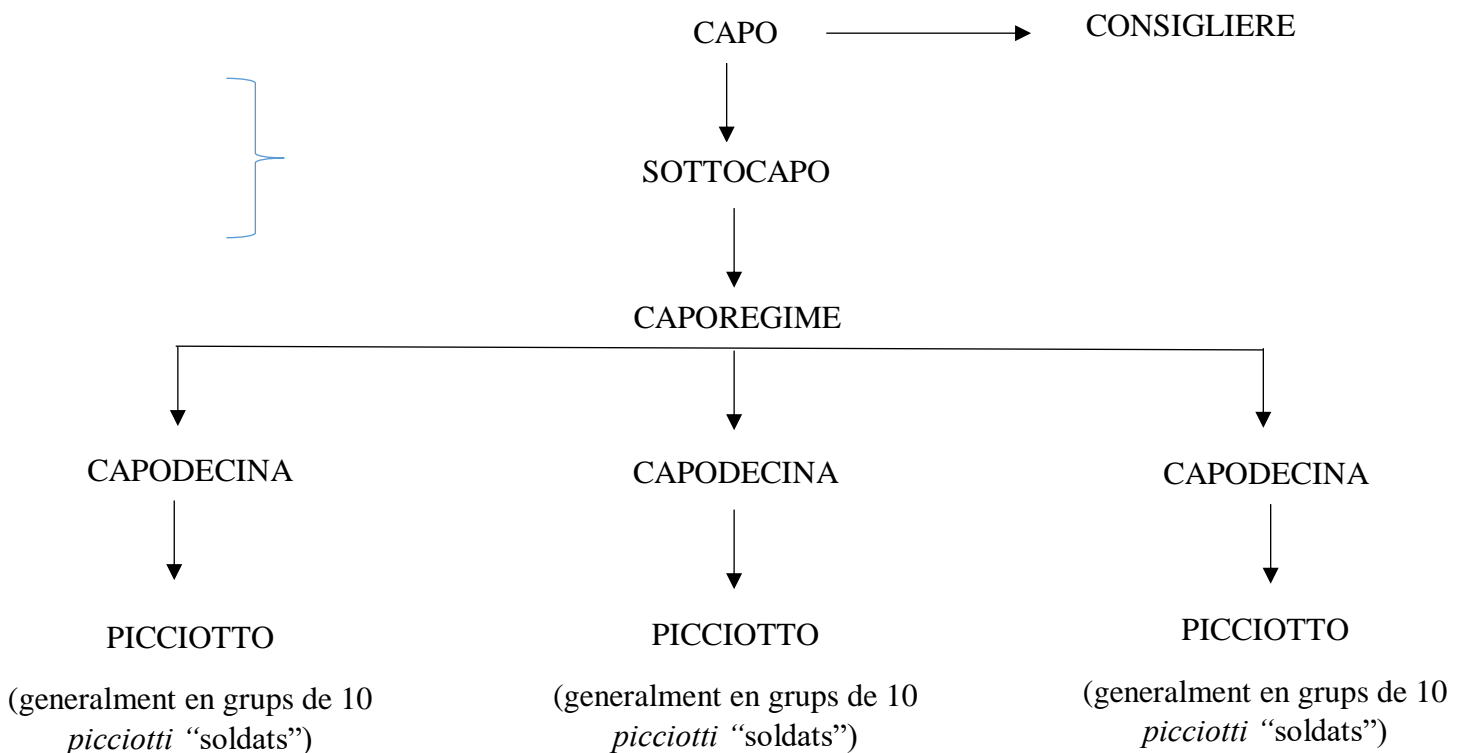
³⁷ Ford Coppola, F. 1974. *The Godfather Part II*. Paramount Pictures

³⁸ Ford Coppola, Francis. (1990). *The Godfather Part III*. Paramount Pictures.

³⁹ Imatge extreta de: https://godfather.fandom.com/wiki/Tom_Hagen

Tres *coschi* (“Famílies”) amb territoris contigus, s’agrupen en un *mandamento* (“districte”). Els *capi* (plural de *capo*) de cada *mandamento* – els *capomandamento* – conformen una Comissió, també anomenada “parlament” o “consell de direcció”. La seva existència no suposa la manca d’autoritat de les Famílies, sinó que funciona com un consens mafiós. Cada Família pot orquestrar els seus negocis amb independència de la Comissió, però aquelles qüestions rellevants a la Màfia en conjunt, per exemple, l’assassinat d’una figura política (*crimen eccellenti*), han de passar pel consens de la Comissió. Així mateix, funciona com a reguladora de les disputes interfamiliars. Aquesta Comissió comprèn totes les províncies de Sicília, menys Siracusa i Messina, tot i que això no vol dir que no sentin l’amenaçadora ombra de Cosa Nostra als seus talons. Teòricament, per sobre d’aquest nivell provincial existeix un organisme regional compost pels caps mafiosos de tota Sicília. A l’hora de la veritat, és Palerm la seu dominant de la Cosa Nostra, doncs gairebé la meitat de les *coschi* sicilianes tenen el seu territori a Palerm i als seus voltants. La capital siciliana està dividida en deu zones controlades per altres *coschi*. El *capo* de la Comissió de Palerm exerceix el lideratge de la Màfia siciliana en el seu conjunt. Se l’anomena *i capo di tutti i capi*, “el cap de tots els caps”.

LA JERARQUIA DE LA MÀFIA

Aquest és l’esquema més bàsic que us poc oferir: els càrrecs que són fixos dins d’una Família. Ara bé, el nombre de *consiglieri*, *caporegimi*, *picciotti*, etc., pot variar en funció de diversos factors. Per exemple: la localització de la *cosca* en qüestió, el moment històric en que s’emmarca o bé els contactes dels que disposa. L’organigrama mafiós compta amb més de sis títols ja que disposa del contacte i la col·laboració d’individus “associats” que no en són membres, però sí que estan connectats amb la Família i els seus negocis (polícies, polítics, etc.). Per tant, els títols “bàsics” són fixos i indispensables però la quantitat en que es manifesten dins d’una Família és fluïda.

3.2 Ritus d'iniciació

Prosseguint amb el *modus operandi* de la Màfia, anem a veure quin procés havien de seguir aquells individus que s'iniciaven en l'organització. Abans, però, cal matissar que hi havia certes persones ja “predestinades” a formar-ne part. Per què? Per lligams de parentiu, majoritàriament. Fins i tot perquè vivien en un indret on afiliar-se a la Màfia era un dels pocs mètodes per subsistir, paradoxalment.

Imaginem doncs que un home, doncs els *picciotti* eren sempre homes, vol iniciar-se en la Màfia. 1875, en Carlo Berlusconi és fill d'un treballador de les mines de sofre a Sicília. Sap gràcies a les seves amistats que hi ha una espècie d'agrupació coneguda com la *onorata società*, “la societat honorable”, que pot garantir-li diners, protecció i estabilitat. Busca entre el seus contactes i finalment es citat un dia per participar en un ritus d'iniciació. Ha de presentar-se davant un grup de *capi* i *sottocapi*. Un d'ells punxa la mà de Carlo i li demana que estengui la seva sang per la fotografia d'una imatge sagrada – preferiblement de la Verge Maria-, seguidament, cremen la imatge mentre Carlo pronuncia les següents paraules “Juro ser fidel a la Cosa Nostra. Si mai la traïs, les meves carns han de cremar com ho fa aquesta imatge”.

Fig. 14. Detenció de Salvatore ‘Lo Piccolo’ – Il Barone – el 5 de novembre de 2007 a Palerm.

⁴⁰ Hi ha un aspecte que hem de començar a conèixer i és que en el seus inicis i durant bona part de la seva història, la Màfia ha estat profundament conservadora i en termes religiosos, malgrat la violència i el crim, ha estat d'allò més tradicional. Si més no, parlem d'una devoció més aviat supersticiosa, la religió en la seva vessant més folklòrica. De fet, quan

Salvatore ‘Lo Piccolo’ –considerat pels mitjans l'últim *padrino* de la Cosa Nostra en aquells temps- fou capturat, la policia va trobar un maletí ple de documents essencials per a posar fi a la xarxa criminal que liderava. Entre ells varen trobar un anomenat “drets i deures”, una espècie de codi ètic que ha passat a la història com “els 10 manaments de la Cosa Nostra”.

Recupero el que he dit abans sobre el parentesc entre els membres d'una *cosca*. No és estrany trobar cosins, germans, fills, nebots en una mateixa família mafiosa, de fet històricament ha estat el més comú. Ara bé, així com el valor de la família era de vital importància i suposava un element cohesiu entre els integrants, l'empresa sempre anava primer. ⁴¹Si un membre cometia qualsevol tipus de traïció, no era extraordinari que s'ordenés al seu germà de sang assassinar-lo, no només com a càstig sinó com a mostra de la seva lleialtat a la veritable Família. Es presentava una cruenta disjuntiva: matar al germà o morir tots dos. Sovint, perpetrar l'assassinat d'un relatiu era motiu d'honor i enaltia el responsable.

⁴⁰ Imatge extreta de: <https://www.publico.es/internacional/detenido-palermo-salvatore-piccolo-jefe.html>

⁴¹ Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*

3.3 Il comparatico

Seguidament, m'agradaria iniciar-vos en el que és, sota el meu parer, un dels temes més interessants dins el *modus operandi* de la Màfia. La relació de comparatge, en italià, *il comparatico*, s'estableix entre un padrí (*padrino*) i el pare del seu fillol. També és possible que s'estableixi directament amb el propi fillol. Quan un home esdevé padrí, compare, d'un fillol, el pare del nen en qüestió i el nou padrí esdevenen compares (*compari*). Aquest vincle no és un mer compromís o una simple convenció social, és un pacte que canvia les normes del joc categòricament. Al compare se li deu lleialtat, respecte i un compromís basat en la confiança de demanar i rebre favors. La relació de comparatge és recíproca i implica la total disposició dels compares davant els seus respectius requeriments. Per fer-se una idea de la importància cultural i social que tenia aquest pacte, us diré que fins i tot membres d'una mateixa família passaven a tractar-se de vostè a l'iniciar una relació d'aquesta tipologia. Per aquest motiu, els bateigs no només simbolitzaven l'arribada d'un nadó a la família sinó, sobretot, la benvolguda d'un nou *padrino*. La seva renaixença al si d'una família mafiosa.

L'assassinat comès en un bateig era una afronta que les diverses famílies mafioses havien d'evitar a tota costa, a menys que volguessin iniciar una guerra oberta de conseqüències nefastes.⁴² John Dickie, una eminència en l'estudi del fenomen mafiós, addueix en el seu llibre *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana* que assassinar un mafiós en bateig no només simbolitzava una ofensa calculada dirigida a una Família, sinó a tota una banda mafiosa. Curiosament, o no tan curiosament, el film *The Godfather Part I*⁴³ mostra la *vendetta* ("venjança") de Don Michael Corleone la qual es basa en assassinar els caps de les famílies enemigues mentre se celebra el bateig del seu nebot. Més endavant, al marc pràctic, desenvoluparem l'interessantíssim *quid* del folklore religiós de la Màfia i el significat real dels ritus cristians.

44

Fig. 15. Baptisme De Foc, nom que rep la massacre que organitza Michael Corleone al final de la pel·lícula *The Godfather Part I*, quan els Dons de les quatre famílies rivals dels Corleone són assassinats.

⁴² Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*

⁴³ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

⁴⁴ Imatge extreta de: <https://www.scoutingny.com/the-godfather-the-new-york-city-filming-locations-then-and-now/3/>

Clar que Hollywood ha incrustat a les nostres ments la idea del *padrino* com a Don, com a cap d'una família regidora d'un *mandamento* (districte). I és ben cert que aquestes pel·lícules no anaven pas desencaminades, el que passa és que no era necessari que un *padrino* tingués aquesta condició social dins la jerarquia mafiosa. Podríem dir que aquesta idea s'emmarca més ben aviat a la Sicília dels segles XVIII i XIX, quan un camperol o un treballador de les mines de sofre buscava establir una relació de comparatge amb un senyor per tal de garantir una feina i certa prosperitat econòmica per a la seva família. De fet, les relacions de comparatge han tingut una vigència indiscutible i acostumem a veure titulars a la premsa indicant l'empresonament de celeberrims padrins. D'altra banda, també es fa molt ressò d'aquells padrins que segueixen en busca i captura malgrat l'inexorable pas de les dècades. Per exemple, el cas de Matteo Messina Denaro, hereu del despietat Bernardo Provenzano. Salvatore 'Lo Piccolo', a qui he citat en el capítol anterior, fou predecessor de Provenzano, qui fou detingut després d'erigir-se com a un dels màxims dirigents de la Cosa Nostra. Successivament, Matteo Messina va ocupar el seu lloc i des de 1993 es buscat pels atemptats i els crims de sang que ha orquestrat. Fou condemnat a cadena perpètua en absència, però segueix impartint ordres des de l'ombra més sòrdida de la Cosa Nostra, fet que ha estat provat pels *pizzini*.

Ancestralment, les diverses organitzacions criminals han elaborat el seu propi argot, un llenguatge xifrat que permetés la seva comunicació sense ser descobertes per la policia. La Màfia no és una excepció, i de fet tenia una eina clau en aquesta comunicació: els *pizzini*. Aquests petits missatges encriptats estaven escrits a màquina i circulaven per xarxes alternes de correus, lluny de la mirada policial. Eren un mètode de comunicació lent però summament efectiu que va substituir les trucades fàcilment interceptables per la policia. Durant el regnat del *capo* Bernardo Provenzano, l'ús dels *pizzini* girava al voltant dels contractes de les obres públiques, la compra de vots polítics i la "gestió" dels negocis que es negaven a pagar el *pizzu*.

45

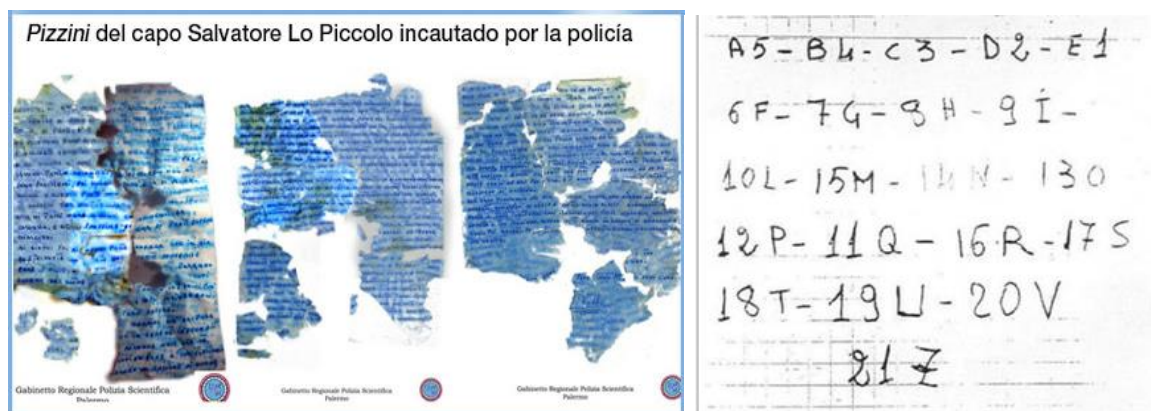

Fig. 16 i 17. *Pizzini* interceptats per la policia siciliana. El seu ús s'ha atribuït als "negocis" de Salvatore 'Lo Piccolo', prèviament citat.

⁴⁵ Imatges extretes de: https://www.teinteresa.es/mundo/capos-mafiosos-papelitos-pizzini-comunicarse_1_1046906149.html

3.3.2 Fari u compari

M'agrada pensar que cada relació de comparatge era un tros de fil, i que el compendi que sorgia d'ells permetia teixir una veritable xarxa social, un base de la societat siciliana. Era possible i, de fet, força freqüent que dos individus enemistats decidissin establir un *comparatico* per tal d'evitar danys colaterals i perjudicis a les seves respectives famílies i negocis. Això feia que les relacions de comparatge fossin un element de cohesió social ja que apostaven per la cooperació i la prosperitat.

Però des d'un bon principi ja heu pogut intuir que aquest treball de recerca no serien precisament flors i violes, i és que aquestes conseqüències positives són esclafades per la expressió mafiosa *fari u compari* ("actuar com a compare"). En terminologia mafiosa, aquesta frase significa esdevenir còmplice, posar-se al servei o ajudar a algú a l'hora de cometre un acte il·legal. I vet aquí l'altra cara de la moneda, així com aquest comparatge podia resultar beneficis com a element cohesiu, també teixia pactes criminals entre diversos individus. Curiosament, a certs homes d'honor (concepte que veurem més endavant) se'ls anomenava *padrino* com a elogi de la grandesa i prestigi que suposava el seu càrrec. Si extrapolem aquesta tradició cosida a la memòria història de la Màfia, ens adonarem que tal i com un compare fa acte de presència en el bateig del seu fillol, un *padrino* presideix el ja mencionat ritus d'iniciació del recluta que esdevindrà mafiós. No era estrany que certs *padrinos* italoamericans – la majoria, d'origen sicilià – gaudissin d'un grau elevat de poder polític. ⁴⁶Mario Puzo ens explica al seu llibre *The Godfather* que aquests personatges d'alt prestigi social influïen en les decisions dels votants a les eleccions estatals. Sovint, líders polítics es deixaven aconsellar per aquests *gentlemen*. Sota el meu parer, els capdavaners de la Cosa Nostra a EUA eren tant cruentos com estratègicament astuts. Pagaven els estudis universitaris als fills de famílies pobres d'origen italià per a que en futur tingués el favor de les noves generacions de metges, advocats, fiscals, jutges, etc.

3.4 El pizzu, l'impost mafiós

Malgrat el seu remot origen, el *pizzu* (*pizzu* en sicilià, *pizzo* en italià) és un tema d'actualitat. Ras i curt, el *pizzu* és l'impost de protecció de la Màfia. A primer cop d'ull, la vostra lectura podria ser "això és una quantitat de diners que certs individus paguen a la Màfia a canvi de la seva ajuda o la seva protecció". Doncs no ben bé. La Cosa Nostra, tot i que la pràctica del *pizzu* s'ha estès més enllà dels territoris que li pertoquen, ha imposat durant dècades un mètode de pagament basat en l'extorsió. La Màfia obligava als negocis locals a pagar un dos per cent del seus guanys en concepte de protecció, però aquesta s'ha d'agafar amb pines, ja que no vol dir que la Cosa Nostra vetlli per aquests negocis, sinó que, després del pagament, aquests poden seguir treballant amb una falsa sensació de tranquil·litat. En altres paraules, el *pizzu* és un eufemisme per evitar la ruïna financera i personal d'aquests negocis i de les seves famílies. Durant el seu moment més àlgid, la Màfia rebia el *pizzu* del 80% dels negocis. L'expressió *fari vagnari u pizzu* significa "deixa mullar el bec". *Pizzu* significa "bec" en sicilià, però el sentit real darrere aquesta frase és "sucumbeix al meu mètode o accepta'n les conseqüències". El *pizzu* no

⁴⁶ Puzo, M. *The Godfather*. Nova York. G.P. Putnam's Sons. 1969. *op.cit.*

és més que un dels mètodes d'extorsió mafiosos que permeten controlar les activitats econòmiques d'un territori delimitat.

És increïble la quantitat desorbitant d'herois i heroïnes anònims i anònimes que ha deixat enrere la història. Per aquest motiu, vull deixar constància d'un senyor anomenat Libero Grassi. Aquest veritable heroi sicilià era un fabricant tèxtil que va decidir negar-se al pagament del *pizzu* públicament, i no és que digués obertament que n'estava tip de l'extorsió, sinó que va publicar una carta dirigida al seu assetjador (anomenat "Geometra Anzalone") al diari local. Aquí en tenim la traducció al castellà extreta d'un llibre anomenat *Uomini contro la mafia*⁴⁷.

"Estimat extorsionista,

Voldria avisar al nostre desconegut extorsionador que s'estalviés trucades amb to amenaçador i la compra de bombes i projectils ja que no estem disponibles per a realitzar donatius i estem sota la protecció de la policia.

He construït aquesta fàbrica amb les meves mans, treballo des de fa una vida i no tinc cap intenció de tancar. Si paguem el que ens demana, després tornaran a demanar més diners, un sou mensual. Estarem destinats a tancar el negoci en poc temps.

Per això diem no a "Geometra Anzalone" i direm no a tots els que són com ell."

El que va fer Libero Grassi va moure masses ja que es va atrevir a dir allò que tantes generacions de sicilians i sicilianes havien callat. D'altra banda, l'opinió pública va lloar la seva valentia i ben aviat la seva declaració de guerra a la Màfia el va portar a un programa televisiu on va narrar la seva història. És curiós, "Libero" significa "lliure" però la llibertat de Grassi va acabar amb quatre trets a mans de l'organització criminal. El més surrealista de tot plegat és que l'esfera de polítics més influents de Palerm, es van molestar per l'actuació pública de Libero Grassi i li van donar l'esquena.

48

Fig. 18. "El 29 d'agost de 1991 va ser assassinat aquí Libero Grassi. Empresari valent, assassinat per la Màfia, pel silenci del l'associació d'industrials, per la indiferència dels partits, per l'absència de l'Estat."

⁴⁷ Ceruso, V. *Uomini contro la mafia*. Itàlia. New Compton Editori. 2008.

⁴⁸ Imatge extreta de: <https://www.blogsicilia.it/palermo/libero-grassi-ucciso-25-anni-fa-a-ricordarlo-anche-i-bengalesi-di-palermo/352847/>

A dia d'avui, la pràctica del *pizzu* està gairebé extingida, tot i que no eradicada totalment. No és estrany passejar-se pels carrers de Sicília i veure restaurants amb enganxines que indiquen que en aquell negoci no es paga el *pizzu*. A més a més, diverses plataformes com *Addiopizzo* (adéu *pizzu*) reivindiquen la seva contrarietat davant l'extorsió i l'assetjament per part de la Màfia. Promouen la seva lluita pacífica sota el lema *un intero popolo che paga il pizzu è un popolo senza dignità* (“un poble sencer que paga el *pizzu* és un poble sense dignitat”).

49

Fig. 19. “Un poble que paga el pizzu (o pizzu) és un poble sense dignitat.”

Fig. 20. Establiment amb l'enganxina d'*Addiopizzo*.

3.5 L'omertà, la llei del silenci

Tot i que el *pizzu* ha estat un dels mètodes claus per a l'ascens de la Màfia, jo diria que és l'*omertà* l'eix transversal sobre el qual es fonamenta aquesta organització criminal i la que l'ha permès desentendre's de bona part dels seus crims, a més d'assolir una gran projecció nacional i internacional.

Començarem amb allò que m'agrada tant anomenat etimologia, l'origen de les paraules. Conèixer el significat original dels mots ens permet saber molt sobre el context històric en el que van néixer i el successos culturals que els han anat transformant.⁴⁹ Etimològicament, *omertà* té el seu origen en la paraula “humilitat” (en sicilià, *umirtà*, en italià *umiltà*) i fa referència a l'obligació, pràcticament moral, de no facilitar cap mena d'informació a la policia entorn a les activitats criminals de la Màfia. Amb l'*omertà*, les persones vinculades de forma directa (membres de l'organització) o indirecta (persones subjectes a l'extorsió de l'organització), protegeixen la seva vida. Per aquest motiu la Màfia és tan insistent amb la preservació d'un silenci sepulcral.

Inicialment, i durant moltíssimes dècades, la Màfia s'ha auto-concebut com la justícia del poble. El govern sicilià supeditava a la seva població a unes condicions de vida equiparables a les de la societat feudal. Els sicilians i les sicilianes vivien en l'absoluta

⁴⁹ Imatges extretes de: https://www.compromisoempresarial.com/innovacion_social/2017/02/addiopizzo-jovenes-emprendedores-contr-la-mafia-ii/
https://corrieredelmezzogiorno.corriere.it/palermo/cronaca/18_aprile_23/nasce-addiopizzo-store-negozi-on-line-che-vende-prodotti-antiracket-6fa73b9c-4703-11e8-9bbf-3ca35e22e765.shtml

⁵⁰ Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana*. op.cit.

misèria i no només passaven gana, sinó que no podien apel·lar a cap organisme que els donés protecció i els aixoplugués de la intempèrie. El govern de Sicília estava generalment format per estrangers que havien conquerit l'illa i que es rentaven les mans davant els problemes populars. És per això que quan les gentes sicilianes buscaven ajuda o venjança, acudien a l'organització criminal sota les condicions de guardar silenci i no exposar-la les autoritats. És més, gaudir dels serveis d'un mafiós era considerat tenir una gran sort, d'aquí l'expressió *Vali cchiù n'amicu 'nchiazza ca cent'unzi n'sacca*, “Val més tenir un amic influent, que tenir cent onze (amics no influents).” La població siciliana no només no parlava per por a les conseqüències, sinó perquè directament no confiaven amb la policia. De fet, referir-se a algú com a “policia” era el pitjor insult possible.

L'escriptor Mario Puzo adduiria el següent: “⁵¹L'*omertà* es va convertir en la religió de la gent.” I pel que fa als mafiosos, l'*omertà* els permetia engrandir el seu poder i manipular estratègicament el flux d'informació. Recuperant el que havia dit en apartats anteriors, la Màfia no va ser portada pròpiament a judici fins a la dècada dels anys 80. I no perquè les víctimes directes o indirectes de l'organització no disposessin de suficient evidència, sinó perquè l'*omertà* era el punt més important del codi de la Màfia i el seu no compliment podia tenir unes conseqüències devastadores. Aquesta llei no només s'aplicava a aquelles persones que buscaven justícia, sinó als membres de la pròpia organització. El pitjor que podia fer un home d'honor era traïr la llei del silenci i exposar a la policia qualsevol tipus d'informació en relació amb *l'onorata società*, la Cosa Nostra.

52

Museu de la Màfia de Las Vegas. El senyor de la imatge és el celebèrrim gàngster Al Capone, alies ‘Scarface’.

Finalment m'agradaria fer un incís en la concepció històrica de la Màfia com a heroïna popular. Si bé he intentat traçar una línia entre la Cosa Nostra siciliana i la Cosa Nostra nord-americana (Màfia italoamericana), he de confessar que són molts els punts de connexió entre ambdós organitzacions criminals. De fet, no m'hi estendré perquè els veurem profusament desenvolupats al marc teòric. En el paràgraf anterior comentava el plaer que suposava antigament gaudir dels favors d'un mafiós, ara bé, aquesta creença s'ha d'agafar amb pinces: és més aviat un mite que una llei universal. Nogensmenys, sí que és cert que tan a Sicília com a Estats Units s'ha perpetrat la concepció de la Màfia com quelcom honorable, potser no com una heroïna popular a l'estil de Robin Hood, però

⁵¹ Puzo, M. *The Godfather*. Nova York. G.P. Putnam's Sons. 1969. *op.cit.*

⁵² Imatge extreta de: <https://andresbrenesdeportes.com/museo-de-la-mafia-expone-caso-fifa/>

sí com una antiheroïna a la que lloar. Claire White, responsable de programes educatius al Museu de la Màfia de Las Vegas, em va contestar molt amablement unes preguntes. A continuació, us exposaré què he après i quines conclusions n'he extret.

Un cop llegit el marc pràctic, us asseguro que estareu familiaritzats i familiaritzades amb la Prohibició (1920 -1933) i l'impacte que va tenir en la consolidació de la Màfia italoamericana. Ara per ara heu de saber que la Llei Volstead⁵³, popularment coneguda com a Llei Seca o Prohibició, va ser la responsable d'un descontent popular generalitzat. Es va concebre com una coacció de les llibertats individuals i com una intromissió de l'Estat en la vida privada de la ciutadania. Paral·lelament, diversos grups criminals, entre ells la Cosa Nostra, van veure l'oportunitat d'enriquir-se a través de la distribució de begudes alcohòliques. Fins la dècada dels anys 20, la població italoamericana era sovint el blanc d'atacs racistes, doncs a ulls dels estatunidencs no eren més que un sarpat d'immigrants. Ara bé, quan la Màfia va pràcticament monopolitzar el negoci de la beguda il·legal, un gruix de la població nord-americana va canviar la seva opinió envers al crim organitzat. Certs contemporanis concebien la Màfia com un òrgan que molt lloablement lluitava contra les injustícies socials i les lleis opressives. Un discurs que la Cosa Nostra adoptaria i al qual apel·laria per tal de justificar la seva violència. Ara bé, llegim una de les respostes que em va donar Clare White quan la vaig entrevistar:

“Precisament perquè molts nord-americans no estaven d'acord amb la llei de La Prohibició, les seves opinions sobre aquests mafiosos eren més neutrals o positives del que haurien estat si la llei que estaven trencant hagués estat més popular. A més a més, el govern federal no disposava inicialment de recursos per combatre el crim organitzat. Molts nord-americans, no tots, veien la Màfia i altres grups (criminals) com honorables lluitadors contra la injustícia. Però quan la taxa d'assassinat als Estats Units va créixer en els últims 5 – 6 anys de La Prohibició, les opinions van començar a canviar. A dia d'avui, la majoria de nord-americans creuen que la Màfia no és tan poderosa com era abans, el que és cert. També creuen que la Màfia és més honorable que els càrtels de drogues mexicans-americans o altres grups del crim organitzat o *gangs* als Estats Units.”

Si a aquesta concepció històrica li sumem l'impacte social que han tingut els films de Hollywood, podem afirmar que és així com s'ha perfilat la concepció de la Màfia com una organització honorable. Claire White recolza la meua hipòtesi inicial: els films del gènere mafiós han incentivat la glorificació de la Màfia i han fomentat l'admiració de l'estil de vida, el *glamour*, dels mafiosos. White afirma: “Moltes opinions i malentesos sobre la Màfia definitivament es remunten a com ha estat representada en pel·lícules i en la televisió. (...) Penso que films com *The Godfather*, *Goodfellas*, *The Irishman*, etc., tenen elements versemblants, però embelleixen la vida dels mafiosos. Només els *top bosses* (capos supremes) vivien vides luxoses, el mafiós “estàndard” i altres associats de la Màfia no són persones a les que hauríem d'imitar.”

⁵³ Octubre de 1920. El congrés dels Estats Units ratifica la *National Prohibition Act*, establerta per la Divuitena Esmena a la Constitució. També coneguda com a Prohibició o Llei Seca, la nova llei prohibia la fabricació, el transport i la venda de begudes alcohòliques.

3.6 L'honor mafiós

Un *uomo d'onore* (en català, “home d'honor”), és aquell individu que es concep com l'únic protector vàlid de la seva família. L'única persona capaç de garantir protecció i benestar al pilar més important de la seva vida. Hem d'entendre aquest concepte d'home d'honor emmarcant-lo en el seu context històric. Tal i com explico al capítol II, la Màfia inicial es fonamentava en els valors tradicionals de la família siciliana, i que l'home, el cap de la família, vetllés pels seus i per les seves era de vital importància. Malgrat ser una organització criminal, la Màfia va néixer com una societat, i com cada societat estava regida per una moral. Aquest sistema de moralitat no estava escrit, no eren unes normes formals immortalitzades al paper, però sí que eren un conjunt de conductes sabudes per tots els homes d'honor. L'acció mafiosa rau en certs eixos culturals de la tradició siciliana: la família, l'amistat, la violència com a instrument d'ascens social, la llei del silenci – l'*omertà* – i l'honor. Perdre l'honor era el pitjor dels càstigs, no només en la Màfia, sinó en la cultura popular. ⁵⁴D'aquí l'expressió siciliana *Chi perdi l'onuri nun lu trova cchiù*. “Qui perd l'honor, no el troba més.”

L'home d'honor no només té un importantíssim rol en la seva família, sinó també en la mateixa societat: ha de ser capaç de defensar la seva sang així com la de la família amiga. És per aquest motiu que ha de mostrar un comportament exemplificant, honorífic, digne de respecte. L'honor es podria entendre com una espècie de reconeixement social que es fonamenta en el que diuen els rumors del poble i es vertebrava sobre els següents aspectes:

1. Viure d'acord a les pròpies condicions socials.
2. Garantir la tutela del patrimoni familiar.
3. Vetllar per la integritat sexual de les dones de la família.

Amb el pas dels anys, aquesta tradició va perdent força i significat cada cop menys dins del *modus operandi* de la Màfia, tot i quedar-ne alguns vestigis. Per exemple, què passa si un home d'honor és incapaç de defensar a la seva família? Doncs que mostra la seva incapacitat per a defensar el seu honor i deixa de ser considerat un *uomo d'onore*. Com diu Yolanda Romano Martín, professora de la Universitat de Salamanca, ⁵⁵“El poder i la violència són bàsics en la cultura del mafiós ideal. L'assassinat és l'instrument d'honor per excel·lència ja que permet al seu autor guanyar control sobre la gent.” I aquí retornem al concepte d'*omertà*, perquè si un membre mostra la seva feblesa i en lloc d'ocórrer a la violència, es dirigeix a la policia, serà considerat un traïdor, un *infame*. I ja com a anècdota, m'agradaria posar per escrit el codi d'honor del mafiós, els deu manaments de la Cosa Nostra. Anteriorment, quan vaig comentar l'empresonament d'un dels últims *padrinos* de la Màfia, Salvatore ‘Lo Piccolo’, vaig explicar que entre els documents confiscats van trobar el decàleg del perfecte mafiós. El veiem a continuació:

⁵⁴ Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.

⁵⁵ Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.

DRETS I DEURES 'DIVIETI E DOVERI'

56

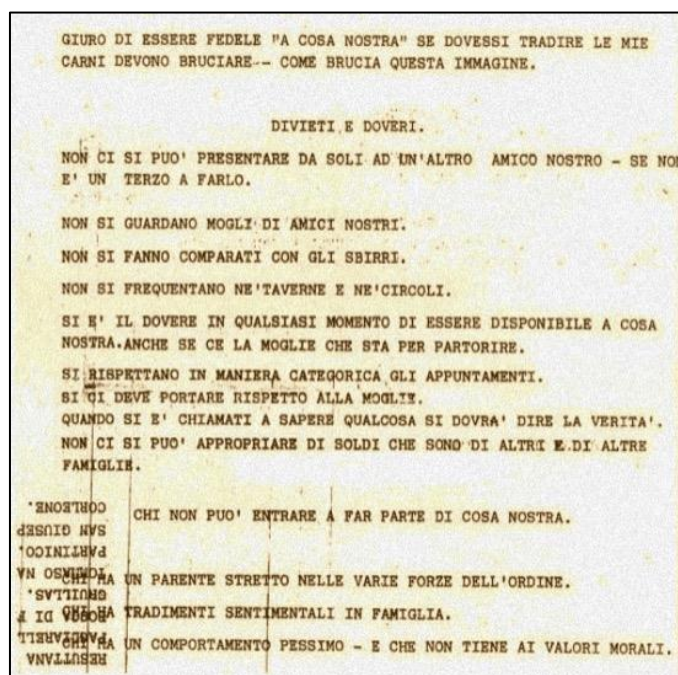

Fig. 21. Els "Divieti e Doveri" de la Cosa Nostra.

- 1- Prohibit deixar diners directament a un amic. Si és necessari cal fer-ho a través d'una tercera persona
- 2- No desitjaràs a la dona d'un altre home d'honor.
- 3- Prohibida qualsevol tipus de relació amb la policia.
- 4- El veritable home d'honor no es deixarà veure per bars i cercles socials.
- 5- Estar disponible en qualsevol moment, fins i tot si la dona està a punt de parir.
- 6- Una puntualitat i respecte de manera categòrica.
- 7- Respecte a l'esposa.
- 8- Dir la veritat a qualsevol pregunta i en qualsevol situació.
- 9- Malgrat que es pugui matar, extorsionar i traficar, mai es podrà robar els diners d'altres persones o membres d'altres famílies.
- 10- Aquest manament conté les normes que ha de complir una persona per a poder ser un dels "amics dels amics". No podrà tenir cap familiar en la policia, haver traït sentimentalment a la seva dona o mancar de valors ètics i morals.

D'aquesta manera, la Màfia podia fonamentar si les seves accions eren lícites i/o morals en funció de si es corresponien amb aquests manaments.

⁵⁶ Imatge extreta de: <https://www.curistoria.com/2016/04/los-diez-mandamientos-de-la-mafia.html>

3.7 Tipus d'execucions, tècniques homicides i l'*sfregio*

És fonamental entendre que la Màfia no assassina, sinó que executa, i ho fa d'una manera extremadament metòdica i sofisticada. De fet, parlem de crim organitzat perquè dites execucions són premeditades i calculades. Això no significa que no hi hagin assassinats de caire personal en els que els membres de l'organització es deixin portar pels sentiments, o que no hi hagin víctimes col·laterals, però per norma general la Màfia sempre s'ha regit per una forma extraordinàriament disciplinada.⁵⁷ “Quan un membre de la Màfia mata, ho fa en nom de tots els seus afiliats. Fa consultes, organitza judicis, busca el consens, intenta justificar els actes entre els seus partidaris i mostra que compleix les seves obligacions.”

⁵⁸Si analitzem detalladament la seva forma de matar veurem que hi ha dos tipus d'execucions: les públiques i les que no ho són. Una execució pública és aquella en que el cos es deixa a la vista de manera que serveixi de lliçó exemplificant per a possibles traïdors. Fins i tot en aquest àmbit del seu *modus operandi*, el llenguatge té una importància vital doncs són diverses les metàfores que designen una forma concreta d'executar, per exemple, la *lupara bianca*. Aquesta expressió fa referència no tant al crim en sí, sinó al post assassinat. Consisteix en dissoldre en àcid el cadàver del *tunno*⁵⁹. D'altra banda, si el cos no ha de ser descobert, és llençat al mar o enterrat en terrenys pertanyents a una *cosca* o als seus aliats. Aquí veiem un dels errors garrafals de Hollywood: la versemblança. Contràriament al que se'ns ha mostrat a la gran pantalla, la Màfia sempre ha intentat evitar l'espectacle de sang. A partir del segle XX, es podria dir que la Màfia deixa la tradició romàntica i adopta una mentalitat empresarial. Ja no és tant la Família, sinó la empresa. Tot allò que sigui excessivament costós (pèrdues materials, humanes o estar al punt de mira de l'ull públic), no és beneficiós pel procés productiu de la empresa.

60

Fig. 22. Estrangulament (fictici) de Luca Brasi.

⁵⁷ Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana*. op.cit.

⁵⁸ Puzo, M. *The Godfather*. Nova York. G.P. Putnam's Sons. 1969. op.cit. // Villagrán, O. *Los métodos de asesinato más populares de la mafia más terrorífica del mundo*. Cultura Colectiva. Adolfo Cano. [17-06-2020]. <https://culturacolectiva.com/historia/metodos-de-asesinato-populares-de-la-cosa-nostra>

⁵⁹ En l'argot mafiós, el *tunno* és el mort per assassinat. Veure glossari de vocabulari (pàgina 152).

⁶⁰ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

Seguim amb els mètodes d'execució. Un dels més coneguts i, jo diria, el predilecte de la Cosa Nostra és l'estrangulament. Aquesta tècnica homicida és ràpida (10 minuts, segons el testimoni de Marino Mannoia⁶¹), pulcra i no requereix armes de foc. Es citava a l'enemic en un garatge, una cabanya o una bodega i se l'estrangulava sigil·losament. D'aquesta manera, s'elimina al contrari de forma simple i sense el soroll d'una arma que pogués cridar l'atenció. Per extensió a l'estrangulament, tenim l'autoestrangulament. Es lligaven els canells i els turmells a l'esquena de la víctima. Seguidament, se li passava una corda fina al voltant del coll de tal manera que quan l'enemic intentés forcejar, morís estrangulat tot sol.

En l'anàlisi dels mètodes d'execució reitero que la Màfia no ha buscat l'espectacle de sang, a menys que parléssim d'un cas concretíssim d'atemptat mitjançant explosius. Tot i que sembli una paradoxa, a l'organització no li han interessat mètodes despampolants sinó tècniques pràctiques i eficients. En aquest sentit, parlem d'una organització pragmàtica amb tècniques pròpies. Això sí, hem de saber diferenciar execucions d'extorsions. Si la Cosa Nostra s'ha caracteritzat per quelcom cosa ha estat per la brutalitat dels seus mètodes d'extorsió.

Si bé és cert que la *vendetta*, la venjança tradicional de la Màfia, és conegudíssima i se n'ha parlat molt, no es podria qualificar com la pitjor afronta entre famílies mafioses. Tradicionalment, el pitjor l'insult que una *cosca* pot rebre s'anomena *sfregio*. La seva traducció directa del sicilià seria "cicatriu", però no una mera rascada, sinó una cicatriu prominent i visible. Una cosa és la traducció, i una altra ben diferent és la interpretació. Un professor meu em va dir un cop que no traduïm paraules, traduïm idees, i la idea darrere l'*sfregio* és la següent: afronta, una acció destinada a desprestigiar a algú. Ja hem vist que una de les ocupacions de la Màfia és la protecció, i en els seus inicis aquesta protecció es basava en el control de terres. Si una *cosca* volia ofendre a la seva enemiga, podia optar per *sfregio*: causar danys materials a una propietat protegida per una *cosca*. El respecte per la jurisdicció territorial és una norma no escrita de la Màfia, i faltar a aquest respecte suposava un insult personal. Malgrat la transcendència que ha tingut aquesta afronta històricament, cal dir que s'emmarca més en la Sicília tradicional.

⁶¹ Marino Mannoia, alies *Mozzarella*, fou un ex membre de la Cosa Nostra que a la dècada dels 80 va esdevenir un *pentiti* (penedit). Es considerat un dels testimonis més fiables contra la Màfia.

CAPÍTOL IV – *Il linguaggio omertoso*

Simbologia i llenguatge de la Màfia

“El llenguatge és el plànol d’una cultura, explica d’on ve la seva gent i on estan anant.” – Rita Mae Brown

Els mètodes d’extorsió i d’execució, les connexions polítiques i la influència social, van ser factors crucials per a l’ascens de la Màfia. Tot i així, aquests aspectes tenen una dimensió recíproca. M’explico. El *pizzu*, l’estrangulament, els vincles amb l’esfera de poder, s’establien entre la Màfia i un altre subjecte. En el cas d’un mètode d’extorsió, tenim un lligam entre un membre de la Màfia i una víctima. La meua hipòtesi és que tots aquests factors han estat clau per a que l’organització s’erigís com un poder fàctic, com a un govern paral·lel al de Palerm, al de Roma o al de Nova York. Però els assassinats no haguessin estat tant efectius sense unes metàfores que indiquessin l’espai i el temps en que havien d’ocórrer. Les amistats amb senadors haguessin estat ben aviat descobertes i impugnades sense una comunicació discreta i meticulosa. Per tant, un dels factors vitals que ha permès a la Màfia consolidar-se com una gran cèl·lula de poder, ha estat un llenguatge únic, personal i intrínsec a l’organització criminal.

Jo parlaré del llenguatge més antic que es preserva, és a dir, el llenguatge de la Màfia a Sicília, abans d’expandir-se més enllà del Mediterrani. Considero que dins d’aquest apartat, el més interessant és observar els paral·lelismes entre l’argot mafiós, per extensió, la subcultura mafiosa, i la cultura siciliana. A grans trets, observem connexions de caire folklòric. Les expressions utilitzades històricament per la Màfia rau en el profund i ancestral sistema de valors sicilià. Curiosament, algunes de les seves metàfores amaguen dòcilment la psicologia ètnica siciliana. L’argot mafiós no només es un mirall on s’hi observen nítidament uns trets culturals, unes maneres de fer, unes ideologies, etc., sinó al·lusions a la pròpia terra, a la característica natura que vesteix l’illa de Sicília.⁶² Per exemple, la locució mafiosa *nun putiri passari pp’a Porta di Crastu* (en català, “Ser tant banyut que no pot passar per sota de la Porta di Castro”). Es creu que la porta en qüestió, era un dels accessos a Palerm, actualment no conservat. O bé *iri a guardari i ficudinnia*. La seva traducció literal al català és “anar a cuidar les figueres”, però metafòricament parlant significa “morir”. L’al·lusió a les figueres no es pas baladí, sinó que, antigament, els cementiris sicilians estaven plens de figueres.

63

Fig. 23. Les muntanyes de Madunni, “la Sicília rural”.

⁶² Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.

⁶³ Imatge extreta de: <https://www.aluz.com/blog/montanas-de-la-madonia-la-olvidada-sicilia-rural-140>

Hi ha quelcom que ja hem de començar a assolir i és que la Màfia és discreta, meticulosa i, sobretot, pragmàtica. El llenguatge mafiós no persegueix un objectiu de riquesa o comprensió cultural, sinó que busca ser un mètode de comunicació entre homes d'honor (*uomini d'onore*), difícilíssim d'entendre donat l'ús de metàfores. L'argot mafiós és una eina essencialment utilitarista que permet la distribució i recepció d'informació amb un alt grau de discreció. Generalment, els estudis d'historiadors i historiadores tanquen amb punt i final la qüestió del llenguatge de la Màfia. Eina de comunicació, punt. La comprensió que se'n fa és superficial i gairebé tant pragmàtica com la funció que té. És per aquest motiu que a mi m'agradaria donar-li un altre tomb i buscar la riquesa patrimonial que tots els llenguatges tenen.

Abans de prosseguir, però, vull deixar clar que no estic elogiant ni molt menys banalitzant un dels que, sota el meu parer, és pilar fonamental de la Màfia. M'he fascinat només "passant de puntetes" per sobre d'aquest element tant oblidat del seu *modus operandi*. Realment l'estudi de l'argot mafiós més original és un mirall de la societat rural siciliana i de la seva història. Des del punt de vista lèxic, aquesta parla s'ha nodrit de les llengües que han governat Sicília. S'hi troben vestigis del francès, l'anglès, l'àrab i els dialectes palermità, napolità i llombard. De la mateixa manera, aquestes expressions són una manifestació de la filosofia de la Màfia, basada essencialment en el misteri i en el silenci (l'*omertà*). No tots aquests aspectes es mantenen sòlidament en la realitat, de fet, diversos testimonis d'ex membres de la Màfia, com Tomasso Buscetta i Antonio Calderone, afirmen que "els fonaments clàssics de la Cosa Nostra s'han trastocat profundament donant pas a una organització fonamentada en la violència gratuïta, l'assassinat i el segrest que han corromput els vells valors⁶⁴". Donat l'escarni que ha patit Sicília, sempre amenaçada pels tentacles de l'organització criminal, m'agradaria fer un petit homenatge al bagatge d'expressions que inicialment eren tan sicilianes com pròpies de la Màfia més immediatament original.

⁶⁴ Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.

4.1 Diccionari d'expressions de la Màfia⁶⁵

Expressions tradicionals de la Màfia:

- **'Lassalu iri'**: Aquesta expressió es tradueix literalment per “deixa-ho córrer”, però la seva connotació real no és ben bé aquesta. S'utilitza en virtut de consell entre amics. “Amic meu, l'individu amb qui et baralles és un brètol. Fer-lo el teu rival posa en joc la teva dignitat”.
- **'Be'lassalu stari'**: Es tradueix literalment per “deixa-ho estar”. Aquesta expressió és molt perillosa perquè indica que la persona a qui “s'ha de deixar estar” queda sota amenaça de mort. “Aquest home mereix una bona lliçó, però ara hem d'esperar. No és el moment idoni per atacar. Quan menys s'ho esperi, l'enxamparem.”
- **'Un mafioso non parla e se parla vuol dire che non è un mafioso, ma un pazzo'**: Cita anecdòtica del llibre *La giustizia è Cosa Nostra* per Bolzoni D'Avanzo (1995). “Un mafiós no parla i si parla vol dir que no és un mafiós, sinó un estúpid.”
- **'Fari u'compari'**: La seva traducció literal és la següent “actuar com a compare” i fa referència ser còmplice. Els bateigs, més enllà de donar la benvinguda a un nadó dins la religió cristiana, suposaven un esdeveniment molt important per a la Màfia. Actuar com a compare, com a padrí, suposava crear un vincle indestructible el rompiment del qual implicava un terrible destí. Fer de compare suposava també ajudar a algú a cometre un acte il·legal.
- **L'anònima sarda** (o ‘anonima secuestri’ en italià): Expressió periodística que designa els grups que hi ha darrere dels segrests per rescat. També fa referència a la banda criminal experta en segrests imperant a la regió de la Sardenya. Va néixer als anys seixanta i va perdurar fins l'any 1997.
- **'Vendetta transversale'**: Pràctica força comuna basada en l'assassinat de familiars amb motiu de venjança o xantatge.
- **'Crimen eccellenti' o 'Cadaveri eccellenti'**: L'assassinat de persones institucionals i/o vinculades amb la política. La seva traducció literal és “crim distingit”.
- **La 'onorata società'**, la societat honorable. En vocabulari de la Màfia, la ‘onorata società’ és “la nostra cosa particular”, per tant, la Cosa Nostra.

⁶⁵ Expressions extretes de: Dickie, J. *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*; Mark Franchetti, Andrew Meier. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.; Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.

- **‘Chi perdi l’onuri nun lu trova ‘cchiù’**: “Qui perd l’honor, l’honor no el troba més.” Expressió popular dins la Màfia que designa la importància de preservar l’honor.
- **‘Vale plú un amico influente che possedere cento onze’**: La seva traducció literal és “Val més un amic influent que qui posseeix cent onze (de no influents).”
- **‘Sangu sciura sangu’**: Històricament, a Sicília es van formar diversos clans basats en aquest principi “la sang crida a la sang”.
- **‘Uomo avisato è mezzo salvato’**: “Un home avisat (ja) és mig salvat”. Expressió que al·ludeix a gli avvertimenti, les perilloses senyals d’avís de la Màfia.

Expressions dins del característic llenguatge del capo Bernardo Provenzano:

- **“Per als amics s’interpreta la llei, als altres se’ls l’aplica” i “L’orca és per al pobre, la justícia per a l’estúpid”**, referents al contacte amb la policia.
- **“Amic de tots, confiança amb ningú” i “Amic, però amb compte”**, al·ludeixen a l’obligació de complir la llei del silenci, l’*omertà*.

Expressions utilitzades per Tommaso Buscetta, ‘el cap de dos mons’.

- **“T’he enviat 12 i mig (de) xocolata”**: la xocolata és dolça així com el diner és dolç. Aquesta expressió significava que el remitent enviaria diners.
- **“T’he enviat (cinc) samarretes blanques”**: “blanc” equivalia metafòricament a “droga”. Si algú parlava de samarretes o de quelcom blanc, volia dir que enviaria heroïna.

Exemple d’una conversa telefònica: “M’he trobat amb el noi de les samarretes. Però hi ha un problema: un altre noi té samarretes que són 10% acríliques. Amb “acríliques” no sabem ben bé què es volia dir, però suposem que aquest adjectiu indica una característica de la droga en concret.

Metàfores tradicionals de la Màfia:

- **‘Fari vagnari u’pizzu’**: significa “deixa mullar el bec”. *Pizzu* literalment significa bec, però el sentit real darrere aquesta frase és “cedeix al meu mètode o accepta les conseqüències”. La Màfia es dirigia als negocis locals amb aquesta expressió, i els imposava el pagament d’un percentatge dels seus guanys a canvi de la seva protecció. Entenem protecció per permetre al negoci seguir treballant amb “tranquil·litat”.

- **‘Lupara bianca’**: Expressió metafòrica refent a un mètode concret d’assassinar. Consistia en matar a un individu i dissoldre el seu cos en àcid. En llenguatge periodístic, en escrits de la premsa, aquesta expressió s’ha utilitzat per a designar desaparicions.
- **‘Colleti blu’**: Metàfora utilitzada per a designar als “picciotti”, els soldats que conformaven la part més baixa de la piràmide jeràrquica de la Màfia. Es tradueix literalment per “colls blaus”. Cal dir que els soldats també s’han anomenat metafòricament ‘colleti blanchi’ (colls blancs).
- **‘Abbuccàricci 'u brodu’**: La seva traducció literal és “tirar-se per sobre la sopa” i significa “assassinar”.
- **‘Abbuccari 'u tianu cch'i parati’**: “Tirar la paella amb les patates”, equival metafòricament a “denunciar”.
- **‘Abitazioni d'afanteria’**: Curiosament, “les habitacions de la infanteria”, és “el cap”, on caminen els polls (els polls serien la infanteria).
- **‘Aceddu di malu tempu’**: En castellà tenim un equivalent directe a aquesta frase: “Un pájaro de mal agüero”. Metafòricament parlant, “l’ocell de mal averany” és un policia.
- **‘Addizzari 'u jmmu’**: Literalment “redreçar la gepa”, és a dir, posar l’esquena recta. Significa “colpejar amb un bastó”.
- **‘Affigghiàrisi i càusi’**: La seva traducció és “botonar-se els pantalons” i la seva interpretació metafòrica és “callar”.
- **‘Aviri a pruvigghi di supra’**: Literalment “portar el maquillatge posat”, significa “estar acusat”.
- **‘Ésiri d'a bulla’**: “Tenir *gula* per a menjar carn fins i tot els divendres”. Tradicionalment, s’ha dit que les prostitutes mengen carn tots els dies, així que aquesta metàfora vol dir “exercir la prostitució”.
- **‘Fari càdiri a sirratura’**: Antigament, joguines com les nines tenien serradures (‘serrín’) al seu interior. Estrifar o extreure aquestes serradures equivalia a “assassinar, matar”. En castellà seria quelcom semblant a “sacar las tripas”.
- **‘Iri a guardari i ficudinnia’**: Com ja hem comentat anteriorment, “anar a cuidar les figueres” equivalia metafòricament a “morir”, ja que els antics cementiris sicilians estaven plens d’aquests arbres.
- **‘Mìnchi china d'acqua’**: Quan la Màfia volia insultar o ofendre a algú, de ben segur utilitzava aquesta frase. La seva traducció literal és “un penis ple d’aigua”, que bàsicament vol dir que algú és un inepte o és incapaç de fer res bé.

- **‘Nun aviri cchiù ogghiu nía lampa’**: Aquí podem observar un tret molt cultural de Sicília. Sota el meu parer, aquesta frase pot tenir el seu origen a la vida als camps. “No tenir més oli a la llàntia” significa “morir”. Arribats i arribades a aquest punt, veiem que moltes expressions de la Màfia al·ludeixen a la mort.
- **‘Va' scancitillu a banca’**: La Màfia no deia “ves-te’n a prendre pel sac”, sinó que utilitzava aquesta frase “ves a que t’ho canviïn en una banca”. Significa “una castanya”, col·loquialment parlant “una òstia”.
- **‘Nun putiri passari pp'a Porta di Crastu’**: Tal i com hem vist a l’inici del capítol, aquesta locució mafiosa vol dir “Ser tant banyut que no pot passar per sota de la Porta di Castro”. Creiem que era un dels accessos a la ciutat de Palerm, però avui en dia no se’n conserva cap vestigi.
- **‘Mancirisinni quattru fila’**: Curiosament, “menjar quatre fils d’espaguetis” equival a “saber molt sobre un tema”. Com és evident, la pasta forma part de la gastronomia siciliana i és una de les seves especialitats.
- **‘Livàrisi 'na petra d'a scarpa’**: “Treure’s una pedra de la sabata” és molt més que una acció ordinària. Per a un mafiós significa la venjança (*vendetta*). Els mafiosos poden esperar dècades per a venjar-se, però mai obliden una afronta. Històricament, però, les venjances no han estat grans actes, sinó més aviat petits (com una pedra) i ràpids. Tirar la pedra i amagar la mà.
- **‘Ittari i virmicceddi’**: I per acabar, una metàfora un xic fastigosa. “Treure els cucs” significa “fer una confessió complerta”.
- **‘Arburazzo’**: En sicilià, “arbre”. El capo Bernardo Provenzano va utilitzar aquest mot com una metàfora que designava l’indret on tindria lloc una cita.

4.2 L'evolució del *linguaggio omertoso* al *mafiese*

A nivell periodístic, *il linguaggio omertoso* (“el llenguatge omertós” ha estat el nom amb que s’ha batejat el llenguatge o l’argot mafiós. Aquesta eina comunicativa es va començar a estudiar i a estandaritzar amb els declaracions d’ex mafiosos protagonistes del Maxi Procés 1986⁶⁶. Efectivament, es tracta d’un llenguatge fonamentat en la llei del silenci, l’*omertà*. Una eina comunicativa concisa, discreta i escarida que només recull informació estrictament necessària.

És important entendre que el *linguaggio omertoso* no només és d’ordre oral i ordre escrit, també és un llenguatge no verbal. La gesticulació, tant característica del poble italià, i el posat d’un mafiós era de vital importància així com la seva forma d’interrelacionar-se amb altres membres. ⁶⁷Un *uomo d’onore* mai podia presentar-se com a mafiós, ni tant sols davant d’un altre membre de l’organització. Les presentacions sempre havien de ser indirectes o de la mà d’un tercer subjecte. S’utilitzaven frases com “És amic nostre” o “Els dos sou el mateix”. El *capo* sicilià Totó Riina va utilitzar aquestes paraules durant el ritus d’iniciació de Giovanni Brusca, detonant de la bomba de Capaci (el veurem més endavant). De fet, Riina era el *padrino* de Brusca. Antigament, la fórmula per a presentar-se era més elaborada. S’iniciava la presentació dels *uomini d’onore* sota el pretext d’una conversa sobre “mal de queixals”.

68

Fig. 24. Giovanni Brusca, posant al costat d’una fotografia dels jutges antimàfia Falcone i Borsellino.

Seguint amb el que deia del llenguatge no verbal, l’*uomo d’onore* ha de tenir una aparença concreta. Ha de vestir-se d’una aureola d’humilitat i familiaritat. S’ha de mostrar afable i familiar amb aquelles persones que l’envolten. Desperta admiració i respecte pel seu compromís, la seva templança, les seves maneres i el seu honor. És essencial que es

⁶⁶ El maxiprocediment (1986 – 1992) va ser un dels episodis més transcendents de la Màfia. El veurem al capítol V amb més profunditat.

⁶⁷ Dickie, J. *Iniciación Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit (pàgines 66-67)*. Hodder & Stoughton.

⁶⁸ Imatge extreta de: <https://www.jotdown.es/2015/02/honraras-a-tu-padre-2/>

mostri aliè als problemes i que emani bona educació i bondat. D'aquesta manera, ningú sospitarà d'ell i se'l concebrà com una figura honorífica.

La concepció més romàntica, idealitzada, del perfecte mafiós es personificada amb excel·lència per Marlon Brando⁶⁹. Tal i com diu Leonardo Sciascia⁷⁰, literat sicilià, el mafiós s'ha d'expressar amb tacte i correcció, sempre prudent i a l'aguait de no parlar més del compte. ⁷¹“Un mafiós no parla, i si parla vol dir que no és mafiós, sinó un estúpid”. Tot i així, l'arquetip de l'*uomo d'onore* no permet cap tipus d'insult, afronta o situació de risc que posi en perill el benestar de l'organització. És per aquest motiu que es serveix de *gli avvertimenti*, conegudes a Sicília com *una cartolina da Palermo* (“una targeta des de Palerm”). Les *avvertimenti* són senyals d'avís que la Màfia ha enviat tradicionalment com a primera i última instància del seu poder a individus conflictius o a innocents extorsionats. D'aquí l'expressió mafiosa *Uomo avvisato è mezzo salvato*, (“Un home avisat és mig salvat”).

El que a nivell periodístic s'ha denominat *linguaggio omertoso*, a Sicília s'ha conegut popularment com *baccagghiu*, que prové del verb *baccagghiari* i significa parlar mitjançant elements figuratius, enigmes. En sicilià equival a parlar “en argot”. Dins del propi concepte, trobem dues distincions: el *baccagghiu cubbu* (“baccagghiu fosc”) i el *baccagghiu mutu* (“baccagghiu silenciós”). El primer és una parla especial de l'antiga Màfia coneguda per molt pocs i el segon consisteix en un compendi expressions y gesticulacions.

⁷²A dia d'avui, el llenguatge de la Màfia original s'ha ensorrat en els camps de Sicília. Tot i així, segueix existint una eina comunicativa que Santi Correnti, historiador sicilià, va denominar a la dècada dels vuitanta el *mafiese*. El professor Correnti va transcriure les declaracions del *pentiti* Salvatore Contorno, elaborant una imatge mental de la transformació de l'argot. Actualment, el *mafiese* és la parla de tot un compendi de delinqüents generalitzats (traficants de droga, contrabandistes d'armes, assassins...). Es nodreix a partir eufemismes similars als del llenguatge polític dels nostres dies, però ha perdut la seva vessant metafòrica i enigmàtica. Nogensmenys, transforma antigues expressions del *linguaggio omertoso* o del *baccagghiu* quan li és convenient. Vegem el següent exemple:

Refrany popular sicilià

La miglior vendetta è il perdono

(La millor venjança és el perdó)

Transformació al *mafiese*

Il miglior perdono è la vendetta

(El millor perdó és la venjança)

⁶⁹ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures

⁷⁰ Sciascia L. *El mar color del vino*. Itàlia. Adelphi. 1973.

⁷¹ D'Avanzo G. i Bolzoni A. *La giustizia è Cosa Nostra*. Itàlia. Glifo Edizioni. 1995.

⁷² Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.

4.3 Il codice Provenzano

El llenguatge evoluciona tal i com ho fa el món, els grups humans i llurs cultures. L'argot mafiós no s'ha salvat d'aquesta metamorfosi i per tant ha estat sotmès a temps de canvi. L'inicial pragmatisme comunicatiu que vam observar encara podia establir connexions amb la tradició siciliana, però amb el pas dels anys, aquest vincle va quedar separat per un buit abismal. Us retorne a la memòria el nom de Bernardo Provenzano – al·lies ‘Zu Binnu’ (tiet Bernard) o ‘U trattore’ (el tractor) – un dels *capi* més misteriosos de la Màfia. Provenzano va encapçalar un dels clans més poderosos i cruentos de la història, els *corleonesi*.⁷³ Va romandre més de quaranta anys al marge de la llei, dècades en que ni tant sols es sabia quina cara feia. La policia només tenia constància d'una antiga fotografia de la mili la qual, per cert, no va arribar a fer. Dit rècord mundial no només és mèrit seu, sinó d'aquells aliats que el van aixoplugar durant anys de delinqüència. Finalment, fou detingut per la policia l'onze d'abril de 2006.

74

Fig. 25. Provenzano, foto de la mili.

75

Fig. 26. Provenzano detingut (2006).

Tornem ara al seu escenari operatiu, el clan dels *corleonesi*. Durant les dècades dels anys 80 i dels anys 90 van ser els tirànics capdavanters del crim organitzat a Sicília. Tant gran va ser la seva incidència en la societat, que van protagonitzar una guerra oberta amb el mateix Estat italià. No va ser una tasca especialment àrdua, tenint en compte un dels seus

⁷³ Aguirre O. *Cosa Nostra: el inquietante diccionario de la mafia siciliana, según Andrea Camilleri*. Infobae. [14-06-2020]. <https://www.infobae.com/americacultura/2019/01/19/el-codigo-oculto-de-la-cosa-nostra-el-inquietante-diccionario-de-la-mafia-siciliana-segun-andrea-camilleri/>; Provenzano mandaba en la mafia con un código basado en la Biblia. LaRed21. [14-06-2020]. <https://www.la21.com.uy/mundo/275748-provenzano-mandaba-en-la-mafia-con-un-codigo-basado-en-la-biblia>; Domínguez I. *Provenzano, el capo misterioso*. El País. [14-06-2020]. https://elpais.com/internacional/2016/07/14/actualidad/1468521365_253223.html

⁷⁴ Imatge extreta de: <https://www.pinterest.es/pin/519110294546817438/>

⁷⁵ Imatge extreta de: <https://www.pinterest.es/pin/317222367488490118/>

predecessors va ser el despietat Totó Riina. Històricament s'ha atribuït la complicitat política, la corrupció judicial i la tolerància social amb el seu èxit.⁷⁶

Provenzano va tornar a popularitzar l'ús dels *pizzini* (capítol III). De fet, va ser escrupolosament curós amb el llenguatge emprat en ells, prohibint vocabulari com “Màfia”, “Cosa Nostra” o *ammazzare* (“matar”). En canvi, va utilitzar mots com *dottore* (“doctor”), *giustizia* (“justícia”) i *preti* (“capellans”). El llenguatge creat i utilitzat pel *capo* és molt característic, ja que es servia d'al·lusions i metàfores ambigües per tal de donar ordres sota la impressió de no estar manant res. Expressava la seva opinió i feia arribar els seus suggeriments, acompanyats d'errors gramaticals fruits del seu analfabetisme, que només confonien a la policia. A més a més, Provenzano va recuperar veus en sicilià antic i va implantar l'ús metafòric de mots ordinaris com *arburazzo* (“arbre”). Les seves ordres es trobaven amagades entre línies. Quan Provenzano parlava de “bones obres” i “bones persones” al·ludia al repartiment de diners negres i a les persones disposades a fer ús de la violència a favor de l'organització. I ja per acabar, m'agradaria exemplificar fins a quin punt Provenzano va vetllar per la creació d'una eina comunicativa indesxifrable per a individus aliens a la Màfia.

- Ús de codis numèrics i alfabètics, per exemple, el que utilitzava Juli Cèsar. Es basava en desplaçar cada lletra tres posicions en l'ordre alfabètic. El número 60 al·ludia al seu metge. (A tot això, el *capo* només va sortir de Sicília per fer-se una operació, que va córrer a càrrec de l'Estat italià).
- Proliferació de cites bíbliques trobades en els evangelis. Per exemple “Vostès no saben el que estan fent”, que ve de la cita bíblica de l'Evangeli de Sant Lluç. “Pare, perdona'ls perquè no saben el que fan”. Paraules de Jesús al ser crucificat. Tornem a veure la religió en la seva vessant més folklòrica. De fet, Provenzano sempre anava carregat de creus.

És en l'anàlisi del llenguatge on veiem fins a quin punt la Màfia considerava que estava per sobre del bé i del mal. Els *capi* (plural de *capo*) adoptaven mètodes de grans emperadors romans i posaven en boca pròpia paraules de Jesús de Natzaret.

77

Fig. 27. Provenzano el dia que fou empresonat (11/04/06).

⁷⁶ Camilleri A. *Voi non sapete*. Mondadori. 2007.

⁷⁷ Imatge extreta de: https://elpais.com/internacional/2016/07/13/actualidad/1468410688_836071.html

4.4 La simbologia de la Màfia

La primera aproximació que vaig tenir al llenguatge simbòlic de la Màfia va ser durant la lectura de *The Godfather*⁷⁸. En un moment donat, concretament a la pàgina 165, un membre de l'organització Corleone és assassinat per la família rival. Aquesta envia al subordinats de Don Vito Corleone un peix embolicat en un paper. El *consigliere*, Tom Hagen, fa saber al fill petit del Don, Michael Corleone, que el peix no és una broma de mal gust, sinó un antic missatge sicilià. El peix significa que el membre assassinat dorm amb els peixos, és a dir, el van executar i no van deixar el seu cos "públic", sinó que el van llençar a l'aigua lluny de mirades indiscretes.

L'anècdota anterior mostra com el llenguatge mafiós no només es basa en expressions i frases fetes, sinó també en senyals. Així doncs, iniciem l'últim apartat d'aquest capítol: la simbologia de la Màfia. Ja que prèviament he obert la porta a tota una tipologia d'execucions, em centraré en els símbols que deixava la Màfia al cometre un crim. La sentència mafiosa no només es declara a l'assassinar, sinó també mitjançant símbols presents al cadàver.

Com saber per què ha mort un *tunno*⁷⁹ segons la forma que presenta?⁸⁰

- 1) Si té una pedra a la boca significa que el mort ha estat assassinat en qualitat de traïdor (la traïció més freqüent dins la Màfia eren el trencament de l'*omertà* i l'abandonament de l'organització).
- 2) ⁸¹Si el cadàver duu les sabates sobre el pit ens podríem trobar davant d'un *latitanti* (*mafiós fugitiu*) o un *pentiti*. Causa de la mort? L'abandonament de l'organització.
- 3) En cas que el mort presenti els genitals mutilats, el motiu del seu assassinat és evident: el delictes sexual.
- 4) El punt número quatre és realment una extensió del cas previ, el delictes sexual, però amb un agreujant. Si el mort té els testicles a la boca significa que el delictes sexual s'ha comès amb l'esposa d'un mafiós.
- 5) Si a la butxaca del *tunno* s'hi troba una fulla de cactus, la simbologia mafiosa diu que ha mort per haver robat diners a la Màfia.

De fet, si recapitem fins arribar a la detenció de Salvatore 'Lo Piccolo', recordarem els "drets i deures", el document que ha passat a la història com "els 10 manaments de la Màfia". Si ens hi fixem, veurem que els motius d'assassinat anteriors representen el no compliment d'alguns dels següents manaments:

Manament núm. 2 - No desitjaràs a la dona d'un altre home d'honor (cas 4).

Manament núm. 7 - Respecte a l'esposa (cas 3).

Manament núm. 9 - Prohibit robar diners d'altres persones i/o famílies (cas 5).

⁷⁸ Puzo, M. *The Godfather*. Nova York. G.P. Putnam's Sons. 1969 *op.cit.*

⁷⁹ Recordem que el *tunno*, en el llenguatge de la Màfia, és el mort per assassinat.

⁸⁰ Palazzolo S. *Il codice Provenzano*. Itàlia. Editori Laterza. 2007.

⁸¹ *Pentiti*, "penedit", ex membre de l'organització. *Latitanti* significa "mafiós fugitiu", sovint eludint la justícia. Veure glossari de vocabulari (pàgina 152).

CAPÍTOL V – La decadència de la Màfia

“Si la Cosa Nostra existeix, això significa que també ha de tenir una història, i si té una història significa que va tenir un principi i que també tindrà una fi. – Giovanni Falcone⁸²

5.1 La dictadura militar de Totò Riina

El capítol III va donar peu a la presentació d'un dels personatges més terribles – i reals – que la història de la Màfia ha conegut: Salvatore “Totò” Riina, alies ‘la Bèstia’. Abans de fer un breu recorregut pels seus antecedents criminals, permeteu que us contextualitzi. Recordeu que quan parlava de la jerarquia de la Màfia vaig introduir un concepte anomenat “La Comissió”? La també anomenada “cúpula” o “consell de direcció” era el nivell suprem de poder i estava formada pels *capi* que encapçalaven l'activitat mafiosa. Actuava com un parlament on els diversos membres posaven sobre la taula qüestions referents a l'organització, per exemple: la regulació de disputes entre *coschi* (plural de *cosca*, “família”), negocis lucratius de l'organització - contrabanda de tabac, extorsió, construcció il·legal, etc. -, l'assassinat de figures institucionals (*crimen eccellenti*) o l'execució d'*uomini d'onore*. L'hem d'entendre com un òrgan administratiu de vital importància ja que sovint tenia l'última paraula en les grans negociacions, l'última instància de poder residia en ella. Nogensmenys, la seva existència no significava la manca d'autonomia de les Famílies, simplement se li derivaven assumptes que atenyien a la Cosa Nostra en conjunt.⁸³ Bé, doncs, Totò Riina era un adolescent quan els celeberrims *capi* Stefano Bontate, Gaetano Badalamenti i Luciano Liggio, cap del clan dominant dels *corleonesi*, lideraven una cúpula mafiosa. Riina estava sota les ordres del *capo* Liggio, qui l'introduiria a l'organització. Amb només 19 anys, va ser condemnat una dècada a la presó sota el càrrec d'homicidi.

84

Fig. 28. Tres de les poques fotografies que es conserven de Salvatore Riina.

⁸² Giovanni Falcone, jutge antimàfia i un dels protagonistes d'aquest capítol.

⁸³ Gómez Fuentes, A. *La historia criminal de «la bestia», el jefe supremo de la Cosa Nostra que desafió al Estado*. *Diari ABC Internacional*. [21-06-2020], https://www.agi.it/cronaca/storia_toto_riinacorleone_stragi_segreti-3127242/news/2017-11-17/

⁸⁴ Imatge extreta de: https://www.agi.it/cronaca/storia_toto_riinacorleone_stragi_segreti-3127242/news/2017-11-17/

La despampolant brutalitat de Riina, que fins i tot aclaparava als mafiosos coetanis, va llaurar el seu camí a la glòria. A més a més, gaudia d'un fort vincle amb Vito Ciancimino, nomenat alcalde de Palerm el 1970 i condemnat per mafiós el 1984. Per tant, tenim a un individu extremadament violent que disposava d'un lloc de poder en el panorama mafiós i que movia fils dins el sistema administratiu i polític de Palerm. Riina va ser l'executor material de crims com el del fiscal de Palerm, Pietro Scaglione (1971), però també va ser col·laborador de segrests i extorsions brutals. De la mà del seu *capo*, Liggio, va establir relacions amb altres organitzacions criminals italianes com ara la 'Ndrangueta (Calabria) i la Camorra (Campània, Nàpols), afiliades de la Cosa Nostra. Quan Riina es trobava a l'esglaió més alt dins del clan dels *corleonesi*, va posar en marxa una política "promassacre". L'any 1981, Riina i els *capi* que li restaven fidels, van protagonitzar una guerra mafiosa en la que es va assassinar a sang freda a 200 mafiosos de *coschi* enemics. A partir del '82, 'la Bestia' liderava el seu imperi sota una Comissió que vestia de relativa democràcia la seva dictadura militar. Efectivament, l'*onorata società* va viure el que les societats europees havien patit poques dècades abans: el totalitarisme.

És important posar l'accent en el vincle Riina – *Terzo Nivello*⁸⁵. D'acord, coneixem al despietat Riina, però què és això del "Tercer Nivell"? Doncs és merament el punt de connexió entre el poder polític i la Màfia. En tant que la Sicília popular patia tirotejos i assassinats a tort i a dret, individus com el nostre protagonista negociaven amb diversos partits polítics (una pràctica d'allò més comuna) o amb el mateix Estat. Per tant, el resultat d'aquestes negociacions – extorsions, segrests i assassinats – amagava una estratègia política. Totò Riina va donar el tret de sortida a la que seria la guerra mafiosa més sagnant de la història, coneguda com la *Matanza* (1981-1983).⁸⁶ Es calcula que va col·leccionar un miler d'assassinats, 40 dels quals va cometre amb les seves pròpies mans.

El règim de Riina realment va suposar una bifurcació ideològica dins la Cosa Nostra. Com ja hem comentat amb anterioritat, pertànyer a l'*onorata società* era un privilegi entre els homes d'honor. La societat està per sobre del bé i del mal i quan la moral judicial interpel·la als mafiosos, addueixen que les seves actuacions són obres pies. Apelen a la tradició siciliana, a la misèria del poble, per a justificar les seves accions i passar de delinqüents a herois. Això sí, un heroi d'aquesta mena ha de ser respectuós amb la Cosa Nostra, per tant, ha de matar per ella, demostrar que és digne de tal privilegi. A més a més, com totes les societats, la Màfia té la seva moralitat, les seves normes no escrites, els seus ritus i la seva religió: l'*omertà*. La llei del silenci és sagrada i per tant el seu no compliment es castiga amb la pitjor de les morts. Aquest compendi, però, va ser posat en tela de judici quan Riina va escalar a la cúspide del poder. Sota el parer d'alguns mafiosos, la Cosa Nostra ja no era l'organització en la que ells creien: havia estat pervertida per la violència en la seva vessant més primitiva i pel narcotràfic.

La dictadura militar de Totò Riina va assentar les bases per a crear dos blocs antagònics dins de l'organització. Els pocs mafiosos que 'la Bestia' encara no havia assassinat es van veure en una espècie de disjuntiva moral en que o parlaven (és a dir, trencaven l'*omertà*)

⁸⁵ Quevedo Aparicio M. *Expansión y traducción de la terminología mafiosa*. Universidad Complutense de Madrid.

⁸⁶ Dickie, J., *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*

o païen la seva recança observant com es corrompien els “vells valors”: les dones no es toquen, els nens són sagrats i reticència davant la droga.

⁸⁷Tot i que altres organitzacions criminals italianes com ‘Ndrangheta concebessin la pràctica del segrest com un negoci rentable, la Cosa Nostra es mostrava reticent a seguir el seu exemple. Però com ja sabeu, l’organització no podia estar més dividida. El clan dels *corleonesi* (Riina) consideraven el segrest una pràctica molt lucrativa que a més solventava el seus problemes de liquiditat. D’altra banda, certes *cosche* asseveraven que la proliferació de segrests era un focus d’atenció policial i que resultava profundament impopular entre la ciutadania. La Comissió de Palerm va votar en contra de la pràctica del segrest, però el rebel Riina no en va fer cas. Tot i així, la gota que fa vessar el got fou la droga. El tràfic d’heroïna va catapultar la Cosa Nostra a la seva època de major esplendor, però també va tirar més sal a la ferida interna de la Màfia. Diversos mafiosos es mostraven contraris al negoci del narcotràfic ja que creien que era una vulneració al seu codi d’honor. D’altra banda, Riina es creixia amb cada tast de poder i no va fer cas al seus contemporanis: els va eliminar brutalment mitjançant un programa d’extermini.

El règim de ‘la Bestia’ va ser escenari d’innumerable extorsions, assassinats i atemptats. Als carrers de Palerm s’hi va començar a ensumar un ferum de violència primitiva intransigent al pas dels anys. El rumb de la dictadura de Riina va veure’s trasbalsat amb la nova ambició del *capo*: desafiar l’Estat. El que pretenia era coaccionar l’esfera de polítics de manera que s’abolís o es rebaixés el 41-bis⁸⁸. Processos judicials posteriors han portat a la llum les negociacions estatals amb Riina. Amb vista d’evitar més escarnis, certes figures polítiques van prometre noves lleis que rebaixarien la duresa de les presons, però finalment no van cedir al xantatge de Riina. Ans al contrari, una ofensiva policial sense precedents va enderrocar el clan terrorista dels *corleonesi*.

89

Fig. 29. Detenció de Riina, 15 de gener de 1993, Palerm. Aquest dia es recorda com el “dia que es va empresonar el cap de tots els caps (*il capo di tutti i capi*).

⁸⁷ Cervera C. *La dictadura mafiosa de Riina*. [21-06-20]. https://www.abc.es/historia/abci-dictadura-mafiosa-salvatore-toto-riina-capo-mas-psicopata-siglo-destruyo-cosa-nostra-201610140438_noticia.html

⁸⁸ Sistema d’aïllament de màxima seguretat al que eren condemnats els mafiosos.

⁸⁹ Imatge extreta de: <https://www.lavanguardia.com/sucesos/20180115/434239301006/toto-riina-caza-capo-de-todos-los-capos.html>

5.2 El *pentito* dels *pentiti*

Tommaso Buscetta, Don Masino, provenia d'una bona família que es va veure trasbalsada per la duresa de la postguerra.⁹⁰ El jove Buscetta va començar a traficar amb farina d'estraperlo i cartilles de racionament, tot cridant l'atenció d'uns "homes misteriosos i discrets". Amb qüestió d'anys va gaudir d'una posició de poder entre els millors gàngsters coetanis. Però tot canvia amb el narcotràfic. La col·lisió de la Cosa Nostra en entrar dins del mercat de les drogues va ser realment devastadora. Diversos *uomini d'onore* veien aquest negoci com un perill per a l'organització.⁹¹ Buscetta asseverava que amb les drogues tot canviava, que es perdien el respecte i els codis d'honor. Més violència i menys honor. Així doncs, 'el *capo* de dos mons', perseguit per diversos continents i més que acostumat a les cel·les penitenciàries, va decidir acudir a la justícia i confessar. Però què porta a un *uomo d'onore* a trencar la sagrada llei del silenci?

1) La subversió dels ideals de la Cosa Nostra a partir de la dècada dels 70.

Buscetta considerava que la Cosa Nostra, diguem-ne, "original" ja no existia. Els valors i els principis sobre els quals es fonamentava havien estat pervertits per la violència desmesurada i el narcotràfic.⁹² Ell deia que la Màfia havia canviat amb el tràfic de drogues: "més diners, més avarícia i menys honor". Els carrers de Palerm, abans la "catifa vermella" dels mafiosos, van esdevenir un camp d'extermini tant per als *uomini d'onore* com per a la ciutadania innocent. Don Masino no reconeixia la "nova" Màfia, ell creia pertànyer a una organització que ja era morta.

2) La seva *vendetta* personal.

Tommaso Buscetta va recórrer diversos continents per tal d'eludir la justícia italiana. El capo de dos mons va trobar aixopluc al Brasil, on s'amagava per càrrecs d'homicidi. Finalment, va ser reconegut per la policia local i irremediablement enviat a Itàlia on compliria una condemna de deu anys. Al sortir de la presó, Buscetta desitjava retornar a l'harmonia brasilera amb vista de tancar un capítol sagnant i obscur de la seva vida. Però tal i com diria el seu fill Roberto al documental de Netflix prèviament citat, la Màfia no oblida.⁹³ Vells amics, tots homes d'honor, van trucar a les portes de casa seva per tal de reclutar-lo. El règim de Riina ofegava als pocs mafiosos a qui no havia comprat amb por i brutalitat. La "resistència mafiosa" estava preparant un contraatac, una guerra contra el rebel. Tot i així, Buscetta volia desentendre's de l'organització i adduïa que ell ja havia complert la seva condemna. La història no deixa veure amb claredat si bé van ser els seus antics companys o el propi exèrcit de Riina qui va orquestrar el segrest, la tortura i l'assassinat a sang freda de dos fills de Buscetta, casos exemplars de *lupara bianca*. He de dir, però, que Don Masino atribuïa la tragèdia a 'la Bestia', a qui considerava un heretge del codi d'honor mafiós. Tommaso Buscetta estava desolat: no només es considerava aliè a l'organització a qui havia jurat lleialtat, sinó que es sentia mort en vida.

⁹⁰ Dickie, J., *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.*

⁹¹ Mark Franchetti, Andrew Meier. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

⁹² González A. *La vida cotidiana de Tommaso Buscetta, el mayor traidor a la mafia en toda su historia*. Culturplaza. [22-06-20]. <https://valenciaplaza.com/la-vida-cotidiana-de-tommaso-buscetta-el-mayor-traidor-a-la-mafia-en-toda-su-historia>

⁹³ Cancho J. *Historia del maxiproceso*. Onda Cero. [22-06-20]. https://www.ondacero.es/programas/mas-de-uno/audios-podcast/historia-del-maxiproceso_202003195e7345a6db29e90001811814.html

Vivia turmentat sabent que dos dels seus fills – innocents, sense cap vincle amb la Màfia – havien mort assassinats. Don Masino va decidir fermament que l'única manera de dur a terme la seva *vendetta* personal (“venjança”) era col·laborar amb la justícia i desmantellar els secrets de l'organització. Comparteixo amb vosaltres una declaració de Tommaso Buscetta ja que, curiosament, encaixa amb la meua hipòtesi inicial.

“Els *Mafiosi* no són figures romàntiques com les que veieu a les pel·lícules. Ells són homes de violència que permeten que grans quantitats de diners regeixin les seves accions. Fins que el públic realment compregui la veritable naturalesa de la Cosa Nostra, els seu poder i la seva violència continuaran. Jo penso que només hi ha una manera de fer front a la Cosa Nostra, i és educant a les persones, deixar que vegin què són realment aquests homes, com de perillosos són per a una societat civilitzada. Aleshores, i només aleshores, l'aplicació de la llei podrà veritablement lluitar en contra del crim organitzat. – Tommaso Buscetta⁹⁴

95

Fig. 30. Tommaso Buscetta envoltat de policies i guardaespalles durant les seves declaracions al jutge Giovanni Falcone.

Giovanni Falcone, jutge sicilià que encapçalava la lluita judicial antimàfia, va entrevistar a Buscetta sobre l'organització. El *capo* li va contestar “Una nit no seria suficient per la meua resposta i ara estic molt cansat”. Falcone va comprendre a l'instant que Buscetta volia col·laborar amb ell. Maria Cristina, casada amb Buscetta durant els anys previs, coetanis i posteriors a les confessions del *capo*, confessaria que aquesta conversa fou colpidora per a ell ja que estava trencant la sagrada *omertà*.⁹⁶ Giuseppe Ayala, jutge antimàfia, declararia anys més tard que les seves confessions canviarien la lluita contra la Cosa Nostra per sempre. Trencar la *omertà* davant la llei suposaria una succés transcendental i d'importància històrica. Buscetta passaria a ser el gran delator de la Màfia, el més cèlebre dels *pentiti*, per aquest motiu, se'l recorda entre homes d'honor com *Il Traditore* (“El Traïdor”). Don Masino va advertir a Giovanni Falcone el següent: “Vostè es convertirà en una celebritat, però intentaran destruir-lo física i professionalment. Primer vindran a per mi, i després serà el seu torn. No pararan fins que ho aconseguixin. Encara vol interrogar-me?”⁹⁷

⁹⁴ Rudolph R. *Mafia Wiseguys: The Mob That Took on the Feds*. Estats Units. S.P.I. Books. 1994.

⁹⁵ Salvà N. 'El traïdor': gánster, delator, icono. elPeriódico. [22-06-20]. <https://www.elperiodico.com/es/onbarcelona/mirar/20191205/el-traidor-cine-ganster-italia-tommaso-buscetta-marco-bellocchio-7762908>

⁹⁶ Mark Franchetti, Andrew Meier. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

⁹⁷ Mark Franchetti, Andrew Meier. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

5.3 El Maxi Procés

⁹⁸L'assassinat del jutge Rocco Chinnici, superior de Falcone, el 29 de juliol de 1983, va impulsar al magistrat Antonio Caponnetto a crear una consorci de jutges antimàfia. És a dir, un equip compromès amb la causa antimàfia que compartís informació i mètodes per tal de parar els peus al crim organitzat. Dit "Pool antimàfia" estava format pels magistrats Giovanni Falcone, Paolo Borsellino, Giuseppe de Lello i Leonardo Guarnotta. El seu líder, Caponnetto, no volia condemnar a mafiosos, sinó a la Màfia *per se* en un procediment històric i sense precedents. Nogensmenys, Mussolini fou el primer en orquestrar una operació antimàfia pròpiament. El dictador no podia permetre l'existència d'un autoritat paral·lela a la seva, un contra-Estat que posés en perill el seu règim totalitari. A grans trets, direm que la seva actuació es va traduir en un fracàs.

99

Fig. 31. Sala búnquer de la presó d'Ucciardone, Palerm 1986.

El Maxi Procés es va iniciar el 10 de febrer de 1986 i es va perllongar dos anys més. El major judici contra la Màfia va tenir lloc en un búnquer blindat contigu a la presó de Ucciardone. ¹⁰⁰Era una infraestructura blindada, il·luminada artificialment i amb mesures d'estricta seguretat atesa l'ocasió: l'estança octagonal estava presidida per militars, policies armats fins les dents, i estava sota la mirada atenta de sis-cents periodistes. Les parets de formigó podien suportar possibles atacs de canons o de míssils aire-terra i comptaven amb un sistema de defensa antiaeri. Dels 474 individus acusats de ser membres de la Cosa Nostra, que romanien en cel·les subdividides, 119 estaven *in absentia*, entre ells, els pròfugs Riina i Provenzano. Les acusacions responien a 120 càrrecs d'homicidi, extorsió, narcotràfic i al nou delictes per "associació mafiosa". Tal i com diria Luis R. Carranza Torres en el seu article *El maxiproceso*, Giovanni Falcone era la ment i la voluntat darrere l'acusació col·lectiva per delictes múltiples.

I és en aquest punt que les declaracions de Buscetta entren en joc. 'El capo de dos mons' va revelar a Falcone, com diria ell en el seu llibre *Cosas de la Cosa Nostra*¹⁰¹, el caràcter

⁹⁸ Dickie, J. *Cadáveres eminentes. Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit* (pàgina 409). Hodder & Stoughton.

⁹⁹ Imatge extreta de: <https://qds.it/mafia-gli-atti-del-maxiprocesso-online-e-accessibili-a-tutti/>

¹⁰⁰ Carranza Torres L. *El Maxiproceso*. Comercio y Justicia. [22-06-20]. <https://comercioyjusticia.info/blog/opinion/el-maxiproceso/>

¹⁰¹ Falcone G. *Cosas de la Cosa Nostra*. Madrid. Ediciones Barataria. 1991.

unitari de la Màfia. Don Masino va ratificar que l'organització no era un compendi de *cosche* disperses, sinó una estructura en xarxa estrictament pautaada. El *pentito* va mostrar a la justícia italiana el manament piramidal del crim organitzat, de fet, l'organigrama que us vaig exposar al capítol III (El *modus operandi* de la Màfia) no es va conèixer pròpiament fins que Buscetta va confessar. La tesi que asseverava que la Màfia era una estructura unificada es coneixeria periodísticament com a “teorema Buscetta”. D'altra banda, el *pentito* va posar en coneixement de Falcone què era ser un home d'honor, les normes no escrites de l'organització, càstigs al que ell mateix havia estat sotmès (per adulteri), etc. I ja per acabar-ho d'adobar, Don Masino va anar més enllà i va assenyalar a diverses figures polítiques com Vito Ciancimino, ex alcalde de Palerm i col·laborador de Riina, i a ¹⁰²Giulio Andreotti, elegit Primer Ministre d'Itàlia set cops, qui seria, segons Buscetta, l'interlocutor polític de la Màfia. I ja per cornar la festa, va exposar les connexions entre la Màfia nord-americana i la siciliana, que veurem a la part pràctica. Com a pagament per la seva traïció, Riina va manar l'execució de tothom qui portés el cognom Buscetta, tingués vincles amb la Màfia o no. Va perdre un cunyat, un gendre i quatre nebots innocents.

103

Fig. 32. El president del Tribunal Alfonso Giordano (dreta) i Pietro Grasso, jutge lateral del Maxi Procés, durant el procés.

Les confessions de Buscetta van permetre traçar un primer esbós de la Màfia així com van facilitar l'emissió de 366 ordres de detenció. El Maxi Procés va ser un judici tediós i de llarga durada que va comptar amb 49 audiències, 1314 interrogatoris, 635 arguments defensius i 3000 pàgines de confessions. El consell de jutges, encapçalat per Alfonso Giordano, va tardar trenta-sis dies en deliberar, de l'11 de novembre al 16 de desembre de 1987. El president del tribunal, Giordano, va tardar una hora i mitja en llegir el veredict del jutges. Aquest es va traduir en 19 condemnes a cadena perpètua i 2665 anys de presó per a 338 homes d'honor. 114, però, van ser absolts per falta de proves.¹⁰⁴ Es considera el major cop atestat a l'organització criminal en tota la seva història.

¹⁰² Cancho J. *Historia del maxiproceso*. Onda Cero. [22-06-20]. https://www.ondacero.es/programas/mas-de-uno/audios-podcast/historiad/maxiprocesso_202003195e7345a6db29e90001811814.html

¹⁰³ Imatge extreta de: https://www.repubblica.it/cronaca/2016/02/29/news/alfonso_giordano_io_e_grasso_per_un_mese_non_tagliammo_piu_la_barba_-134473855/

¹⁰⁴ Dickie, J. *El resultado del Macrojuicio. Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit* (pàgina 418). Hodder & Stoughton.

5.4 Falcone, heroi en terra *infidelium*

La fermesa i la determinació de Giovanni Falcone era quelcom inèdit a la Itàlia de finals del segle XX.¹⁰⁵ El mateix jutge antimàfia Giuseppe Ayala diria “Falcone lluitava veritablement contra la Màfia, l'Estat només ho feia veure.”¹⁰⁶ El progrés del magistrat es remuntava abans de la celebració del Maxi Procés, doncs ell ja havia encapçalat la investigació del tràfic d'heroïna a Sicília. Es diu que a la dècada dels vuitanta diversos associats de la Màfia murmuraven que Falcone posaria en perill l'economia de l'illa. Alguns d'aquests “socis” eren superiors del jutge, així que el Consell Superior de la Magistratura va obstaculitzar per activa i per passiva la lluita del magistrat. Malgrat la seva notorietat, no se li va permetre succeir a Caponneto, pare judicial de Falcone i Borsellino. En lloc de dirigir el Pool Antimafia, se li van endossar casos corrents.

107

Fig. 33. Giovanni Falcone envoltat de guardaespalles, Marsella 1986.

Malgrat tot, la seva ofuscació per impugnar l'organització va donar fruit: havia trobat el seu propi as sota la màniga. Els jutges antimàfia van apel·lar la llei número 15 del 6 de febrer (1980) que contemplava la reducció de sentències. Tradicionalment els testimonis de *pentiti* eren rebutjats per caure pel seu propi pes, és a dir, eren fàcilment descartats ja que no inspiraven confiança i mancaven d'objectivitat. Però amb aquesta llei els magistrats oferien als mafiosos peneditos unes garanties de protecció i de reducció de condemnes sense precedents. És així com Falcone va començar a traçar un primer esbós de la Màfia: els mafiosos peneditos li van obrir les portes a l'*onorata società*. El jutge va ser el primer en reclutar *pentiti*, sempre sota el seu semblant de correcció i persistència impecable.¹⁰⁸ Va fer front a la Cosa Nostra escodrinyant les seves entranyes: va aprendre llurs codis, llenguatge, senyals, etc., perquè des del primer instant que va col·lidir amb

¹⁰⁵ Mark Franchetti, Andrew Meier. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

¹⁰⁶ Melguizo, S. 25 años de la muerte de Falcone, el azote de la Mafia. El Mundo. [23-06-2020]. <https://www.elmundo.es/internacional/2017/05/23/59229b3ae2704e50198b4581.html>

¹⁰⁷ https://elpais.com/internacional/2012/05/25/actualidad/1337982460_172341.html

¹⁰⁸ Huerta A. Giovanni Falcone, servidor del Estado en tierra infidelium. Republica. [23-06-2020]. <https://www.republica.com/2020/06/05/giovanni-falcone-servidor-del-estado-en-terra-infidelium/>

ella, Falcone va comprendre que l'intercanvi cerimoniós que es produïa entre els seus membres no deixava lloc a minúcies i estava carregat d'un significat metafòric.

Durant l'època del Maxi Procés, els magistrats Giovanni Falcone i Paolo Borsellino treballaven colze a colze dins d'un búnquer blindat amb un sistema de vigilància electrònica en funcionament les 24 hores del dia. Amb vista d'evitar possibles atemptats o *vendetti*, les seves respectives famílies els feien costat, això sí, aïllades i sense veure la llum del sol. Malgrat tot, les feixugues hores van permetre discernir el que seria la dimensió econòmica i legal de la Màfia. El cas preparat per l'equip de jutges (tant del Pool Antimàfia com els instructors del Maxi Procés) tenia una llargada de 8.607 pàgines.

109

Fig. 34. Giovanni Falcone (esquerra) i Paolo Borsellino (dreta).

A Sicília sovint es sentia “necessitem un miler de Falcones”, expressió que no agradava gens a l'al·ludit, ja que no volia que la seva lluita es concebés com quelcom personal, sinó com una necessitat social. El magistrat s'esquinçava les vestidures quan li deien que era un Robin Hood modern. Nogensmenys, que no creui per les vostres ments el pensament que Falcone era considerat un màrtir o un sant, més aviat era el blanc d'una guerra mediàtica. Els diaris sovint parlaven de l'exageració que feia Falcone de la Cosa Nostra. Addueïen que més que combatre-la, cultivava la seva imatge i manifestava un terrible afany de protagonisme.

Pel que fa al Maxi Procés, estava sota judici contant de mirades incrèdules. Tant l'opinió pública com el propi Estat no se'n refiaven dels *pentiti*, fossi Tommaso Buscetta, Antonio Calderone, Salvatore Contorno o qualsevol altre personatge d'aquesta mena. Malgrat ser recordat com un punt d'inflexió en la lluita antimàfia, l'escepticisme regnava en l'opinió pública. Els contemporanis addueïen que la veritable Màfia no eren els matons de les presons, sinó els que movien els fils des de dalt. El poble pla dubtava dels testimonis dels *pentiti*, i manifestava la seva desconfiança en quant als criteris adoptats per a impartir la justícia. Asseveraven que en un judici de tal magnitud no es podien preservar els drets individuals dels acusats. Les males llengües deien que les dimensions del procés eren un reflex de l'ego dels magistrats. L'esdeveniment va ser qualificat “d'espectacle opressiu”

¹⁰⁹ Imatge extreta de: <https://artslife.com/2020/05/18/palermochiamaitalia-maratona-rai-per-lanniversario-delle-stragi-di-capaci-e-di-via-damelio/>

per personatges influents com el cardenal Pappalardo, qui afirmava que morien més persones per avortaments que per crims de la Màfia.¹¹⁰

¹¹¹El juny de 1989, la premsa va filtrar una sèrie de cartes (suposadament a mans del Palau de Justícia), que acusaven a Falcone d'utilitzar als *pentiti* per tal d'assassinar alguns líders mafiosos. De la mateixa manera, diversos companys del magistrat li van donar l'esquena i el van difamar públicament. Aquell mateix mes, una bossa amb 68 cartutxos de dinamita van aparèixer sota la casa on estiujava el jutge. L'autoria de l'intent d'assassinat s'ha atribuït sense confirmació oficial a diversos components dels serveis secrets, qui sovint treballaven amb mafiosos. Prèviament, Falcone ja havia rebut amenaces per part de l'organització en forma de taüts i cartes amb creus (les *avvertimenti* que vèiem al capítol III). El magistrat sabia que no lluitava només contra la Màfia. Paolo Borsellino i Giovanni Falcone, però, eren ben conscients que la sentència contra diversos membres de l'organització duia una altra de la mà: la seva pròpia sentència de mort.

5.4.2 L'attentatunni

El 23 de maig de 1992 l'Institut Nacional de Geofísica de Cammarata (Sicília) va enregistrar un petit terratrèmol responsable d'un cràter de quatre metres de profunditat. Una bomba amb 500 kg de TNT va esclatar a l'autopista que comunica l'aeroport de Palerm amb el centre de la ciutat, a l'altura del desviament de Capaci. Hi van morir el matrimoni de magistrats Giovanni Falcone i Francesca Morvillo, Rocco Di Cillo, Vito Schifani i Antonio Montinaro, els seus escoltes. L'esdeveniment va passar a la història com *l'attentatunni*, en sicilià, "l'atemptat".

112

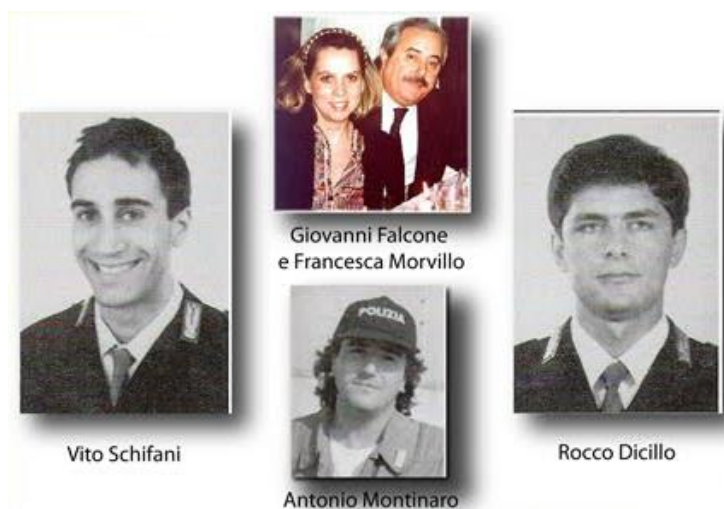

Fig. 35. Víctimes de l'attentatunni.

¹¹⁰ Dickie, J., *Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana* op.cit.

¹¹¹ Cervera C. 25 años de la terrible muerte del juez antimafia Falcone a manos del dictador mafioso Corto Riina. ABC Historia. [23-06-2020]. https://www.abc.es/historia/abci-vergogna-italia-colosal-explosion-provoco-terremoto-y-asesino-mayor-juez-antimafia-201612020406_noticia.html

¹¹² Imatge extreta de: <http://liberapinerolo.blogspot.com/>

¹¹³Totò Riina va ser declarat responsable material del crim, i Giovanni Brusca – home de confiança del *capo* – qui va detonar la bomba. Ara bé, ja sabeu el que diu la cultura popular “la veritat oficial a Itàlia és gairebé sempre una veritat a mitges.”

Ens equivocàvem, Giovanni Falcone no només lluitava contra la Màfia, sinó també contra la indiferència d'Itàlia, les institucions i el poder corrupte. Els anys previs al seu assassinat, el magistrat i els seus companys es van veure deseparats davant la manca de protecció per part de l'Estat. Paolo Borsellino i Giovanni Falcone estaven a la intempèrie per tenir en contra a gran part dels poders polític, financer i judicial, tal i com confirmaria Maria Falcone, la seva germana. L'assassinat del jutge va dissipar qualsevol dubte sobre una possible negociació entre l'Estat i la Màfia. Actualment, aquest vincle es segueix investigant.

El magistrat Falcone, juntament amb el fidel Borsellino, no va cedir davant la por endèmica que regnava a Sicília. Per alguns contemporanis, la Màfia era una invenció periodística per manipular i distreure a la ciutadania, però després de la mort de Falcone tothom sabia que la Màfia era el braç il·legal de l'Estat. Quan es va topar amb el problema de la Cosa Nostra no li va girar l'esquena, com molts altres ho havien fet, sinó que li va plantar cara amb una fermesa i una determinació lloables. ”.¹¹⁴ Antonio Calderone, un dels *pentiti* que van facilitar el Maxi Procés, va declarar el següent a la premsa “he col·laborat amb Falcone perquè és un home d'honor”.

115

Fig. 36. Assassinat de Borsellino i els seus cinc escoltes.

“Ell anirà primer, després em mataran a mi”. 57 dies després de la bomba de Capaci, Sicília va presenciar un nou terratrèmol. El 19 de juliol de 1992, Paolo Borsellino i cinc dels seus escoltes morien en una explosió davant la casa de Maria Pia Lepanto, mare del magistrat. Totò Riina, després de trencar amb un hermetisme de 17 anys, afirmaria que la Cosa Nostra sí va cometre el crim, però que les ordres venien des de dalt. Actualment, les fiscalies de Caltanissetta i Palerm segueixen investigant si l'assassinat de Borsellino va ser un crim d'Estat.

¹¹³ Cervera C. 25 años de la terrible muerte del juez antimafia Falcone a manos del dictador mafioso Corto Riina. ABC Historia. [23-06-2020]. https://www.abc.es/historia/abci-vergogna-italia-colosal-explosion-provoco-terremoto-y-asesino-mayor-juez-antimafia-201612020406_noticia.html

¹¹⁴ Falcone G. *Cosas de la Cosa Nostra*. Madrid. Ediciones Barataria. 1991. *op.cit.*

¹¹⁵ Imatge extreta de: https://www.elconfidencial.com/mundo/2017-09-27/salvatore-borsellino-activista-antimafia_1449052/

5.5 L'enderrocament de la Cosa Nostra

¹¹⁶Leonardo Guarnotta, membre del Pool Antimàfia i company de Falcone i Borsellino al Tribunal de Palerm, afirma a dia d'avui que els atemptats contra els jutges antimàfia van ser un punt d'inflexió irreversible. Res tornaria a ser el mateix després de 1992, els jutges antimàfia passarien a ser herois nacionals. ¹¹⁷Itàlia va comprendre que Falcone tenia raó: la Cosa Nostra sí existia i era una estructura unificada, els membres de la Comissió eren conjuntament responsables pels crims i els testimonis presentats pels *pentiti* eren vàlids. En lloc de rebre el suport de la nació, va ser el blanc de periodistes, polítics i mafiosos, per això es diu que Itàlia va viure l'època de la “vergonya nacional”. ¹¹⁸“La societat va entendre que les morts de Falcone i Borsellino van ser un cop a les institucions i que ja no era possible romandre al mig. Calia posar-se d'un costat o d'un altre i defensar els valors de justícia i igualtat pels quals Giovanni i Paolo havien sacrificat la seva pròpia vida”, diu Guarnotta.

119

Fig. 37. Pancartes amb la frase popular “No els han matat, les seves idees caminen sobre les nostres cames”.

¹²⁰El segle XX va cloure deixant el que Rocco Sciarrone, professor de sociologia a la Universitat de Torino i expert en el fenomen mafiós, anomenaria un trauma social. Per primer cop a la història, s'atribuïa a la Màfia la percepció que la por més aclapadora havia callat: un enemic públic. És així com es dona llum a diverses organitzacions antimàfia, per exemple, la ja anomenada *Addiopizzo*. ¹²¹Una de les respostes de l'illa al crim

¹¹⁶ Cervera C. 25 años de la terrible muerte del juez antimafia Falcone a manos del dictador mafioso Corto Riina. ABC Historia. [23-06-2020]. https://www.abc.es/historia/abci-vergogna-italia-colosal-explosion-provoco-terremoto-y-asesino-mayor-juez-antimafia-201612020406_noticia.html

¹¹⁷ Dickie, J. *El resultado del Macrojuicio. Cosa Nostra: historia de la Máfia siciliana op.cit.* (pàgina 424). Hodder & Stoughton.

¹¹⁸ Melguizo, S. 25 años de la muerte de Falcone, el azote de la Máfia. El Mundo. [23-06-2020]. <https://www.elmundo.es/internacional/2017/05/23/59229b3ae2704e50198b4581.html>

¹¹⁹ <https://www.zetatielle.com/23-maggio-strage-di-capaci-giovanni-falcone-paolo-borsellino-mafia-vittime/>

¹²⁰ Esparza P. *Cómo está la Cosa Nostra 25 años después de los atentados que sacudieron a Italia y transformaron la mafia para siempre.* BBC. [24-06-2020]. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-40124922>

¹²¹ Bernal F. *Cosas sobre la Máfia que no habías leído hasta ahora.* VICE. [24-06-2020]. <https://www.vice.com/es/article/xd9wxa/cosa-sobre-la-mafia-498>

organitzat ha estat promoure pactes entre empresaris/es que no comercien amb negocis que paguen l'impost de protecció (*pizzo/pizzu*), encara vigent.

La Cosa Nostra, antany la líder original del crim organitzat, encara no s'ha recuperat en la seva totalitat dels cops atestats per la justícia. Vet aquí un parell d'aspectes que van trasbalsar l'organització provocant-li gir de 360 graus¹²²:

1) La llei de 1982 que atorgava a les autoritats el permís per a confiscar les propietats de mafiosos. D'aquesta manera, es perjudica financerament als homes d'honor i a més a més, es produeix un trencament amb el dogma mafiós: fonamentar les accions militars apel·lant a la família. Tot el que fan és per als seus éssers estimats, i amb aquesta llei, ja no s'heretarà el patrimoni familiar entre *uomi d'onore*. 10 anys més tard, entre 1992 i 1993, les conseqüències de la decisió del Tribunal de Cassació produïrien una seguit d'atemptats per part de Riina que acabaria traduint-se en fracàs.

2) La creació de lleis de protecció. Entre pertànyer a l'abominable règim dels *corleonesi* o col·laborar amb la justícia i tenir certes garanties d'una reducció de condemna, diversos homes d'honor ho tenien clar. L'any 1996 es va produir un auge de *pentiti*, arribant a la xifra de 424. Salvatore Cancemi, un *capomandamento* membre de la Comissió que va aprovar l'assassinat de Falcone i Borsellino, va confessar que Riina concebia els *pentiti* com el veritable perill per a l'organització. Ves per on, les seves confessions van desmantellar l'organització i li van trastocar els plans de jubilació.

3) La causa que realment va fer tremolar a l'organització va ser l'arrogància dels *capi*. En lloc d'operar com un poder fàctic, tal i com ho va fer 'Ndrangheta, la Cosa Nostra va decidir fer front a la repressió estatal de forma directa. D'aquesta manera, la pressió policial va anar en augment, fet que es va girar en contra de l'organització criminal. De fet, la declaració de guerra per part de la Màfia va incentivar una nova generació de policies, jutges i fiscals disposats a lluitar fermament contra la Cosa Nostra.

123

Fig. 38. Comissaria de Catània, 2010. La policia va confiscar les armes de Guglielmo Ponari. Ponari era el fabricant d'armament de la Cosa Nostra i se li acredita la invenció de la "pistola bolígraf" als anys seixanta.

¹²² Dickie, J. *La Villa de Totò Riina. Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.* (pàgina 426, 428 i 435). Hodder & Stoughton.

¹²³ Imatge extreta de: <http://www.revistarepublica.com.mx/como-esta-la-cosa-nostra-25-anos-despues-de-los-atentados-que-sacudieron-a-italia-y-transformaron-la-mafia-para-siempre/>

Quan Bernardo Provenzano va arribar al poder, molt astutament va aplicar una política d'immersió per tal de camuflar les activitats il·lícites de la Màfia i desaparèixer de l'ull públic. La Cosa Nostra, però, va conèixer un període de crisi sense precedents. L'òrgan administratiu mafiós, la Comissió, no s'havia pogut reunir des de 1993, i definitivament va deixar de liderar el mapa del narcotràfic.¹²⁴ Federico Varese, professor de criminologia de la Universitat d'Oxford i expert en màfies internacionals, assevera que la Cosa Nostra es troba en dificultats financeres. Ja que heu tingut el detall d'arribar al final d'aquest capítol tan feixuc, dividiré el panorama actual de la Cosa Nostra en dues parts:

1) Vella Economia

Històricament, la Cosa Nostra era l'agent principal en el mercat de la droga. Mantenia importants relacions comercials amb proveïdors turcs i productors asiàtics i tenia una presència notòria en el subministrament d'heroïna a Nord-Amèrica. Actualment, la Màfia compra drogues amb vista de revendre-les a un nivell essencialment local. Per tant, podem afirmar que és un agent minoritari de l'Hampa (no al nivell de la Camorra o de la 'Ndrangheta) però ja no és l'epicentre del crim organitzat. D'altra banda, es segueix lucrant del seu antiquíssim negoci d'extorsió a canvi de "protecció". Impera en sectors discrets com la construcció, la distribució, els supermercats i el comerç, ara bé, amb iniciatives com l'*Addiopizzo*, hi ha qui diu que els seus negocis tenen data de caducitat.

2) Nova Economia

Nogensmenys, l'organització ha trobat darrerament una nova forma de subsistència: la infiltració en l'economia legal, el que a Itàlia es coneix com "la zona gris". Diversos mafiosos emergeixen dins l'economia legal i estableixen relacions discretes amb empresaris.¹²⁵ Ara més que mai, els fills i les filles de mafiosos reben la millor educació per tal d'esdevenir advocats/des, banquers/eres o bé agents de la propietat. L'actual mafiós ja no vesteix amb *coppola* i *lupara*¹²⁶, sinó amb camisa i corbata.

La Cosa Nostra no ha desaparegut completament del panorama mafiós, però podem afirmar que ja no disposa de la seva històrica projecció internacional, sinó que actua merament a un nivell local. Definitivament no s'ha recuperat en la seva totalitat de la crisi dels anys 90, però cal dir que no és moment per baixar la guàrdia perquè segueix ben present en la vida institucional. Si la Màfia ha demostrat quelcom al llarg de la història és que disposa d'una violència ferotge i una capacitat regenerativa aclaparadora. I ja per coronar la festa, us deixo amb unes paraules de l'escriptor John Dickie: "Durant l'últim segle i mig, la Màfia ha respost a tots els grans reptes de la modernitat: l'Estat-nació, la democràcia, l'auge i la caiguda de les grans ideologies del socialisme i el feixisme, la guerra global, la industrialització i la desindustrialització. Res del que els segles XIX i XX poguessin projectar contra la Màfia siciliana ha estat capaç de parar-li els peus."

¹²⁴ Esparza P. *Cómo está la Cosa Nostra 25 años después de los atentados que sacudieron a Italia y transformaron la mafia para siempre*. BBC. [24-06-2020]. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-40124922>

¹²⁵ Dickie, J. *El tractor sale a escena. Cosa Nostra: historia de la Màfia siciliana op.cit.* (pàgina 448, 450 i 451). Hodder & Stoughton.

¹²⁶ Barret i arma, respectivament, tradicionals de la Màfia.

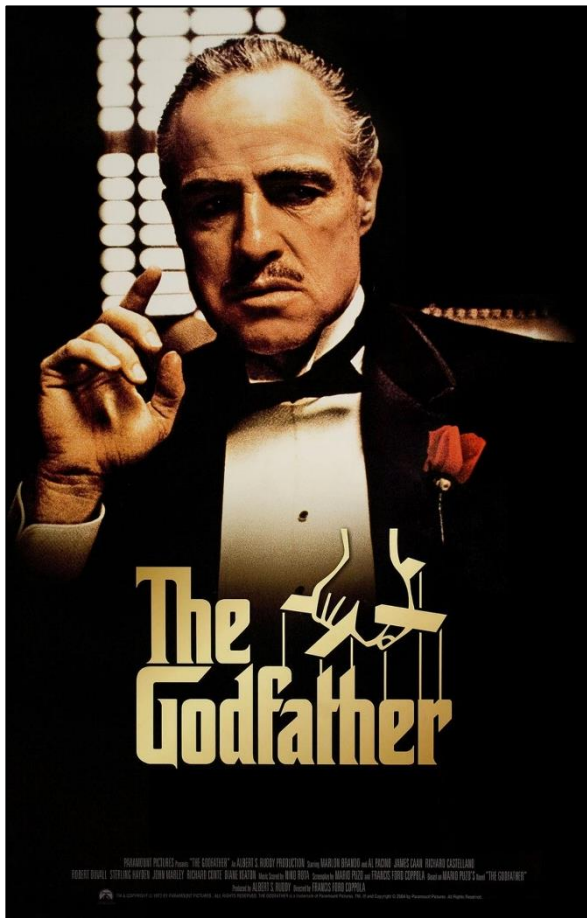
Marc pràctic

L'anàlisi de quinze pel·lícules del gènere mafiós

La primera part del treball ens ha permès conèixer la Màfia des d'un punt de vista acadèmic, és a dir, teòric. Ara procedirem a analitzar si bé aquesta Cosa Nostra que hem estudiat s'ha representat de forma versemblant a la gran pantalla. La metodologia emprada ha estat la següent: escollir produccions tant estatunidenques com italianes i analitzar la versemblança o la manca de realisme dels seus eixos principals. Si bé és cert que la Cosa Nostra a Estats Units és una organització criminal diferent a la Cosa Nostra a Sicília, totes dues comparteixen diversos *quids* en comú i un mateix punt de sortida. És menester mencionar que molts films estatunidencs pertanyents al gènere mafiós han estat dirigits per directors d'origen italià, per exemple, Francis Ford Coppola (*The Godfather*), Martin Scorsese (*GoodFellas*), Sergio Leone (*Once Upon a Time in America*) o Brian De Palma (*The Untouchables*). Abans de prosseguir, però, vull posar de manifest que el marc pràctic conté una llarga sèrie d'*spoilers* molt explícits.

THE GODFATHER

1.1 Fitxa tècnica

Director: Francis Ford Coppola

País: Estats Units

Any: 1972

Duració: 175 minuts

Gènere: Màfia/Drama

Productora: Alfran Productions, Paramount Pictures

Guió: Francis Ford Coppola, Mario Puzo

Repartiment: Marlon Brando, Al Pacino, James Caan, Robert Duvall, Diane Keaton, John Cazale, Talia Shire, Richard S. Castellano, Sterling Hayden, Gianni Russo, Rudy Bond, John Marley, Richard Conte, Al Lettieri, Abe Vigoda, Franco Citti, Lenny Montana, Al Martino, Joe Spinell, Simonetta Stefanelli, Morgana King, Alex Rocco, John Martino, Salvatore Corsitto, Richard Bright, Tony Giorgio, Vito

Scotti, Jeannie Linero, Julie Gregg, Angelo Infanti, Corrado Gaipa, Saro Urzi

Sinopsis: Estats Units, 1940. Don Vito Corleone (Marlon Brando) és *padrino* i *boss* suprem d'una de les cinc famílies més poderoses del crim organitzat. El Don envelleix aferrat a les tradicions del passat i es nega rotundament a entrar al corrosiu món de les drogues. Com a fruit de la seva oposició, és víctima d'un intent d'assassinat que desencadenarà una guerra oberta entre Famílies. L'imperi Corleone passarà a mans de Michael (Al Pacino), el fill petit del Don, qui juntament amb el *consigliere* familiar, Tom Hagen (Robert Duvall), orquestrarà un atac aferrissat sense precedents.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

La trilogia de *The Godfather* és sense dubte una de les més icòniques i destacades de la història del cinema. La primera entrega de la saga, *The Godfather Part I*, ha esdevingut la icona referent del gènere mafiós.

1.2.2 La jerarquia mafiosa

Ens pròximes anàlisis veurem com diverses pel·lícules ofereixen diferents aproximaments al fenomen mafiós. Algunes d'elles mostren als *uomini d'onore* com individus violents i poderosos que es fan respectar, d'altres els personifiquen com a malfactors ridículs. En el cas de *The Godfather Part I*, se'ns ofereix un ventall de personatges que, tot i ser criminals amos de sindicats i partits polítics, es guanyen la nostra empatia i el nostre afecte. Conseqüentment, obtenen de forma inconscient el respecte i l'admiració del públic. El que diferencia aquesta trilogia de qualsevol altra és que està basada en l'obra homònima de Mario Puzo, qui usant els seus dots creatius, va crear amb molta cura uns espais i uns personatges profunds, obscurs i romàntics. Per tant podem adduir que la família Corleone és una família merament literària, els seus personatges estan creats per a despertar admiració i interès en el lector i la lectora, però al cap i a la fi, són creacions literàries. Michael Corleone és un *boss* estrepitosament poderós i calculador, tot i així, pateix, dubta, s'enamora. No és un heroi a l'estil d'Hèrcules, però sí que és una espècie d'antiheroi a qui comprenem i aprovem. Que els individus que ens expliquen la història siguin essencialment literaris implica la idealització de tota la trama, i això fa tremolar la versemblança de certs eixos transversals, tant en aquesta trilogia com altres films.

Si hi ha quelcom que *The Godfather* recull i transmet amb excel·lència és la jerarquia de la Màfia. Al llibre s'explica amb més detall, però la pel·lícula ens ofereix una pràctica comprensió de l'organigrama mafiós. Primer tenim a Don Vito Corleone, a qui coneixerem amb més profunditat a *The Godfather Part II*. Don Corleone llueix tres títols: Don, *padrino* i *boss*. El senyor Vito és el cap d'una família mafiosa, una de tradicional ja que segueix mantenint lligams consanguinis. Precisament per aquest motiu és un *boss*, ras i curt, lidera una facció del crim organitzat. D'altra banda, ell és un individu molt diplomàtic i amigable, sempre disposat a ajudar aquells que demanen el seu servei. Diversos personatges acudeixen a la seva llar o bé per a demanar-li favors o bé per implorar justícia. Don Vito és el més clar – i literari – exemple d'un *padrino*. La família Corleone és una de les candidates que amenacen en monopolitzar el crim organitzat estatunidenc. El senyor Vito disposa tant de protecció legal com de poder polític, així doncs és un individu extremadament influent. La disposició de tal grau de poder l'atorga una elevada posició social. Tal i com us vaig explicar en el capítol III del marc teòric, el títol de Don és un vestigi dels senyors espanyols que governaren Sicília i que posteriorment s'atribuiria a certs individus en senyal d'admiració i respecte.

Seguidament, coneixem als fills de Don Corleone: Sonny, Fredo, Michael i Connie. La darrera, qui pateix una duríssima opressió dins un marc històric conservador i patriarcal, queda en segon pla pel que fa als afers comercials de la Família. Fredo és estimat per tothom però no disposa de les aptituds necessàries per a dirigir els plans expansionistes

dels Corleone. Pel que fa a Michael, no en vol saber res del negoci familiar i s'allunya del seus. Finalment, Sonny és fort i decidit, però no disposa de la temprança i meticulositat del seu pare i això li juga males passades. Amb una radiografia així, la resta de famílies de Nova York esperen a la caiguda de l'imperi Corleone. Un gir inesperat dels esdeveniments fa que Michael canviï d'opinió i posi al servei de la família la seva intel·ligència i la seva ambició. Els anys no perdonen, així que Don Vito es semi-retira i cedeix el seu càrrec a en Michael. En qüestió de poc temps, Michael Corleone ocuparà els tres títols del seu pare.

Per a que el negoci familiar rutlli, els Corleone necessiten un comanament piramidal, és a dir, requereixen d'una jerarquia tradicional com la que veiem al capítol tres del marc teòric. El *boss* ha d'assegurar-se un bon *consigliere*, un assessor que vetlli per la Família i sigui una peça clau en la presa de decisions. Un dels elements còmics del film és que Tom Hagen, advocat i *consigliere* de la Família, no és de sang siciliana, i mai acaba de ser acceptat totalment per qüestions de tradició. I ja per acabar, permeteu que us introdueixi a Tessio i Clemenza, els *caporegimi*. De fet, el seu càrrec podria ser tant de *caporegime* com de *capodecina*, el film no ho arriba a especificar però a afers pràctics és el mateix. Tessio i Clemenza són dos homes de confiança de Don Vito. Ambdós són responsables d'un territori – un *regime* – propietat de la família on hi han d'assegurar el compliment de les normes “familiars” i la prosperitat del negoci. Al capítol III vam veure que tant el *caporegime* com el *capodecina* dirigeixen un grup de soldats – *picciotti* –, en el cas del *capodecina* estariem parlant específicament d'un grup de deu soldats. Aquests últims reben ordres dels seus superiors que al seu torn han estat rebudes des de la cúspide de poder, d'aquesta manera s'evita el contacte entre el poder suprem i el nivell més baix. Un exemple de l'estrat inferior de la jerarquia mafiosa seria Luca Brasi, el *hitman* (nomenclatura nord-americana, equivalent de *picciotti*) encarregat de fer la feina bruta, és a dir, d'execucions i extorsions diverses.

127

Fig. 39. D'esquerra a dreta, Sonny Corleone, Don Vito Corleone, Michael Corleone i Fredo Corleone

¹²⁷ Imatge extreta de <https://www.cheatsheet.com/entertainment/was-coppolas-the-godfather-based-on-real-new-york-mobsters.html/>

1.2.3 La relació de comparatge

El següent quid que aquest film il·lustra amb excel·lència és la relació de comparatge. Al capítol III del marc teòric vam veure la importància que tenien aquestes connexions, no només a afers familiars i comercials, sinó a afers socials. Les relacions de comparatge unien famílies enemistades durant dècades, els seus fruits anaven més enllà de la companyonia i el benefici econòmic. Tradicionalment constituïen una xarxa social, el ciment que unia els fonaments de la societat.

Don Vito és la representació literària, romàntica, de la figura del *padrino*. Malgrat ser un dels líders del crim organitzat, és un individu familiar, servicial, diplomàtic i de gran templança. Diversos “fillols” acudeixen a les portes de casa seva cercant venjança, influència, justícia, etc. El film cita tres exemples: Amerigo Bonasera, qui prega a Don Vito que imposi justícia als malfactors que van abusar de la seva filla; el pastisser Enzo, qui li suplica que el seu futur gendre no sigui deportat a Sicília, i Johnny Fontane, qui explica al Don la nefasta situació professional en la que es troba. Fontane, cantant i actor, necessita un cop de mà amb els contractes de la discogràfica. De fet, Johnny Fontane està estrictament basat en el cantant Frank Sinatra.

128

Fig. 40. Amerigo Bonasera demanant un “favor” al Don el dia de la boda de Connie Corleone.

Al llarg del film diversos personatges manifesten la seva concepció envers Don Vito, a qui se l'atribueix el do de la paraula, la modèstia, l'afecte incondicional, etc. Segons Barzini, *boss* d'una Família enemiga, el patriarca dels Corleone és un home que compleix la seva paraula i s'atén a la raó. Siguin enemics o amics, tots els individus que apareixen al film enarboren sobretot com de sagrada és la relació de comparatge entre italians. D'altra banda, Vito Corleone expressa que ell es concep com un home de paraula, que mai es nega a ajudar al proïsme. El Don assevera que si mai un home honest com són els seus fillols tingués enemics, aquests esdevindrien els seus enemics i li tindrien por. Un punt interessant és que el *padrino* és conscient del temor que imposa, i és coneixedor de la por que suposa als seus fillols estar en deute amb ell. Les relacions de comparatge es basen en el respecte categòric i la reciprocitat, així que Don Vito posa sobre la taula la importància de retornar els favors i de preservar el respecte. Perquè recordem que no es traeix allò que es respecta.

¹²⁸ Imatge extreta de https://godfather.fandom.com/wiki/Amerigo_Bonasera.

1.2.4 El discurs tradicional de la Màfia

Si *The Godfather* és l'estendard del gènere mafiós és perquè ha establert uns pilars fonamentals que posteriorment altres pel·lícules han imitat. El discurs tradicional de la Màfia, els seus 10 manaments, els “vells valors”, s'han adaptat a les convencions cinematogràfiques i s'han transmès a partir d'escenes, personatges i espais. Al llarg del treball, tant en el marc teòric com en el marc pràctic, hem observat diversos pilars sobre els quals s'ha fonamentat històricament l'organització criminal. Arribats i arribades a aquest punt podem adduir que els principals són la família, la preservació del silenci, el respecte categòric, l'honor i la tradició.

Aquest discurs tradicional es manifesta notòriament en el film. El respecte se remarca insistentment en les relacions de comparatge. Per tant, parlem d'un respecte categòric i estricte basat en la confiança i el compromís. D'altra banda se'ns presenta un honor que segrega homes de dones. L'honor aplicat als homes el veiem quan Johnny Fontane, fillol de Don Corleone, plora per la seva situació professional. Aleshores, el seu *padrino* l'alliçona dient que ha de “comportar-se com un home”. Ha de mostrar públicament l'honor del que us parlava en el capítol III, és a dir, l'honor no només com un sentiment de valia professional (dins del crim organitzat), sinó la capacitat de protegir i defensar als éssers estimats tot lluint un comportant honorífic. Un individu que plora i no es capaç ni de defensar-se a ell mateix no té honor. Pel que fa a l'honor femení, conegut en la literatura com a honra, és una qüestió més aviat de caire sexual. La filla d'Amerigo Bonasera, fillol de Don Corleone, es apallissada per uns nois. El que l'escena transmet no és que la salut de la noia sigui el més important, sinó que mantingui el seu honor – i conseqüentment el de la seva família – intacte. De fet, al capítol III del marc teòric vam veure que un dels aspectes que determina l'honor masculí és la capacitat de vetllar per la integritat sexual de les dones de la família. La representació d'aquest eixos mostren la tradició més folklòrica que suposadament la Màfia ha perpetrat durant dècades.

I ja per acabar, permeteu que vinculi dos *quids* restants: la família i la preservació del silenci. La pel·lícula il·lustra molt bé la sacralització de la família, i ho mostra a través de les conviccions dels personatges els quals anteposen el nucli familiar a qualsevol altra qüestió. Per exemple, Michael alliçona al seu germà Fredo dient que mai faci res que posi en perill a la família, tot i que en aquest cas concret no només al·ludeix als Corleone com a nucli familiar, sinó com a empresa del crim organitzat. Paral·lelament, el seu pare, Don Vito, incideix en que Sonny mai expliqui res fora de la Família. Aquestes escenes mostren la importància de preservar el silenci, conseqüència de la dura imposició de l'*omertà*.

1.2.5 Nens, drogues i dones

Històricament, la Cosa Nostra ha reiterat per activa i per passiva que no matava ni a nens ni a dones ni tampoc traficava amb drogues. La seva justificació per fer una afirmació de tal pes és que aquest tipus d'operacions són immorals i no concorden amb els valors de l'organització. Ara bé, després de parlar de personatges com Lucky Luciano o Totò Riina sabem del cert que aquesta idea cau pel seu propi pes. *The Godfather* em permet reiterar com no és plausible que la Màfia afirmi quelcom semblant ja que clarament ha traficant i trafica amb drogues. D'altra banda, em permet compartir la visió d'un vell mafiós contrari al narcotràfic. Don Vito és la veu d'aquells *uomi d'onore* que s'oposaven a participar en el mercat de les drogues.

La qüestió rau en el desacord interfamiliar. El *consigliere* i el fill del Don coincideixen en que el narcotràfic pot resultar molt beneficiós econòmicament i manifesten la seva preocupació envers les conseqüències que pot tenir no col·lidir en el mercat de les drogues. Si no hi participen altres Famílies ho faran i adquiriran tal grau de poder que esborraran els Corleone del mapa en un període de 10 anys. En aquesta afirmació veiem la visió expansionista de la Màfia, és a dir, la voluntat d'actuar amb prudència i amb vista de futur per a garantir un bon prospecte comercial. D'altra banda, Don Corleone addueix – tal i com adduïa Tomasso Buscetta – que amb les drogues tot canviaria. “Crec que aquesta empresa de les drogues ens destruirà en els propers anys. No és com les apostes i el licor o fins i tot les dones, que són coses que tothom vol però l'Església prohibeix. Fins i tot la policia que ens ha ajudat amb les apostes i amb altres coses rebutjaran ajudar-nos quan es tracti de narcòtics.” Aquí veiem clarament com Don Vito ha treballat colze a colze amb la policia, però això no és tot. El *padrino* també assevera el següent: “Tinc molts amics ficats en política. Però no els tindria molt més temps si sabessin que estic involucrat amb les drogues en lloc de amb les apostes, considerades un vici poc perillós, però les drogues són un negoci brut”. De fet, el concepte de “diner brut” el veurem a continuació a la pel·lícula *Mean Streets*. Finalment, tal i com Barzini deia, Don Vito es va atendre a la raó. “Vull controlar-ho (el narcotràfic) com un negoci, vull mantenir-ho respectable. No ho vull a prop de les escoles, no vull que es vengui als nens.” I en tant que a la pràctica no es va vendre als nens, es va vendre als nens quan es van fer grans. A la dècada dels 80, Itàlia elevava la qüestió de les drogues a la categoria de problema nacional.

129

Fig. 41. Comissió de *bosses* en que es discuteix l'entrada dels Corleone al mercat del narcotràfic.

¹²⁹ Fotograma de la pel·lícula Fotograma de la pel·lícula Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

1.2.6 La guerra

Un dels conceptes que prenen més notorietat al llarg de l'obra és la qüestió de la guerra. A afers de la Màfia, una guerra és un conflicte obert entre Famílies fruit, generalment, d'un greuge. Per exemple, l'assassinat d'un *boss* o l'execució d'un individu que no ha passat el consens de l'organització. La Cosa Nostra històricament ha vetllat per la preservació de la pau, tot i que sembli una paradoxa. La Màfia s'ha caracteritzat per l'ús de la brutalitat més primitiva, però a l'hora de fer negocis, no li ha interessat malbaratar diners, personal i recursos en guerres. Els conflictes bèl·lics tenen un cost altíssim que ni tant sols la Màfia vol assumir, tot i que en diverses ocasions ho hagi fet. És molt interessant que al llarg del film es reiteri el desig d'eludir una guerra, tant pel que respecta als Corleone com a les Famílies enemigues. A continuació us transcriu diversos exemples:

Quan el *consigliere* Tom Hagen, els germans Corleone i els *caporegimi* – Tessio i Clemenza –, organitzen una Comissió interfamiliar, es posa sobre la taula quins escenaris hipotètics es podrien donar en cas que el Don, en aquells moments hospitalitzat, morís. Hagen afirma “Si perdem el vell, perdem els nostres contactes polítics i la meitat de la nostra força. Les altres Famílies de Nova York podrien recolzar a Sollozzo (enemic) només per evitar una llarga i destructiva guerra. Estem gairebé al 1946. Ningú vol una matança.”

Tom Hagen es segrestat per Sollozzo qui asseveraria el següent “Les altres Famílies de Nova York estarien disposades al que fos per prevenir una guerra. (...) No m'agrada la violència, Tom. Soc un home de negocis. La sang és un gran cost.” Curiosament, aquesta frase té reminiscències d'altres citades per *capi* reals. Bernardo Provenzano, a qui vam conèixer amb profunditat al capítol IV del marc teòric, afirmava que els millors negocis es feien sense recórrer a les armes. En aquest sentit, veiem com els personatges que encapçalen aquest gènere presenten similituds versemblants amb els veritables dirigents de la Cosa Nostra.

La guerra entre les Famílies de Nova York es duu a terme i té efectes devastadors: l'assassinat de dos fills de famílies enemigues. Don Corleone, tip de sang i pèrdues, demana la fi del conflicte. “No vull més actes de venjança (*vendetti*). Vull que organitzeu una reunió amb els caps de les cinc Famílies. Aquesta guerra acaba ara.”

1.2.7 La simbologia del bateig

The Godfather presenta diverses simbologies al llarg del film, una d'elles és l'entrega d'un peix a la família Corleone. Se'ns fa saber que el peix és un antic missatge sicilià i simbolitza que Luca Brasi, ex membre de l'organització, dorm amb els peixos, és mort. Seguidament, Coppola ens ofereix una de les escenes més icòniques de la seva carrera: el baptisme de foc. Durant el bateig del seu fillol, Michael Corleone orquestra un programa d'extermini en què executa als *bosses* de les famílies enemigues tot monopolitzant el crim organitzat. En tant que els seus subordinats assassinen sistemàticament als seus enemics, Michael afirma davant del capellà que creu en Déu totpoderós, en Jesús, en l'Esperit Sant i en la Santa Església Catòlica. Renuncia al mal, a les obres del diable i paral·lelament esdevé el *boss* suprem, *i capi di tutti i capi*. En aquesta escena es romantitza, literàriament parlant, el concepte del bateig com a renaixença, com a benvolguda d'un *padrino*, tal i

com vam veure en el capítol III del marc teòric. Michael es bateja com a nou líder del crim organitzat, expia els seus pecats passats i reneix com el nou *padrino*. Michael, per cert, duria a terme la seva primera *vendetta* com *padrino* manant l'execució de Carlo, el seu cunyat, en concepte de traïdor a la família. Carlo va ser un dels responsables de la mort del seu germà, Sonny.

130

Fig. 42. Michael Corleone pronunciant els vots religiosos durant el bateig del seu nebot, Michael Francis Rizzi, fill de Connie Corleone. Paral·lelament, Nova York va esdevenir l'escenari d'un extermini sistemàtic.

1.2.8 Don Corleone, oncle Giovanni i Henry Hill

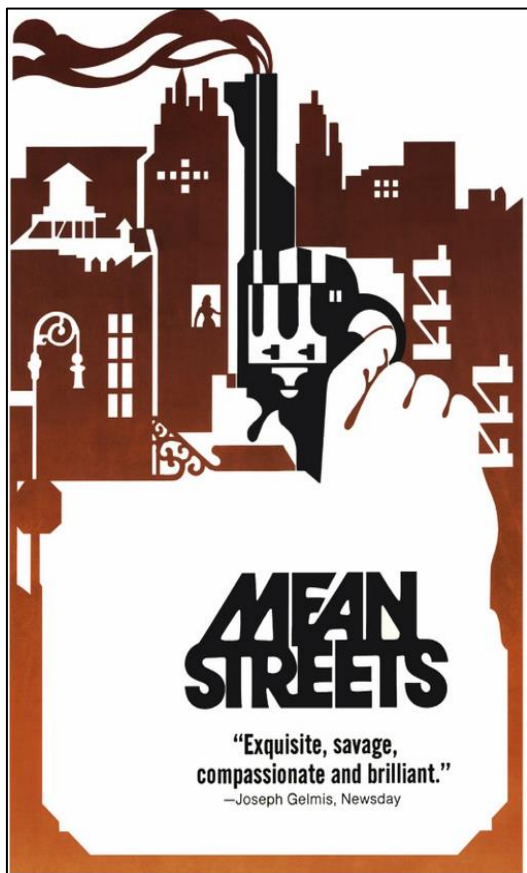
Com a cloenda d'aquesta anàlisi, us transcriu una frase dita per Don Vito Corleone. Seguidament, analitzarem els films *Means Streets* i *GoodFellas*, on veurem en boques d'altres personatges i sota diferents paraules el mateix missatge.

“He treballat tota la meua vida. No demano perdó per haver cuidat de la meua família. Vaig rebutjar ser un babau ballant sobre una corda agafada per tots aquells poderosos”.

¹³⁰ Imatge extreta de <https://subsect.wordpress.com/2016/02/28/the-important-role-of-music-in-the-climactic-scene-of-the-godfather/>

MEAN STREETS

1.1 Fitxa tècnica

Director: Martin Scorsese

País: Estats Units

Any: 1973

Duració: 110 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Warner Bros.

Guió: Mardik Martin, Martin Scorsese

Música: Eric Clapton, Bert Holland, Mick Jagger, Keith Richards

Repartiment: Robert De Niro, Harvey Keitel, David Proval, Amy Robinson, Richard Romanus, Cesare Danova, David Carradine, Robert Carradine, George Memmoli, Martin Scorsese

Sinopsis: Barri italoamericà *Little Italy*, New York, dècada dels 70. Charlie (Harvey Keitel) és un jove italoamericà nebot d'un destacat mafiós. Mitjançant favors i

encàrrecs, intenta medrar en la Màfia italoamericana. Nogensmenys, el seu progrés es veu trasbalsat degut a l'imperant sentiment de responsabilitat cap al seu amic, Johnny Boy (Robert De Niro), un bandarria que amenaça posar en risc el negoci.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Si esmicolem l'obra de Martin Scorsese i li busquem connexions amb el marc teòric toparem amb dos eixos transversals molt clars: el negoci de protecció i la banalització de la violència mitjançant la justificació de l'honor. Seguidament, farem un parell de pinzellades sobre la hipocresia de la policia.

Abans de donar tret de sortida a la primera aplicació pràctica del contingut teòric, permeteu que us contextualitzi. Charlie, el protagonista de *Mean Streets*, lidia un estrepitós conflicte interior en que s'enfronten prudència i passió, tal i com a *La vida es sueño* de Pedro Calderón de la Barca. Tot i que aspira a tenir un lloc dins de la Màfia italoamericana mitjançant connexions familiars, Charlie és creient i vol viure sota els valors cristians. El problema és que al barri de *Little Italy* la violència desmesurada, les activitats il·legals i la manca d'ètica estan a primera ordre del dia. Així doncs, el protagonista accepta que l'Església no pot guiar-lo o exculpar-lo dels seus pecats i ajuda al seu amic Johnny Boy, un bala perduda que no paga els seus impostos amb la Màfia, a mode de redempció.

1.2.2 El negoci de protecció

Sota el meu parer, aquest és l'eix transversal que es pot analitzar amb més claredat. El tradicional negoci de protecció de la Màfia adopta una forta notorietat en la pel·lícula. Oscar, el propietari d'un restaurant italià freqüentat per *mafiosi*, es troba profundament desesperat perquè no pot fer front als “pagaments” del senyor Giovanni, el tiet de Charlie. “O es queda amb els diners o es queda amb el meu negoci”. És curiós que aquest distingit gentleman tingui la potestat de recaptar diners a diversos negocis quan no té cap càrrec institucional que li doni aquest dret. Això ens fa pensar que l'oncle Giovanni és un *capo* (a EUA aquest càrrec passa a dir-se *boss*) o un subordinat de *capo* que extorsiona negocis locals amb vista d'obtenir diners a canvi de “protecció”. Efectivament, ens trobem davant d'un clar cas d'extorsió mafiosa. Al marc teòric ja ens vam topar amb aquest perillós negoci, que amb la diàspora de famílies europees, passaria a ser un conflicte gairebé internacional. Tot i que el coneguéssim teòricament com a *pizzu* (en sicilià) o *pizzo* (en italià), ha transcendit en el temps i l'espai imperant en diversos continents i sempre en correspondència amb la seva veritable essència: la violència que, ni revestida d'honor, deixa d'inspirar un temor aclaparador.

131

Fig. 43. L'oncle Giovanni (esquerra) i Charlie (dreta).

¹³¹ <https://oldmoviesaregreat.wordpress.com/2016/12/16/mean-streets-1973/>

Oscar, desolat, demana al bo d'en Charlie que parli amb el seu oncle, que el seu soci l'ha deixat i ell tot sol no pot dur a terme el pagament. Giovanni li diu a Charlie que si vol ajudar a Oscar, esperi i es mostri pacient. L'oncle em va molt bé per recuperar la idea del perfecte mafiós. Aquell home de tradicions i moral que s'envolta d'un aureola d'amabilitat, fraternitat i educació per imposar un respecte impecable i honorífic. De fet, dit *boss* es defensa davant del seu nebot dient que ell no només és bona persona, sinó que s'entrega en cos i ànima als seus amics. "La Teresa, aquella que està malalta del cap (...). La seva mare i el seu pare van acudir a mi per consell. Ja saps que sóc un *cumparo*¹³² per ells". I vet aquí que en Giovanni no només és un *boss* de renom, sinó que la gent busca el seu aixopluc, la seva ajuda, el seu consell. El tiet d'en Charlie és un *padrino*.

L'oncle Giovanni, però, no és l'únic que clava els ulls en altres coetanis per tal d'obtenir calers. Michael, amic de Charlie i membre de la Màfia, persegueix per activa i per passiva al despreocupat Johnny Boy, qui aplaça els seus "deutes" amb l'ajuda (des)interessada d'en Charlie. A la segona meitat de la pel·lícula, Michael, cansat de l'impresentable Johnny qui no el paga des de fa setmanes, escridassa "T'ho estic dient, Charlie, si aquest nen no se'm presenta aquesta nit, el trobaré. El trobaré i l'arrastraré aquí baix. Li lligaré una de les seves comes al para-xocs d'aquest Cadillac. Li lligaré l'altra al Ford. I, boom!". Davant les insistents amenaces de Michael, Johnny Boy demana a Charlie que parli amb el seu tiet.

2.2.3 La banalització de la violència mitjançant la justificació de l'honor

La pel·lícula és un nítid reflex de com dura era la vida als carrers del barri de *Little Italy*. El poc pes de la llei, la imperant autoritat del catolicisme, l'homofòbia, la violència domèstica, la droga en mans d'adolescents, baralles a tort i a dret, etc. Només aquells pocs que agafaven el bou per les banyes i es feien valdre per si mateixos subsistien. Això no vol dir que deixessin de carregar amb la moral cristiana que els havia acompanyat de Sicília a Nova York, sinó que l'Església ja no els podia redimir dels seus pecats. Havien de buscar la penitència en altres llocs. El mateix Charlie diu "No corregeixes els teus pecats a l'església. Ho fas als carrers. Ho fas a casa". És per aquest motiu que Scorsese ens presenta uns personatges ferotges que justifiquen els seus actes apel·lant la lluita per la supervivència. Com era allò? Sobreviuen els més forts.¹³³ "Tots els xantatgistes... Si haguessin de viure amb honestat morrien de gana. No són com nosaltres. Ells saben on anar quan ens necessiten. Em vaig adonar d'això fa molt temps, durant la Segona Guerra Mundial".

El més increïble per l'ull modern és que delinqüents, assassins i individus de poca volada parlin d'honor i, a sobre, s'ho creguin. És el que persones com Falcone no podien entendre. La història ens ha permès conèixer el sistema de moral de la Màfia, els "drets i deures" (capítol III) sobre els que es vertebraven les conviccions ètiques de l'organització. El que per nosaltres, una societat més o menys heterogènia en qüestions morals, creiem que està bé o malament, un altre grup humà regit per un codi diferent pot veure vàlid. Reconec que és complicat entendre com l'honor pot arribar a ser una justificació per tot. Tradicionalment, l'honor ha estat el pilar fonamental de la subcultura mafiosa. Sense

¹³² De l'italià col·loquial, "company", "amic", "col·lega".

¹³³ Paraules de l'oncle Giovanni.

honor no hi ha valia professional, no hi ha ni admiració ni respecte, no hi ha sentiment de privilegi dins del grup. Si no em creieu a mi, que us ho expliqui l'oncle Giovanni: “El que et dic és que ho vaig fer per l'honor del Mario. Un insult per al Mario és un insult per a mi”. Tot i així, aquest mètode de justificació difícilment té cabuda en el nostre sistema d'ètica.

2.2.4 La hipocresia policial

En un moment donat de la pel·lícula, Charlie, Johnny Boy i alguns *mafiosi* es barallen. Cadires, botelles de vidre i sabates volen per l'atmosfera pudent del bar d'en Jimmy. L'altercat, que a part d'ordinàriament violent és sorollós, arriba a les orelles de la policia. Un oficial els interromp i atura la baralla. Escorcolla als presents tot informant-los del seu càstig imminent. Jimmy, qui coneix a l'oficial, demana una mica de clemència, al cap i a la fi, són vells amics. L'oficial accedeix a oblidar el petit assumpte a canvi del suborn de Jimmy: diners de franc per a pagar el seu viatge a Philadelphia. L'escena acaba amb la frase del propietari del bar: “Cada dia és Nadal amb aquests policies”.

Quan a la part teòrica parlo de la corrupció institucional, de la complicitat entre la Màfia i el *Terzo Nivello*¹³⁴, em refereixo als vincles de poder *per se*. És a dir, que tal i com Totò Riina va establir una important relació amb Vito Ciancimino (ex alcalde de Palerm), la Màfia teixia “amistats” amb tots els estrats de poder: des de líders polítics amb una gran repercussió internacional a simples oficials de barri. I us preguntareu, com funcionaven aquests vincles amb la policia? I concretant-ho una mica més per desemascarar la versemblança que efectivament té *Mean Streets*, com funcionaven aquestes connexions amb la policia nord-americana?

135

Fig. 44. Batalla al bar d'en Jimmy, *Mean Streets*.

¹³⁴ Punt de connexió entre el poder polític i la Màfia.

¹³⁵ <http://chasingcinema.com/downthesemeanstreets/>

L'acord entre la pasma i la Màfia es vertebrava a partir dels negocis il·lícits.¹³⁶ La policia feia els ulls grossos quan els *mafiosi* es lucraven de la prostitució (curios, pensava que llur codi d'honor prohibia agreujar a les dones) o del joc. Per “joc” entenem casinos il·legals, partides de cartes, possessió de números de loteria que manipulaven prèviament i després venien a la ciutadania, entre d'altres. A canvi d'aquesta permissió, la Màfia feia arribar als seus col·laboradors policies una bona paga sota la metàfora de “el sobre”. Tal i com explica l'escriptor nord-americà Don Winslow, a cada districte hi havia un policia que exercia de correu, recollia el pagament i el distribuïa entre els seus companys. Els patrullers l'entregaven als sergents, els sergents als tinents, els tinents als capitans, els capitans als inspectors i els inspectors als caps.” Ja veieu que gairebé tothom se'n lucrava. Eren poques les minories que no hi volien prendre partit, i encara menors els que lluitaven contra aquestes conductes. L'escriptor John Dickie parla profusament d'aquestes minories, concretament dins de l'Estat Italià: Falcone i Borsellino eren part d'elles.

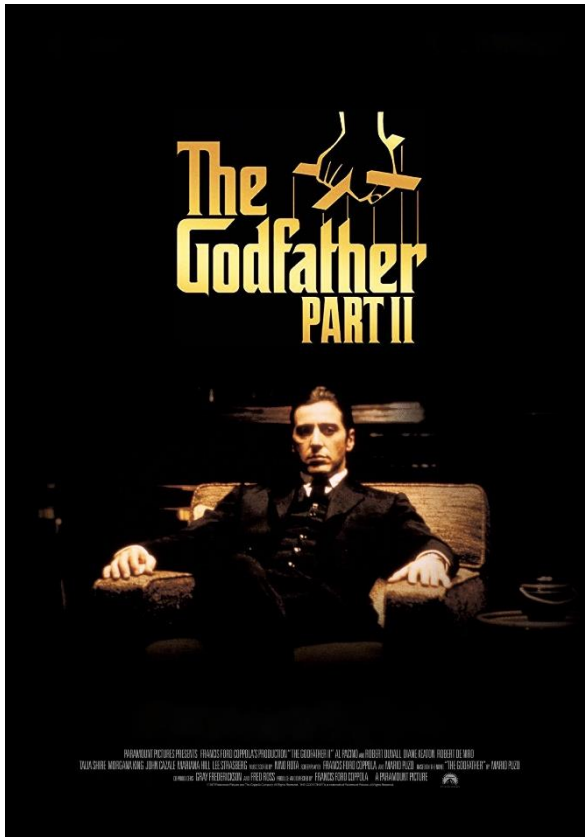
Tot i no ser, diguem-ne, ètic, aquest pacte amb la Màfia resultava profundament lucratiu. De fet, els pagaments habituals que rebia la policia eren considerats diner net. I us preguntareu, què és això de “diner net” i “diner brut”? El diner net era aquell que provenia essencialment del joc, en canvi, el diner brut era aquell que emanava del negoci del narcotràfic i dels crims de sang. Cal dir que el suborns conformaven un gruix significatiu del segon grup i pretenien cobrir assassinats, robatoris a mà armada i violacions. I la policia havia de protegir al poble.

¹³⁶ Winslow, D. (2017). *Corrupción policial*. RBA.

https://books.google.es/books?id=Y_vNDwAAQBAJ&pg=PT65&lpg=PT65&dq=corrupci%C3%B3+policial+mafia&source=bl&ots=NPdvzX25jD&sig=ACfU3U1Waph6kpOYoPxRDNFuL3vblIyAew&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKEwi0_9inoanqAhVCPBoKHfgwD64Q6AEwBXoECAoQAQ#v=onepage&q=corrupci%C3%B3%20policial%20mafia&f=false

THE GODFATHER PART II

1.1 Fitxa tècnica

Director: Francis Ford Coppola

País: Estats Units

Any: 1974

Duració: 200 minuts

Gènere: Màfia/Drama

Productora: Paramount Pictures, Coppola Co. Production

Guió: Francis Ford Coppola, Mario Puzo

Repartiment: Al Pacino, Robert De Niro, Diane Keaton, Robert Duvall, John Cazale, Lee Strasberg, Talia Shire, Gastone Moschin, Michael V. Gazzo, Marianna Hill, Bruno Kirby, Danny Aiello, Harry Dean Stanton, Troy Donahue, Roger Corman, Morgana King, Joe Spinell, Richard Bright, James Caan, Dominic Chianese, Francesca de Sapio, G.D. Spradlin, Frank Sivero,

Oreste Baldini, Tom Rosqui, Leopoldo Trieste, Amerigo Tot, John Aprea, Abe Vigoda, Gianni Russo, Maria Carta, Mario Cotone, Fay Spain, James Murdock, Carmine Caridi, William Bowers, Joseph Della Sorte, Carmen Argenziano, Kathleen Beller, Ignazio Pappalardo, Peter Donat, Tom Dahlgren, Ivonne Coll, Richard Watson, Erica Yohn

Sinopsis: Segona part de *The Godfather* (1972). La trama es bifurca en dues històries paral·leles: la gènesis del patriarca dels Corleone, Don Vito, que es situa a la Sicília de principis del segle XX i posteriorment als primers barris italoamericans, i l'ascensió i l'establiment del seu fill, Michael Corleone, com a nou *boss* de la Màfia de Nova York.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

La segona entrega de la trilogia de *The Godfather*, molt aclamada per la crítica, il·lustra tant els inicis de Vito Corleone, un nen orfe nascut a Corleone que emigra a Estats Units, com la consolidació del poder hegemònic per part del seu fill, Michael Corleone.

1.2.2 Vito Andolini

Les analepsis i les prolepsis, els salts temporals del present al passat i viceversa, proliferen en la trama del film. Aquests recursos literaris permeten al públic consolidar una imatge més elaborada del transfons i de la història personal dels protagonistes. Tal i com us deia en l'anàlisi de *The Godfather Part I*¹³⁷, és en la segona entrega de la trilogia que coneixem a fons el personatge de Don Vito, qui no va ser Corleone fins la seva arribada als Estats Units. Analitzem-lo!

En remuntem a l'any 1901. Vito Andolini – que no Corleone, Andolini – és fill d'un matrimoni humil originari de Corleone, un municipi localitzat a l'illa de Sicília. El seu pare és assassinat pel *capo* local com a conseqüència de la seva oposició: el senyor Andolini no volia cedir ni obeir les ordres de Don Francesco 'Ciccio', *capo* de Corleone. Davant tal greu, el fill gran dels Andolini, Paolo, jura venjança – una *vendetta* tradicional – i desapareix de casa amb la intenció d'aniquilar l'assassí del seu pare. El dia de l'enterrament del senyor Andolini, Paolo apareix mort. D'acord als últims esdeveniments, la senyora Andolini es dirigeix a casa de Don Ciccio i implora al *capo* local que no assassini al seu fill petit, Vito, qui és dèbil i mai podria atemptar contra la seva vida. El Don assevera que mentre que el petit Andolini sigui jove, no suposarà un perill, però el nen creixerà i serà prou fort com per matar-lo. Seguidament, la senyora Andolini escriu a en Vito per a que fugi mentre ella es defensa de l'home que havia assassinat al seu marit, al seu fill gran i que ara l'assassinava a ella. L'últim dels Andolini es dirigeix a un vaixell rumb a Estats Units on milers de famílies s'hi instal·larien tot cercant un futur millor. Abans de trepitjar terra estatunidenca, però, els passatgers i les passatgeres dels vaixells que solcaven el mar, han de passar uns tests mèdics per tal de no contagiar la població nord-americana amb malalties estrangeres.

138

Fig. 45. Tests mèdics realitzats a immigrants arribats d'arreu del món, entre ells, el petit Vito Andolini.

¹³⁷ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

¹³⁸ Fotograma de la pel·lícula Ford Coppola, F. 1974. *The Godfather Part II*. Paramount Pictures. Coppola Co. Production

Vito Andolini, qui passaria a ser Vito Corleone per un error burocràtic, faria una quarantena de tres mesos a Ellis Island¹³⁹. A continuació, s'instal·laria en un dels barris que acollien immigrants italians on s'hi casaria i formaria la família Corleone amb la seva esposa Carmela.

Tot i haver deixat enrere tres assassinats familiars i un clima d'opressió i misèria, Little Italy, el barri on vivien els Corleone (el qual té una caracterització històrica excel·lent), estava dominat per una ferotge autoritat d'origen italià: Don Fanucci. Les males llengües deien que aquest distingit senyor era membre de la ¹⁴⁰Mà Negra i que tenia unes fortes connexions amb la policia. Extorsionava als negocis del barri i adduïa que ell era massa bo amb els locals i que en conseqüència doblaria els cost dels pagaments (el *pizzo*, capítol III del marc teòric). La seva arrogància i el seu posat recorden a John Ratcliffe de *Pocahontas*. El Don és com una autoritat colonial.

141

Fig. 46. i Fig. 47. A l'esquerra, Don Fanucci (1910s, Little Italy, EUA) i a la dreta Governor Ratcliffe (1600s, Jamestown Colony, Virginia, EUA).

Vito Corleone es mostra perplex davant la situació del senyor Fanucci. Pregunta al seu amic per què essent Don Fanucci italià extorsiona als seus, a aquells amos de negocis, comerciants, obrers i obreres amb qui comparteix una llengua, una cultura i una història. La resposta del seu amic és "Perquè sap que ningú més els protegeix". I aquí veiem l'altra cara de la moneda. El que us comentava al capítol II del marc teòric sobre la gènesi de la Màfia com a conseqüència d'una necessitat social, és només l'inici d'una llarga successió d'injustícies, pretextos i extorsions. La Màfia ha pogut actuar com un Robin Hood a la italiana, però això no justifica l'escarni al que ha sotmès les seves víctimes.

Vito Corleone i els seus amics del barri, entre ells Peter Clemenza, futur *caporegime* de la Família, busquen altres mètodes per subsistir més enllà de vendre verdures. Robatoris diversos alerten a Don Fanucci, qui els amenaça doncs estan operant al seu territori. Nogensmenys, ja sabem que Vito és un individu extremadament carismàtic, intel·ligent i

¹³⁹ Ellis Island fou la porta d'entrada d'uns 12 milions d'immigrants a Estats Units. Situada al port de Nova York, exercia la funció de punt d'inspecció legal i mèdica.

¹⁴⁰ Per a més informació sobre la Mà Negra, *La Mano Nera*, vegeu el capítol I del marc teòric.

¹⁴¹ Imatges extretes dels links: <https://alchetron.com/Don-Fanuccis> i <https://davidduncangivensandhare.wordpress.com/2013/02/20/john-ratliff-1609-tortured-to-death-by-indians-turned-into-a-cartoon-character/>, respectivament.

ambiciós, i en qüestió d'hores es guanya la confiança de Fanucci. Tal i com faria Michael Corleone al baptisme de foc, Vito elimina al seu enemic i esdevé la nova autoritat del barri. D'ençà que comença a adquirir poder, Don Vito percep un canvi en la mentalitat i el tracte dels locals envers a ell. Per exemple, es dirigeix a comprar taronges i el venedor no el deixa pagar, en lloc de rebre els seus diners, li regala la fruita tot adduint que és un plaer servir-lo. Tot seguit, Don Vito contesta que és molt amable i que si hi ha res que pugui fer per ell, que el vingui a veure. El respecte no només s'ha de preservar, s'ha de demostrar. Aquí veiem com poc a poc, Don Vito esdevé un *padrino* al servei de tothom que necessiti un favor. De fet, la seva primera actuació com a *padrino* es dona quan la seva esposa Carmela, demana una espècie d'audiència amb una veïna. La senyora Colombo és una pobra anciana a qui el llogater li fa la vida impossible. Carmela suplica al seu marit que raoni amb el senyor Roberto, el llogater, per tal d'ajudar-la. Després de desacords i insults per part de Roberto, Vito no perd la seva característica temprança i mou la peça clau tot dient "(Senyor Roberto), faci'm aquest favor. No ho oblidaré. Pregunti al seus amics del barri sobre mi. Li diran que sé com retornar un favor." Dies després, el senyor Roberto retorna els diners que Vito li havia donat en pagament del lloguer de la senyora Colombo, li demana perdó, el tracta de "Don" i rebaixa el lloguer 10 dòlars, una quantitat significativa en l'època.

Anys més tard, la família gaudeix d'un bon estil de vida i els negocis de Don Vito van vent en popa. El benestar familiar i la prosperitat econòmica permeten a la família visitar els seus orígens: Corleone. Carmela i els seus fills gaudeixen d'àpats i estones amb la seva família italiana i paral·lelament Don Vito i el seu amic Tomassino fan negocis. Vito havia creat la *Genco Olive Oil Company*, que exportaria oli d'oliva de Sicília a Nord-Amèrica. Per tal de posar el negoci en marxa, necessitava el permís i el beneplàcit del vell terratinent local, el senyor Francesco, doncs l'oli seria enviat directament des de Corleone. Don Francesco 'Ciccio' no s'equivocava a l'afirmar que el petit dels Andolini esdevindria home i el mataria en pagament – *vendetta* – per l'assassinat de la seva família.

142

Fig. 48. Tomassino (esquerra) i Don Vito (dreta) arribant a la vila de don Ciccio minuts abans del seu assassinat.

¹⁴² Fotograma de la pel·lícula Ford Coppola, F. 1974. *The Godfather Part II*. Paramount Pictures. Coppola Co. Production

1.2.3 La jerarquia mafiosa

Tal i com comentàvem a l'anàlisi de la primera pel·lícula de *The Godfather*, un dels eixos transversals que el film tracta amb excel·lència és la jerarquia mafiosa. No només perquè en menciona els seus membres i explica quin és el seu rol dins l'*onorata società*, sinó perquè les pel·lícules porten a la pràctica – una pràctica versemblant – la sistemàtica estructura interna de la Màfia. La segona entrega de *The Godfather* també posa l'accent en aquest *quid* i l'exemplifica a través dels seus personatges. Un d'ells, Will Cicci, és una espècie de *pentito*, un membre de la família Corleone que se'n penedeix de la seva participació en els “negocis familiars” i denuncia al seu *boss*, Michael. El líder dels Corleone ha de respondre davant d'un tribunal que l'acusa, basant-se en el testimoni de Cicci, dels següents aspectes:

- 1) Ser el cap de la família mafiosa més poderosa del país.
- 2) Ser responsable personalment de l'assassinat d'un capità de la policia i d'un home anomenat Virgil Sollozzo (enemic categòric dels Corleone).
- 3) Orquestrar l'assassinat dels caps de les “Cinc Famílies” de Nova York per tal d'assolir i consolidar el seu poder (el baptisme de foc).
- 4) Tenir accions i interessos en tres importants i luxosos hotels de la ciutat (accions, diguem-ne, poc legals).
- 5) Controlar les apostes i el narcotràfic de Nova York.

Tal i com va fer Tommaso Buscetta durant el Maxi Procés, Michael Corleone negar-ho tot. Vegem ara el testimoni d'en Cicci, qui ens il·lustrarà de primera mà la jerarquia mafiosa en la seva vessant més pràctica: “Al principi era com tothom, jo era un soldat (*picciotti*). Quan el *boss* deia “prem un botó”¹⁴³, jo premia el botó.*

*Fem un parèntesi en el parlament de Cicci. L'última frase que us he transcrit, la que ens parla d'un botó, il·lustra molt més que una simple ordre. Cicci mostra l'obediència cega als líders, el respecte categòric envers les ordres que emanen de la cúspide de poder.

Seguidament, el tribunal interroga a Cicci. He recollit els dos aspectes que m'han semblat més interessants. Per una banda, Cicci assevera que ell mai va rebre ordres directes de Michael, és a dir, que un *picciotti/soldier* mai rebia ordres d'un *capo/boss*. El testimoni de Cicci em permet reafirmar el que us comentava al capítol III del marc teòric: les ordres emanen des del cim de la piràmide – el *boss* –, aquestes es transmeten a les figures adjacents – *caporegimi*, *capodecine* – i finalment arriben a l'estament més baix, qui executa obedientment la feina bruta. D'aquesta manera, eludint el contacte entre els dos extrems de la piràmide, s'evita qualsevol tipus de rebel·lió o atemptat contra el *boss*. D'altra banda, el tribunal es refereix als Corleone com a *Corleone Crime Organization Family*, però Cicci explica tot seguit que ells sempre es referien a l'organització com a “Família” o “Família Corleone”. Tal i com vam veure al capítol IV, a la Cosa Nostra sempre li ha agradat jugar amb metàfores i eufemismes. Això sí, a la família, sigui un

¹⁴³ En aquest context, l'expressió “prem un botó” al·ludeix a perpetrar un assassinat. Recordem que és una ordre transmesa a un *picciotti*, per tant, la conversa gira en torn a un crim prèviament organitzat. El botó es pot referir al gatell d'una pistola o al detonador d'una bomba, per exemple.

nucli familiar o una “Família” se li deu un respecte categòric, com si fos una institució. Els Corleone no es perceben com una institució criminal, com un sarpat d’assassins, de fet Don Vito Corleone adduiria a la primera entrega de la trilogia que ells no eren, sota cap concepte, assassins.

Finalment, permeteu que comparteixi amb vosaltres una anècdota. El film afirma conèixer l’origen dels càrrecs de la jerarquia mafiosa, com que no podem assegurar la seva veracitat històrica, tractaré aquesta afirmació en qualitat de teoria. Tom Hagen parla amb Frank Pentangeli, qui al judici de Michael explica que servia com a membre de la família Corleone en virtut de soldat. Treballava sota les ordres del *caporegime* Peter Clemenza i del Don, *boss* i *padrino* Vito Corleone. Hagen diu a Frank “Tu estaves per aquí al temps dels vells que van construir l’organització basant-se en les antigues legions romanes, amb règims, capos i soldats.” Frank contesta “La Família Corleone era com l’Imperi Romà.”

1.2.4 El *consigliere*

Concretament l’apartat anterior posant el focus d’atenció en un càrrec específic, el *consigliere*. A hores d’ara podem afirmar que el membre al que he donat més rellevància dins la jerarquia mafiosa és el conseller. Recordem que el *consigliere* no només és un càrrec de vital importància en la piràmide sinó una peça clau en les negociacions i els consensos. També he reiterat per activa i per passiva que el respecte categòric és un dels eixos transversals en el, diguem-ne, el cos moral de la Màfia. Doncs Michael (*boss*) i Tom (*consigliere*) es professen recíprocament respecte i confiança, de fet, el líder dels Corleone confessa al seu *consigliere* que ell és l’únic amb el que pot confiar.

144

Fig. 49. Tom Hagen (esquerra) i Michael Corleone (dreta) durant l’enterrament de Don Vito. Michael va fer participar a en Tom sobre la seva intenció d’executar als bosses enemics (baptisme de foc).

¹⁴⁴ Imatge extreta de <https://www.pinterest.es/pin/311663236699635164/>. La imatge és una escena de la primera entrega de la trilogia, Ford Coppola, F. 1974. *The Godfather Part II*. Paramount Pictures. Coppola Co. Production

Degut al desenvolupament dels esdeveniments, Michael ha de reorganitzar el seus plans i mudar-se a un indret on ell i la seva família estiguin lluny de la mirada inquisitiva d'altres Famílies. I sabeu a qui deixa temporalment el seu poder? A en Tom Hagen. Michael diu “Ara tu seràs el Don (...) Et dono poder total sobre en Fredo (el seu germà) i els seus homes. Rocco, Neri, tothom. Et confio amb les vides de la meva esposa i els meus fills, el futur d'aquesta Família”. Seguidament afirma “Tota la nostra gent són homes de negocis. La seva lleialtat es basa en això.” El que vol dir Michael és que la seva confiança és exclusiva, que no pot esperar la lleialtat sincera de tots els membres perquè aquesta rau en el que els sigui de més interès. Per tant, la seva confiança és exclusiva per a en Tom.

1.2.5 El *Modus operandi* de la Màfia

Per tal de convèncer-vos sobre la versemblança i la rigor històric de la trilogia de *The Godfather*, en la seva justa mesura, buscarem punts de connexió entre la seva trama i la Màfia real. Més enllà de buscar punts del *modus operandi* mafiós en mètodes d'execució o vincles amb senadors, que també apareixen en el film, buscarem similituds entre els personatges de la pel·lícula i *bosses* i *capi* reals.

Michael pretén adoptar una tàctica violenta amb la que Tom no està d'acord. Aleshores, el *boss* assevera el següent “Jo no em vull carregar a tothom, Tom. Només els meus enemics, això és tot”. I aquí veiem com Michael personifica una idea a la que molts altres *capi* i *bosses* s'havien acollit anteriorment. És precisament el que adduïa al capítol V del marc teòric: la Cosa Nostra mai ha buscat l'espectacle de sang, excepte en uns casos molt concrets que realment no van passar el consens de la Comissió (parlo del programa d'extermini de Riina, vegeu el capítol V). La sang, tal i com deia Sollozzo a la primera entrega de la trilogia, suposa un cost altíssim que no totes les Famílies poden assumir. Una afirmació que recorda a la frase del *capo* Bernardo Provenzano “Els millors negocis són aquells en que no s'ha de recórrer a les armes”. És per aquest motiu que històricament s'han arribat a consensos entre Famílies enemigues només per tal d'evitar una guerra sagnant. De fet, si així arriba millor el missatge que busco transmetre, la comunitat d'historiadors i historiadores han interpretat la Màfia com una indústria, la indústria de la violència. Seguint aquest patró, una indústria invertirà els factors i els recursos que siguin menesters per a un bon cicle productiu, però invertirà allò just i necessari, no s'excedirà si això li suposa un cost insostenible.

Frank Pentangeli escridassa a Michael “Dones la teva lleialtat a un jueu (el *boss* Hyman Roth) abans que a la teva sang!”. Frank volia dur a terme la seva pròpia *vendetta*, la seva venjança personal, però Michael, el seu *boss*, no es va mostrar d'acord i per tant no li va oferir ni el seu suport ni el seu beneplàcit. En Michael veiem com el pretext històric que la Màfia ha utilitzat per a justificar-se, és precisament això, un pretext. No actua per fer justícia, per honrar a la família, per servir al país...Actua en concordança amb allò que li resulta més productiu, més beneficiós. Michael no cedirà davant la protesta de Frank, tot i que siguin família de sang, perquè l'empresa, el negoci, és prioritari. Precisament aquesta actitud recorda al *boss* real Al Capone, qui deia que era més important disposar dels millors gàngsters de la ciutat, fossin jueus, irlandesos o italians, abans que tenir al seu servei familiars incapaços de disparar un gatell.

I ja que parlem de servir al país, aquest patriotisme no és més que una altra excusa històrica utilitzada per la Màfia. A continuació us transcrib el discurs de Michael durant la seva compareixença davant el comitè de justícia:

“ Amb l’esperança de netejar el nom de la meva família i amb el sincer desig de donar als meus fills la seva justa part de l’estil de vida americà sense una taca en el seu nom i context, he aparegut davant d’aquest comitè i li he donat tota la cooperació per part meva. Considero que és un gran deshonor personal haver de denegar que soc un criminal. Desitjo que el següent consti en acta: he servit al meu país (Estats Units) fidel i honorablement durant la Segona Guerra Mundial i vaig ser guardonat amb la *Navy Cross* per les accions en defensa del meu país. Mai he estat arrestat o imputat per cap crim. No hi ha cap prova vinculant-me a mi amb ninguna conspiració criminal es digui Màfia o Cosa Nostra o qualsevol altre nom que vulguin que mai s’hagi fet públic.” Després de tal parlament, com es podia declarar a un patriota que s’havia sacrificat heroicament per la nació, un criminal?

1.2.6 Curiositat

I ja per coronar la festa, clourem aquesta anàlisi amb una curiositat històrica. Michael, molt abans de sentir-se atret pel negoci familiar, va decidir contra tot pronòstic anar a la universitat i distanciar-se del interessos i les ambicions dels Corleone. Tal i com vam veure a la primera entrega de la trilogia, un gir de 360 graus canvia les seves intencions i el disposa en primer lloc de la línia successòria del Don. Però abans d’aquest canvi inesperat, Michael ja havia donat el segon disgust categòric a la seva família. Es va allistar per combatre a la guerra, una guerra que el Don i els seus fills consideraven estúpida i aliena. Quan Michael comparteix la notícia, a costa d’un parell d’esglais, Sonny escridassa que per què no havia demanat ajuda, que el pare – Don Vito – li hagués pogut aconseguir una pròrroga, un aplaçament. En Michael, decidit que llaurar-se el seu propi destí, ho hagués rebutjat rotundament, però en que consisteix aquesta “pròrroga”? Mario Puzo ens ho explica al seu llibre *The Godfather*¹⁴⁵:

“La família Corleone intervenia en el subministrament il·legal d’abonaments de menjar, en cupons de gasolina, etc. Tenia poder suficient per aconseguir contractes de guerra i adquirir, al mercat negre, els materials necessaris per a les fàbriques de la branca de la confecció que mancaven de matèries primàries suficients per no haver obtingut contractes governamentals. Fins i tot podia aconseguir que els joves de l’organització es lliuressin de ser mobilitzats – després de tot, què havien de fer en una guerra estrangera? – gràcies a l’ajuda de metges que indicaven les drogues que havien de prendre els futurs soldats abans de sotmetre’s al seu reconeixement, i també gràcies a la seva capacitat de col·locar als seus homes en llocs claus dins de la indústria bèl·lica”.

¹⁴⁵ Puzo, Mario. *The Godfather*. (pàgina 306). (1969). Nova York. B de Bolsillo.

SCARFACE

1.1 Fitxa tècnica

Director: Brian De Palma

País: Estats Units

Any: 1983

Duració: 163 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Universal Pictures

Guió: Oliver Stone

Repartiment: Al Pacino, Steven Bauer, Michelle Pfeiffer, Mary Elizabeth Mastrantonio, Robert Loggia, Miriam Colon, F. Murray Abraham, Paul Shenar, Harris Yulin, Dennis Holahan, Mark Margolis, Ángel Salazar, Arnaldo Santana, Pepe Serna, Michael P. Moran, Al Israel, Michael Alldredge, Ted Beniades, Richard Belzer, Tony Pérez, Garnett Smith, etc.

Sinopsis: Miami, 1980. Tony Montana i Manny Rivera són dos emigrants cubans a qui

Estats Units rep com a traficants de cocaïna. Entre encàrrec i encàrrec, l'hermètic Montana cultiva el seu enginy i la seva intransigent ambició fins a esdevenir un gàngster de renom. En tant que Manny, amb qui és carn i ungla, troba la felicitat en l'amor i l'assossec, Montana es corcat per la cobdícia i les ànsies de poder. Cada pas que fa per accedir a la cúpula del narcotràfic és un pas més cap a la seva destrucció.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Scarface no és una pel·lícula altament vinculada amb la Màfia, ans al contrari, Brian De Palma ens explica la història d'un *boss* que aspira a tenir un seient dins la cúpula de poder d'una organització de narcotràfic. De fet, l'únic moment en què es cita la Màfia és quan el protagonista diu que els mafiosos són uns porcs i que no confia en ells. Passar de Michael Corleone a Tony Montana no devia ser gens fàcil...Tot i així, penso que és una obra digna d'analitzar ja que es considerada un clàssic del gènere i de ben segur podem extreure diversos denominadors comuns. Al cap i a la fi, la Màfia va establir els fonaments del crim organitzat modern.

1.2.2 L'aparença

Quan Montana es comença a guanyar la lleialtat del seu *boss* local, se'l recorda insistentment que ha de cuidar la seva aparença. Pot semblar una ximpleria, però poder costejar-se roba cara i excèntrica que lluir atorga als delinqüents una certa aparença de respecte molt lloable entre els seus. Al capítol III del marc teòric us comentava la importància categòrica de preservar una bona aparença. Els mafiosos s'han de guanyar una reputació tan a nivell social com dins de l'organització criminal. És per aquest motiu que han de cuidar les seves maneres, el seu comportament exemplar, el seu posat. El *boss* de Tony assevera que si vol triomfar en el negoci ha de mantenir un perfil baix, silenciós. Han de mostrar-se com figures honorífiques en tots els aspectes, tot i que en la intimitat del seu despatxos orquestrin veritables programes d'extermini. Les aparences enganyen.

1.2.3 L'estigmatització social

Hi ha un punt en la pel·lícula que em sembla profundament interessant i que considero que passem per alt descaradament. Tony passa cinc anys entre reixes, i al trucar a les portes casa li esperen la il·lusió infantil de la seva germana i el dolor d'una mare que porta anys sense saber del seu fill. Quan els explica que ara té una bona feina i que ell se'n farà càrrec de les despeses familiars, la seva mare s'estira els cabells. Ella sap que els negocis de Tony són il·lícits i que ha esdevingut un d'aquells individus que taquen el nom del poble cubà.¹⁴⁶ “Tot el que llegim als diaris és sobre animals com tu i els assassinats. Són cubans com tu que denigren a la nostra gent, persones que venim aquí a treballar dur i guanyar-nos un nom”.

I és aquí on he trobat el denominador comú per excel·lència entre *Scarface* i la Màfia. Podria parlar-vos del narcotràfic, dels *bosses* o de la corrupció policial, però aquesta escena és un fidel retrat del dolor punyent i la impotència que ha causat i causa el crim organitzat. Georgina Montana és una dona cubana, però ella podria ser la dona siciliana que amb una valentia admirable va plantar cara als mafiosos acusats durant el Maxi Procés.¹⁴⁷ S'hi va presentar en concepte de testimoni i va asseverar “si són homes d'honor, per què van matar al meu fill?”.

¹⁴⁶ Discurs de Georgina Montana, germana del protagonista.

¹⁴⁷ Podreu trobar la seva intervenció en el documental Franchetti, M. i Meier, A. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

1.2.4 Una estructura laxa

La pel·lícula ens contextualitza en el si d'una organització criminal laxa. I dic laxa perquè és d'estructures febles. Si la Màfia ha passat de ser un grup de malfactors que rondaven els llimons sicilians a vestir-se amb corbata i donar la mà a senadors, ha estat per la rigidesa i l'hermetisme de la seva estructura interna. El *boss* que acull a Tony Montana i que l'introdueix pròpiament al negoci, és traït per un dels seus millors homes, suposadament, un agent encobert. Seguidament és assassinat en mans d'en Tony, qui abans de ser introduït a l'organització criminal, no era ningú. Evidentment que estem parlant d'un xarxa criminal extensa i perillosa, però a nivell d'organització criminal, és força laxa. Al capítol III del marc teòric us deia que era gairebé impensable que algú posés en risc al *capo*, que el traís o que atemptés contra la seva vida. Mario Puzo explica en el seu llibre *The Godfather*, que l'únic agent criminal que està en posició de fer quelcom és el *consigliere*, ja que coneix els secrets més íntims del *capo*. Però tot i així, el seu assassinat tendeix a ser un acte sense futur. Malgrat les diferències a nivell estructural, l'organització criminal de Montana respecta els noms dels càrrecs, de fet, ell mateix ascendeix a la categoria de *boss*.

1.2.5 La corrupció en el seu màxim esplendor

L'eix transversal que es manifesta amb més notorietat és la corrupció que emana directament des del poder. Personatges com Mel Bergstein, detectiu cap de la secció de narcòtics, exemplifiquen la corrupció en estat pur. Banquers, membres de l'elit de polítics, cap se'n salva.

Bergstein posa en coneixement de Montana el perill que cor. La policia el pot inculpar pels assassinats de Emilio Rebenga i un grup armat del Sun Ray Motel. A canvi de fer els ulls grossos, Bergstein proposa a Tony l'inici d'una nova "relació comercial". Cada mes, el nostre protagonista enviarà una generosa suma de diners a canvi d'informació valuosa que disposa la policia. ¹⁴⁸"Et direm qui s'està movent contra tu, extorsionarem a qui vulguis extorsionar. Diguem-ne que tens un problema fent una "col·lecció". Aleshores intervenim per tu. Tinc vuit assassins amb plaques (policies) treballant per mi. Quan peguen, fan mal". Això sí, la justificació de la violència apel·lant a la família ja no és un clàssic exclusivament intrínsec a la Màfia. ¹⁴⁹"Els meus homes tenen famílies, són policies legítims. No vull avergonyir-los. Si s'avergonyeixen, pateixen. I si pateixen, et faran patir". Que no ens estranyi que quan els policies lliuren a Tony, ell confessi al seu advocat "amb 800.000 dòlars pots comprar a la Cort Suprema".

D'altra banda, tenim els banquers. Històricament, diversos membres selectes de bancs han col·laborat amb la Màfia. En el cas de Tony, sembla ser que eludeixen certs impostos i que són coneixedors de la no puresa del diner del seu client. Penso que no és tan important quedar-nos amb els percentatges i els tecnicismes econòmics, sinó que trobo més adient fer palès a la manca d'ètica per part del sector bancari. Recordem que estic generalitzant, però em sembla despampolant que respectables graduats de Brown o

¹⁴⁸ Tant aquesta cita com la següent són intervencions de Mel Bergstein (personatge del film).

Harvard, ja us dic, selectes banquers amb corbata, fomentin la permissió d'aquestes relacions comercials i siguin pro Màfia.

Tony Montana rep una visita del seu banquer de confiança. Els números no acaben de quadrar ja que el compte bancari del protagonista trontolla a l'abisme de la legalitat. Els percentatges i les taxes no van amb en Tony, així que el seu company Manny, que acaba exercint com a una espècie de *consigliere*, suggereix que canviïn de banc. Però perdre tals quantitats de calers no és positiu per a l'economia de la empresa, així que el banquer addueix: "En qui confies més? És aquest el motiu pel qual ens pagues tant. Tu confies amb nosaltres (...). Ens agrades com a client. Estàs en bones mans amb nosaltres".

I ja per coronar la festa: la corrupció política. Tony Montana gaudeix d'uns instants de relativa tranquil·litat al jacuzzi de la seva mansió. La televisió de nova trinka que té instal·lada mostra una espècie de roda de premsa on apareix un dels líders polítics coetanis. El conflicte de la roda de premsa rau en el problema de les drogues. "La violència vinculada a la droga plaga el sud de Florida. Amb només un petit pressupost de forces policials, com podem fer un bony en un negoci al que se li estimen uns 100 bilions de dòlars? No prohibint aquests substàncies sinó legalitzant i creant impostos. Aquestes veus, rumors, diuen que això eliminarà el crim organitzat. Jo no soc una d'aquestes veus". Fantàstic, un dels polítics més influents de Florida no pensa fer res al respecte més enllà de lucrar-se del negoci del narcotràfic des de l'ombra. Com es pot parar al fenomen mafiós, al narcotràfic, a episodis de sang i fetge als carrers quan les autoritats són les primeres col·laboradores del crim organitzat?

¹⁵⁰"Són els maleïts banquers, els polítics, són els que volen fer la cocaïna il·legal per tal de fer els diners i guanyar els vots. Ells són els que lluiten contra els dolents. Però ells són els dolents".

1.2.6 Vestigis del cos ideològic de la Màfia

Recordeu quan al capítol V del marc teòric parlàvem de la subversió dels valors de la Cosa Nostra als anys 70? El, diguem-ne, cos ideològic de la Màfia es manifesta en virtut de moralitat a la majoria d'organitzacions criminals. El sistema de valors, els principis, l'honor i les tradicions tant de la Màfia com de qualsevol agent del panorama criminal, sovint coincideixen en un aspecte: els infants no es toquen. I tot i que Montana no sigui un mafiós, sinó el *boss* cubà d'una xarxa de narcotràfic, fa present aquesta espècie de cos ideològic. Un dels seus socis, molt amic de ministres i figures institucionals de renom, li encarrega un assassinat: ha de fer saltar pels aires el cotxe d'un enemic del negoci. Així doncs, Montana i els seus soldats esperen d'amagatotis que la seva futura víctima aparegui. Quan ho fa, els principis morals dels narcotraficants surten a la llum. La seva víctima es dirigeix al seu cotxe acompanyat de la seva esposa i les seves dues filles petites, un factor que el *boss* havia reiterat per activa i per passiva que havia de ser eludit. Ell matava o ordenava matar a qui escaigués, però mai de la vida la seva organització tocava als infants. Seguidament, el *boss* Tony Montana dispara al seu copilot, encarregat de detonar la bomba i contrari a salvar la vida de les petites.

¹⁵⁰ Paraules de Tony Montana, el protagonista del film.

De fet, quan Buscetta parlava de dita subversió de valors es referia en part als membres que no tenien miraments a l'hora de matar a menors. Teòricament la Màfia ha dit que ni drogues, ni dones ni nens. Ja hem vist que la seva exclusió dins del món del narcotràfic es refutable, pel que fa a les dones, podem preguntar a les prostitutes abusades que van caure i cauen en xarxes mafioses, i en quant als infants, només cal donar un cop d'ull a l'història criminal de Riina. Quan el *capo* suprem dels *corleonesi*, Salvatore 'Totò' Riina, va orquestrar i executar el seu programa d'extermini (*La Matanza*), tenia una ambició ben clara. El que anhelava era acabar amb la vida d'aquells traïdors a la organització i de les seves famílies. Per fer-ho va establir unes normes no escrites que els seus sicaris havien de complir. Salvatore Contorno fou un dels subordinats de Riina que no només li va fer costat sinó que va participar en l'atemptat del jutge Falcone, la seva esposa i els seus tres escoltes. Contorno va decidir abandonar la Cosa Nostra i col·laborar amb la justícia quan Riina va ordenar matar a tots els seus enemics fins al vigsim grau de parentesc, començant pels nens de sis anys. Riina asseverava que calia fer desaparèixer la llavor. Per llavor, entem la sang, la família del *pentiti*.

151

Fig. 50. Escena en que Montana es nega a matar als fills de la seva pròxima víctima.

Lliura't del cadell

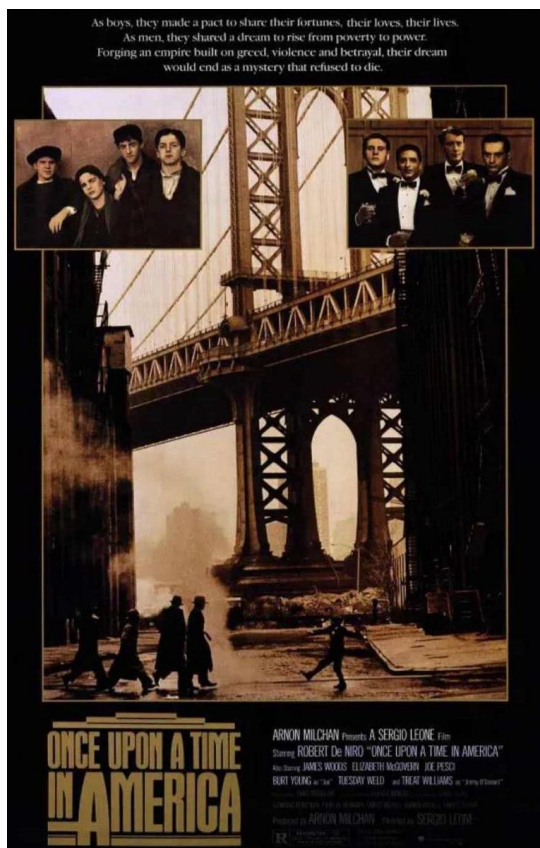
¹⁵²Un notori nombre de mafiosos es va acollir a les noves lleis que protegien als ex membres de la Cosa Nostra. Després de l'assassinat del jutge antimafia Paolo Borsellino, es va produir un auge de *pentiti* sense precedents. Un d'ells fou Santino Di Matteo, qui va exposar com l'organització criminal va orquestrar i executar l'atemptat de Giovanni Falcone. Totò Riina, qui va quedar clarament assenyalat després de les declaracions de Di Matteo, va decidir optar per un càstig alligador per als membres que li restaven fidels. El fill de deu anys de Santino Di Matteo va ser segrestat i tancat en un búnquer subterrani durant dos anys. Finalment, el 23 de novembre de 1993, l'adolescent fou estrangulat i dissolt en àcid per Nino Gioé, involucrat en l'assassinat de Falcone, després de rebre la trucada del seu company Giovanni Brusca, qui li hauria dit "lliura't del cadell". Després d'episodis d'aquesta mena, el discurs de germanor entre homes d'honor queia pel seu propi pes.

¹⁵¹ Fotograma de la pel·lícula De Palma, B. 1983. *Scarface*. Universal Pictures.

¹⁵² Informació extreta de Cervera C., 2016. El crim més atroz del psicòpata Totò Riina, *ABC* https://www.abc.es/historia/abci-crimen-mas-atroz-psicopata-toto-riina-mafia-si-mata-ninos-11-anos-201610200124_noticia.html i de Dickie J. (2001). *Historia de la mafia siciliana: Cosa Nostra*. Londres. Hodder & Stoughton.

ONCE UPON A TIME IN AMERICA

1.1 Fitxa tècnica

Director: Sergio Leone

País: Estats Units

Any: 1983

Duració: 225 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Warner Bros.

Guió: Sergio Leone, Leonardo Benevenuti, Piero de Bernardi, Enrico Medioli, Franco Arcalli, Franco Ferrini

Repartiment: Robert De Niro, James Woods, Elizabeth McGovern, Tuesday Weld, William Forsythe, Treat Williams, Jennifer Connelly, Burt Young, Joe Pesci, Danny Aiello, Clem Caserta, James Russo, Mario Brega, Brian Bloom, Chuck Low, James Hayden, Larry Rapp, Richard Bright, Rusty Jacobs, Scott Schutzman Tiler

Sinopsis: Afores de Manhattan, inicis del segle XX. David i Max, dos joves d'origen hebreu, llauren la seva carrera professional com a delinqüents aprofitant els temps sense llei de la Llei Seca (1920-1933). Juntament amb els seus amics del barri formen una banda que prospera ràpidament i es fa un lloc dins de l'elit del crim organitzat.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

L'aproximament a la Màfia que *Once upon a time in America* ens ofereix és tan fugaç com versemblant. Sergio Leone ens presenta una banda coetània a les “famílies” d'origen italià. Tot i que l'obra divergeixi entre els *affairs*, les memòries i els negocis dels protagonistes, ens introdueix la Màfia com un personatge de segon ordre. Un subjecte de caràcter secundari que, tot i no ser el focus d'atenció principal, és sempre omnipresent. I abans d'endinsar-nos en el Manhattan dels *roaring twenties*, recordeu que els guionistes d'aquesta obra són italians.

1.2.2 Drogues, dones i nens

El pilar ideològic que l'*onorata società* ha sostingut durant llargues dècades sempre acaba caient pel seu propi pes. Arribats i arribades a aquest punt del treball, crec que és lícit dir que el vincle entre la Màfia i les drogues és ineludible. Pel que fa al discurs honorífic de “nosaltres no toquem a les dones”, només cal dir que als primers cinc minuts de la pel·lícula, una dona ja era assassinada a sang freda. I de fet, tot i que el film no giri específicament entorn a la Màfia, em permet introduir perfectament com qualsevol organització delinqüent pot enderrocar els seus “principis morals”, que al meu entendre només són excuses, quan s'hi creuen interessos de caire econòmic. També és cert que la Cosa Nostra ha estat especialment insistent en la preservació de la vida de menors, però ja vam veure a la anàlisi de *Scarface* que no tots els membres del crim organitzat comparteixen aquest punt. Permeteu que us digui Giovanni Falcone asseverava que tot i que la Màfia no assassinés infants, subministrava les drogues que els matarien un cop tinguessin accés a elle. Bungy, el *boss* del barri on habiten els protagonistes, assassina a Dominic qui no devia comptar amb més de deu anys. Malgrat analitzar els denominadors comuns entre la Màfia “teòrica” i la seva representació en el cinema, penso que podem adduir que en aquests casos la ficció sovint trontolla a favor de la realitat.

1.2.3 *Gli avvertimenti*

Al capítol IV del marc teòric us vaig introduir un concepte anomenat *gli avvertimenti*. També conegudes com una *cartolina da Palermo* (“una postal de Palerm”), *gli avvertimenti* han passat a la història com les tradicionals senyals d'avís de la Màfia. El protagonista del film, David Aaronson, rep una carta on se'l posa en coneixement de la relocalització de les restes dels parents enterrats a *Ruth Israel Cemetery*. David, sota el nom de Robert Williams, es posa en contacte amb el rabí local qui l'informa que les cartes foren enviades vuit mesos abans. El nostre protagonista l'havia rebut feia una setmana. Algú se n'havia fet càrrec de les restes dels seus familiars, les havia traslladat a un cementeri de luxe i havia evitat que ell rebés la carta fins aleshores. David confessa que ha succeït al seu bon amic Moe, qui li pregunta què creu que significa tot plegat. David, àlies ‘Noodles’, confessa “Això significa ‘Noodles, tot i que t'has amagat al cul del món, t'hem trobat. Sabem on ets’. Significa: ‘prepara't’. Tal i com us deia, la Màfia mai oblida.

1.2.4 La col·laboració policial

La primera part del film il·lustra les vides dels protagonistes com a joves delinqüents. En un moment donat, Max i David tenen una evidència de gran valor per acusar al policia local que els fa la vida impossible. El sotmeten a un xantatge sense sortida, que no és ni més ni menys que una fotografia d'ell mantenint relacions amb una menor que exerceix la prostitució, i el fan confessar. Max diu “Bugsy és el *boss* del barri gràcies a tu. (...) Ell et paga.” El policia contesta que de tant en tant, tanca un ull quan es topa amb els negocis de Bugsy. David assevera “Doncs ara tancaràs un ull per nosaltres.” Seguidament, l'ataca amb una frase clau “T’hi adaptaràs, i callaràs. No sents res i no veus res.” Aquesta escena presenta clares reminiscències de l’*omertà*.

Al llarg de l’obra veiem com notòries figures institucionals abusen de la seva posició de poder i estableixen relacions comercials amb el crim organitzat. Més que centrar-me en afers econòmics m’estimo més posar el focus en el desenllaç d’aquests vincles: l’assassinat. Quan surten a la llum els draps bruts de policies, polítics o *businessmen*, les diverses organitzacions criminals que apareixen en la pel·lícula assassinen a qui escaigui segons la conveniència del negoci. Quan figures institucionals són investigades pels seus lligams amb el sector il·legal del mercat (drogues, frau, etc.), sovint acaben desapareixent en situacions extraordinàries. *Once upon a time in America* cita a tres personatges en concret: James Lister, fiscal del districte (*district attorney*); Christopher Bailey, secretari de Comerç i Thomas Finney, subsecretari de Comerç. Tant en el llenguatge periodístic com en l’estudi del llenguatge de la Màfia, trobarem que casos com els anteriorment citats són víctimes de *crimen eccellenti*, l’assassinat de figures polítiques i/o institucionals.

1.2.5 La Màfia

La Màfia, sí, l’organització criminal d’origen sicilià, apareix com a personatge secundari en l’obra. Tot i ser un subjecte present en tot moment, és personificada per un grup de delinqüents italians a qui la jove banda de David acudeix. No els demanen ni favors i ajuda, sinó que s’ofereixen com a companys comercials. La primera reacció dels *mafiosi* es esclatar a riure davant d’un grup de nens, però el cert és que Max i David són uns entesos de la contrabanda i estan disposats a fer la seva aportació. Un dels negocis de la Màfia és la distribució de béns il·legals. Esporàdicament transporten els seus enviaments riu avall, el qual sovint és molt beneficiós i discret, però en cas de ser enxampats pels guàrdies, han de desfer-se de la contrabanda. Els marrecs proposen un “invent”: lligant sacs de sal als enviaments, poden evitar que la contrabanda es precipiti al fons de l’aigua i que en qüestió de segons surti a la superfície i es salvi l’enviament. Si els mafiosos els proporcionen tres tones de sal per enviament i es comprometen a cedir-los un 10% dels beneficis, faran la feina bruta per ells. I vet aquí com un grup d’adolescents passen a ser de delinqüents de poca volada a nois “connectats”. Més endavant, suposarem que Max ha estat iniciat a l’organització quan pronuncia les paraules següents “Estar a dins et pot canviar. Amb Frankie Monaldi (*boss*) no pots dir sí o no”.

1.2.6 *Il linguaggio omertoso*

A títol personal, he de confessar que les pel·lícules sobre el crim organitzat m'han facilitat notablement la comprensió de l'argot mafiós. Gràcies a obres com *Donnie Brasco*, *GoodFellas* o *Casino* he comprés perfectament què volia dir el *boss* Frankie Monaldi durant la seva intervenció.

“Aquest és el meu amic Joe. Ell ha vingut des de Detroit per demanar-me un favor. (...) Joe, t'he dit que aquests nois **estan amb mi**. Pots confiar en ells. Estàs en molt bones mans.”

¹⁵³*Donnie Brasco*: “Quan t'introdueixi diré ‘Aquest és un **amic meu**’. Això significa que ets un noi connectat*. Si en canvi dic ‘Aquest és un **amic nostre**’, això significaria que ets un home fet (*made guy*)”.

*Tal i com vam veure a ¹⁵⁴*Casino*, és crucial comprendre la diferència entre un noi connectat i un de fet. Un individu connectat és un associat com Sam Rothstein (protagonista de *Casino*), en tant que un de fet és un membre de l'organització criminal.

1.2.7 La Màfia “internacional”

M'interessa comentar aquest eix perquè penso que la Màfia ha transcendit més enllà de nacions, sindicats i cercles de poder. A dia d'avui la comprensió del fenomen mafiós és un estudi pluricultural, és a dir, parlem de Màfia japonesa, russa, irlandesa, romanesa, mexicana, etc. La Màfia en essència és aquella nascuda a Sicília i estesa com una taca d'oli per la península itàlica i els Estats Units, principalment. És per aquest motiu que m'estimo més dirigir-me a altres agents del crim com a “organitzacions criminals” i afegir-li els adjectius o nacionalitats que s'escaiguin. D'altra banda, penso que *Once upon a time in America* és molt interessant perquè intueixo que hi ha una creença popular que s'aferra a pensar que el crim organitzat del segle XX porta únicament el nom d'Itàlia. Nogensmenys, oblidem que la Màfia ha estat i és coetània d'altres organitzacions criminals. La pel·lícula no està protagonitzada per delinqüents italians, sinó que ens mostra la crua realitat del crim modern: la convivència de màfies internacionals. ¹⁵⁵En l'època en què s'emmarca el film, la premsa va introduir el concepte “Sindicat del Crim Nacional” que al·ludia a tota la xarxa del crim organitzat estatunidenc. El Sindicat del Crim Nacional no només comprenia la Màfia italoamericana, sinó la jueva, qui en aquells temps tenia una influència notable. Aquest sindicat passaria a la història com una confederació de criminals internacionals que és exactament el que Sergio Leone ens mostra a la seva pel·lícula.

¹⁵³ Mandalay Entertainment, Baltimore Pictures i Mark Johnson Productions (Productores) i Mike Newell (Director). (1997). *Donnie Brasco*.

¹⁵⁴ Universal Pictures, Légende Entreprises, Syalis DA, De Fina-Cappa (Productores) i Martin Scorsese (Director). (1995). *Casino*.

¹⁵⁵ https://es.qwe.wiki/wiki/American_Mafia

1.2.8 La Prohibició (1920-1933)

Acabarem amb un petit annex per a que pugueu tenir una visió més holística del que el film vol il·lustrar. La primera escena, tota ella esperpèntica, és una prolepsis que anticipa el desenllaç de l'obra. El fotograma que trobareu a continuació mostra una marxa fúnebre celebrada en un bar clandestí. Un immens pastís en forma de taüt presideix la cerimònia. Al lateral s'hi llegeix "Prohibition".

156

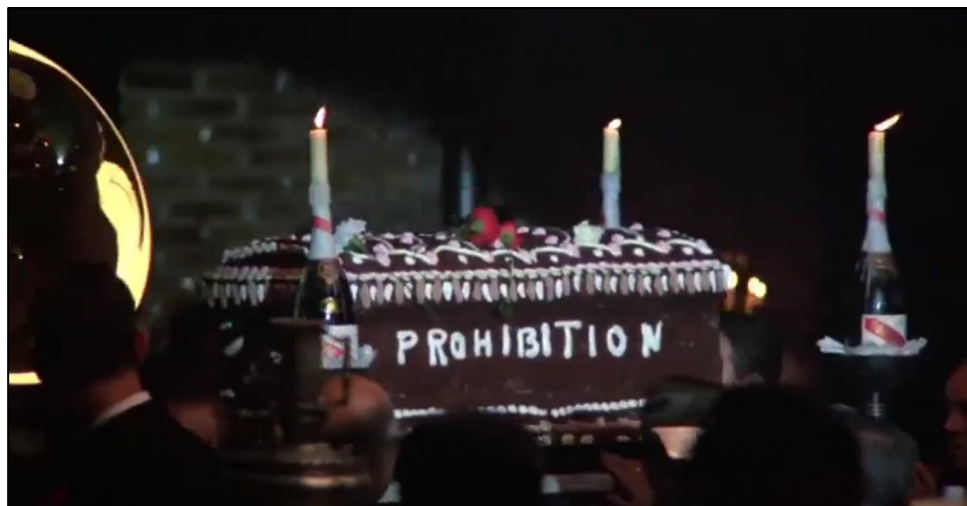

Fig. 51. Escena inicial del film.

No m'estendré massa perquè guanyarem més profunditat en aquest episodi històric quan analitzem *The Untouchables* de Brian De Palma, però us en faré cinc cèntims. Eludim ara per ara els precedents i detonants de la Prohibició i ens catapultem directament a l'octubre de 1920.¹⁵⁷ El congrés dels Estats Units ratifica la *National Prohibition Act* coneguda també com a Llei Seca o Llei Volstead en honor a un dels seus grans defensors, Andrew Volstead. La *National Prohibition Act* va ser establerta per la Divuitena Esmena a la Constitució i prohibia la fabricació, el transport i la venda de begudes alcohòliques. Tot i ser un triomf per al sector més conservador d'Amèrica del Nord, va ser objecte de descontent entre les capes populars. Es va concebre com una coacció a les llibertats individuals i com una intromissió de l'Estat en la vida privada de la ciutadania. En tant que caudals d'alcohol eren derramats pels carrers estatunidencs, els ex consumidors i consumidores ja rutllaven estratègies per a redirigir aquests caudals als seus bars de confiança. Per tant, i deixem-ho aquí de moment, les begudes alcohòliques no es van deixar de consumir, sinó que es van començar a consumir clandestinament. Intuíu qui es va lucrar immensament de la Prohibició? Bingo.

¹⁵⁶ Fotograma (minut 12:27) de Leone, S. 1984. *Once Upon a Time in America*. Arnon Milchan Production. Warner Bros.

¹⁵⁷ Informació extreta de: <https://archivoshistoria.com/alcohol-y-mafia-ley-seca-estados-unidos/>, https://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-contemporania/prohibit-beure-alcohol-llei-seca-10-punts_202788_102.html i unProfesor. 11/07/19. La ley seca en los EEUU. Recuperat a <https://www.youtube.com/watch?v=HLk17q4ZwA8>

THE UNTOUCHABLES

1.1 Fitxa tècnica

Director: Brian de Palma

País: Estats Units

Any: 1987

Duració: 119 minuts

Gènere: Màfia/Drama

Productora: Paramount Pictures

Guió: David Mamet

Repartiment: Kevin Costner, Sean Connery, Robert De Niro, Andy García, Charles Martin Smith, Billy Drago, Patricia Clarkson, Brad Sullivan, Del Close, Michael Byrne, Richard Bradford, Clem Caserta

Sinopsis: Chicago, 1930. En temps de la denominada “Llei Seca”, el crim organitzat lidera fermament el negoci de la beguda. Eliot Ness és un estricte complidor de la llei

que executa el seu càrrec d'agent federal tot perseguint el somni idealista d'empresonar a l'implacable Al Capone, boss suprem de la Màfia local. Ness crea i encapçala un grup de policies que lluita aferrissadament contra les extorsions, els assassinats i els negocis del crim mafiós, però es troben davant d'un crua i verídica realitat: un sistema judicial que aixopluga i defensa als mafiosos sota el pretext de la falta de proves.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

The Untouchables és sense dubte un dels grans clàssics del gènere mafiós. Basat en una història real, el film ens mostra les peripècies i les davallades, així com els triomfs i els èxits, d'una minoria que s'oposava a l'abús de la Màfia i lluitava obertament contra ella.

1.2.2 La figura del mafiós

Abans d'iniciar la anàlisi us faré cinc cèntims de la trama del film. Ens situem a la dècada dels anys 30, a la ciutat de Chicago. La “Llei Seca” es presenta com la oportunitat d'or per a que les famílies mafioses, siguin italianes, jueves o irlandeses, s'enriqueixin mitjançant el comerç il·legal de begudes alcohòliques. El celebèrrim gàngster Al Capone s'erigeix com el veritable alcalde de Chicago, tal i com la Cosa Nostra exercia la veritable alcaldia de Sicília. Capone dona el tret de sortida que inicia la pel·lícula, i ho fa amb la següent frase: “Estic responent a la voluntat de la gent (...) La gent seguirà bevent. Tu ho saps, jo ho sé, tots ho sabem. L'únic que faig es actuar d'acord a la demanda. Soc un home de negocis”. A primer cop d'ull, podem classificar aquesta frase com una clara al·lusió al negoci il·legal de l'alcohol. Però si adoptem una mirada més profunda, ens rebel·larà un ampli ventall de les “qualitats” del mafiós. Al llarg de les dècades, diversos testimonis i els seus respectius *modus operandi* han perfilat un patró, un estigma, una concepció específica de la figura del mafiós. Al marc teòric, especialment al capítol III, us explicava quina és la figura que històricament s'ha atribuït al càrrec del *padrino*. A continuació eixamplarem el nostre coneixement respecte a la figura del mafiós a través de l'Al Capone de *The Untouchables*.

158

Fig. 52. Al Capone (Robert De Niro) acompanyat dels seus guardaespalles durant una roda de premsa improvisada per periodistes locals.

No és casualitat que el film il·lustri una imatge molt marcada i perfilada del que és la concepció històrica del *uomo d'onore*, ja que llur director també va dirigir *Scarface*, un altre dels clàssics que hem analitzat. Curiosament, “Scarface” era l'alias del veritable Al Capone. Així doncs, De Palma ens presenta un individu exquisidament carismàtic, irònic, còmic i certament arrogant. La seva presència i els seus dots socials resulten

¹⁵⁸ Fotograma de la pel·lícula De Palma, B. 1987. *The Untouchables*. Paramount Pictures.

increïblement encisadors. De fet, Capone es posa a la butxaca el sèquit de periodistes que l'acompanyen en diverses escenes del film. És un personatge popular, fins i tot, reconegut per certs col·lectius. Aquesta seria, diguem-ne, la concepció social del gàngster, però al llarg del treball hem tocat un altre eix proporcionalment important: la pròpia concepció. Com es concep Al Capone al film? Ell és ben conscient de la incidència que té en diversos sectors i com el seu caràcter el permet llaurar una bona reputació. Addueix que és – paraules literals – “un individu pacífic”. Però l'altra cara de la moneda mostra una realitat molt més obscura. Capone és un personatge extremadament violent, popular, sí, però davant la greuja pot matar a sang freda. Té un tarannà alliçonador, moralitzant, suposo que en concordança al seu estatus dins de l'*onorata società* i la pròpia societat moderna. Utilitza la metàfora d'un equip de beisbol, el qual no arriba enlloc si no es treballa conjuntament i es perpetra el sentiment d'un “equip” unit. La frase que comentava anteriorment, la que dona inici a la pel·lícula, amaga un missatge clau. Capone diu “Soc un home de negocis”, una carta de presentació molt típica entre mafiosos, però que molt bé acompanya la idea de la “Nova Màfia”: una Màfia moderna que ja no apel·la a la tradició, a la família i als valors conservadors. Una Màfia brutal i violenta, tal i com ho era inicialment, però proveïda d'un caràcter empresarial. Ja no parlem de Família, parlem d'Empresa.

1.2.3 Les minories de Falcone

Durant el desenvolupament del Maxi Procés, el jutge antimàfia Giovanni Falcone parlava obertament d'un concepte anomenat “minories”. Les minories eren reductes, petites comunitats que des del seu sector – judicial, polític, periodístic, policial, etc. – lluitaven públicament contra l'abús de la Màfia. Falcone, Chinicci, Borsellino sabien del cert que la seva aplicació del dret, les noves lleis i iniciatives a les que donaven llum, només els portarien a una mort segura. Tot i així, defensaven fermament el que creien que era just i actuaven en concordança. Eliot Ness, el protagonista del film, és un agent especial a qui li assignen el lideratge d'un programa creat específicament per fer front al negoci de l'alcohol i la violència que genera. Ness és un estricte complidor de la llei i assegura que farà tot el que els mitjans legals el permetin fer. Seguidament, crea una patrulla d'agents disposats a entregar-se en cos i ànima a la causa, sempre per la via legal.

159

Fig. 53. Patrulla d'agents especials, de dreta a esquerra, Oscar Wallace, Eliot Ness, Jim Malone i George Stone.

¹⁵⁹ Fotograma de la pel·lícula De Palma, B. 1987. *The Untouchables*. Paramount Pictures.

Un dels agents especials de Ness, Jim Malone l'adverteix tan bon punt expressa el seu somni idealista d'empresonar a Al Capone, "Si s'enfronta a aquestes persones, Sr. Ness, ha d'estar preparat per anar fins al final perquè ells no deixaran de lluitar fins que un dels dos mori (...) Si ell treu un ganivet, vostè treu una pistola. Si ell envia un dels seus a l'hospital, vostè fa el mateix. Així funcionen les coses a Chicago i així acabarà amb Capone." Malone està apel·lant a la seva pròpia experiència. Porta molts anys patrullant els barris de Chicago i coneix de primer mà el funcionament dels veritables amos del carrer. El que està fent amb el seu discurs és al·ludir un nou concepte al que batejarem com "vendetta moderna". Per què? Doncs perquè la violència recíproca, proporcional, que Malone busca perpetrar és un vestigi de la *vendetta* tradicional. Si algú fereix física o psicològicament a un *uomo d'onore*, aquest actua d'acord a la violència que ha rebut i contraataca. A la trilogia de *The Godfather*, per exemple, sí que es reitera i es fa molt present el concepte explícit de la *vendetta*, en altres pel·lícules passa a ser quelcom propi d'un discurs antic i es tradueix en accions sense un transfons passional.

1.2.4 La corrupció

L'eix transversal principal del film és la corrupció en el seu màxim esplendor. *The Untouchables* la presenta en dos sectors concrets, el judicial i el policial. Quan Ness arriba a Chicago i es posa en contacte amb Malone, aquest assevera el següent "No pots confiar amb la policia perquè ningú et vol aquí". Ness constitueix un perill per aquells "homes connectats", un concepte que veurem molt bé al film *Casino*. Individus de diversos sectors estratègics que tot i no formar part de la Màfia, mantenen una espècie de relació comercial. La majoria dels companys de Ness i Malone són policies a qui la Màfia paga a canvi d'un bon sou i de fer els ulls grossos de tant en tant. Els agents a qui Capone suborna informen a l'organització sobre on i quan durà a terme Ness operacions per a desmantellar el negoci il·legal del boss. Per exemple, Mike és un policia amb qui Malone ha treballat colze amb colze durant dècades. Ell també rep una bona paga de la Màfia, però els anys que ha passat amb Jim l'impulsen a ajudar-lo tot i que confessa que si ho torna a fer els homes de Capone el mataran. A mesura que es desenvolupa la persecució del boss de Chicago, diverses figures de renom com ara el senyor Alderman, intenten parar els peus a Ness. Alderman diu "Hi ha un negoci molt gran i molt popular al que li està causant consternació. Per què no deixa que les coses segueixin el seu curs?". Finalment, Eliot Ness i el seu equip aconsegueixen fer seure a Al Capone davant d'un tribunal de justícia, però el que els agents no sabien és com d'àrdua seria la tasca de trobar un jutge a qui Capone no hagués subornat prèviament. Nogensmenys, l'ímpetu i la perseverança de l'equip dona els seus fruits i Ness compleix la seva tasca exitosament.

THE GODFATHER PART III

1.1 Fitxa tècnica

Director: Francis Ford Coppola

País: Estats Units

Any: 1990

Duració: 163 minuts

Gènere: Màfia/Drama

Productora: Paramount Pictures

Guió: Francis Ford Coppola, Mario Puzo

Repartiment: Al Pacino, Diane Keaton, Talia Shire, Andy García, Eli Wallach, Joe Mantegna, George Hamilton, Bridget Fonda, Sofia Coppola, Raf Vallone, Donal Donnelly, Richard Bright, Al Martino, Helmut Berger, Don Novello, John Savage, Franco Citti, Mario Donatone, Vittorio Duse, Enzo Robutti, Robert Cicchini, Rogerio Miranda, Carlos Miranda, Vito Antuofermo, Jeannie Linero, Carmine Caridi, Don

Costello, Al Ruscio, Mickey Knox, Rick Aviles, Michael Bowen, Brett Halsey, John Abineri, Brian Freilino, Gregory Corso, Marino Masé, Dado Ruspoli, Valeria Sabel, Remo Remotti, Giuseppe Pianviti, Simonetta Stefanelli, Paco Reconti, Mimmo Cuticchio, Nicky Blair, Diana Agostini, Jessica DiCicco, Catherine Scorsese

Sinopsis: La tercera i última part de la trilogia de *The Godfather* mostra el desenllaç de l'hereu del vast imperi Corleone. Michael canvia el rumb de la família i es focalitza en la legalització de les seves possessions a través d'una negociació amb el Vaticà. Després de dècades de sang, comparatges i ascensos socials, Don Corleone busca un hereu que pugui assumir l'alta càrrega i la responsabilitat del negoci familiar.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

La tercera i última entrega de l'aclamada trilogia de Francis Ford Coppola no és un aproximament directe a la Màfia. No és el crim organitzat tal i com l'hem vist a *GoodFellas*¹⁶⁰ o *Once Upon a Time in America*¹⁶¹. Nogensmenys, el film preveu el desenllaç de la Cosa Nostra real: la corrupció en el seu màxim exponent i el fervent desig de legalitzar el negoci.

1.2.2 La família

A hores d'ara podem afirmar fermament que l'eix transversal per excel·lència del film és la família. I no parlo de "la Família", no parlo d'una unitat mafiosa, sinó d'un nucli familiar format per membres consanguinis. Les dues primeres entregues de la trilogia presenten un facció de la Màfia on la sang és molt present, és a dir, alguns dels càrrecs més importants de la Família són ocupats per membres emparentats. Tot i així, la tercera part de *The Godfather* no mostra una Màfia, diguem-ne, familiar, sinó una facció mafiosa moderna amb els millors advocats i assassins, sense cap vincle de sang entre ells. D'altra banda, coneixem amb més profunditat la família "biològica" més propera de Michael: Kay, la seva esposa; Mary i Anthony, els seus fills; Vincent, el seu nebot i l'única germana que li queda viva, Connie. Michael decideix quelcom sense precedents en llur historial familiar: mantenir la seva família lluny dels "negocis".

162

Fig. 54. Mary i Anthony Corleone, la filla i el fil de Kay Adams i Michael Corleone, durant una cerimònia en honor a les obres caritatives del Don.

Tot i que Michael, Connie o Vincent estarien disposats a sacrificar les seves vides per la família, hi ha quelcom que trontolla. La família, d'acord amb el discurs tradicional de la Màfia, s'ha de respectar categòricament perquè constitueix una institució sagrada. Així doncs, el seus membres poden jurar sobre la institució, i d'aquí que al llarg de la trilogia apareguin frases del següent estil:

¹⁶⁰ Scorsese, M. 1990. *GoodFellas*. Warner Bros.

¹⁶¹ Leone, S. 1984. *Once Upon a Time in America*. Arnon Milchan Production. Warner Bros.

¹⁶² Imatge extreta de <https://www.royalhandmaidensociety.org/sofiagallery.html>

“Juro per les ànimes dels meus nets que no trencaré la pau que hem acordat aquí avui”. – Don Vito Corleone, *The Godfather Part II*.¹⁶³

“Juro sobre les vides dels meus fills, dona’m una oportunitat per redimir-me i no pecaré més.” – Don Michael Corleone, *The Godfather Part III*.¹⁶⁴

El que fa trontollar aquesta institució és que s'utilitza, tal i com s'ha fet històricament, la família com a pretext. El nucli familiar s'idealitza, es romantitza i esdevé quelcom sagrat, una institució sobre la qual jurar o justificar-se. El negoci pot ser violent o il·legal, però al cap i a la fi, protegeix a la família dels horrors del món. Per exemple, en un dels negocis més importants de Michael, concretament amb el Vaticà, afirma el següent davant de la seva filla Mary, “Estic fent això pels meus fills, tu també ho estàs fent pels teu fills”. O quan Kay el confronta sobre la vida criminal que ha arrossegat durant anys, addueix el següent: “Jo estimava al meu pare. Vaig jurar que mai seria un home com ell, però l'estimava i ell estava en perill. Què podia fer? I després, tu estaves en perill. Els nostres fills estaven en perill. Què podia fer? Tu erets tot el que estimava i el que valorava més en aquest món”. Michael, no sé què podries haver fet, però executar els caps de les Cinc Famílies de Nova York i esdevenir el líder hegemònic del crim organitzat estatunidenc tampoc em sembla una resposta plausible. No gosaria posar en tela de judici l'amor que professen els Corleone per la seva família, però em sorprèn que Michael asseveri el següent “L'única riquesa del món són els infants, més que tot el diners i tot el poder a la Terra”, en tant que paral·lelament fa negocis amb el Banc del Vaticà. El discurs tradicional de la Màfia – família, respecte, honor – esdevé una mite, un conte anecdòtic .

1.2.3 Les cerimònies religioses

Seguint amb l'anecdòtic discurs de la Màfia, trobem el quid de la superstició religiosa, la litúrgia mafiosa. M'agradaria que observéssim la concepció i la representació dels ritus cristians al llarg de la trilogia. Tot i que haurien de suposar quelcom sagrat per als creients, sovint tenen un doble sentit que al·ludeix més al “negoci” que no pas a la unió amb Déu. Històricament, la Màfia no ha estat genuïnament creient, sinó que simplement ha aprofitat la superstició religiosa i l'ambigüitat de les escriptures sagrades com a mètode de justificació. Fixem-nos com en cap de les cerimònies religioses de la pel·lícula i, per extensió, de la trilogia sencera, els homes d'honor prescindeixen dels seus guardaespalles. Els ritus no signifiquen res per a ells. De fet, el moment clau per a cometre un crim és durant una cerimònia religiosa, quan l'enemic menys s'ho espera. Per exemple, el bateig del nebot de Michael, el qual no simbolitza la benvinguda d'un nou creient, sinó el renaixement de l'hereu de Vito Corleone com a *boss* suprem.

¹⁶³ Ford Coppola, Francis. (1972). *The Godfather Part II*. Paramount Pictures.

¹⁶⁴ Ford Coppola, Francis. (1990). *The Godfather Part III*. Paramount Pictures.

1.2.4 La vendetta

Des del meu punt de vista, *The Godfather Part III* presenta dos casos clars de *vendetta*: l'assassinat de Don Tomassino i el de Mary Corleone.

La família Corleone viatja als seus orígens, a Sicília, amb motiu de presenciar el debut artístic del seu fill gran, Anthony. Els Corleone gaudeixen de la pau i de l'harmonia abans de la tempesta. Don Tomassino, vell amic de Don Vito Corleone, es assassinat a sang freda. El seu fidel treballador, de qui no en coneixem el nom, jura venjança (*vendetta*). Us transcriu el diàleg entre ell i Michael:

- “*Sangu sciura sangu*¹⁶⁵”.
- “Algun dia hauràs de fer un servei difícil per mi”.
- “Mana’m. Digues què he de fer. (...) El venjaré!”

Més endavant, la família es dirigeix al Teatro Massimo de Palerm i el debut d'en Tony esdevé tragèdia. Prèviament, Don Altobello, vell amic de la família i *padrino* de Connie, havia manat a un terrible sicari local l'assassinat de Michael Corleone. Però es produeix un gir inesperat dels esdeveniments i Mary, la filla adolescent de Michael, esdevé el blanc del sicari. No podem afirmar que l'assassinat de la jove sigui una *vendetta*, sobretot tenint en compte que el que s'havia pactat inicialment era la mort del Don. Però ell mateix havia dit que “Quan venen (els enemics mafiosos), venen al que estimes”. Potser Don Altobello era conscient que el dolor més punyent que podia infligir, la *vendetta* més terrible que Michael podia rebre, era l'assassinat d'allò que més estimava, la dolça i innocent Mary.

1.2.5 El Vaticà

Per acabar, esmentaré un últim quid que per primer cop deixaré a l'aire, al vostre judici personal. El negoci, el tracte comercial sobre el qual gira la trama és una transferència de diners al banc del Vaticà i la compra d'una poderosa empresa europea. Inicialment, es nega la seva proposta, però Michael persegueix el mateix somni que els mafiosos actuals de la Cosa Nostra persegueixen: la legalització de la Màfia (vegeu el capítol V). Michael explica “Hem venut els casinos, totes les empreses relacionades amb les apostes. No tenim inversions en res il·legal.” Seguidament, l'advocat d'en Michael afirma a l'arquebisbe del Vaticà que els Corleone estan preparats per a efectuar un dipòsit de 500 milions de dòlars al Banc del Vaticà tant bon punt el senyor Corleone rebi bona part del control de l'*Immobiliare* (empresa). Com a cloenda del pacte comercial, l'arquebisbe diu “El poder d'absorbir deute és major que el poder del perdó (...) Tota la teva història passada, així com la de la teva família, serà esborrada.” Corrupció per part doble: Vaticà i Màfia. No és coincidència l'aparició de l'amable i càlid cardenal Lamberto, qui més tard seria conegut com a Papa Joan Pau I. El primer que fa després de la seva ascensió com a Papa és obrir una investigació entorn a les activitats fraudulentes del Banc del Vaticà. L'arquebisbe està clarament preocupat perquè el nou Papa té unes idees molt diferents a l'anterior. Finalment, es assassinat.

¹⁶⁵ “La sang crida la sang”, Diccionari d'expressions de la Màfia (capítol IV).

¹⁶⁶El Papa Joan Pau I, qui va existir en la vida real, fou el penúltim papa del segle XX. De seguida se'l va anomenar “el Papa del somriure” pels cristians i cristianes. Fou molt estimat per la seva senzillesa, el seu humor i la seva calidesa. Durant la seva presa de possessió com a bisbe de Roma, digué “Roma serà una autèntica comunitat cristiana si Déu és honorat, no només per l'afluència dels fidels, sinó també per l'amor als pobres.” Més enllà de la seva simpatia, el Papa Joan Pau I fou molt ben rebut des d'un inici per haver rebutjat la coronació amb la tiara, la qual simbolitza el triple poder: el de l'Església, el poder espiritual i el poder temporal. El seu pontificat, que va durar només 33 dies, li va atorgar el nom de “papa dels pobres” per rebutjar qualsevol signe de reialesa.

Joan Pau I va prometre una reforma dins de l'Església Catòlica doncs aspirava a respirar un nou aire, un aire de canvi. Tot i que el seu metge afirmava que el Papa gaudia d'una bona salut, Joan Pau I va morir inesperadament d'un infart el 1978, un mes després de la seva elecció. Tal i com Falcone, Joan Pau I sabia que el seu pas pel Vaticà seria una qüestió de mesos, i així ho va comunicar al seu secretari John Magee. La seva mort es va envoltar d'una aureola de misteri que assenyalava a certs membres del Vaticà. La família no va permetre realitzar-li una autòpsia i la qüestió del possible assassinat del Papa va quedar sense resoldre. Al cap dels anys, diverses teories han intentat donar resposta a la tràgica mort del Papa del somriure, tot i que la que més ens ateny a nosaltres és la que Anthony Raimondi adduiria al seu llibre *When The Bullet Hits The Bone* ¹⁶⁷. Raimondi era el nebot del mateix Lucky Luciano, a qui hem conegut anteriorment com el pare del crim organitzat. Suposadament, Raimondi seria reclutat pel seu cosí, el cardenal Paul Marcinkus, qui dirigia el banc del Vaticà. Joan Pau I havia amenaçat en exposar un frau massiu que vinculava certs membres del Vaticà i diverses empreses americanes com IBM, Sunoco i Coca-Cola. Raimondi afirma que si el Papa hagués mantingut la boca tancada (*omertà*), hagués tingut un llarg i pròsper regnat, però finalment, i recordo, suposadament, la Màfia intervenir-hi.

168

Fig. 55. Joan Pau I, el Papa del somriure.

¹⁶⁶ <https://www.diaridegirona.cat/opinio/2017/09/13/joan-pau-somriure-deu/867127.html>, <https://www.aldia.cat/gent/noticia-sacerdot-defensa-joan-pau-va-ser-assassinat-20090504150736.html>, https://www.abc.es/historia/abci-misteriosa-muerte-papa-juan-pablo-envenenado-sobrino-mafioso-lucky-luciano-201910300059_noticia.html

¹⁶⁷ Raimondi, A. *When The Bullet Hits The Bone*. EEUU. Page Publishing. 2019.

¹⁶⁸ Imatge extreta de <https://www.focolare.org/es/news/2016/09/28/giovanni-paolo-i-il-papa-del-sorriso/>

GOODFELLAS

1.1 Fitxa tècnica

Director: Martin Scorsese

País: Estats Units

Any: 1990

Duració: 148 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Warner Bros.

Guió: Nicholas Pileggi, Martin Scorsese

Repartiment: Ray Liotta, Robert De Niro, Joe Pesci, Lorraine Bracco, Paul Sorvino, Chuck Low, Christopher Serrone, Debi Mazar, Gina Mastrogiacomio, Frank Sivero, Illeana Douglas, Tony Darrow, Frank DiLeo, Frank Vincent, Mike Starr, Catherine Scorsese, Michael Imperioli, Welker White, Suzanne Shepherd, Margo Winkler, Samuel L. Jackson, Elaine Kagan, Beau Starr, Kevin Corrigan, Bo Dietl, Julie Garfield, Henny Youngman

Sinopsis: Henry Hill és un jove nord-americà d'ascendència siciliana i irlandesa. De ben petit ja es sentia fascinat per aquells homes misteriosos que governaven el seu barri i que semblaven estar per sobre de la llei. Hill tenia una única aspiració en la vida ben lluny dels somnis del seu pare: ser un gàngster. El seu ímpetu, la seva astúcia i el seu tarannà li llauren el camí per a que en Paul "Paulie" Cicero fixi els seus ulls en ell. Henry esdevé el "noi dels encàrrecs" del boss local i en qüestió d'anys el nen esdevé un home. Però Henry Hill no és un home qualsevol sinó un *uomo d'onore*, un mafiós. Juntament amb Tommy DeVito i James "Jimmy" Conway es fa un lloc privilegiat dins del crim organitzat.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

GoodFellas és una meravella en quant a continguts implícits i explícits. La veu en off que va narrant i lligant tots els esdeveniments de la pel·lícula alligona a l'espectador/a i l'introdueix als eixos sagrats de la Màfia. Jo us proposo quatre quids transversals i diverses qüestions menors que també adopten certa notorietat en l'obra de Scorsese.

1.2.2 L'honor mafiós

La representació de l'honor és manifesta essencialment en les intervencions dels protagonistes, els quals justifiquen i enarboren la seva causa apel·lant al codi d'honor mafiós. Curiosament, començarem desenvolupant aquest apartat a partir d'un dels últims discursos de Henry. En un moment donat fa palès al títol de la pel·lícula: *Goodfellas*. Tot i que al cinemes es va traduir per *Uno de los nuestros*, la seva traducció literal seria quelcom semblant a "bon noi", "bon paio". D'acord, Henry, com expliques que un grup d'assassins siguin bons païos? Doncs creiem que entre mafiosos s'anomenaven *goodfellas* o mots semblants a l'hora de presentar-se. Quan algú necessitava ajuda en una missió concreta o volia eixamplar els seus contactes, introduïen a "un bon noi". Algú correcte i disposat a fer la feina perquè és un dels nostres, perquè ha jurat lleialtat sobre el mateix codi d'honor.

L'honor, tal i com explicava al capítol III del marc teòric, és més que una paraula. Constitueix un sentiment de valia professional, d'orgull de pertànyer a quelcom. El protagonista no ens ho podria deixar més clar. Quan era jove, no era ningú: un simple noi, ni massa ric ni massa pobre, fill d'immigrants que els feien anar a l'escola i que de tant en tant li atestaven una surra. Ell admirava als homes que es passejaven pels carrers de Brooklyn com si fossin els amos de la ciutat. Tenien en les seves mans el poder de fer el que els vingués de gust perquè tothom els respectava i ells ho sabien prou. Henry no entenia ben bé què era això que els feia tant especials, però tenia clar que volia formar part del que fos que els unia. El protagonista asseverava que ser un gàngster era millor que ser el president dels Estats Units. Com a jove adolescent ja es sentia privilegiat de pertànyer a quelcom, de ser tractat com un adult. I de fer molts diners, clar. Jimmy, amic de Henry, posteriorment diria que pertànyer a una Família és l'honor més gran al que es pot aspirar. Significa que ningú et pot fer res però que tu pots fer el que vulguis a tothom sempre que no siguin membres. És com una llicència per a fer el que sigui.

169

Fig. 56. Henry Hill de petit. En aquest fragment de la pel·lícula, Henry es presenta davant la seva mare amb roba nova i elegant. La seva resposta és "fill, sembles un mafiós".

¹⁶⁹ <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3047891/He-teenage-star-Goodfellas-played-13-year-old-mobster-kid-Henry-Hill-beaten-movie-turned-bartending-Hollywood-fame-failed-materialize.html>

1.2.3 El respecte social

El respecte social i l'honor mafiós són dos elements que van altament lligants en aquesta pel·lícula. Quan parlo de respecte social, em refereixo al tracte distingit que la societat s'atorga als mafiosos. La pel·lícula deixa caure un parell de perles que mostren el respecte o el prestigi que s'atribuïa al crim organitzat. A l'inici de la pel·lícula, Henry ens contextualitza en el seu món quotidià explicant-nos com és la vida al seu barri majoritàriament poblat d'italoamericans/es. És en aquest moment que ens explica per què vol ser un gàngster i tota la pesca. Tot seguit, en Henry es fa gran i gaudeix d'una posició de poder no només dins del crim organitzat, sinó de la població civil. Amb la Màfia ja podeu començar a intuir que tothom sap tot i a l'hora no sap res. És a dir, durant llargues dècades s'ha eludit i fins i tot desmentit la existència de la organització. Hagi estat per interessos o per temor, la gent sabia que quelcom existia, quelcom que transcendia la llei i les institucions, però atès que no podien fer res al respecte, s'estimaven més callar. Amb el pas dels anys, la Màfia es va anar conformant com una sòlida estructura de poder, i els seus membres eren proporcionalment poderosos. És per aquest motiu que a la gent no només li interessava callar, sinó tenir a la organització de la seva part. Henry explica que un cop va accedir al "món", la gent el mirava diferent: sabien on pertanyia el jove i actuaven en conseqüència. Us deixo tres exemples citats per ell mateix.

- 1) "Els dissabtes al matí ja no havia d'esperar a la cua del pa. El propietari del forn sabia amb qui estava jo i venia de darrere del mostrador, sense importar quantes persones estaven esperant, per despatxar-me primer".
- 2) "Els nostres veïns ja no aparcaven a la nostra vorera".
- 3) "Un dia, alguns nens del barri van carregar la compra de la meva mare tot el camí fins a casa. Saps per què? **Per respecte**".

1.2.4 El negoci de protecció

Efectivament, el negoci de protecció ens torna a aparèixer com un eix transversal. De fet, és força lògic tenint en compte que ha estat un dels pilars sobre els quals s'ha fonamentat l'economia de la Màfia. És molt i molt probable que fos el primer mètode mafiós en existir (recordem la protecció mafiosa en detriment de la feble autoritat estrangera) i també l'últim, ja que el negoci de protecció és un dels últims ingressos que disposa la Cosa Nostra en l'actualitat (capítol V, marc teòric). Bé, doncs, tal i com Luciano Leggio fou *capo* i *padrino* de Totò Riina, Paul "Paulie" Cicero apareix com el *boss*¹⁷⁰ i el mentor (*padrino*) de Henry Mill. El jove mafiós ens introdueix a Paulie qui a part de tenir cara de pocs amics, també té una extensa xarxa de contactes. És propietari d'una parada de taxis i paral·lelament lidera negocis il·lícits com l'extorsió, el robatori de béns, la usura, el xantatge i les apostes il·legals. Henry parla de Paulie com "el cap de tot", "el cap que està per sobre de tothom", el que a Sicília hem conegut com *I capi di tutti i capi*. Centenars de persones depenien d'en Paulie i de la seva protecció. A canvi d'oferir els seus serveis rebia una part dels beneficis dels seus protegits, ja fos en concepte de diners o de béns. En Henry parla d'un "tribut" tal i com en el "vell país" (Itàlia). "Això és el que el FBI

¹⁷⁰ *Boss* és l'equivalent nord-americà de *capo*.

mai entendria. El que fa Paulie és oferir protecció per aquelles persones que no poden anar a la policia. Són el departament de policia per als païos llestos.” – Henry Hill.

171

Fig. 57. i Fig. 58. Paulie Cicero (esquerra) està basat en Paul Vario (dreta), qui inicialment va ser *caporegime* del barri Brownsville (Brooklyn) i *capo* d'una de les “Cinc Famílies” de Nova York, els Lucchese. Es va caracteritzar per ser estrictament meticulós i pel seu govern amb mà de ferro.

1.2.5 La corrupció policial i judicial

GoodFellas mostra explícitament com policies i representants de la llei han abusat de la seva posició de poder per establir relacions comercials amb la Màfia. Aquestes conveniències entre les institucions i l'organització criminal són tan velles com el propi crim organitzat i sovint són normalitzades com un negoci més. La primera escena on apareix la corrupció judicial és quan el jove Henry es detingut per tràfic de contrabanda. Malgrat tenir totes les de la llei, mai millor dit, per ser arrestat, el seu advocat dirigeix una mirada al jutge qui comprèn amb qui està Henry i el deixa el llibertat. Seguidament, el seu *boss*, Paulie, i un grup de membres de l'organització el victoregen per haver escapat de la llei per primer cop. Tot i així, no van ser els jutges nord-americans els primers en col·laborar amb la Màfia. Recordeu una de les primeres operacions d'investigació liderades pel magistrat Giovanni Falcone? El seu objectiu era desmantellar el tràfic d'heroïna a Sicília, però els seus propis superiors van obstaculitzar-li la tasca perquè estaven involucrats en el propi narcotràfic mafiós.

Henry comprèn com es mouen els fils del món i quin paper li pertoca a ell. Nogensmenys, sap que la seva feina no entra dins dels paràmetres de la llei, però no ha de patir pas. Jimmy li explica que quan se li assigna un grup de policies per investigar-lo i detenir les seves conductes il·lícites, ell els fa socis. Veiem escenes en que la policia deixa de perseguir el negoci de contrabanda de Paulie per a fer-se clients. Per cert, el *boss* de Henry era propietari de l'aeroport local, de manera que controlava què entrava, què sortia i qui hi treballava. Si les companyies aèries donaven problemes, en Paulie enviava als seus homes (*picciotti/soldiers*) a solucionar-los.

¹⁷¹ Paul Sorvino interpretant a Paul “Paulie” Cicero (esquerra) i Paul Vario (dreta) – Imatge i informació extretes de <https://allthatsinteresting.com/paul-vario>

Fig. 59. Henry és arrestat i la seva esposa Karen li fa arribar contrabanda, en aquest cas, menjar de primera qualitat per a que ell i els seus companys mafiosos puguin cuinar menjar italià.

De fet, Karen és un testimoni molt important en la pel·lícula. Ens explica que diversos detectius anaven sovint a inspeccionar la seva casa. “Venien amb citacions. Em feien signar. Majoritàriament només buscaven un calers, uns quants diners per mantenir les coses tranquil·les malgrat el que poguessin trobar”. I no cregueu que va ser fàcil per Karen arribar a aquest estat de templança davant les “intrusions” policials. A l’inici del seu matrimoni amb Henry, ella estava profundament preocupada per si el seu marit mai anava a la presó. Ell li va respondre “Ningú va a la presó si no és que ho volen, si no és que es deixen arrestar. Ells no tenen les coses organitzades. Jo tinc les coses organitzades amb aquests nois.”

1.2.6 La jerarquia de la Màfia

Passem ara a analitzar qüestions menors que, tot i no ser essencialment explícites, podem apreciar en la pel·lícula. Iniciarem aquesta segona part amb la jerarquia de la Màfia. Si bé Scorsese no ens la mostra amb tanta claredat com Coppola a *The Godfather*¹⁷³, podem conèixer les més altes estructures de poder a partir dels personatges. Per exemple, en Jimmy i en Tommy donen la bona notícia a en Henry. “Em faran, Henry”. I què vol dir això de fer a en Tommy? Doncs que els seus anys d’experiència i servei li han llaurat el camí per a esdevenir un *boss*. Tot i ser Tommy DeVito el futur *mafioso* versió americana, Jimmy i Henry estan profundament contents perquè l’ascens del seu amic els catapultarà a un càrrec superior. Amb motiu de ser membres d’una mateixa Família, la successió de càrrecs afecta al futur *boss* i als seus companys. Això sí, ells mai podran aspirar a la mateixa categoria d’en Tommy. Per què? Doncs perquè no són de sang cent per cent siciliana. Aquest és un *quid* que també apareix a l’obra de Coppola, i és que per a que un home pugui aspirar a un alt càrrec dins de la societat, ha de ser sicilià de sang.

Curiosament, *GoodFellas* ens permet conèixer la versió nord-americana de la Cúpula o Comissió. Quan Henry presenta al *boss* Paulie, ens fa arribar un cas hipotètic en que hi ha un problema intern. En aquest cas, només els *top guys*, els homes amb més poder, els que estan més amunt, es reunirien amb el Paulie per discutir-ho. Henry assevera que per matar a un “home” (un mafiós) s’ha d’arribar al consens, sinó seràs tu qui morirà.

¹⁷² Fotograma extret de la pel·lícula.

¹⁷³ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

1.2.7 La vendetta

Tommy, Henry i Jimmy van ser responsables de l'assassinat de Billy Batts, un membre d'una importantíssima Família de Nova York, els Gambino. De fet, William "Billy Batts" Bentvena va ser un mafiós real. El cas és que quan es va saber que Tommy va ser el executor material del crim, va ser assassinat per la família enemiga en concepte de *vendetta*. *Sangu sciura sangu*.¹⁷⁴

175

Fig. 60. Inicis de la primera meitat de la pel·lícula. D'esquerra a dreta: en Henry, en Jimmy i en Tommy.

1.2.9 La sagrada omertà

Sota el meu parer, hi ha dues escenes claus en què es menciona indirectament l'*omertà*:

- 1) En el primer cas no es parla tant d'una llei o d'una norma no escrita. L'*omertà* no és presentada com un principi honorífic sinó com la importància de la preservació del silenci, sobretot a afers comercials. Durant la presentació inicial de Paulie, Henry ens diu "Ell no volia ningú sentint el que havia dit i no volia a ningú escoltant el que li estaven dient".
- 2) Quan el jove Henry es citat davant del jutge i eludeix els càrrecs per contrabanda, es sent profundament dolgut per haver fallat a en Jimmy, per haver estat arrestat. Vet aquí la resposta d'en Jimmy "No estic enfadat, estic orgullós de tu. No els has dit res i ells no han obtingut res. Has passat el teu primer arrest com un home i has après dues de les grans coses de la vida: mai delatis als teus amics i sempre mantingues la teva boca callada". Això ens sona, oi?

1.2.8 Execucions típiques i tòpiques

Morrie és un home italoamericà que es mou en el mateix cercle que els nostres protagonistes. Jimmy li va deixar ben clar que no registrés absolutament res al seu nom, de fet aquesta era una obsessió del boss real Paul Vario. Bé, doncs, Morrie es va casar amb una jove americana i es va auto regalar un cotxe, això sí, el va registrar sota el nom de la seva mare. Tot i així, Jimmy considera que és massa aviat per comprar un cotxe tant

¹⁷⁴ En sicilià, "la sang crida la sang". Diccionari d'expressions de la Màfia, capítol IV (marc teòric).

¹⁷⁵ <https://www.pinterest.es/pin/214624738466001325/>

despampolant susceptible a captar mirades indiscretes. Discuteixen i la baralla queda en l'aire. Dies més tard, Morrie i la seva dona moren a mans del mètode d'execució mafiós per excel·lència: l'asfíxia (capítol III, marc teòric). Les víctimes seuen al cotxe i dos *mafiosi* amagats al seient de darrera els passen un fil pel coll. Ràpid i pragmàtic. Aquest assassinat en concret ens diu molt més del *modus operandi* de la Màfia: en Tommy ordena desfer-se del cotxe. Per tant, l'execució no ha de ser pública, no ha de ser ni alliçonadora per a altres membres de l'organització ni un focus d'atenció policial.

1.2.10 La família tradicional

La tradició és la tradició, sigui a Sicília o a Nord-Amèrica. L'obra de Scorsese deixa caure com d'arrelats es mantenen els valors tradicionals de la família. Henry no només exerceix de mafiós, també és un marit infidel. De fet, ens explica que els divendres són per a les novies, en tant que els dissabtes són per a les esposes. Karen Hill no es pren massa bé la vida llibertina del seu marit, pel que mou cel i terra per recuperar l'harmonia familiar. En Paulie i en Jimmy es dirigeixen a la casa de Janice Rossi, l'amant de Henry. Parlen amb el seu vell amic i l'alliçonen. En Jimmy assevera "Has de fer el que és correcte, has d'anar a casa amb la família", i en Paulie replica "No et divorciaràs, no som *animale*".

176

Fig. 61. Dinar tradicional dels diumenges. D'esquerra a dreta: en Henry, en Tommy, la mare d'en Tommy (interpretada per la mare de Martin Scorsese) i en Jimmy.

1.2.11 *Pentiti* a l'americana

GoodFellas està basada en el llibre *Wiseguy*¹⁷⁷ de Nicholas Pileggi, que al seu torn està basat en fets reals. No em centraré tant en adduir quin grau de rigor històric té l'obra, sinó en els punts de connexió amb la Màfia. Però si us interessa, és un episodi històric fascinant.

El cas és que al final de la pel·lícula, el nostre protagonista veu la seva vida en perill. Es concertat per a completar una missió aparentment corrent, però ell sap que és una trampa i que no tornarà viu. I aquí apareix el tòpic del mafiós ideal. Henry Hill ens explica que quan ets part d'un "grup" cap membre avisa de la teva mort imminent. "Els teus assassins venen amb somriures. Venen com els teus amics, aquelles persones que han cuidat de tu

¹⁷⁶ Imatge extreta de <https://www.pinterest.es/pin/644085184187729511/>.

¹⁷⁷ Pileggi, N. *Wiseguy*. EEUU. Pocket Books.1985.

tota la teva vida, i semblen venir sempre quan estàs en el teu moment més baix i necessites més que mai la seva ajuda”. I aquí recuperem la temprança i la fraternitat amb la que es revesteixen els mafiosos. Semblen vells amics, estan al teu servei, però quan és menester, et claven un punyal per l’esquena. Bé, doncs, Henry pateix per la seva vida i decideix marcar-se un Tommaso Buscetta. Col·labora amb les autoritats amb vista de salvar-se i protegir als seus. La pel·lícula acaba amb un judici en que Jimmy i Paulie són acusats i impugnats. Henry Hill passa a ser un mafiós penedit, un col·laborador amb les autoritats, i tot i que no es menciona en cap moment cap mot semblant, el nostre protagonista esdevé el que nosaltres coneixem com a *pentiti*.

1.2.13 Punt de connexió amb *Mean Streets*

I com no podia ser de manera diferent, dues pel·lícules dirigides per Martin Scorsese presenten diversos denominadors comuns. Tant *Mean Streets*¹⁷⁸ com *Goodfellas* són dos grans clàssics de la mà del mateix director. M’ha semblat curiós compartir amb vosaltres una frase dita pel Henry Hill que em recorda a les paraules de l’oncle Giovanni.

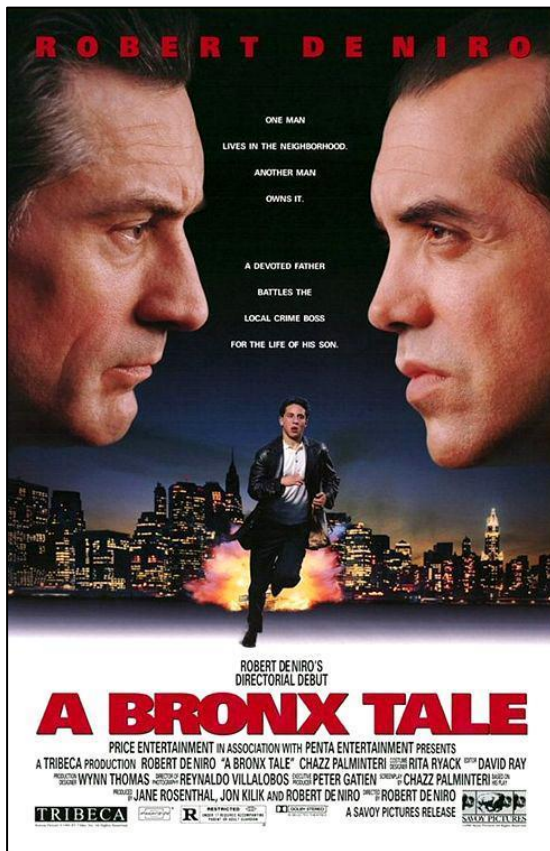
“Per nosaltres, viure d’una altra manera era una bogeria. Aquesta gent “santa” que treballa en feines de merda per salaris miserables i agafen el metro cada dia i es preocupen per les seves factures, està morta. (...) No tenen coratge.” – Henry Hill, *Goodfellas* (1990).

“Tots els xantatgistes...Si haguessin de viure amb honestedat moririen de gana. No són com nosaltres. Ells saben on anar quan ens necessiten.” – Uncle Giovanni, *Mean Streets* (1973).

¹⁷⁸ Scorsese, M. 1973. *Mean Streets*. Warner Bros.

A BRONX TALE

1.1 Fitxa tècnica

Director: Robert de Niro

País: Estats Units

Any: 1993

Duració: 122 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Savoy Pictures, Tribeca Productions

Guió: Chazz Palminteri

Repartiment: Robert De Niro, Chazz Palminteri, Lillo Brancato, Francis Capra, Taral Hicks, Kathrine Narducci, Joe Pesci, Clem Caserta

Sinopsis: Barri del Bronx, anys 60. Quan el petit Calogero presencia un tiroteig a mans de gàngsters a les portes de casa seva, ell s'atén a les normes no escrites del barri i encobreix als malfactors. Seguidament, el boss local l'acull sota el seu braç com un fill

més, una relació que el seu pare, Lorenzo no aprova. Ell addueix que la vida s'ha de guanyar honradament i promou al seu fill una cultura de l'esforç que difícilment pot competir amb l'elit de gàngsters locals.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Sota el meu parer, *A Bronx Tale* és una de les millors obres del gènere mafiós. Si volem comprendre de primera mà l'impacte social dels *mafiosi* i les diferents concepcions populars atribuïdes al crim organitzat, aquest és el nostre film. Un dels eixos que suggereix més perplexitat en l'estudi de la Màfia és el seu vincle amb les capes populars. No només parlem de la permissió del crim, sinó del respecte a ell.

1.2.2 La radiografia del perfecte mafiós

Al capítol III del marc teòric afirmava que Marlon Brando (Vito Corleone, *The Godfather*¹⁷⁹) personificava amb excel·lència la figura del perfecte mafiós. I si bé és cert que cuida meticulosament el seus gestos i per extensió la resta del seu llenguatge no verbal, no és un personatge versemblant.¹⁸⁰ Tommaso Buscetta, com molts altres mafiosos, eren uns apassionats de les pel·lícules de gàngsters. Ell mateix es considerava fan de *The Godfather*, tot i que adduïa que l'escena final no era realista. Vito Corleone, el personatge interpretat per Brando, és la representació romàntica del fenomen mafiós: promou els valors de la família, la responsabilitat, el respecte, el sentit del deure, etc. A més a més, es vesteix d'una aureola de fraternitat que inspira admiració i el fan un individu de caràcter honorífic. Al cap i a la fi, Don Vito és la creació literària que representa al mafiós per excel·lència, això sí, en la seva vessant més romàntica.

D'altra banda, el *boss* que apareix en l'obra de De Niro, Sonny, és una representació molt més versemblant del mafiós ideal. Tot i ser un personatge fictici, es vertebrava a partir dels fonaments ideològics de la Màfia (els valors de la família, el respecte, la disjuntiva entre la por i l'amor, la violència, etc) però sense arribar al punt de la idealització literària. Vito Corleone se'ns mostra com un personatge impertorbable, intransigent. D'altra banda, Sonny no és un heroi amb cor de ferro, sinó que se'ns mostra un *boss* en la seva dimensió més humana: ell estima, ell pateix, ell té davallades. I aquí trobem una arma de doble tall. Precisament humanitzar un delinqüent ens permet ser analistes crítics i crítiques, però també podem caure en la temptació de catapultar al delinqüent local a la categoria d'antiheroi. Calogero, el protagonista, ens fa un *tour* pel seu barri i ens introdueix els diversos grups humans que hi habiten. Crec que és força significatiu que el primer personatge a qui presenta és a Sonny.¹⁸¹ "Sonny era el home número u del barri. Tothom estimava a en Sonny i el tractava com un déu. I al meu barri era un déu."

Al llarg de la pel·lícula veiem com Sonny imposa un temor aclaparador i com és benvingut a qualsevol indret del barri gairebé en virtut de rei. És un personatge fred, calculador i, malgrat la concepció popular del mafiós, no és visceral. Sí, fa ús de la violència i de la brutalitat quan s'escau, però mostra una gran temprança i busca sempre premeditar les seves accions per assegurar-se l'èxit. Si m'ho permeteu llençaré una petita hipòtesi. Es creu que diversos personatges literaris/cinematogràfics del gènere mafiós estan basats en membres del crim organitzat real. Jo no assenyalaré concretament a cap individu, però em va semblar curiós que Sonny digués "A vegades fer mal a algú no és la

¹⁷⁹ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

¹⁸⁰ Dickie J. (2001). *Historia de la mafia siciliana: Cosa Nostra*. Londres: Hodder & Stoughton.

¹⁸¹ Adaptació del discurs inicial de Calogero.

resposta”, ja que em va recordar a la frase del *capo* sicilià Bernardo Provenzano: “Els millors negocis es fan sense necessitat de recórrer a les armes”. I aquí reitero el que us deia al marc pràctic que històricament la Màfia no ha buscat l’espectacle de sang.

Sonny també ens mostra una de les aplicacions pràctiques del *modus operandi* mafiós: el llenguatge. En el diccionari d’expressions de la Màfia que podreu trobar en el capítol IV del marc teòric, us vaig donar a conèixer l’expressió *Lassalu iri*. La seva traducció directa del sicilià és “Deixa-ho estar”, però a afers pràctics s’utilitza en virtut de consell d’amics. La seva connotació real seria alguna cosa així: “Amic meu, l’individu amb qui et baralles és un brètol. Fer-lo el teu rival posa en joc la teva dignitat”. Tot i que Sonny no es serveixi d’aquestes paraules concretes, sí utilitza la seva connotació per aconsellar a Calogero. Us contextualitzo: un noi del barri, Louie Dumps, fa un parell de setmanes que deu 20 dòlars a en Calogero. Ell ja no sap què fer amb Dumps i demana consell al seu estimat *boss*. Sonny respon que el millor que pot fer és oblidar a Louie, que no val la pena. Calogero no se l’estima, no li cau bé. Millor que ho deixi córrer, que el deixi estar. Què és el pitjor que pot passar, que Louie Dumps li costi 20 dòlars? Doncs endavant. No importa.¹⁸² “Preocupa’t de tu, de la teva família, de les persones que són importants per a tu.”

Penso que tant a nivell literari com a nivell sociològic el personatge de Sonny és una correcta radiografia de la figura del *boss*. Fins i tot podríem adduir que dit personatge és una espècie de *padrino* local. Històricament, diversos membres de la Màfia han estat responsables d’espais geogràfics concrets, tal i com veurem a *Donnie Brasco*¹⁸³, Sonny Black era el *boss* de Brooklyn. Bé doncs, comparteixo amb vosaltres les paraules de Sonny, qui ens explica els punts claus d’un càrrec de poder com el seu: “Les persones que em veuen cada dia i que estan al meu costat, es senten segures perquè saben que soc a prop. Això els dona un motiu per a estimar-me. Però les persones que fan una altra cosa pensen dos cops, perquè saben que soc a prop. Això els dona motiu per tenir-me por.” En aquesta intervenció recuperem l’esperit de protecció de la Màfia. Aquells compendis de malfactors diversos que transitaven les extensions de llimoners sicilians i que protegien als camperols explotats. Sonny explica de primera mà com certes persones, un cop acollides sota el braç il·legal de la Màfia, es sentien protegides. Per això us he explicat al llarg del treball que històricament gaudir dels favors o de la protecció d’un mafiós ha estat motiu d’orgull. D’altra banda, certes persones no volien embolicar-se amb el crim organitzat i l’eludien, no sense sentir una por endèmica de la qual la Màfia es lucraria. Precisament el respecte com a fruit de la por és el que ha mantingut les “amistats” lleials. Sonny explica que la por manté la lleialtat, però sense infondre-la fins al punt de ser odiat. “Per aquest motiu tracto bé als meus homes, però no tan bé. Si els dono massa, ja no em necessitaran. Els dono suficient per a què em necessitin, però no per a què m’odiïn.”

¹⁸² Intervenció de Sonny.

¹⁸³ Newell, M. 1997. *Donnie Brasco*. Mandalay Entertainment, Baltimore Pictures, Mark Johnson Productions.

1.2.3 El respecte social

De Niro ens presenta un Bronx infestat de “respecte social”. El tret de sortida del film és una aglomeració d’homes al bar d’en Tony Toupee. Calogero, el narrador, ens explica que el bar de Toupee només és seu en nom, perquè a la pràctica es l’enclavament del *boss* local, Sonny. Allí s’hi realitzen uns pagaments que em van semblar tan sospitosos com familiars. Un senyor recollia dòlars a tort a dret apuntant en una llibreta els noms de qui pagaven.

184

Fig. 62. Escena al bar d'en Tony Toupee, a l'esquerra veiem a JoJo The Whale.

Els infants del barri no admiren als seus pares, els quals es guanyen la vida conduint autobusos o venent verdures, sinó a aquells *gentlemen* que condueixen Cadillacs de nova trinka i vesteixen com si fossin els amos del barri. A l'inici de la pel·lícula Calogero i els seus amics, que no compten amb més de deu anys, juguen a imitar i endevinar homes del barri: Sonny, Whispers, JoJo The Whale i Frankie Coffeecake.

El succés que canvia les vides dels protagonistes té lloc just davant del portal de Calogero. Ell és un dels testimonis d'un tiroteig al seu carrer. Els detectius als qui s'assigna el cas fan unes preguntes al nen, tot i que assevera no haver vist res. Seguidament, el dirigeixen davant d'una fila de possibles sospitosos: Sonny i els seus homes. Els detectius assenyalen un a un els individus de la fila, però Calogero nega que cap d'ells fos l'assassí. L'últim de la fila és Sonny, qui havia assassinat davant del nen a la víctima del tiroteig. Calogero, però, sabia que el pitjor que es podia ser al seu barri era una rata, un delator. Així doncs, va afirmar que Sonny no era el culpable. Tot seguit, el cúmul de gent que s'havia reunit entorn a l'espectacle policial, va assentir en senyal d'aprovació. I vet aquí altre cop el respecte social i la permissió del fenomen mafiós. D'ençà que Calogero encobreix al *boss* local, tothom el tracta diferent, amb una amabilitat sense precedents. El fruïter del barri regala préssecs al nen sempre que “li diguis a en Sonny que et cuida”. L'única persona que planta cara al *boss* és en Lorenzo, el pare de Calogero. Lorenzo és un Libero Grassi. El recordeu? El fabricant tèxtil que es va negar públicament a pagar el *pizzu*. Lorenzo diu:¹⁸⁵ “No cal massa força per prémer un gatell, però intenta aixecar-te cada matí i treballa per una vida. A veure com ho fa! Aleshores veurem qui és el noi dur. L'home treballador és el noi dur!”

¹⁸⁴ Fotograma de la pel·lícula.

¹⁸⁵ Paraules de Lorenzo (pare) a Calogero (fill) sobre el *boss* Sonny.

2.2.4 La figura dels *intelligenti*

Hem parlat de *mafiosi*, de *gabelloti*, però encara no hem parlat de *intelligenti*. Els “intel·ligents” eren eclesiàstics al servei de la Màfia. Quan als anys 80 es va produir un auge en la xifra de *pentiti*, diversos líders mafiosos van buscar el servei de capellans que exculpeessin als *uomi d'onore*. Els *capi* van observar que molts membres acudien a la justícia com a resultat d'un profund sentiment de culpabilitat. Col·laborar amb la llei era un mètode per canalitzar la culpa d'una vida de crims. Però tal i com adduïa el *capo* Riina, els *pentiti* eren el gran perill de l'organització, així que van reclutar diversos capellans per a excusar les ànimes en pena. Guanyaven el favor de la Màfia, esdevenien els seus protegits i complien amb la seva sagrada tasca, per això eren considerats *intelligenti*.

La tercera entrega de *The Godfather* ens presenta un despampolant cas d'un *intelligenti* del Vaticà, d'altra banda, *A Bronx Tale* ens mostra quelcom semblant. El petit Calogero es sent culpable per haver mentit sobre el tiroteig, així que decideix anar a l'Església en busca del perdó diví. Us transcriu la que és, sota el meu parer, una de les millors escenes de la pel·lícula:

Calogero: “Perdona'm, pare, doncs he pecat. Ha passat un mes des de la meua última confessió i aquests són els meus pecats: vaig faltar a la missa diumenge dos cops, vaig mentir sobre presenciar un crim un cop i vaig menjar carn en divendres un cop”.

Pare: “Espera un moment. Pots tornar una mica enrere i tornar a dir-ho un altre cop?”

Calogero: “Vaig menjar carn en divendres”.

Pare: “Aquest no. Una mica més enrere”.

Calogero: “Vaig mentir sobre presenciar un crim?”

Pare: “Sí, aquest. Te n'adones del que has dit?”

Calogero: “Només va ser un cop, Pare.”

Pare: “Saps quin és el Cinquè?”

Calogero: “Sí, Pare. Sé quin és el Cinquè. El Cinquè és “Em nego a respondre pels motius que puc incrimin...”.

Pare: “El Cinquè Manament!”

Calogero: “No mataràs.”

Pare: “Exacte. Ara vull que em diguis què ha passat”.

Calogero: “No, Pare. Jo no diré res a ningú”. (Vestigis de l'*omertà*!)

Pare: “No tinguis por, fill. Ningú és més poderós que Déu”.

Calogero: “Doncs no ho sé, Pare. El teu noi (Déu) és més gran que el meu allà dalt, però el meu noi (Sonny) és més gran que el teu aquí baix”.

Pare: “Tens un bon argument. Cinc Pares Nostres i cinc Ave Maries per la teua penitència”.

Calogero: “Per un homicidi? No està malament, Pare”.

Pare: “Què has dit?”

Calogero: “Adéu, Pare!”

186

Fig. 63. Calogero sortint del confessional i a corre cuita després d'escandalitzar al mossèn.

2.2.5 La jerarquia mafiosa

Majoritàriament, les pel·lícules del gènere mafiós mostren un bon aproximament al que és el manament piramidal de la Màfia, la seva estructura jeràrquica. A la pel·lícula he pogut discernir quatre càrrecs principals de la jerarquia mafiosa: el *boss* (*capo*), el *padrino*, el *consigliere* i els *soldiers* (*piccioti*). Sonny, per motius evidents, és el *boss* del barri i el *padrino* de Calogero. Si heu visionat la pel·lícula podeu no estar d'acord amb mi quan afirmo que Sonny és *padrino* del nostre protagonista, però jo penso que entre ells s'estableix una espècie de *comparatigo*, una relació de comparatge. Tot i així, no seria una de tradicional, ja que al capítol III us explicava que tradicionalment la relació de comparatge s'establia entre el *padrino* i el pare del fillol, però en aquest cas, Lorenzo no en vol saber res.

El narrador ens presenta la banda (*crew*) d'en Sonny. Eddie Mush, Jojo The Whale i Frankie Coffeecake podrien ser o bé *associates*, nois connectats, o bé soldats que fan la feina bruta. Donat que no hi ha una explicació explícita, ho deixo a la vostra imaginació. D'altra banda, sabem del cert que Jimmy Whispers és “l'home principal” de Sonny. Al llarg de l'obra, és gairebé l'ombra del *boss*, el qual em fa pensar que és el seu *consigliere* (conseller) o el seu *caporegime/capodecina* de confiança (cap d'una unitat/desena de soldats). Curiosament té el sobrenom ‘Whispers’ (“xiuxiueig”) perquè tot és un secret per a ell. Seguidament trobem dos soldats que sempre acompanyen a Sonny ja que són part de la seva *crew*, una *cosche* a l'americana. Danny K.O. apallissava a qui escaigués, per tant, s'encarregava de les execucions. Bobby Bars passava la seva vida perseguint a qui calgués, així doncs, era el responsable de les extorsions. He de dir que les relacions consanguínies deixen de tenir pes dins de les Famílies. Al Capone, un *boss* real, considerava que més important que la sang era disposar dels millors gàngsters de la ciutat.

¹⁸⁶ Fotograma extret de: <http://onthesetofnewyork.com/abronxtale.html>

Finalment, m'agradaria compartir amb vosaltres un parell de diàlegs que, tal i com és costum a la Màfia, diuen molt dient molt poc.

DIÀLEG 1:

Sonny diu a Whispers: “Ja pots parlar amb ell un altre cop, ets responsable d’ell”. Això és precisament el que veurem a *Donnie Brasco*. En funció del càrrec d’un membre, aquest és responsable d’altres. Lefty reitera contínuament que ell és responsable de Donnie, si li passa quelcom al seu protegit, ha de respondre per ell.

DIÀLEG 2:

El següent diàleg passa completament desapercebut perquè no és més que un mer intermedi entre escenes, però si parem bé l’orella entendrem que el *boss* Sonny proposa rebre nous membres dins de l’organització.

Whispers: Són bons nois. Acaben de fer un treball per mi.

Sonny: Posa’ls dins.

Whispers: Això depèn de tu, Sonny.

2.2.6 Les beques universitàries

La Màfia *per se*, els mafiosos en conjunt, han tendit a adoptar una extensa visió de futur. Mario Puzo ja ens explicava en la seva obra, *The Godfather*, que el *padrino* Don Vito Corleone pagava els estudis a sèrie de joves brillants provinents de famílies italianes sense recursos. En qüestió d’anys tindria a la seva plena disposició les noves generacions de jutges, fiscals i advocats de la ciutat.

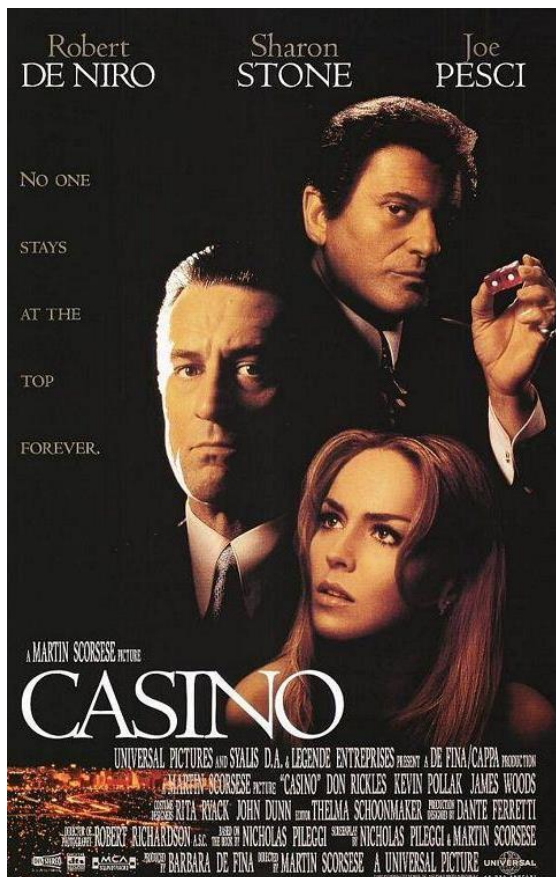
Sonny, tal i com l’oncle Giovanni a *Mean Streets* o Henry Hill a *GoodFellas*, adduïa que l’home treballador que es guanyava la vida honradament no anava enlloc. És per aquest motiu que enviava a Calgero a una bona universitat, la de Belmont Ave. D’aquesta manera el jove rebia dues educacions: la de l’escola i la dels carrers, sent la segona una educació essencial. Don Vito Corleone deia “He après més als carrers que a qualsevol aula”.

2.2.7 La vendetta

I ja per coronar la festa, cito un últim eix transversal: la *vendetta*. Recordeu el tiroteig del que us parlava a l’inici d’aquesta anàlisi? Doncs el fill de la víctima, vuit anys més tard, es presenta al bar de Sonny i el dispara. Ras i curt. A hores d’ara ja sabreu que una venjança personal d’aquest caire s’anomena *vendetta*.

CASINO

1.1 Fitxa tècnica

Director: Martin Scorsese

País: Estats Units

Any: 1995

Duració: 173 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Universal Pictures, Légende Entreprises, Syalis DA, De Fina-Cappa

Guió: Nicholas Pileggi, Martin Scorsese

Repartiment: Robert De Niro, Sharon Stone, Joe Pesci, James Woods, Don Rickles, Alan King, Kevin Pollak, L.Q. Jones, Dick Smothers, Frank Vincent, John Bloom, Clem Caserta, Melissa Prophet, Pasquale Cajano, Vinny Vella, Frankie Avalon

Sinopsis: Las Vegas, 1973. Sam Rothstein, alies "Ace", esdevé el director d'un excèntric i concorregut casino propietat de

mafiosos. Ace no només és un professional del joc sinó un associat de la Màfia. Malgrat no ser membre de l'organització se'l subordina al càrrec més alt per tal de donar un exhaustiu cop d'ull al negoci. La seva funció es garantir el flux de diner i fer arribar grans quantitats de dòlars al *bosses*. Tot i que Las Vegas sembli el paradís del món capitalista, el casino de Rothstein és un encreuament de subcultures on hi xoquen magnats, polítics, traficants de drogues, agents del crim organitzat, etc. Les normes del joc canvien amb l'arribada del mafiós Nicky Santoro qui té l'encàrrec d'atestar un *jaque mate* a Sam si no compleix la seva missió.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Contra tot pronòstic, *Casino* no tracta explícitament el fenomen mafiós. Tot i així, Scorsese ens mostra un aproximament a l'organització proporcionalment interessant al d'altres pel·lícules citades. Cal posar de manifest que aquesta pel·lícula divergeix entorn a les vides personals dels protagonistes, pel que els lligams amb la Màfia són puntuals i no tenen la riquesa i la extensió d'altres anàlisis. *Casino* ens mostra la Màfia des dels ulls dels seus socis comercials i no pas des de la mirada inquisitiva dels *padrinos*, que tot i així, sempre acaben eixint.

1.2.2 La jerarquia mafiosa

El personatge protagonista, Sam Rothstein, no és un mafiós convencional, de fet, no és un membre de l'organització criminal. Rothstein és el que en la jerarquia mafiosa coneixem com *associate*.¹⁸⁷ Un “associat” no és pròpiament part de la Màfia, però sí de les seves xarxes comercials. La Cosa Nostra mai ha estat una organització formada a la babalà, ha estat estrictament meticulosa amb sengles mètodes de selecció. Per aquest motiu, els associats han de provar-se vàlids i han de restar fidels al jurament de l'*omertà*. Al llarg de la pel·lícula veiem com Sam reitera la importància de la confiança cega i de la preservació del silenci, no només en els seus vincles comercials, sinó també en els familiars.

D'altra banda, Nicky Santoro és el perfecte prototip de *hitman*. El *hitman* (nomenclatura americana), també anomenat *picciotto* (nomenclatura italiana) o soldat, és part de l'estrat més baix de la jerarquia mafiosa. El manament piramidal de l'organització dicta que és el soldat qui s'encarrega de la feina bruta. Les ordres que rep emanen dels subordinats directes del *capo*, de manera que no té un contacte estrictament proper amb la cúpula de poder. Tot i que Nicky exerceixi de *hitman* i s'encarregui personalment de robatoris, extorsions, tortures i assassinats, assoleix un nivell de notorietat i fama que el catapulten a la categoria de cap. Malgrat no ser oficialment un *boss*, domina els carrers de Las Vegas al seu gust. Curiosament, es fan un parell de referències a la jerarquia mafiosa que passen desapercebudes:

- 1) Per una banda, s'introdueix la figura del *sottocapo* (nomenclatura italiana) o *underboss* (nomenclatura americana) Artie Piscano, el mafiós en qüestió, és la figura imminentment per sota del *capo*.
- 2) Es celebra un judici per impugnar a certs empresaris (mafiosos) acusats de cometre activitats il·legals. Donada la situació d'emergència, els *bosses* presents es tanquen en una sala i duen a terme una “mini-comissió”. Al pur estil de la Cúpula, el parlament mafiós, debaten què fer amb certs individus claus per al procés judicial.

¹⁸⁷ Informació extreta del següent enllaç: <https://www.nationalcrimesyndicate.com/what-is-an-associate-crime-family-structures/>.

1.2.3 La puresa de sang

El quid de la puresa de sang és una constant en les pel·lícules sobre el crim organitzat. Ho vam veure a *The Godfather*¹⁸⁸ amb Tom Hagen, a *Goodfellas*¹⁸⁹ amb Henry Hill i Jimmy Conway i ara ho veiem amb Andy Stone.

Justament, la Comissió improvisada de la que us parlava tenia un únic objectiu: determinar si Andy Stone preservava la vida o no.¹⁹⁰ Stone era propietari d'una agència d'assegurances i consultor de *International Brotherhood of Teamsters*¹⁹¹. Assessorava al sindicat del crim més poderós de la història d'Amèrica, The Chicago Outfit, i es guanyava la confiança dels *bosses* de Kansas City. L'any 1981, l'FBI va obrir una investigació contra diversos individus acusats de robar diners, entre ells, Stone i diversos *bosses*. És en aquest moment en que es celebra la reunió de *capi* americans. Els plaïa Andy Stone i els seus serveis però, al cap i a la fi, no era un d'ells. Sí, Stone sempre havia estat lleial i asseveraven que era un bon noi, però a l'hora de la veritat, no era italià i li restava la possibilitat de parlar més del compte. És a dir, de trencar l'*omertà*.

192

Fig. 64. El boss Remo Gaggi, basat en el mafiós real Joey Aiuppa, durant la Comissió de bosses on es dictamina la sentència d'Andy

1.2.4 Els manaments de la Màfia

Recordeu la detenció de Salvatore 'Lo Piccolo'? Al *capo* sicilià li van confiscar diversos documents de gran valor, entre ells, els "drets i deures" més coneguts com els 10 manaments de la Màfia. El punt número dos diu "No desitjaràs a la dona d'un altre home d'honor". Doncs Nicky Santoro no tenia massa clara aquesta part. El cas és que Nicky s'embolica amb Ginger, qui està casada amb Sam Rothstein, el director del casino. Ara bé, Sam no és un home d'honor, un mafiós, però és un col·laborador estricament proper a la Màfia. La presència de Frankie, qui treballa de *hitman* amb Nicky, es sol·licitada per Remo Gaggi, el *boss* de tots dos. Remo sotmet a Frankie a un interrogatori disfressat de conversa entre amics. Vet aquí el que comparteix amb nosaltres, espectadors i

¹⁸⁸ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

¹⁸⁹ Scorsese, M. 1990. *GoodFellas*. Warner Bros.

¹⁹⁰ Per a més informació sobre Andy Stone: https://historica.fandom.com/wiki/Andy_Stone

¹⁹¹ La "Germanor Internacional de Camioners" és un notori i històric sindicat vigent a EUA i al Canadà. <https://teamster.org/about/who-are-teamsters/>

¹⁹² Fotograma de la pel·lícula.

espectadores: “Sabia que si donava la resposta equivocada (...) tots podrien acabar assassinats. Perquè hi ha una quelcom sobre aquests vells. No els agrada res anar rondant les esposes d’altres homes. És dolent per al negoci. Així que vaig mentir, tot i que sabia que mentint a en Gaggi també podria acabar mort”.¹⁹³

1.2.5 La família tradicional

El valor de la família tradicional mai manca en les pel·lícules d’aquest gènere, i encara menys si són dirigides per Martin Scorsese. Nicky és un mafiós que adopta una perillosa notorietat a Las Vegas. Tot i així, és el gran defensor de la família. Quan Al (Alphonse) confessa a Nicky haver gastat els seus diners en el joc, el gàngster l’escriu i l’alliçonat sobre la importància de la família. Tot i ser un *hitman* primitivament violent, ell té uns deures com a *pater familias* i els compleix al peu de la lletra. Sam ens explica “Però cada dia sobre les 6:30 del matí, quan ell acabava el seu dia, no importava on era o què estava fent, ell sempre anava a casa a fer l’esmorzar per al seu fill, Nicky boy”.

194

Fig. 65. Nicky Santoro preparant l’esmorzar al seu fill Nicky boy.

2.2.6 “Pagaments”

Els “pagaments”, el negoci de protecció mafiós, és una qüestió que té certa transcendència en el fil conductor de l’obra, però que en certs moments queda aïllada i es desvincula de la trama. Sabem que cada mes els *bosses* reben una generosa maleta que es distribueixen per Detroit, Cleveland i Milwaukee. En un punt concret del film, aquests “pagaments” ressegueixen amb la següent intervenció de Nicky: “Cada dos setmanes enviava a Marino de tornada als bosses amb una mica del que havíem fet (diners). Els policies ho sabien, però no els importava.” D’acord, sabem que existeixen uns diners que esporàdicament arriben als caps del crim organitzat. No es determina explícitament si aquests pagaments s’atorguen en virtut d’extorsió o de benefici. El que està clar és que els *bosses* guanyaven quantitats desorbitants a través dels casinos.

¹⁹³ Paraules de Frankie Marino, un mafiós de *Casino*.

¹⁹⁴ Fotograma de la pel·lícula.

2.2.7 Corrupció a tort i a dret

Sota el meu parer, la corrupció institucional és l'eix transversal per excel·lència del film. Sam Rothstein ens presenta el seu luxós casino sense saber que alhora està fent una radiografia de la corrupta societat estatunidenca. Desenes de polítics, oficials, senadors transiten pels passadissos de l'edifici, emplenen els exòtics espectacles oferts i teixeixen més d'una relació sospitosa. Ja ho deia Sam, per polítics com el senador del nostre Estat, tot corria a compte de la casa. El ja anomenat Andy Stone convenç a Sam de no necessitar una llicència per dirigir el casino. És igual que sigui il·legal o que els estrictes complidors de la llei destapin l'engany. ¹⁹⁵“Per què voldrien descobrir-ho? Estem posant cent milions en aquest desert. Per què ens voldrien tancar?”

196

Fig. 66. Nicky Santoro (esquerra) i Frankie Marino (dreta) xiuxiuejant d'amagatots. Es tapen la boca per a que els policies especialitzats en llegir llavis (això és real) no puguin enxampar-los dient res important.

Al final del dia, tothom es beneficiava dels negocis il·lícits. Recepcionistes, secretàries, encarregats d'aparcar els cotxes als hotels...Fins i tot els individus que no contribuïen al negoci tenien quelcom a dir. Us poso un exemple: Sam està fart d'un treballador que el treu de polleguera. Però Phil Green, l'home de les finances, li diu que no el pot fer fora. “És el cunyat del comissari del comptat. Aquest és el seu Estat”.

2.2.8 Execucions típiques i tòpiques

Hollywood sempre té un lloc per l'exemplificació visual i plàstica de l'execució mafiosa. *Casino* ens presenta diverses tortures i un parell d'asfíxies típiques i tòpiques dins del *modus operandi* mafiós. Nogensmenys, el que penso que és molt destacable com a eix transversal és l'assassinat d'un dels protagonistes. Us contextualitzo: Nicky decideix encarar el panorama mafiós al seu gust. Lidera el seu propi grup delinqüent tot desentenent-se de les ordres del *boss*. Malgrat que addueixi treballar com “en els vells temps”, es desentén de la Màfia. No treballa en xarxa, es produeix un trencament de la

¹⁹⁵ Paraules d'Andy Stone, personatge de *Casino*.

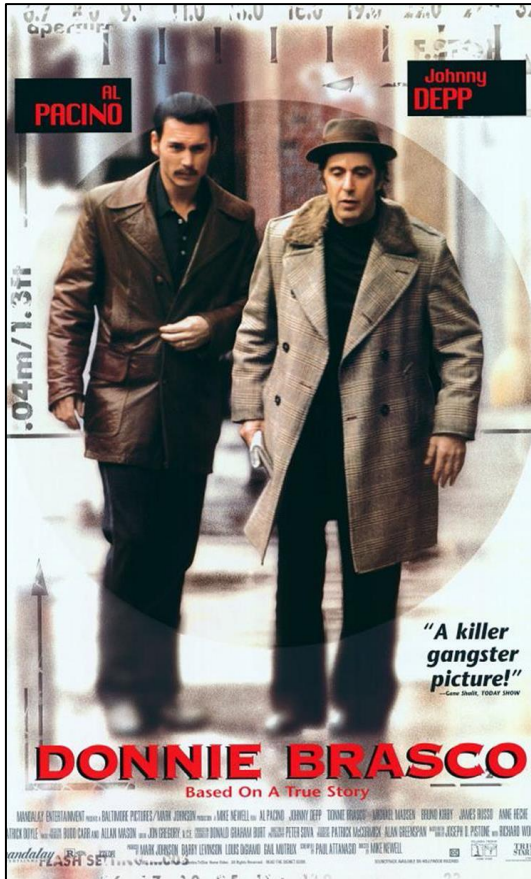
¹⁹⁶ Fotograma extreta de la pel·lícula.

unitat i del manament piramidal i deixa d'apel·lar a un mateix òrgan administratiu. La sobtada individualitat i autonomia que manifesta el fidel Nicky li costen la seva vida i la del seu germà. Ambdós són apallissats i enterrats. M'ha semblat curiós perquè aquest crim té molt a dir en quant al capítol III. No es tracta ben bé d'un assassinat públic, si ho fos, el *tunno* seria dipositat a la via pública. En aquest cas es tracta d'un públic molt reduït: els mafiosos. L'assassinat de Nicky i el seu germà es tradueix així: si els membres del crim organitzat actuen per *motu proprio* i traeixen a l'organització, correran la mateixa sort que els Santoro. L'execució era de caire allisonador.

És possible que un entès o una entesa del tema opini que aquests eixos transversals són massa superficials o excessivament profunds per a la comprensió de la Màfia moderna. Jo opino que *Casino* ens mostra les acaballes d'una època en que el crim organitzat posseïa el joc, les institucions, els sindicats, etc. Ens il·lustra aquest episodi històric a partir de les vides de mafiosos amb molta ambició, de col·laboradors penedits i de víctimes alienes l'organització. D'altra banda, Martin Scorsese posa en manifest la clara subversió de la Màfia, que no és res més que el que asseverava Tommaso Buscetta anys enrere. Els fonaments sobre els quals s'havia cimentat l'organització ja no eren pilars fermes, eren excuses i codis que queien pel seu propi pes. Se'ns mostra com de laxes eren les normes de la Màfia a finals del segle XX i fins a quin punt es van perdre en el temps i en l'espai les "tradicions" de l'*onorata società*.

DONNIE BRASCO

1.1 Fitxa tècnica

Director: Mike Newell

País: Estats Units

Any: 1997

Duració: 122 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Mandalay Entertainment, Baltimore Pictures i Mark Johnson Productions

Guió: Paul Attanasio, basat en la novel·la *Joseph D. Pistone* de Richard Woodley

Repartiment: Al Pacino, Johnny Depp, Michael Madsen, James Russo, Bruno Kirby, Anne Heche, Gretchen Mol, Zeljko Ivanek, Gerry Becker, Zach Grenier, Brian Tarantina, Tim Blake Nelson, Larry Romano, Paul Giamatti, Robert Miano, Rocco Sisto...

Sinopsis: *Donnie Brasco* immortalitza a la gran pantalla el testimoni real d'un agent

secret del FBI i la seva història amb el clan Bonnano. Joe Pistone és un policia encobert que s'amaga sota la imatge d'un joier amb el nom de Donnie. La seva missió és esdevenir el gàngster de confiança de Lefty Ruggiero, un mafiós de poca volada que malgrat el seu anys de servei mai ha posat un peu a la cúpula de poder. Pistone, per tal de ser un d'ells, ha de provar-se davant les autoritats mafioses i demostrar la seva valia.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Donnie Brasco ens ofereix una perspectiva relativament moderna de la Màfia italoamericana on apareix una organització violenta i fugaçment tradicional. L'obra ofereix un ventall de denominadors comuns que il·lustren el crim organitzat al caire de l'abisme.

1.2.2 El respecte

L'obra de Mike Newell presenta dues perspectives del respecte molt delimitades. Per una banda, observem les runes d'un sòlid respecte social reservat exclusivament al crim organitzat. Lefty, el mafiós protagonista, assevera ser conegut arreu del món per l'alias "Lefty de Mulberry Street" i afirma que la seva mare pot caminar amb el cap ben alt per qualsevol barri de la ciutat, però res més enllà de la realitat. Lefty Ruggiero és ben conscient que els seus anys de sacrifici i lleialtat no l'han dut a ser res més que un malfactor de renom. Pels barris estatunidencs s'ensuma un ferum d'incertesa i violència que es traduirà en una guerra mafiosa. La hegemonia entre famílies penja d'un fil i la vida dels seus membres, també. ¹⁹⁷"Teníem respecte per tot el món. Defeníem quelcom. Teníem llei i ordre als carrers". Amb la pèrdua del respecte social es desencadena una decadència intransigent i irreversible.

198

Fig. 67. Ruggiero, Brasco i acompanyats de membres de la Família Bonnano.

El que sí es manté ferm és un respecte impecable entre membres. La Màfia ha estat meticulosament respectuosa amb els diversos estrats de poder que conformaven la seva estructura. La rígida jerarquització ha estat proporcional al respecte impol·lut entre homes d'honor, o com es diu a Hollywood, "homes fets". Quan un membre vol operar en un determinat territori, ha de demanar el permís i el vistiplau del seu superior. Per això us deia en el capítol III del marc teòric que el pitjor greuge contra una Família és la violació de la seva jurisdicció territorial (*sfregio*). La pel·lícula ho mostra explícitament: Lefty demana permís a Santo Trafficante, *boss* de Florida i membre de la Comissió, per operar a Miami.

¹⁹⁷ Paraules de Lefty Ruggiero, protagonista del film.

¹⁹⁸ <http://www.sensacine.com/peliculas/pelicula-13896/fotos/detalle/?cmediafile=21433316>

1.2.3 *Il mafiese*

A partir de la dècada dels vuitanta, l'eina comunicativa de la Màfia (*il linguaggio omertoso*) va evolucionar notòriament fins a esdevenir un compendi d'eufemismes, expressions i metàfores acollides per grups delinqüents generalitzats. Nogensmenys, Hollywood s'ha acollit a una sèrie de locucions que apareixen en diverses obres cinematogràfiques. Les més característiques són “homes fets”, *made guys* o *wise guys*, per a referir-se als mafiosos. Curiosament, la metàfora “un dels nostres” bateja la gran producció de Warner Bros. (*GoodFellas* a EEUU i *Uno de los nuestros* a Espanya).

Donnie Brasco és una de les singulars obres que atenen el quid de la llengua com un eix transversal de la Màfia. La pel·lícula dota d'importància el doble significat de certes expressions en diversos punts de la trama. Lefty Ruggiero és especialment insistent en que el seu gàngster de confiança, Donnie, capti el significat de la llengua en la seva totalitat. Compateixo amb vosaltres alguns exemples:

“Quan t'introdueixi diré ‘Aquest és un **amic meu**’. Això significa que ets un noi connectat*. Si en canvi dic ‘Aquest és un **amic nostre**’, això significaria que ets un home fet (*made guy*)”.

*Tal i com vam veure a *Casino*¹⁹⁹, és crucial comprendre la diferència entre un noi connectat i un de fet. Un individu connectat és un associat com Sam Rothstein, en tant que un de fet és un membre de l'organització criminal.

“Un **noi com tu** no toca un **noi fet**”. //“Aquests homes són **homes**. Comprends el doble sentit?”.

Hi ha una escena força còmica en què Joe (Donnie) es troba amb els seus companys del FBI i analitzen les gravacions d'unes converses entre Donnie i Lefty. Un dels agents pregunta perplex què és “oblida-te'n”. I vet aquí la resposta de Joe, qui al final de l'obra té prou material per a doctorar-se en llenguatge mafiós. “Si estàs d'acord amb algú, per exemple, ‘La Rachel Welch és guapa’: “oblida-te'n”. Però quan no estàs d'acord, com ara ‘Un Lincoln és millor que un Cadillac’, “oblida-te'n”. També quan quelcom és la millor cosa del món. Per exemple, ‘Menja aquests pebrots. “Oblida-te'n”!’”. I és com dir “Ves-te'n a prendre per sac”. Com ara, “Paulie, el tens d'un centímetre”. I el Paulie et diu “Oblida-te'n”. A vegades només vol dir “oblida-te'n”. I vet aquí les connotacions que aquesta frase pot tenir dins de la subcultura mafiosa, concretament, la nord-americana.

¹⁹⁹ Scorsese, M. 1995. *Casino*. Universal Pictures, Légende Entreprises, Syalis DA, De Fina-Cappa

2.2.4 La relació de comparatge

La relació entre Lefty i Donnie és el vincle sobre el que es vertebrà pròpiament la trama. Tot i així, és complicat discernir què uneix a aquests dos personatges: el sentit del deure “mafiós”? Un instint fraternal per part de Lefty? Una amistat poc ordinària com la que s’atribueix a Buscetta i Falcone? Jo penso que es tracta d’una relació de comparatge.

La relació de comparatge o, en italià, *il comparatico*, és l’eix transversal clau en aquesta pel·lícula. Fixem-nos en l’extravagant personatge de Lefty: alligona a consciència a en Donnie per a que compregui la gravetat de la situació. En el moment en que el mafiós es fa càrrec del joier, l’acull i l’introdueix als “negocis”, el jove esdevé la seva responsabilitat. A partir d’aquest instant, Donnie és aixoplugat sota la protecció del mafiós i conseqüentment ningú no el pot tocar perquè ara es representat per Lefty. Si res arriba a passar, Lefty Ruggiero haurà de respondre per les accions de Donnie. Si fa quelcom malament, Lefty morirà amb ell. “Ningú pot tocar-te ara. Soc el teu home. Ni Jesucrist podria tocar-te perquè jo et represento. Així que mantingues el teu nas net, sigues un bon treballador, segueix les normes i qui sap, potser un dia quan obrin “els llibres”, esdevinguis un *wise guy*, un *made guy*.”

200

Fig. 68. D’esquerra a dreta. Lefty Ruggiero i Donnie Brasco.

Si analitzem el vincle que uneix als dos protagonistes de l’obra podríem adduir que Lefty és el compare de Brasco, tot i així encara podem fer un pas més enllà. Lefty Ruggiero acull sota el seu braç al jove joier a qui introdueix dins del món de la Màfia i fa part dels seus negocis. Poc a poc, Donnie es relaciona amb membres del crim organitzat sense oblidar d’on ve i sobre qui recauen les seves accions. No confonguem aquest aclaparador sentiment de responsabilitat amb amor o amb afecte. Aquests dos apareixen més endavant, però el que els uneix essencialment és un compromís irrompible. A llarg de l’obra, Ruggiero i Brasco teixeixen un vincle fraternal molt profund que posa en perill la investigació del FBI. Responsabilitat, fraternitat i compromís...És Lefty el *padrino* de Brasco? Seria una hipòtesi vàlida donat que al capítol III vam veure que no era necessari pertànyer a la cúpula de poder per tal d’exercir de *padrino*.

²⁰⁰ <https://scrapsfromtheloft.com/2019/05/26/donnie-brasco-script/>

2.2.4 Els vestigis de l'omertà i la simbologia mafiosa

L'omertà no es manifesta com un principi explícit dins de l'obra, però la preservació del silenci sempre apareix com un eix transversal. De fet, no intervé com una llei citada constantment, però sí com una norma no escrita que es reitera en la major part dels diàlegs. Si els protagonistes han de tancar un negoci: “Sonny Black és un *skipper*²⁰¹. No diguis res d'ell”, o bé quan Lefty i Donnie són enxampats per la policia, el mafiós li escriu “No els diguis res! No els diguis res!”.

Tot i que la paraula *omertà* no emani directament de les boques dels mafiosos, és un quid que apareix insistentment en diverses obres cinematogràfiques, i Donnie Brasco no se'n salva. Curiosament, aquesta pel·lícula ens mostra una de les aplicacions pràctiques de l'omertà: el seu no compliment. El grup de mafiosos amb qui Donnie es relaciona arriben a la conclusió que algú entre ells està xerrant més del compte. Sonny Black, *skipper* de la banda, no dubta ni un segon en què fer davant el trencament del silenci mafiós. “Hi ha un delator. El trobem. Li tallem els genitals. Els deixem a la seva boca. El deixem al carrer”. Més enllà de ser una proposta esgarrifosa, Black introdueix el que nosaltres coneixem per simbologia mafiosa. Al capítol IV del marc teòric us explicava com conèixer el motiu de l'execució d'un individu basant-nos en l'escena del crim. L'escenari hipotètic que proposa Sonny Black il·lustra l'execució per delictes sexuals.

“Si el mort té els testicles a la boca significa que el delictes sexual s'ha comès amb l'esposa d'un mafiós”.²⁰²

2.2.5 La jerarquia de la Màfia

Donnie Brasco ens presenta una banda mafiosa d'allò més tradicional. Es conforma per *soldiers* (Lefty), *associates* (Donnie), *skippers* (Sonny Black) i *bosses* (Santo Trafficante i Sonny Red).

Per una banda, la nostra pel·lícula ens mostra diverses ascensions dins de la jerarquia mafiosa – Sonny Black esdevé *boss* de Brooklyn i Sonny Red *boss* del mític barri de Little Italy. Cal destacar que l'obra il·lustra un moment convuls dins de la Màfia: tres *bosses* d'una facció rival són assassinats a mans de la Família amb qui s'interrelaciona l'agent Joe Pistone (Donnie). L'assassinat d'un *boss* significa l'inici d'una guerra oberta entre màfies. Històricament, diversos líders del crim organitzat han deixat de banda les seves diferències i han improvisat “Comissions” per a evitar els efectes devastadors d'un conflicte bèl·lic d'aquesta mena.

²⁰¹ *Skipper* és sinònim de capità o patró, el que en la terminologia italiana hem après com a *capodecina* o *caporegime*.

²⁰² Capítol IV – *Il linguaggio omertoso* (marc teòric).

2.2.6 Encenalls de *vendetta*

La *vendetta* no apareix en la seva vessant més explícita com ho fa a *The Godfather*²⁰³ o a *GoodFellas*²⁰⁴. Tot i així, hi ha diverses intervencions que conviden a pensar en la venjança característica de la Màfia.

Si mai un membre o un associat greuja l'organització o no compleix amb les seves respectives tasques, se l'envia. Quan un individu "es enviat" significa que ha de comparèixer davant de les autoritats mafioses i que molt possiblement hagi de respondre amb la seva mort en pagament pel mal causat.²⁰⁵ "He estat enviat. **A la nostra cosa** (metàfora de Màfia, Cosa Nostra), ets enviat viu i surts mort, i és el teu millor amic qui ho fa". També cal destacar la conversa entre els *bosses* Sonny Red i Santo Trafficante, qui volen exterminar la banda de mafiosos protagonistes.

Sonny Red: "Ara ha de pagar pel que ha fet".

Santo Trafficante: "L'enviaràs?"

Sonny Red: "Tota la maleïda banda. Tots ells"

2.2.7 La ineficiència policial

Més enllà d'un extorsió a un negoci de Miami i escenes de sang i fetge, caldria comentar un últim eix dins de *Donnie Brasco*: la ineficiència policial. Fixeu-vos que no parlem de corrupció ni de cooperació policial, sinó de ineficiència. L'obra de Mike Newell presenta una Màfia que trontolla i es precipita a les seves acaballes. Ja no es concep la policia com una aliada, sí com un compendi d'agents estúpids, però no com els *partners* de Jimmy Conway a *GoodFellas*. Us transcriu el discurs de Lefty Ruggiero durant la curta estança de la banda a la comissaria: "Sovint els policies són molt estúpids. Els costa tres mesos només sospitar que passa res. Després han de demanar una ordre. Tres mesos fent fotografies. Però tot aquest temps, com saben tant els policies? Els hem obert les portes. Aquí hi ha d'haver un delator." La crítica a la lentitud burocràtica i no a la corrupció policial és un preludi de l'enderrocament de la Màfia.

206

Fig. 69. Discurs de Lefty, escena en que la banda es arrestada a la comissaria.

²⁰³ Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

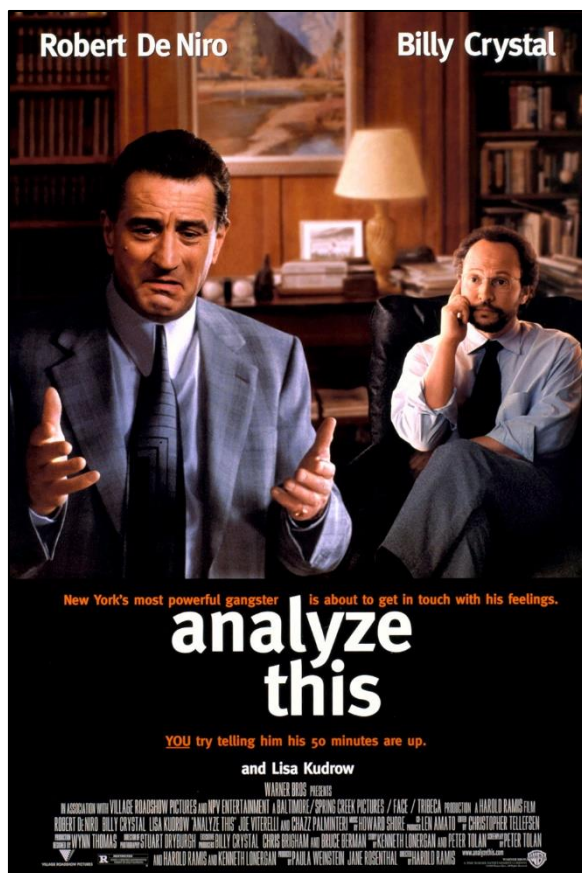
²⁰⁴ Scorsese, M. 1990. *GoodFellas*. Warner Bros.

²⁰⁵ Paraules de Lefty Ruggiero.

²⁰⁶ Fotograma de la pel·lícula.

ANALYZE THIS

1.1 Fitxa tècnica

Director: Harold Ramis

País: Estats Units

Any: 1999

Duració: 106 minuts

Gènere: Drama/Màfia, Comèdia

Productora: Warner Bros., Village Roadshow, NPV Entertainment, Spring Creek Productions, Tribeca Productions, Face Productions, Baltimore Pictures

Guió: Kenneth Lonergan, Peter Tolan, Harold Ramis

Repartiment: Robert De Niro, Billy Crystal, Lisa Kudrow, Chazz Palminteri, Joe Viterelli, Richard C. Castellano, Kyle Sabihy, Pat Cooper, Leo Rossi, Tony Darrow

Sinopsis: 1999, Nova York. Paul Vitti és un conegut mafiós que, intern a la presó,

pateix d'ansietat. El motiu del seu malestar és que ben aviat es celebrarà una reunió – el que nosaltres coneixem per Comissió – en que es determinarà qui ha d'ocupar el càrrec de “capo de tots els capos”. Vitti necessita un pretext per escapar de les quatre reixes que l'alienen del món real, així que fingeix patir un trastorn per tal de deixar la presó sota la responsabilitat del seu psiquiatra, Ben Sobol. D'ençà que Vitti va patir el seu primer atac d'ansietat no pot dormir, esdevé sensible i constantment preocupat, en resum, no compleix el que s'espera d'un capo. El Doctor Sobol haurà d'ajudar-lo si vol preservar la seva vida.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Aquesta comèdia il·lustra esplèndidament com de ridícul pot ser el retrat de la Màfia a la gran pantalla. Tot i així, els protagonistes i la seva característica brutalitat preserven l'essència del fenomen criminal en la seva vessant més còmica.

1.2.2 La carrera criminal

Un dels eixos transversals del film és el denominador comú entre *capi*. M'ha semblat curiós que Paul Vitti digués “Jo estava a East Harlem. Vaig unir-me a una banda als 12 anys”. Malgrat que aquesta afirmació sembli exagerada, cal dir que històricament la Màfia ha rebut membres molt joves els quals han iniciat la seva carrera criminal abans d'acabar l'educació obligatòria. Exemples reals d'aquesta característica serien Totò Riina, Bernardo Provenzano o Tommaso Buscetta, tots ells eren amb prou feines uns adolescents quan van ser iniciats a la Cosa Nostra. Tot i ser una comèdia, podem apreciar petits detalls força versemblants.

1.2.3 La Família

A títol personal, penso que el quid principal d'aquesta pel·lícula és “la Família”. L'anoto entre cometes i amb majúscula per recalcar que no estem parlant d'un nucli familiar normal i corrent, sinó d'una agrupació mafiosa. Amb el pas dels anys, i sobretot després de La Prohibició, les Famílies ja no eren meticulosament estrictes amb els vincles consanguinis, sinó que eren bandes de criminals units per sang o per un alt sentiment de professionalitat i pertinença a l'organització. El celebèrrim *capo* Al Capone, a qui Robert De Niro també ha donat vida a la gran pantalla, deia que era més important disposar dels millors gàngsters de la ciutat que no pas de familiars de poca volada.

Per a que aprecieu la importància de la família i com aquest pilar tradicional de la societat siciliana s'ha pervertit a favor de l'organització criminal, us anoto la intervenció de Patti Lopresti, una dels personatges del film: “Sol als carrers no tens cap possibilitat. Això és del que es tracta la família. D'ençà que els nostres avis van venir (a Estats Units). No és quelcom del que t'escapes.” Una idea que Sally, mafiós amic de Vitto, reiteraria després dient “la Família et necessita”.

Diversos familiars o amics d'en Paul li recorden la importància de la unió familiar, dels lligams històrics, dels favors personals. En cap moment, com sí s'ha fet en altres pel·lícules del gènere mafiós, apareix explícitament la família tradicional dels mafiosos. És a dir, la manca d'infants, germans/es, esposes, fa pensar que el terme “Família” és merament un pretext que s'empra com a justificació per la violència o la corrupció de la Màfia. Els personatges del film no actuen a favor dels seus familiars, menteixen i maten per benefici propi, per diners, per interessos. El seu motor mai ha estat la família, sinó el poder. Malgrat mostrar-nos aquest aspecte com a part de diàlegs còmics, Harold Ramis ens està exemplificant molt clarament com la Màfia no es tan sacra i moral com se'ns ha fet creure i com la qüestió de la tradició i l'apel·lació històrica (els avis que coratjosament van desplaçar-se a EUA), són pretextos a conveniència del crim organitzat.

1.2.3 La jerarquia mafiosa

Se'ns introdueix a Paul Vitti com un *boss*, i no merament un senyor de gran influència, estem parlant d'un mafiós de renom a punt d'esdevenir el líder d'una facció de la Màfia. Si bé Vitti és un *boss* i sempre va acompanyat dels seus subordinats (Jelly, el *hitman*, "sicari"), està supeditat a un poder major. Paul diu "Faré un beure i després he d'anar a veure al *boss*". Això em fa pensar que el senyor Vitti és un *capodecina* o *caporegime*, és a dir, un mafiós encarregat d'una banda força nombrosa però sota els ordres d'una capa de poder superior. En diversos moments del film, se'ns deixa caure que Paul està a punt d'ascendir al pròxim estrat de poder. M'ho fa pensar la gairebé palpable tensió entre Famílies rivals a l'abisme d'una guerra.²⁰⁷ "Estem en una guerra, Paul. No és segur allà fora. Els Rigazzis estan passant per sobre nostre". Sovint, quan es succeïen els càrrecs o quan un *boss* era assassinat, s'iniciava una guerra mafiosa.

I entre mafiosos i mafioses trobem a un pobre doctor a qui s'ha assignat un dels criminals més perillosos de Nova York. El terapeuta de Vitti es veu immers en diverses operacions orquestrades per mafiosos que, com acostuma a passar a Hollywood, no acaben sent tan perversos com semblen. El cas és que en tant que el doctor Sobol havia de cuidar de Vitti, és el *capo* qui l'acaba aixoplugant. En un moment de tensió en que un mafiós vol assassinar al doctor, Vitti l'encobreix i diu "Ell es dins (de la Màfia). Ell és la meva responsabilitat". Precisament, ja havíem vist aquesta "responsabilitat" en films anteriors com, per exemple, *Donnie Brasco*²⁰⁸. Patti explica a Vitti que hauria de confiar en els seus "homes" perquè altres mafiosos de renom com Frankie Brush o Jackie 'el Jueu' "responen" per ells. Estem parlant d'una espècie de relació de comparatge entre membres, sovint, de diferents càrrecs. La relació de comparatge més comuna a la gran pantalla s'estableix entre un *boss* i els seus soldats.

209

Fig. 70. Doctor Sobol (esquerra) i Paul Vitti (dreta) fent un cafè.

²⁰⁷ Paraules de Sally, un mafiós amic de Paul Vitti.

²⁰⁸ Newell, M. 1997. *Donnie Brasco*. Mandalay Entertainment, Baltimore Pictures, Mark Johnson Productions.

²⁰⁹ Imatge extreta de <https://www.hollywoodreporter.com/review/analyze-review-movie-1999-1281564>

1.2.4 La vendetta

Què és una pel·lícula del gènere mafiós sense una menció a la *vendetta*? L'organització criminal s'ha fonamentat essencialment en l'*omertà*, la llei del silenci. Tot i així, sembla més atractiu a nivell cinematogràfic fer prevaldre la tradicional venjança personal de la Màfia. És una qüestió que es presenta com intrínseca als membres del crim organitzat, un rancor que forma part del seu ADN. A l'inici de la pel·lícula, Paul Vitti explica al terapeuta que el seu pare, un mafiós, va morir assassinat. Entenem que les conviccions que Paul ha pres al llarg de la seva vida han estat marcades per la mort del seu pare. Més endavant, el seu enemic, el *boss* de la família Rigazzi diu "(Vitti) és un home dur, però no és immortal. El seu moment arribarà." I vet aquí el clar exemple d'allò que us he estat repetint insistentment que la Màfia espera mesos i dècades per venjar-se, però mai oblida.

1.2.5 Vestigis de la Màfia "original"

El següent punt que vull analitzar es refent als vestigis de la Màfia més original, aquella que s'emmarca a "l'antic país", tal i com diuen els mafiosos. La Sicília tradicional va donar peu als eixos transversals de la Màfia, principalment, l'*omertà* i el *pizzu*. Arribats i arribades a aquest punt del marc pràctic, penso que podem adduir que aquests termes mai són citats explícitament a la gran pantalla, però sí en romanen els seus vestigis. La conveniència entorn al silenci és clarament la conseqüència de la dura imposició de l'*omertà* i és una qüestió molt recurrent en les pel·lícules del gènere mafiós. *Analyze this* no se'n salva pas i manifesta els vestigis de l'*omertà* a través dels seus diàlegs. Ara veurem com la Màfia també és una qüestió lingüística:

Mr. Ragazzi diu: "Estàs segur que no li vas dir res?"

L'estructura d'aquesta frase és superficial, ara bé, si l'analitzem basant-nos en el context i en el coneixement que tenim d'aquest tipus de llenguatge, *il linguaggio omertoso o mafioso*, veurem que l'estructura profunda de l'oració és més complexa: "Estàs segur que no li vas explicar res referent als nostres negocis?"

D'altra banda, també observem què en queda del negoci de protecció – extorsió – de la Màfia. Jelly, el sicari de Paul, diu: "Conec un noi a *Transit Authority*. Em deu molt. Avisa'm quan vulguis que faci una trucada". No només veiem un punt de corrupció sinó la possibilitat d'extorsionar a aquella persona que prèviament ha demanat (o se li han imposat) el servei de la Màfia. El noi que treballa a *Transit Authority* té un deute pendent amb el crim organitzat que pot ser utilitzat per l'organització com li plagui.

I ja per coronar la festa m'agradaria destacar un punt que només té deu segons de protagonisme però que és interessantíssim. Paul explica que el seu pare volia que fos un heroi, volia que el seu fill tingués una vida millor que la que ell va tenir. Això té un gran significat ja que mostra el penediment de milers de persones que molt probablement mai van tastar el poder però que van protagonitzar escenes de violència. I és individus com el pare d'en Paul, que tot i ser un personatge de ficció és versemblant, que ens mostren com el discurs d'honor i servei a la societat de la Màfia cau pel seu propi pes. Els mafiosos intenten per activa i per passiva desentendre's del negoci il·lícits, tal i com va fer Buscetta, i mouen cel i terra per donar una millor vida als seus fills i filles. Aquest tipus

de conducta també la vam veure a la tercera entrega de *The Godfather*²¹⁰, en que Michael Corleone no deixa de banda els seus negocis, però els fa legals.

Aquest darrer punt em permet recapitular fins al capítol V del marc teòric on us parlava de la nova i de la vella economia de la Màfia. A dia d'avui, membres o ex membres de la Màfia envien als seus fills i filles a les millors universitats. Això suposa un arma de doble tall ja que o bé a aquests joves se'ls han transmès els “vells valors” (o les ànsies de poder i la banalització de la corrupció) o bé se'ls vol donar una oportunitat allunyada de la *mala vita*, la vida del crim.

1.2.6 L'esperpent del fenomen mafiós

I ja com a anècdota m'agradaria destacar un dels punts més còmics del film. Per provar la seva bona conducta al judici al que ha estat citat, Paul comença a treballar en diversos àmbits, però sempre acaba escandalitzant a la clientela. Finalment, se'l dona l'oportunitat de participar a la pel·lícula *Little Caesar*. Tot i ser una producció del gènere mafiós, el *boss* protagonista és interpretat per un actor australià i l'escenari en general és deplorable a ulls d'en Paul. Així doncs, suggereix portar al rodatge uns “amics seus” que atorgaran a la producció un toc d'autenticitat. I qui millor que la seva banda mafiosa per protagonitzar una pel·lícula de la Màfia?

211

Fig. 71. La banda mafiosa d'en Paul entrant al rodatge de *Little Caesar*.

En tant que la banda d'en Paul escandalitza amb les seves maneres brusques, compleixen amb excel·lència l'estereotip dels mafiosos italians: cara de pocs amics, roba elegant, ulleres fosques, brutalitat a l'actuar, i tot el dia menjant pasta. Malgrat que el fotograma anterior mostri una escena ridículament còmica, és una crítica esperpèntica a la representació cinematogràfica del fenomen mafiós.

²¹⁰ Ford Coppola, F. 1990. *The Godfather Part III*. Paramount Pictures.

²¹¹ Fotograma extret de la pel·lícula.

LA MAFIA UCCIDE SOLO D'ESTATE

1.1 Fitxa tècnica

Director: Pierfrancesco Diliberto

País: Itàlia

Any: 2013

Duració: 90 minuts

Gènere: Màfia/Comèdia

Productora: Wildside

Guió: Michele Astori, Marco Martani, Pierfrancesco Diliberto

Repartiment: Alex Bisconti, Pierfrancesco Diliberto, Cristiana Capotondi, Ginevra Antona, Rosario Lisma, Claudio Gioè, Ninni Bruschetta, Barbara Tabita

Sinopsis: Palerm, 1969. Arturo neix durant un dels episodis més sagnants de la història de la Cosa Nostra. Des de ben petit ens relatarà, des de la característica innocència infantil, una

realitat complexa i devastadora en què l'existència de la Màfia era negada malgrat constants onades de crims. El petit creixerà a Palerm, el bressol de la Màfia, i serà coetani de *capi* i jutges antimàfia.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

La Mafia uccide solo d'estate és un aproximament còmic al fenomen mafiós de la mà dels contemporanis tant de Totò Riina com de Giovanni Falcone. El film ens permet entendre d'una forma fresca i divertida fins a quin punt la Màfia i els seus crims eren una ombra omnipresent a Sicília que sovint calia ignorar i deixar fer.

1.2.2 La recurrent simbologia del bateig

Al llarg del treball hem vist com de recurrent és la simbologia del bateig. És a dir, el bateig com quelcom més enllà d'una cerimònia religiosa. Tant al capítol III del marc teòric com al film de *The Godfather*²¹² i *Gotti*²¹³, vam veure que a afers de la Màfia un bateig simbolitza el renaixement o la benvinguda d'un nou *uomi d'onore*, ja sigui en concepte de membre o de *padrino*. Doncs curiosament, *La Mafia uccide solo d'estate* fa un còmic paral·lelisme entre dos bateigs. Per una banda, el baptisme del protagonista. Quan amb prou feines tenia un parell de mesos, va ser batejat a corre-cuita ja que el capellà tenia un compromís més important en qüestió de minuts. El "bateig", la creació, del primer consell municipal encapçalat Vito Ciancimino, qui més tard seria vinculat amb el *capo* suprem de la Màfia siciliana Totò Riina.

1.2.3 La concepció social de la Màfia

Al llarg del treball, sobretot als tres primers capítols del marc teòric, us he traslladat una concepció històrica sobre la Màfia: una ombra omnipresent que, tot i no ser palpable, era la veritable autoritat de Sicília. La creença que la Màfia no existia i que només era un invent periodístic per dotar diverses onades de crims d'un culpable, era molt popular. Diversos personatges de la pel·lícula, des del pare d'Arturo a l'encarregat de la pastisseria on compra el berenar, perpetren aquesta creença. "Que Màfia ni que Màfia!". De fet, s'atribueixen els assassinats de la Cosa Nostra a les dones. Sí, sí, a les dones. Els personatges del film addueixen que el creixent nombre de morts és resultat d'un assumpte de faldilles. Per a il·lustrar la "normalització" del fenomen mafiós, us transcriu una conversa entre Arturo i el seu pare:

Arturo: "La Màfia és perillosa?"

Pare: "No, és com els gossos. Si no molestes..."

Arturo: "He llegit que mata persones."

Pare: "Són coses que escriuen (...), som a l'hivern, a més (to de broma), la Màfia només mata a l'estiu".

Durant bona part del film, el petit Arturo ens relata des de la innocència i la simplicitat d'un nen com és la Sicília dels 70. Tot perseguint el seu somni de ser un periodista d'èxit, entrevista al general Carlo Alberto dalla Chiesa, qui posa en dubte el que Andreotti afirmava i Arturo fermament creia: "la emergència de criminalitat està a Campània i Calàbria." El general explica al petit que ell lliura una guerra contra la Màfia, però que

²¹² Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

²¹³ Connolly, K. 2019. *Gotti*. Lionsgate, EFO Films, Fiore Films.

per tal de guanyar-la necessita un exèrcit. Tot i així, observa que prop seu no hi havia ningú, “Només dos policies sense barret”. I això és ben bé el que va passar amb les minories que lluitaven fervorosa i públicament contra la Màfia: una estrepitosa manca de suport. Sovint la lluita antimàfia feia més nosa que servei a l’ull popular. Amb les primeres investigacions de Giovanni Falcone, milers de comptes bancaris es van sotmetre sota meticulosa supervisió tot creant una tensió palpable entre els dirigents dels bancs. El pare d’Arturo treballava en un d’ells i escridassava “No entenc què hi volen trobar. No ens paguen les hores extra i (els dirigents) ho paguen amb nosaltres, els empleats”. La lluita antimàfia feia nosa.

1.2.4 El frare Giacinto

Poques vegades he fet d’un personatge un eix transversal que analitzar, però en el cas del frare Giacinto, faré una excepció totalment merescuda. El frare Giacinto és l’eclesiàstic de confiança dels pares d’Arturo, el nostre protagonista. Al llarg de la seva vida demana consell al frare o bé ell mateix acudeix a casa seva per a beneir la llar o servir als seus pares. En una de les seves aparicions estel·lars, el pare d’Arturo expressa la seva preocupació envers al petit: té gairebé tres anys i encara no parla. El frare Giacinto li treu importància a l’assumpte tot adduint que això no era pas un defecte sinó que “A la meua terra es diu que qui parla menys, viu més”. Finalment, malgrat els intents de la mare d’Arturo que insistentment li repetia “mama, mama” per a que l’imités, el nen va dir la seva primera paraula: “Maa...Màfia”.

Giacinto és una espècie de mentor espiritual per en Arturo, qui s’ha enamorat d’una companya de classe i està al·larmat perquè ha sentit que a Sicília les dones maten més que l’infart. La veu de la sàvia experiència, la del frare, contesta “L’assassinat és una cosa seria. A un el maten perquè parla massa, perquè no compleix els acords, perquè comet una falta. Però no per una dona!”

1.2.5 I crimen eccellenti

El film menciona i dona vida a diverses figures tant antimàfia com pro-màfia. És a dir, personatges altament vinculats a la Cosa Nostra com ara Giulio Andreotti, set cops primer ministre d’Itàlia, o Salvatore Lima, polític de renom i home de confiança d’Andreotti. De fet, Arturo és un fidel seguidor – el fan número u – de Giulio Andreotti: retalla tots els articles on apareix als diaris, té un pòster seu damunt del llit i fins i tot es disfressa d’ell al carnestoltes de l’escola.

214

Fig. 72. El petit Arturo guanya el concurs de disfresses escolar vestit de Giulio Andreotti.

²¹⁴ Fotograma de la pel·lícula.

D'altra banda, apareixen figures claus per la lluita antimàfia. Tal i com els anomenaria Falcone, "cadàvers errants". Persones condemnades a morir per immiscir-se on no tocava. En tant que polítics corruptes i mafiosos moren en els millors hospitals o gaudeixen del seu temps lliure (a la pel·lícula es menciona Espanya com a destí de les seves vacances), els cadàvers errants de Falcone moren en explosions o a base de trets. Les víctimes són sovint policies, jutges, periodistes, etc., i per tant esdevenen *crimen eccellenti*²¹⁵. Al diccionari d'expressions de la Màfia trobarem la següent definició:

Alguns dels *crimen eccellenti* citats al film són els de Pio La Torre, Secretari Regional de Sicília, i el seu xofer Rosario Misalvo; Carlo Alberto dalla Chiesa, general dels Carabinieri; Mario Trapassi, suboficial dels Carabinieri; Filadelfio Aparo, suboficial del Grup de Tasques de Palerm; Boris Giuliano, cap de la policia de Palerm; Rocco Chinicci, jutge antimàfia, el seu escorta Salvatore Bartolotta i el porter de l'edifici Stefano Li Sacchi; Giovanni Falcone i Paolo Borsellino, jutges antimàfia.

Arturo explica "Després de l'assassinat de Boris Giuliano tot va canviar a Palerm. Vèiem gent morir cada dia. Totò Riina havia decidit conquerir la nostra ciutat, i per fer-ho estava disposat a exterminar a tot el món, inclosos els clans rivals (vet aquí el programa d'extermini del que us parlava al capítol V del marc teòric). Per primer cop, els *capi* palermitans tenien por." Una realitat complexa i cruenta vista a través dels ulls d'un infant. Més endavant, després del Maxi Procés, Arturo explica "A la ciutat va tenir lloc un esdeveniment històric: els palermitans van descobrir que existia la Màfia. I els ho van fer descobrir Giovanni Falcone i Paolo Borsellino (...). Per a Palerm va ser un xoc, però amb l'arribada de l'estiu, la ciutat va oblidar aviat el Maxi Procés, Falcone, Borsellino i també la Màfia. Tots van tornar a les seves antigues costums."

1.2.6 La ridiculització dels *mafiosi*

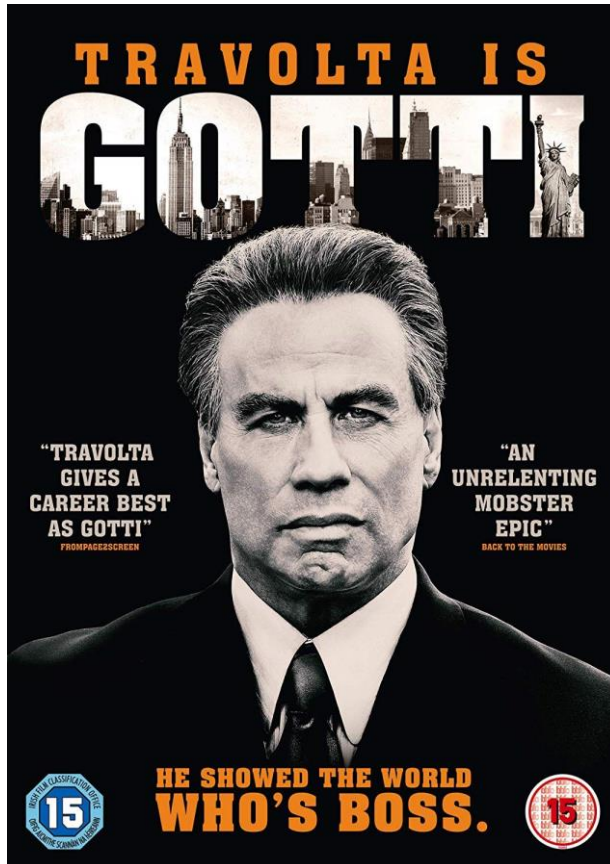
En tant que els *crimen eccellenti* que apareixen a la pel·lícula – per exemple, Carlo Alberto dalla Chiesa –, es mostren amables, servicials, com veritables herois, els *mafiosi* tenen una representació ben diferent. Tot i que als films nord-americans els mafiosos sovint es conceben com antiherois (Vito Corleone, *The Godfather Part I*), o bé individus extremadament violents i poderosos (Tony Montana, *Scarface*²¹⁶), *La Mafia uccide solo d'estate* no els representa com a tal a la gran pantalla. El que fa és ridiculitzar als membres de la Cosa Nostra, entre ells el temible Totò Riina, fins al punt en que són còmicament estúpids. Es representen com individus que inspiren temor i que són certament violents, però també curts de gambals. Totò Riina pot orquestrar un veritable programa d'extermini, però no és capaç de fer funcionar el comandament del seu aire condicionat. Per tant, els mafiosos no arriben ni a la categoria d'antiherois, sinó que són subjectes còmics i ridiculitzats. Els veritables protagonistes del film són les víctimes de la Màfia.

²¹⁵ L'assassinat de persones institucionals i/o vinculades amb la política. La seva traducció literal és "crim distingit". Vegeu el glossari de vocabulari.

²¹⁶ De Palma, B. 1983. *Scarface*. Universal Pictures.

GOTTI

1.1 Fitxa tècnica

Director: Kevin Connolly

País: Estats Units

Any: 2018

Duració: 110 minuts

Gènere: Drama/Màfia

Productora: Lionsgate, EFO Films, Fiore Films

Guió: Lem Dobbs, Leo Rossi

Repartiment: John Travolta, Kelly Preston, Stacy Keach, Pruitt Taylor Vince, Lydia Hull, William DeMeo, Leo Rossi, Spencer Lofranco, Luis Da Silva Jr., Ella Bleu Travolta, Patrick Borriello, Ashley Cusato, Jordan Trovillion, Chris Kerson, Tyler Jon Olson, Anita Farmer Bergman, Jerry Pope, Ming Wang

Sinopsis: Pel·lícula biogràfica que

il·lustra la vida de John Gotti (1940 – 2002), *boss* de la família mafiosa Gambino i una de les figures més notables dins del crim organitzat del segle XX.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

Gotti presenta una de les figures criminals més notòries i de més repercussió mediàtica que el segle XX ha conegut. Un aproximament a la Màfia de la mà d'un líder intransigent, violent i respectat però, al cap i a la fi, humà.

1.2.2 La Comissió

El tret de sortida que dona inici al film és una reunió de líders mafiosos en que s'al·ludeix explícitament a la Comissió, diguem-ne, el parlament mafiós. Concretament, la Comissió celebrada a Massapequa, Long Island, el 1973. Tal i com vam veure al capítol III del marc teòric, la Comissió seria quelcom equivalent a l'òrgan administratiu de la Màfia. Una agrupació de líders que regulen disputes entre Famílies i discuteixen qüestions d'interès general. L'existència de la Comissió no suposa la manca d'autonomia de les Famílies, sinó la necessitat de passar diversos assumptes per un consens de figures de renom. La mateixa pel·lícula ens ofereix un exemple: se'ns explica que a Carlo, un important membre de la Família Gambino, li han segrestat un fill i que la Comissió està organitzant un equip per tal de liderar la recerca dels segrestadors. Es parla de responsabilitat col·lectiva, com si fos una qüestió d'ordre moral. Els líders de la Comissió diuen: "Les Famílies no permetran que un crim d'aquest tipus passi de llarg" i "No només estem fent això per en Carlo, ho estem fent per tota la Família."

1.2.3 Honor, responsabilitat i relacions de comparatge

L'honor, la responsabilitat i les relacions de comparatge són tres eixos claus tant en la Màfia com en aquest film. L'honor s'entén com un sentiment de valia professional, com la possessió d'un privilegi per sobre de la resta. Pertànyer a l'organització criminal és motiu d'orgull i és una qüestió honorífica que es transmet de pares a fills. Penso que és una representació de l'honor força fidel a la que la Màfia ha perpetrat durant anys, segurament es representa lleugerament exagerada, però diguem-ne que aquest és un inconvenient general de les pel·lícules del gènere mafiós. Gotti diu "La meua llibertat i la meua vida queden en segon pla en detriment del meu deute i la meua virilitat. Aquests són els meus principis (...) No són els títols (càrrecs) que honoren als homes, són els homes que honoren els títols."

Pel que fa a la responsabilitat, aquesta es manifesta en la seva vessant més "professional". Els membres han de complir amb les normes no escrites, amb el que el seu càrrec dins del món del crim implica, amb els vestigis de l'antic cos ideològic de la Màfia (l'*omertà*, la família, el respecte categòric, etc.). El *boss* Gotti diu al seu fill "Si deixo que violis les meves lleis, em fa més feble i et fa més feble a tu. (...) Un dia podries ser tu qui fa les normes, i aleshores series responsable d'aplicar-les."

Els membres de la Cosa Nostra han d'actuar en concordança amb el que s'espera d'ells, han de ser compromesos, curosos, responsables. I quan algú no pot assolir el nivell de responsabilitat requerit, l'assumpte passa per un consens. En el cas d'Angelo Ruggiero, el veredicté consensuat no va implicar violència. Ruggiero havia actuat per *motu proprio*, es a dir, havia assassinat pel seu propi compte en un parell d'ocasions. Actuar en solitari

és un negoci sense futur dins de la Màfia i, a més a més, és un acte irresponsable i poc respectuós al tarannà unificat i sistemàtic del crim organitzat. Tots els *bosses* volien assassinar a Ruggiero per la seva imprudència i manca de responsabilitat i respecte, però Gotti, el seu *boss*, va salvar-li la vida. Nogensmenys, la destitució del seu càrrec, el desterrament de Ruggiero, li va suposar una mort en vida. Per a un membre, segons el personatge de Gotti, era millor morir que ser expulsat.

217

Fig. 74. Conversa entre Gotti i Ruggiero. “Estàs a l’estanteria per sempre”, expressió que significa que queda fora de l’organització.

1.2.4 Un cop d’Estat a l’estil de la Cosa Nostra

Us contextualitzo, el *boss* suprem de Gotti és Paul, tot i que a la pràctica és el seu amic Neil qui exerceix aquest càrrec als carrers. L’organització criminal passa a ser un escenari de descontent i desig de canvi. Així doncs, Neil Dellacroce i John Gotti orquestraren l’assassinat del seu superior per tal de fer-se amb el poder i dirigir la Família Gambino al seu gust. Tot i que històricament l’execució d’un líder hagi estat concebuda com un acte sense futur, tal i com ens explicava Mario Puzo al seu llibre *The Godfather*²¹⁸, Neil i John disposen del suport de gairebé tots els membres de la Família i poden dur a terme el seu pla amb èxit. Prèviament, però, Neil va advertir a Gotti sobre la necessitat de comptar amb el vistiplau de les altres Famílies. La Màfia, a nivell jeràrquic, ha estat un cos sistematitzat, meticulosament organitzat i exitosament pragmàtic. Les ordres s’han transmès des de la cúspide de poder fins als estrats més baixos del seu organigrama. La desobediència no ha estat contemplada com una opció viable. Per tant, podríem afirmar que la Màfia és un discurs unilateral, però alhora també és un òrgan unificat que treballa en xarxa i actua a partir de consensos.

Els parlaments dels personatges em fan pensar que Gotti era un *caporegime* o *capodecina*. És a dir, un cap encarregat d’una unitat “militar”, un grup de soldats. Sabem que Gotti és un *boss* i que dirigeix una banda, ja que en un moment donat de la pel·lícula, s’especula que el Paul, el cap suprem, vol dividir-la. Un cop Gotti ha atestat un cop d’Estat al més pur estil de la Cosa Nostra, la premsa l’anomena “el *boss* de tots els *bosses*” i “un *padrino* a la vida real”.

²¹⁷ Fotograma de la pel·lícula *Gotti*.

²¹⁸ Puzo, M. *El Padrino*. Nova York. G.P. Putnam’s Sons. 1969.

1.2.6 Ritus d'iniciació

I ja per coronar la festa m'agradaria compartir amb vosaltres una escena d'especial pes en el film. El fill de Gotti és iniciat a l'organització i protagonitza el tradicional ritual d'iniciació de la Cosa Nostra.

“Aquesta és una societat de germans. La Cosa Nostra. Ara tu ets iniciat com un membre de la Família Gambino. Honora aquest jurament. Si mai divulgues cap secret d'aquesta Família, la teva ànima cremarà com aquest sant. Mai aixequis una mà contra un “home fet” ni et vegis amb la seva dona. Seràs assassinat. (...) L'ús de drogues, prohibit. Finalment, el més important, no ens agraden les rates. Matem les rates. Ets qüestionat per la policia? Els dius que se'n vagin a prendre per sac. Ara reneixes. Aquest és el teu baptisme. I ara som la teva Família.”

219

Fig. 75. Escena en que John Gotti (fill) és iniciat a la Cosa Nostra.

Aquesta escena és una de les més versemblants que ofereix el film, sobretot pel secretisme i el misteri que envolta els personatges. John Gotti (fill) no sap ni on el porten ni què hi ha de fer, però coneix a tots els homes presents. L'iniciat es punxat amb una agulla i la seva sang es vessada sobre l'estampa d'un sant, altre cop trobem la característica superstició religiosa de la Cosa Nostra. Fins aquí el ritual és tal i com en l'han explicat historiadors i historiadores. Al discurs d'en Sammy, encarregat d'iniciar a John, hi trobem dos punts explícits dels *Divieti e doveri*, els 10 manaments de la Màfia.

Punt número 2: No desitjaràs la dona d'un altre home d'honor.

Punt número 3: Prohibida qualsevol tipus de relació amb la policia.

Seguidament, es menciona l'ús de les drogues, però després de llegir els capítol V del marc teòric (la Cosa Nostra encapçala el negoci del narcotràfic), penso que és una prohibició que cau pel seu propi pes. I ja per acabar, Sammy parla de “rates”. En l'argot mafiós nord-americà, una rata és aquella persona que no sap mantenir secrets i que sovint els escampa i els fa arribar a la policia. És interessant l'al·lusió al baptisme com a símbol de renaixença, tal i com el vam veure al capítol III del marc teòric o en altres films citats.

²¹⁹ Fotograma de la pel·lícula.

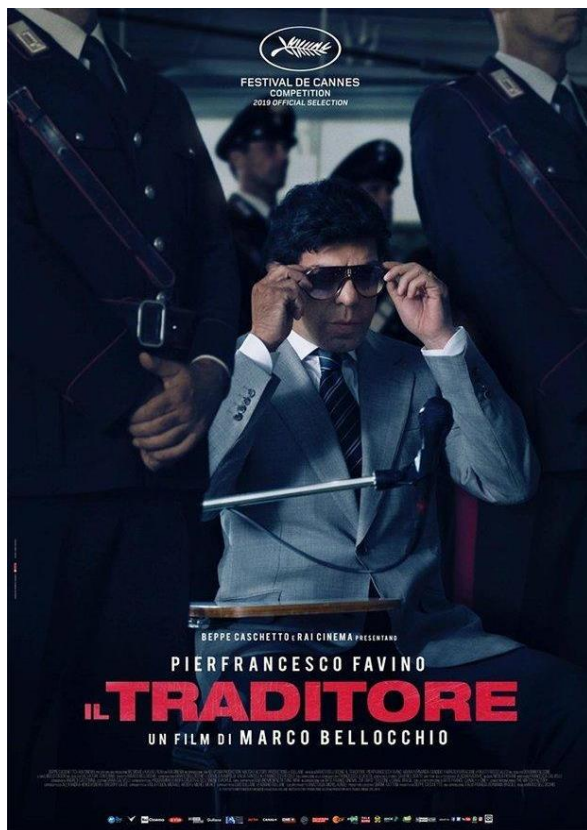
1.2.5 Manca de realisme

Finalment, m'agradaria parlar de la manca de realisme de *Gotti*, més a mode de cloenda que no pas d'eix transversal. Les pel·lícules del gènere mafiós que il·lustren un personatge real en concret no m'acaben de fer el pes perquè sovint humanitzen veritables criminals. La manera en que es representa una figura a la gran pantalla és un quid que reflexionar meticulosament perquè a Gotti mateix el podem representar tant com a heroi popular o com a líder del crim organitzat. La qüestió és encara més perillosa quan s'ha de retratar en un film un personatge com John Gotti, perquè ell no només era un mafiós, sinó una figura institucional. Representava tota una facció mafiosa. Com es condueixi la seva representació influirà en la concepció social de la Família Gambino.

Gotti mostra aspectes molt interessants de la Màfia (el sentit de la responsabilitat, la preservació del silenci, etc.) en la seva vessant més pràctica. El ritus d'iniciació, per exemple, és força versemblant i un dels punts més positius de la pel·lícula en quant a l'estudi de la Màfia. Tot i així penso que és un film bastant exagerat i que en la seva majoria mostra veritables manques de realisme. Diversos personatges, i el que és més preocupant, el mateix *boss* – *boss* de tots els *bosses* – cita constantment el nom de la Màfia, la Cosa Nostra. Tot i que sembli un detall insignificant, l'organització criminal ha dictaminat per activa i per passiva la conveniència del misteri i del silenci sepulcral. Al capítol IV del marc teòric – *il linguaggio omertoso* – us explicava que fins i tot entre mafiosos no es podien presentar com a tal, i molt menys citar la pròpia Màfia, sinó que eren presentats per un tercer subjecte a través de frases com “és un dels nostres” o “nosaltres tres som el mateix”. En aquest sentit, la pel·lícula és molt poc creïble i pot resultar ridícula.

IL TRADITORE

1.1 Fitxa tècnica

Director: Marco Bellocchio

País: Itàlia

Any: 2019

Duració: 145 minuts

Gènere: Màfia/Drama

Productora: Coproducción Italia-Francia-Brasil-Alemania; IBC Movie, Kavac Film, RAI Cinema, Ad Vitam Production, Gullane Pictures, Match Factory Productions, Arte

Guió: Marco Bellocchio, Valia Santella, Ludovica Rampoldi, Francesco Piccolo

Repartiment: Pierfrancesco Favino, Maria Fernanda Cândido, Fabrizio Ferracane, Luigi Lo Cascio, Fausto Russo Alesi, Nicola Calì, Giovanni Calcagno, Bruno Cariello, Vincenzo Pirrotta, Bebo Storti, Goffredo Maria

Bruno, Gabriele Cicirello, Paride Cicirello, Elia Schilton, Alessio Praticò, Pier Giorgio Bellocchio, Rosario Palazzolo, Antonio Orlando, Ada Nisticò, Federica Butera, Giovanni Crozza Signoris, Alberto Gottuso, Tatu La Vecchia, Sergio Pierattini, Raffaella Lebboroni, Giuseppe Di Marca, Maria Amato

Sinopsis: En temps de la dictadura mafiosa de Salvatore Riina, el denominat '*capo* de dos móns', Tommaso Buscetta, fuig al Brasil amb l'esperança d'alienar-se del crim organitzat i gaudir d'una vida tranquil·la. El pla d'extermini que orquestra Riina contra qualsevol que s'oposi al seu govern de la Cosa Nostra es cobra dues víctimes: dos fills innocents de Buscetta. En resposta, el *capo* farà quelcom sense precedents: trencar la sagrada *omertà* i col·laborar amb el jutge Giovanni Falcone.

1.2 Punts de connexió amb la Màfia teòrica

La pel·lícula *Il Traditore* és un film biogràfic que il·lustra un dels testimonis més importants de la història de la Cosa Nostra. El *pentito* per excel·lència, Tommaso Buscetta, trenca el silenci ancestral de la Màfia i les seves declaracions esdevenen l'arma clau per atestar el primer cop dur al l'*onorata società*. Veurem que la pel·lícula és una successió dels esdeveniments vitals que més van marcar el testimoni de Buscetta, així que només em centraré en aquells afers estrictament vinculats a la Cosa Nostra.

1.2.2 Palerm, capital de l'heroïna

Tant bon punt comença la pel·lícula, se'ns posa en context. Palerm, anys 70. En aquells temps, la capital siciliana era també la capital de l'heroïna a nivell mundial. El film explica el següent: “La vella Màfia de Palerm i la nova Màfia corleonesa busquen un acord sobre el repartiment del tràfic d'heroïna per així evitar una altra guerra de màfies.” Stefano Bontade, Pippo Calò, Salvatore Contorno, Fra Giuncino i altres figures notables del crim organitzat es reuneixen i brinden per la Família i per la pau. És en aquest moment que el folklore i la superstició religiosa comencen a aparèixer. Enlloc de trobar-se en un despatx discret, el *mafiosi* es reuneixen en una despampolant vila per celebrar conjuntament amb les seves famílies la festa de Santa Rosalia. La pau, però, dura ben poc. Un vell amic de Buscetta, Tano Badalamenti, l'intenta alertar de la gravetat de la situació i el perill que corren aquells que no s'agenollen davant de Riina. “Tota l'heroïna del món passa per Palerm. Hi ha milions per a tothom i els corleonesos estan matant a mig món, dones, nens...”. Seguidament explica que un important mafiós, Stefano Bontade, estava decidit a matar al sanguinari Totò Riina. Ho va consensuar amb la Comissió però Riina va ser més intel·ligent i no va acudir a la reunió. A continuació expressa la seva preocupació envers la reestructuració de la Cosa Nostra, que tal i com vam veure al capítol V del marc teòric, s'havia esquerdat en dos bàndols antagònics: els nous aliats de Riina i els enemics del futur “dictador”. Tano diu “S'estan perdent molts dels nostres als carrers, s'han anat amb aquells malvats de Riina, però encara no estem morts, encara ho podem fer”.

Vegem ara la versemblança d'aquesta escena. Al capítol V del marc teòric us vaig explicar detalladament els punts més importants de la dictadura de Totò Riina, si us interessa, el podeu rellegir i donar un cop d'ull a les fonts d'informació que he consultat. A continuació, m'agradaria posar l'accent en una qüestió que encara no hem analitzat: Palerm com a capital del narcotràfic. Aquesta afirmació no és part d'un conjunt d'elements dramàtics per fer el film més atractiu, sinó que és cent per cent verídica.²²⁰ Sabem que a partir de 1975 la Cosa Nostra, encapçalada per Riina, va substituir el seus negocis “clàssics” – l'extorsió, el segrest, la contrabanda de tabac i la construcció il·legal –, per l'heroïna. El negoci va ser tan devastador que al voltant de la dècada dels 80, el nombre d'addictes per càpita a Itàlia era en proporció major que el d'Estats Units. Malgrat

²²⁰ Cervera, César. (14/10/16). La dictadura mafiosa de Salvatore Totò Riina: *el capo más psicópata del siglo XX destruyó la Cosa Nostra*. ABC: historia. https://www.abc.es/historia/abci-dictadura-mafiosa-salvatore-toto-riina-capo-mas-psicopata-siglo-destruyo-cosa-nostra-201610140438_noticia.html#vca=mod-sugeridos-pl&vmc=relacionados&vso=la-dictadura-mafiosa-de-salvatore-toto-riina-el-capo-mas-psicopata-del-siglo-xx-destruyo-la-cosa-nostra&vli=noticia.foto.historia

les preocupants dades, la Cosa Nostra es va erigir com la potència hegemònica dins del mercat de les drogues, i la caiguda de la *French Connection* (amb la seva seu a Marsella, França) encara li va facilitar més la feina.²²¹ El *Sindicato Transatlantico* era el centre del mercat de l'heroïna i les altres xarxes de narcotràfic actuaven en concordança, a part, tenia una forta notorietat en afers polítics i comercials, aparentment “legals”. Qualsevol Família, facció i/o xarxa criminal que volgués subministrar drogues a la Costa Est d'Estats Units, havia de fer-ho amb el vistiplau del *Sindiciato Transatlantico*. A més a més, la distribució de la droga s'havia d'efectuar a través del mateix sindicat, el qual mantenia un contacte directe amb productors asiàtics. Sicília va esdevenir el centre d'una extensa i perillosa xarxa narcotraficant. Palerm va passar a ser una autoritat del crim organitzat, un poder centralitzat sense precedents.

1.2.3 La dictadura de Riina

El film il·lustra de primera mà el programa d'extermini orquestrat per Riina i executat obedientment pels seus sequaços. *Il Traditore* mostra a afers pràctics l'escarni del que us parlava al capítol V del marc teòric. Sang i fetge com mai s'havia vist, i això que estem parlant d'una organització criminal relativament antiga, la qual en els seus inicis ja destacava per la seva violència primitiva.

El fil cronològic de la pel·lícula ens mostra la divisió ideològica i els desacords de les Famílies, el “cop d'Estat” de Riina, l'execució sistemàtica del seu enemics, la guerra mafiosa, un intent d'assassinat dirigit a ell seguit d'una època d'or i una de desgràcia. Tot plegat, recorda a la successió d'esdeveniments que van marcar la vida d'anteriors dictadors totalitaristes. Com a resposta del govern de Riina, els *pentiti* del capítol V capgirarien la piràmide jeràrquica del dictador i la glòria de la Cosa Nostra s'aniria apaivagant.

1.2.4 Les investigacions de Falcone

Coneixem a un Buscetta acabat, trastornat per la mort dels seus fills. El dol – més que la subversió dels “antics valors” de la Màfia -, el porten a confessar i col·laborar amb Falcone. Els personatges donen veu a les declaracions, a les frases, a les paraules que vaig recollir en el capítol V del marc teòric i que posteriorment serien valuosíssimes a l'hora d'ajusticiar i empresonar la Cosa Nostra per la via legal. Per exemple, se'ns explica que la Comissió de justícia italiana estava estudiant una llei per donar garanties materials i de seguretat a aquelles persones que col·laboressin amb l'Estat. La idea de crear un precedent d'un programa de protecció de testimonis va ser una de les lleis que Falcone i Borsellino van incentivar. En aquesta ocasió no us transcriuré diàlegs del film ja que les

²²¹ Fonts consultades: Dickie, J. (2015). *Historia de la Mafia: Cosa Nostra, Camorra y N'dranghetta desde sus orígenes hasta la actualidad*. DEBATE. https://books.google.es/books?id=uv2LCgAAQBAJ&pg=PT694&lpg=PT694&dq=sindicato+transatlantico&source=bl&ots=Kx9gWmR7w&sig=ACfU3U3CnJ4zSfZ4DziPZy26kOdpIF-DQ&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKewjb0qV_4rqAhWs3OAKHZROAFcQ6AEwAnoECAoQAQ#v=onepage&q=sindicato%20transatlantico&f=false

frases cèlebres de Falcone ja han estat esmentades al marc teòric. Tot i així, sí que m'agradaria fer prevaldre la resposta de Buscetta davant la paraula "Màfia". "La Màfia no existeix, és un invent periodístic. Nosaltres, els homes d'honor, li diem Cosa Nostra". En la anàlisi de *La Mafia uccide solo d'estate*²²², el fet que la Màfia fos un invent periodístic era de coneixença popular i pràcticament era una dita tradicional. Això sí, Falcone tenia clar des d'un bon punt que el conte de la Màfia original, la dels valors, que hem criticat i posat en dubte al llarg del treball, era i és una farsa. Malauradament, el que Falcone també tenia clar és que per a ell no hi havia "intocables", criminals aixoplugats per un Estat corrupte. De fet, ell deia que tenia més por del propi Estat que no pas la Màfia, quelcom que Buscetta confirmaria dient "Doctor Falcone, no només hi ha homes d'honor a Sicília. Fins i tot n'hi ha aquí, a Roma. Ells només van aprendre a fer-se bé el nus de la corbata".

223

Fig. 76. Escena en que Falcone i Buscetta protagonitzen una de les seves sessions de declaracions.

1.2.5 El Maxi Procés

El Maxi Procés es representat com una olla de grills. Un compendi de sessions infernals. No sabia dir fins a quin punt la realitat supera la ficció, però el que sí puc afirmar és que els diversos testimonis rebutjaven i menyspreaven a Tommaso Buscetta i a la resta de *pentiti*. Nogensmenys, gràcies a les seves declaracions, la llei va poder desmantellar bona part de la Màfia i va donar la certesa suficient sobre l'existència i les atrocitats del crim organitzat per a que es desencadenés una revolució social. No m'estendré més en el quid del Maxi Procés ja que el vam desenvolupar detalladament al capítol V del marc teòric i el que es ofereix el film és la seva versió teatralitzada. Tot i així, i malgrat possibles efectes dramàtics afegits, és interessant visionar-la per comprendre de primera mà el testimoni del "gran *pentito*" i atènyer una visió holística del que van suposar les últimes dècades de la Cosa Nostra.

²²² Diliberto, P. 2013. *La Mafia uccide solo d'estate*. Wildside.

²²³ Fotograma del film.

1.2.6 La moralitat de Riina

I ja per coronar la festa, m'agradaria parlar de la qüestió de la moralitat. El sistema de moral al que els mafiosos han apel·lant durant dècades no és més que una altra farsa que recull el seu discurs, el conte tradicional que han utilitzat com a pretext. Vull que analitzem aquest quid a partir d'una intervenció de Riina: “Quan em refereixo a la moralitat, senyor President (jutge), parlo de la meua família. El meu avi va quedar vidu amb quaranta anys i tenia cinc fills. Mai es va tornar a casar. La meua mare va quedar viuda amb 36 anys. Nosaltres al nostre país, Corleone, vivim en correcció moral”.

Riina parla de correcció moral en tant que és culpable d'un miler de crims, quaranta dels quals va cometre amb les seves pròpies mans. Molt astutament, apel·la a la devoció cristiana, la qual li ha anat a la Màfia com anyell al dit per a justificar els seus crims. Veiem en Salvatore Riina el que posteriorment veuríem en Bernardo Provenzano, qui es servia de codis utilitzats per Juli Cèsar (també trobem referències al vast Imperi Romà a *The Godfather Part III*²²⁴), o bé paraules dites pel propi Jesús de Natzaret recollides a l'Evangelí. Veiem com els *capi* més poderosos de la història han encoratjat la creença que els membres de la Cosa Nostra pertanyen a quelcom privilegiat, quelcom sagrat i que per tant estan per sobre del bé i del mal. Al clan dels *corleonesi*, de qui Riina en va ser el líder suprem, els apassionava viure immersos en la tradició i superstició. Donar públicament la sensació que mantenien viu l'esperit de quelcom que es remuntava segles enrere. Res més enllà de la realitat.

²²⁴ Ford Coppola, F. 1990. *The Godfather Part III*. Paramount Pictures.

Conclusions

A través d'una investigació teòrica i d'unes anàlisis pràctiques hem pogut conèixer la Cosa Nostra des de les seves pròpies entranyes. Això ens ha permès tenir una visió holística i versemblant del que ha estat històricament el crim organitzat. El primer aproximament que vam fer a la Màfia ens va permetre concebre-la com quelcom honorífic, com un crim benèvol. Vam conèixer el mite de la Màfia sacra i antiga, la Cosa Nosa honorable. Després d'analitzar-la amb profunditat i d'apel·lar a fets històrics, podem afirmar que la Màfia no és un Robin Hood a la siciliana, és més aviat un Sheriff de Nottingham, i un dels més cruels que recull la història del crim. El discurs tradicional de la Màfia és una mentida categòrica: la Cosa Nostra és tradicional perquè les tradicions suposen una espècie de “buit legal”, una mena de comodí moral, que li permet mantenir la seva cohesió interna i la fa ser menys impopular. Al llarg del treball hem vist com els veritables *padrinos* no eren respectables patriarques que defensaven l'honor familiar, eren homes de negocis violents i sense escrúpols. Tant a la teoria com a la pràctica – a la seva representació al cinema –, hem vist com els “vells valors” i els codis d'honor eren unes estructures laxes que queien pel seu propi pes.

De fet, la prova empírica de la feblesa de les lleis mafioses és l'aplicació real de l'*omertà*. La llei del silenci és tan antiga com el seu constant rompiment. Històricament, la Màfia ha col·laborat amb figures institucionals, polítiques, artístiques, etc., i ha mostrat clarament llurs objectius i interessos. Tal i com diria John Dickie al seu llibre *Cosa Nostra: Historia de la Mafía siciliana*²²⁵, “Un *capo* de la Màfia dona informació als agents sobre els seus enemics per a que aquests desapareixin. Els (mafiosos) més forts són els que tenen aliances amb la policia”. Precisament, un punt de realisme a Hollywood és la representació de la corrupció policial i política. Pel que fa a l'estendard de “La Màfia no toca ni a nens ni a dones i no trafica amb drogues” ja hem vist que és una altra de les històries que la Cosa Nostra s'ha inventat sobre sí mateixa. Diversos *bosses* de la Màfia, per exemple, Charles ‘Lucky’ Luciano, va estar empresonat per delictes de prostitució, pel que definitivament la Cosa Nostra ha tocat a les dones. D'altra banda, el quid de les drogues ja no és un misteri d'ençà que coneixem l'existència del *Sindacato Transatlantico* i com la Màfia siciliana va monopolitzar i liderar el negoci de l'heroïna a la dècada dels vuitanta. Finalment, malgrat que aquesta qüestió és traduït en una escissió interna i una guerra mafiosa, la Cosa Nostra sí ha tocat als infants. Concretament, a partir del règim dictatorial de Salvatore Riina.

És menester reiterar que la Màfia mai ha buscat l'espectacle de sang, contra tot pronòstic, va ser una pràctica força impopular fins a les acaballes dels anys setanta. El que segurament Hollywood no ha representat amb precisió ha estat la mentalitat empresarial de la Cosa Nostra. Quan desenvolupàvem el *modus operandi* de l'organització vam observar com de pragmàtics i utilitaristes eren el seus mètodes. La Màfia prefereix polítiques i tècniques que siguin útils, efectives i ràpides. La part més personal i visceral de l'organització, tot i que certa en casos específics, és més aviat un invent dramàtic que periodistes, directors de cinema, escriptors i fins i tot mafiosos han utilitzat. Els crims de

²²⁵ Dickie, J., *Cosa Nostra: historia de la Mafía siciliana op.cit.*

sang comporten pèrdues materials i humanes, a més a més, situen la Cosa Nostra al focus d'atenció sota l'atenta mirada de l'opinió pública, les autoritats i la premsa.

Pel que fa a la hipòtesi inicial, podem adduir que un dels factors que ha permès la glorificació de la Màfia ha estat Hollywood. El marc teòric m'ha permès mostrar com el discurs tradicional de la Cosa Nostra i el compendi d'excuses que ha utilitzat al llarg dels anys, s'ha immortalitzat als films del gènere mafiós. És curiós com d'atractius resulten els personatges i els escenaris vinculats amb el crim organitzat. Són un recurs dramàtic que al llarg de les dècades ha estat motiu d'admiració. Ara bé, Hollywood ha adoptat l'estereotip del mafiós sicilià i ha vertebrat un personatge romàntic que des d'un punt de vista crític pot resultar ridícul. Les quinze anàlisis que conformen la part pràctica d'aquest treball són testimonis de com d'endolcida i literària ha estat la representació de la Cosa Nostra al cinema.

Cal dir, però, que hi ha certs quids referents a la història, l'estructura i els procediments de la Cosa Nostra que els films il·lustren amb una considerable dosi de versemblança. Les pel·lícules del gènere mafiós no són retrats hiperrealistes del crim organitzat, però si decidim fer-ne un consum responsable i les visionem des d'un punt de vista crític, poden resultar grans eines d'aprenentatge. El marc teòric és testimoni i, per tant, avala el meu posicionament inicial envers la imprecisa representació de la Màfia a Hollywood. Certes qüestions resulten despampolants i grandiloqüents, però d'altres ens mostren de primera mà com de sistemàtica i violenta ha estat la Cosa Nostra. L'entrevista a Claire White em va permetre constatar la hipòtesi inicial del treball: Hollywood ha dotat la Cosa Nostra d'uns atributs romàntics i literaris que malgrat la seva puntual versemblança, han afavorit parcialment la permissió social del crim organitzat.

Recordem, que White confirmava la incidència que els films de Hollywood havien tingut i tenen en la societat nord-americana. L'estil de vida luxós i el discurs honorífic que les pel·lícules d'aquest gènere il·lustren van capgirar en certa manera la percepció social del crim organitzat. En aquest sentit, el gènere cinematogràfic mafiós encoratja l'admiració cap aquestes figures literàries. A aquesta concepció caldria sumar un aspecte profundament discriminatiu i racista. L'actual societat nord-americana, tal i com esmenta en l'entrevista, "és més honorable que els càrtels de drogues mexicans-americans o altres grups del crim organitzat o *gangs* als Estats Units." Per aquest motiu, entre d'altres, em vaig proposar com a objectiu fomentar un consum responsable del contingut multimèdia. No prohibir o jutjar de poc ètiques aquestes produccions, sinó visionar-les des d'una mirada crítica, amb una base històrica i allunyada de prejudicis i mites.

Finalment m'agradaria fer un apunt a nivell personal. Vaig iniciar aquest treball de recerca amb molta il·lusió i curiositat. Guiada per l'admiració que sento pels films històrics, em vaig capbussar en l'atractiu món de la Màfia *hollywoodiense*. Precisament la influència que vaig rebre dels grans clàssics del gènere, em va predisposar sospesar els pretextos i les mentides categòriques de la Cosa Nostra. La recerca històrica em va permetre no només consolidar una base sobre la que fonamentar el meu treball, sinó un aproximament al que és realment la Màfia: la indústria de la violència, no una societat honorable de cap mena. La redacció d'aquest treball ha estat paral·lela a l'evolució del meu posicionament envers la Cosa Nostra. Tot i que la suma dels personatges de Hollywood i un descontent popular generalitzat (tant a Sicília com a Estats Units),

predisposessin la glorificació de la Màfia, mai ha estat i mai serà una heroïna. Aquest treball de recerca m'ha mostrat qui són els veritables herois i heroïnes: Falcone i les seves minories. Com diria Giuseppe Ayala, jutge antimàfia, si no busquem i perpetrem la veritat seria com si Falcone i Borsellino morissin per segon cop.

Glossari de vocabulari

Addiopizzo: Plataforma antimàfia que lluita per la creació d'una comunitat de negocis i consumidors/es que es neguen a pagar el *pizzo*, l'impost de protecció (extorsió) de la Màfia.

Baccagghiu (cubbu/mutu): El que a nivell periodístic s'ha denominat *linguaggio omertoso*, a Sicília s'ha conegut popularment com *baccagghiu*, que prové del verb *baccagghiar* i significa parlar mitjançant elements figuratius, enigmes. En sicilià equival a parlar "en argot". Dins del propi concepte, trobem dues distincions: el *baccagghiu cubbu* ("baccagghiu fosc") i el *baccagghiu mutu* ("baccagghiu silenciós"). El primer és una parla especial de l'antiga Màfia coneguda per molt pocs i el segon consisteix en un compendi expressions y gesticulacions.

Camorra: Organització criminal italiana popularment coneguda com a Màfia napolitana. Impera sobre principalment a la regió de Campània (Nàpols i Caserta) i s'estén el seu poder per tota la Itàlia central (Laci, Toscana, Umbria...), bona part de la Sardenya del sud i per alguns territoris de l'Emilia-Romana i de Llombardia. És una perillosíssima organització criminal que evoluciona constantment i en el últimes dècades ha donat lloc al naixement de grups molt fragmentats i violents.

Compari: Quan un home esdevé padrino d'un fillol, el pare del nen en qüestió i ell esdevenen compares.

Coppola e lupara: Barret i arma, respectivament, tradicionalment utilitzats per la Màfia.

Corleonesi: Membres del clan de Corleone. La Família *corleonesi* ha guanyat al llarg de les dècades la reputació de ser primitivament violenta i cruel. Els capis més sagnants i famosos de la història han pertanyut a aquest clan. Entre ells: Luciano Leggio, Salvatore Riina, Leoluca Bagarella i Bernardo Provenzano.

Cosa Nostra: Organització criminal originària de Sicília, popularment coneguda com a Màfia siciliana. Històricament, ha operat a les zones del Laci, la Liguria, l'Emilia-Romana, Friuli-Venècia Júlia i per descomptat, a l'illa de Sicília. Pel que fa al seu domini a Estats Units, es va manifestar especialment a les ciutats de Chicago i Nova York.

Gabellotti: Terratinents o subordinats de terratinents que extorsionaven als camperols i a les camperoles en nom dels rics.

Gli avvertimenti: També conegudes a Sicília com una cartolina da Palermo ("una targeta des de Palerm"), les *avvertimenti* són senyals d'avís que la Màfia ha enviat tradicionalment com a primera i última instància del seu poder. El seus destinataris eren individus conflictius o innocents extorsionats.

Hampa: Conjunt d'individus o grups criminals es dediquen a la realització d'activitats il·lícites. Tenen trets propis com un codi secret i un llenguatge –anomenat popularment "tumbero" o llenguatge mafios-. La seva font de recursos emana directament de mitjans il·legals com ara robatoris, extorsions, segrests, estafes...,etc. Es regeixen per una organització que distribueix als seus membres i els encomana tasques, tots ells dirigits per un cap. com és el meu cas, diríem que no són ben bé iguals. La Màfia no equival directament a l'Hampa, sinó que en forma part.

I mafiusi de la Vicaria: Obra teatral estrenada l'any 1863 a Palerm, Sicília. “Els mafiosos de la Vicaria”, una presó de l'època, eren una banda de malfactors dirigits per un cap. Tots els seus membres havien de passar un ritus d'iniciació. En la representació apareixen els conceptes “respecte”, “humilitat” i “*pizzu*”, històricament vinculats amb la Màfia.

Il codice Provenzano: S'anomena “el codi Provenzano” aquell llenguatge creat i popularitzat pel capo sicilià Bernardo Provenzano. Es caracteritza per elusió de certs mots explícits (Màfia, Cosa Nostra, *ammazzare*, etc.), l'ús contradictori de certes paraules (*dottore*, *giustizia*, etc.), l'ús de metàfores ambigües, els errors gramaticals i la recuperació de veus i mots en sicilià antic. Per més informació, retorneu al capítol IV.

Il comparatico: La relació de comptatge que s'estableix entre un *padrino* i el pare del seu fillol. També és possible que s'estableixi directament amb el propi fillol. Al compare se li deu lleialtat, respecte i un compromís basat en la confiança de demanar i rebre favors. La relació de comparatge és recíproca i implica la total disposició dels compares davant els seus respectius requeriments.

Il linguaggio omertoso: A nivell periodístic, *il linguaggio omertoso* ha estat el nom amb que s'ha batejat el llenguatge o l'argot mafiós. Aquesta eina comunicativa es va començar a estudiar i a estandarditzar amb els declaracions d'ex mafiosos protagonistes del Maxi Procés. Efectivament, es un llenguatge fonamentat en la llei del silenci, l'*omertà*. Una eina comunicativa concisa, discreta i escarida que només recull informació estrictament necessària. És tant d'ordre oral com d'ordre escrit.

***Infame* (italià), ‘*nfame*’ (sicilià):** Una persona infame és una persona que ha traït la Cosa Nostra. L'ús d'aquest terme es va popularitzar amb les confessions d'ex membres de la Màfia que van trencar l'*omertà* a partir dels anys vuitanta.

La Mattanza: La Mattanza és una tradició siciliana que consisteix en pescar tonyines. El programa d'extermini orquestrat per Totò Riina, la segona guerra mafiosa (1981-1983), es va guanyar aquest nom per la seva brutalitat.

Latifondi: Grans extensions de terra històricament cultivades pels camperols i camperoles de Sicília. Serien l'escenari geogràfic on apareixien els primers grups considerats “Màfia”.

L'attentatunni: En sicilià, “l'atemptat”. El que popularment és conegut com “el gran atemptat” va tenir lloc el 23 de maig de 1992 i va acabar amb la vida de Giovanni Falcone, Francesca Morvillo i els seus tres escoltes, Rocco Di Cillo, Vito Schifiani i Antonio Montinaro.

Maffia: Maffia prové del dialecte toscà –de la Toscana- i no del sicilià. Es traduiria com a ‘misèria’, i té força sentit doncs inicialment les persones protegides per la Màfia conformaven l'estrat més pobre de la societat. Una de les teories etimològiques del mot “Màfia” consideren que el seu origen prové d'aquesta paraula toscana.

Mafiese: El *mafiese* és un concepte que neix als anys vuitanta i al·ludeix a la parla de tot un compendi de delinqüents generalitzats (traficants de droga, contrabandistes d'armes, assassins...). Es nodreix a partir eufemismes similars als del llenguatge polític dels nostres dies, però ha perdut la seva vessant metafòrica i enigmàtica. Nogensmenys, transforma antigues expressions del *linguaggio omertoso* o del *baccagghiu* quan li és convenient.

Mafiusi: En italià significa “mafiosos”.

Mu'afah: *Mu'afah* significa en àrab “protecció dels dèbils” o “lloc de refugi”. Una de les teories etimològiques del mot “Màfia” atribueixen el seu origen a aquest concepte suposadament heretat del domini musulmà a Sicília (segle IX).

Mà Negra (*Mano Nera*): Grup criminal històric que neix com a branca de la Màfia. Es dedicava a l'extorsió de famílies i comerciants.

Omertà: Del sicilià *umirtà* (humilitat), fa referència a l'obligació, pràcticament moral, de no facilitar cap mena d'informació a la policia entorn a les activitats criminals de la Màfia. L'*omertà*, també coneguda com “la llei del silenci” era el punt més important del codi d'honor pel que el seu no compliment tenia unes conseqüències devastadores. La llei del silenci permetia als mafiosos engrandir el seu poder i manipular estratègicament el flux d'informació.

Onorata società: “La societat honorable”. Nom, metàfora amb la que els mafiosos es dirigien a l'organització criminal.

Pizzini: Petits missatges encriptats utilitzats per la Màfia, concretament, durant el regnat del capo sicilià Bernardo Provenzano. Estaven escrits a màquina i circulaven per les xarxes al·ternes de correu, lluny de la mirada policial. L'ús dels *pizzini* girava al voltant dels contractes de les obres públiques, la compra de vots polítics i la “gestió” dels negocis que es negaven a pagar el *pizzu*.

Pizzu: El *pizzu* (en sicilià) o el *pizzo* (en italià) és l'impost de protecció de la Màfia. Històricament, la Cosa Nostra, ha imposat als locals un mètode de pagament basant en l'extorsió. La Màfia obligava als negocis locals a pagar un dos per cent del seus guanys en concepte de protecció. A la pràctica, però, el *pizzu* és un eufemisme per evitar la ruïna financera i personal dels negocis i de les seves famílies. Durant el seu moment més àlgid, la Màfia rebia el *pizzu* del 80% dels negocis. L'impost de protecció mafiós no és més que un dels mètodes d'extorsió propis de la Cosa Nostra que li permeten controlar les activitats econòmiques d'un territori delimitat.

Sacra Corona Unita: Organització criminal italiana que actua exclusivament a Apúlia, sobretot la seva capital, Bari. Exerceix el seu poder a la part meridional de la regió, el Salento (l'extremat sud-est de la península). La Sacra Corona Unita també controla diverses regions del Laci, Abruzzo i Llombardia.

Sfregio: Afronta entre Famílies que consisteix en violar la jurisdicció territorial de la Família enemiga. Històrica i culturalment parlant, es considera que el pitjor greuge que es comet entre bandes mafioses és interrompre la protecció que una Família exerceix sobre un determinat territori.

Terzo Nivello: Metàfora que designa el punt de connexió entre el poder polític i la Màfia.

Tunno: En l'argot mafiós, el *tunno* és el mort per assassinat.

Uomo d'onore: Un *uomo d'onore* és aquell que pertany a l'*onorata società*. Els mafiosos es conceben a si mateixos *uomi d'onore*.

Vendetta: En italià, significa literalment “venjança” i històricament ha estat el mètode predilecte de la Màfia a l’hora de retornar un greuge.

‘Ndrangheta: Organització criminal italiana imperant principalment a la regió de Calabria. També es manifesta a Llombardia, el Piemont i l’Emilia-Romana, entre d’altres territoris. Inicialment va néixer com a branca de la Cosa Nostra però actualment n’és independent i té una projecció internacional immensa. Es de coneixement públic que ha establert relacions comercials amb les xarxes narcotraficants de Mèxic i Colòmbia. A més a més, el seu perill resideix també en la seva capacitat d’infiltrar-se a l’economia legal.

La jerarquia de la Màfia

Associats/Connectats: Aquells individus que tot i no ser membres de la Màfia col·laboren i negocien amb ella. Es creu que històricament també juraven lleialtat a l’organització i prometien mantenir la seva relació comercial en secret.

Boss: Terminologia nord-americana. Líder suprem d’una Família o d’un gang (“banda”). Equivalent de capo (nomenclatura mafiosa italiana).

Capo di tutti i capi: “El cap de tots els caps”. Líder de la Comissió i, per extensió, de la Màfia siciliana en conjunt.

Capo: Líder suprem. Ell encapçala el manament piramidal (jeràrquic) de la Família i d’ell emanen les ordres que es transmeten entre càrrecs.

Capodecina: Un *capodecina*, “cap de desena”, lidera un grup de deu picciotti i està subordinat a un caporegime.

Capomandamento: Cap d’un *mandamento* (vegeu la seva definició a continuació). Tots aquells membres que operin sota el càrrec de capomandamento seran membres de la Comissió, el parlament mafiós.

Caporegime: Un *caporegime*, “cap de règim”, “capità”, opera sobre un territori concret propietat de la Família. Lidera diversos *capodecini* i respon davant les ordres del cap (capo) d’una Família.

Consigliere: El *consigliere* és la mà dreta del *capo* i entre ells estableix e un vincle de confiança íntim i recíproc. És coneixedor de tots els òrgans i totes les cèl·lules de poder de la Família. Ancestralment, la Màfia ha reservat aquesta posició tan essencial i preuada a un home de sang cent per cent siciliana. Només, un iniciat en el sistema de l’*omertà* – la llei del silenci- podrà aspirar a tal càrrec. Així doncs, el *consigliere* s’encarrega de transmetre les ordres del *capo* a les figures que el succeïen jeràrquicament, els *caporegime* “capitans”, els quals, al torn, feien el mateix amb els *capodecina*.

Cosca: Una *cosca* (en plural, *coschi*) és l’equivalent sicilià de “Família”. És a dir, cosca és com s’ha anomenat històricament a diverses agrupacions mafioses.

Cumparo: De l’italià col·loquial, “company”, “amic”, “col·lega”. En el context que ens ateny, un *cumparo* seria un amic, un home de confiança relatiu a la Màfia.

Don: El títol de Don era propi dels nobles espanyols que en un moment donat van governar l'illa de Sicília. Amb el pas dels anys, aquest títol es va atribuir a aquells senyors que gaudien d'una elevada posició social. Històricament, als *capi* (plural de *capo*) se'ls ha anomenat Don com a mostra de respecte.

Hitman: Nomenclatura mafiosa nord-americana. Assassí assalariat, sicari. En aquest context, podria ser un equivalent de *picciotto* (nomenclatura mafiosa italiana).

La Comissió: Els *capi* (plural de *capo*) de cada mandamento formen una Comissió. També anomenada “parlament” o “consell de direcció”, la Comissió és l'òrgan administratiu de la Màfia. La seva existència no suposa la manca d'autoritat de les Famílies, sinó que funciona com un consens mafiós. Cada Família pot orquestrar els seus negocis amb independència de la Comissió, però aquelles qüestions rellevants a la Màfia en conjunt, per exemple, l'assassinat d'una figura política (*crimen eccellenti*), han de passar el consens de la Comissió. Així mateix, funciona com a reguladora de les disputes interfamiliars.

Mandamento: “Districte”. Tres Famílies (*coschi*) agrupades formaven un mandamento. Aquest pot tenir una dimensió geogràfica: tres territoris contigus; o bé una dimensió metafòrica: un grup de tres Famílies.

Padrino: Aquell *mafioso* que estableix una relació de comparatge amb un altre individu, sovint, un altre mafiós. (Vegeu a continuació, il *comparatico*). Padrino també té una connotació similar a la de Don. Anomenar algú padrino era un símbol de respecte i d'honor dins de la Màfia.

Padrone: Home de certa influència que proporcionava feines a treballadors italians nous.

Picciotti: La capa més baixa i més ampla de la piràmide està conformada pels soldats, els anomenats *picciotti*. Són els encarregats de fer “la feina bruta”, d'executar i cometre accions il·lícites. Son distribuïts en grups de deu, sota les ordres d'un *capodecina*. La metàfora *colleti blu*, s'utilitzava per a designar als *picciotti*.

Skipper: Nomenclatura mafiosa nord-americana. Sinònim de capità o patró, en que en la terminologia mafiosa italiana hem après com *capodecina* o *caporegime*.

Sottocapo: El *sottocapo* és el càrrec imminentment inferior del *capo*. Aquest títol sovint es reservava als membres consanguinis del *capo*, per exemple, un fill que el pogués succeir i rellevar-lo en el negoci familiar.

Underboss: Terminologia nord-americana. Figura immediatament inferior al *boss*. Equivalent de *sottocapo* (nomenclatura mafiosa italiana).

Bibliografia

- Camilleri A. *Voi non sapete*. Mondadori. 2007.
- Ceruso, V. *Uomini contro la mafia*. Itàlia. New Compton Editori. 2008. Dickie, J., *Cosa Nostra: Historia de la Mafia siciliana*, Londres, Hodder & Stoughton, 2004.
- D'Avanzo G. i Bolzoni A. *La giustizia é Cosa Nostra*. Itàlia. Glifo Edizioni. 1995. Dimico, A., Isopi, A., & Olsson, O. *Origins of the Sicilian Mafia: The Market for Lemons*. The Journal of Economic History. 2017.
- Falcone G. *Cosas de la Cosa Nostra*. Madrid. Ediciones Barataria. 1991.
- Palazzolo S. *Il codice Provenzano*. Itàlia. Editori Laterza. 2007.
- Pileggi, N. *Wiseguy*. EEUU. Pocket Books. 1985.
- Puzo, M. *The Godfather*. Nova York. G.P. Putnam's Sons. 1969.
- Quevedo Aparicio M. *Expansión y traducción de la terminología mafiosa*. Universidad Complutense de Madrid.
- Raimondi, A. *When The Bullet Hits The Bone*. EUA. Page Publishing. 2019.
- Retamar Sala, S. *Sectas, logias y sociedades secretas*. Espanya. Ediciones Lea. 2010.
- Romano Martín, Y. *El refrán y la frase hecha en la jerga de la mafia siciliana*. Universitat de Salamanca. Madrid. 1997.
- Rudolph R. *Mafia Wiseguys: The Mob That Took on the Feds*. Estats Units. S.P.I. Books. 1994.
- Sciascia, L. *La Sicilia come metafora*. Itàlia. Mondadori, 1979.
- Sciascia L. *El mar color del vino*. Itàlia. Adelphi. 1973.
- Winslow, D. *Corrupción policial*. RBA. 2017.

Webgrafia (webs consultades i referenciades)

MARC TEÒRIC:

Rober i Lety, (*No tan*) *breve historia de la mafia en Italia*, ROBERT I LETI <https://www.mochileandoporelmundo.com/historia-de-la-mafia-en-italia-sicilia-cosa-nostra/>, [10-05-20].

Historia de Sicília, TRINAKRIA TOURS, <https://www.shinesicily.com/sicilia/guia/historia/>, [10-06-2020]

Carlos I, Rey de Sicilia (1226-1285), ENCICLONET, <http://www.mcnbiografias.com/app-bio/do/show?key=carlos-i-rey-de-sicilia>, [10-06-2020].

Constanza I de Sicilia, REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, <http://dbe.rah.es/biografias/4829/constanza-de-sicilia-i> [10-06-2020];

Reino de Sicilia, VIQUIPEDIA, http://190.85.46.51/CONTENIDOS/wikipedia/content/a/reino_de_sicilia.html, [10-06-2020].

Con los limones: así nació la Mafia siciliana, MI EUROPA SABE A MEDITERRANEO, <http://mieuropasabeamediterraneo.com/limones-mafia-siciliana/>, [15-06-2020]

Ventura, Dalia. *El sorprendente y estrecho vínculo entre los limones y la Mafia en Sicilia*, BBC Mundo, [15-06-2020]. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-41685072>

Sánchez, Carlos Manuel. *Mafia: todo empezó con los limones*, XLSemanal, [15-06-2020], <https://www.xlsemanal.com/conocer/historia/20181113/origen-mafia-siciliana-historia-familias-cosa-nostra.html>

Guimón, Pablo. *Limonos que hicieron historia*. El País. [15-06-2020], https://elpais.com/cultura/2017/09/18/actualidad/1505733206_307781.html

Ruiz Marull, D. *Así nació la mafia siciliana*. La Vanguardia. [15-06-2020], <https://www.lavanguardia.com/cultura/20180209/44640911458/mafia-siciliana-cosa-nostra-limoneros-citricos-escorbuto.html>

¹*Reportaje fotográfico | Cuando fueron los italianos los que tuvieron que emigrar*. Contrainformación.es. [17-06-2020]. <https://contrainformacion.es/reportaje-fotografico-cuando-fueron-los-italianos-los-que-tuvieron-que-emigrar/>

Villagrán, O. *Los métodos de asesinato más populares de la mafia más terrorífica del mundo*. Cultura Colectiva. Adolfo Cano. <https://culturacolectiva.com/historia/metodos-de-asesinato-populares-de-la-cosa-nostra> [17-06-2020].

Aguirre O. *Cosa Nostra: el inquietante diccionario de la mafia siciliana, según Andrea Camilleri*. Infobae. [14-06-2020]. <https://www.infobae.com/america/cultura-america/2019/01/19/el-codigo-oculto-de-la-cosa-nostra-el-inquietante-diccionario-de-la-mafia-siciliana-segun-andrea-camilleri/>

Provenzano mandaba en la mafia con un código basado en la Biblia. LaRed21. [14-06-2020]. <https://www.lr21.com.uy/mundo/275748-provenzano-mandaba-en-la-mafia-con-un-codigo-basado-en-la-biblia>

Domínguez I. *Provenzano, el capo misterioso*. El País. [14-06-2020]. https://elpais.com/internacional/2016/07/14/actualidad/1468521365_253223.html

Gómez Fuentes, A. *La historia criminal de «la bestia», el jefe supremo de la Cosa Nostra que desafió al Estado*. Diari ABC Internacional. [21-06-2020].

Cervera C. *La dictadura mafiosa de Riina*. [21-06-20]. https://www.abc.es/historia/abci-dictadura-mafiosa-salvatore-toto-riina-capo-mas-psicopata-siglo-destruyo-cosa-nostra-201610140438_noticia.html

González A. *La vida cotidiana de Tommaso Buscetta, el mayor traidor a la mafia en toda su historia*. Culturplaza. [22-06-20]. <https://valenciaplaza.com/la-vida-cotidiana-de-tommaso-buscetta-el-mayor-traidor-a-la-mafia-en-toda-su-historia>

Cancho J. *Historia del maxiproceso*. Onda Cero. [22-06-20]. https://www.ondacero.es/programas/mas-de-uno/audios-podcast/historiad/maxiprocesso_202003195e7345a6db29e90001811814.html

Salvà N. 'El traidor': gánster, delator, icono. elPeriódico. [22-06-20]. <https://www.elperiodico.com/es/onbarcelona/mirar/20191205/el-traidor-cine-ganster-italia-tommaso-buscetta-marco-bellocchio-7762908>

Carranza Torres L. *El Maxiproceso*. Comercio y Justicia. [22-06-20]. <https://comercioyjusticia.info/blog/opinion/el-maxiproceso/>

Melguizo, S. *25 años de la muerte de Falcone, el azote de la Mafia*. El Mundo. [23-06-2020]. <https://www.elmundo.es/internacional/2017/05/23/59229b3ae2704e50198b4581.html>

Huerta A. *Giovanni Falcone, servidor del Estado en tierra infidelium*. Republica. [23-06-2020]. <https://www.republica.com/2020/06/05/giovanni-falcone-servidor-del-estado-en-terra-infidelium/>

Cervera C. *25 años de la terrible muerte del juez antimafia Falcone a manos del dictador mafioso Corto Riina*. ABC Historia. [23-06-2020]. https://www.abc.es/historia/abci-vergogna-italia-colosal-explosion-provoco-terremoto-y-asesino-mayor-juez-antimafia-201612020406_noticia.html

Esparza P. *Cómo está la Cosa Nostra 25 años después de los atentados que sacudieron a Italia y transformaron la mafia para siempre*. BBC. [24-06-2020]. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-40124922>

Bernal F. *Cosas sobre la Mafia que no habías leído hasta ahora*. VICE. [24-06-2020]. <https://www.vice.com/es/article/xd9wxa/cosa-sobre-la-mafia-498>

MARC PRÀCTIC:

Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

<https://www.filmaffinity.com/es/film809297.html>

<https://www.cheatsheet.com/entertainment/was-coppolas-the-godfather-based-on-real-new-york-mobsters.html/>

https://godfather.fandom.com/wiki/Amerigo_Bonasera

<https://subsect.wordpress.com/2016/02/28/the-important-role-of-music-in-the-climactic-scene-of-the-godfather/>

Scorsese, M. 1973. *Mean Streets*. Warner Bros.

<https://www.filmaffinity.com/es/film467712.html>

https://www.elmundo.es/television/programacion-tv/peliculas/4460308_malas-calles.html

<https://www.rossscamm.com/es/como-hacer-la-ficha-tecnica-de-tu-pelicula/>

<http://chasingcinema.com/downthesemeanstreets/>

<https://oldmoviesaregreat.wordpress.com/2016/12/16/mean-streets-1973/>

https://books.google.es/books?id=Y_vNDwAAQBAJ&pg=PT65&lpg=PT65&dq=corrupci%C3%B3+policial+mafia&source=bl&ots=NPdvzX25jD&sig=ACfU3U1Waph6kpOYoPxRDNFuL3vIbIyAew&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKEwi0_9inoanqAhVCPBoKHfgwD64Q6AEwBXoECAoQAQ#v=onepage&q=corrupci%C3%B3+policial%20mafia&f=false

Ford Coppola, F. 1974. *The Godfather Part II*. Paramount Pictures. Coppola Co. Production

<https://www.filmaffinity.com/es/film730528.html>

<https://alchetron.com/Don-Fanucci> <https://davidduncangivensandhare.wordpress.com/2013/02/20/john-ratliff-1609-tortured-to-death-by-indians-turned-into-a-cartoon-character/>

<https://www.pinterest.es/pin/311663236699635164/>
<https://fi.pinterest.com/pin/527413806357942757/>

De Palma, B. 1983. *Scarface*. Universal Pictures.

<https://www.filmaffinity.com/es/film188896.html>
https://www.abc.es/historia/abci-crimen-mas-atroz-psicopata-toto-riina-mafia-si-mata-ninos-11-anos-201610200124_noticia.html

Leone, S. 1984. *Once Upon a Time in America*. Arnon Milchan Production. Warner Bros.

<https://www.filmaffinity.com/es/film421564.html>
https://es.qwe.wiki/wiki/American_Mafia
<http://historiasdehispania.blogspot.com/2007/09/el-nacimiento-del-sindicato-del-crimen.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=HLk17q4ZwA8>
<http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/01/02/la-llei-seca/>
<https://archivoshistoria.com/alcohol-y-mafia-ley-seca-estados-unidos/>

De Palma, B. 1987. *The Untouchables*. Paramount Pictures.

<https://www.filmaffinity.com/es/film520318.html>

Ford Coppola, F. 1990. *The Godfather Part III*. Paramount Pictures.

<https://www.filmaffinity.com/es/film346540.html>
<https://www.diaridegirona.cat/opinio/2017/09/13/joan-pau-somriure-deu/867127.html>
https://www.abc.es/historia/abci-misteriosa-muerte-papa-juan-pablo-envenenado-sobrino-mafioso-lucky-luciano-201910300059_noticia.html
<https://www.focolare.org/es/news/2016/09/28/giovanni-paolo-i-il-papa-del-sorriso/>

Scorsese, M. 1990. *GoodFellas*. Warner Bros.

<https://www.filmaffinity.com/es/film978961.html>
<https://www.neostuff.net/goodfellas-buenos-muchachos-resena-pelicula/>
https://mafia.wikia.org/wiki/Paul_Cicero
<https://allthatsinteresting.com/paul-vario>
<https://www.pinterest.es/pin/214624738466001325/>
<https://www.pinterest.es/pin/644085184187729511/>
<https://allthatsinteresting.com/henry-hill-real-life-goodfellas>

De Niro, R. 1993. *A Bronx Tale*. Savoy Pictures, Tribeca Productions.

<https://www.filmaffinity.com/es/film326871.html>
<http://onthesetofnewyork.com/abronxtale.html>

Scorsese, M. 1995. *Casino*. Universal Pictures, Légende Entreprises, Syalis DA, De Fina-Cappa

<https://www.filmaffinity.com/es/film765048.html>
<https://www.nationalcrimesyndicate.com/what-is-an-associate-crime-family-structures/>
https://historica.fandom.com/wiki/Andy_Stone
<https://teamster.org/about/who-are-teamsters/>
<https://themobmuseum.org/blog/tag/chicago-outfit/>

Newell, M. 1997. *Donnie Brasco*. Mandalay Entertainment, Baltimore Pictures, Mark Johnson Productions.

<https://www.filmaffinity.com/es/film648751.html>

<http://www.sensacine.com/peliculas/pelicula13896/fotos/detalle/?cmediafile=21433316>

Ramis, H. 1999. *Analyze this*. Warner Bros. Village Roadshow, NPV Entertainment, Spring Creek Productions, Tribeca Productions, Face Productions, Baltimore Pictures.

<https://www.filmaffinity.com/es/film481339.html>

<https://moonlightpsychology.com/2016/03/18/una-de-peliculas-una-terapia-peligrosa/>

<https://www.hollywoodreporter.com/review/analyze-review-movie-1999-1281564>

Diliberto, P. 2013. *La Mafia uccide solo d'estate*. Wildside.

<https://www.filmaffinity.com/es/film210620.html>

Connolly, K. 2019. *Gotti*. Lionsgate, EFO Films, Fiore Films.

<https://www.filmaffinity.com/es/film462546.html>

Bellocchio, M. 2019. *Il Traditore*. Coproducción Italia-Francia-Brasil-Alemania; IBC Movie, Kavac Film, RAI Cinema, Ad Vitam Production, Gullane Pictures, Match Factory Productions, Arte.

<https://www.filmaffinity.com/es/film165249.html>

https://books.google.es/books?id=uv2LCgAAQBAJ&pg=PT694&lpg=PT694&dq=sindicato+transatlantico&source=bl&ots=Kx9gWnrR7w&sig=ACfU3U3CnJ4zSfZ4DziPZy26kOdpIF-DQ&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKEwj0qV_4rqAhWs3OAKHZROAFcQ6AEwAnoECAoQAQ#v=onepage&q=sindicato%20transatlantico&f=false

https://www.abc.es/historia/abci-dictadura-mafiosa-salvatore-toto-riina-capo-mas-psicopata-siglo-destruyo-cosa-nostra-201610140438_noticia.html#vca=mod-sugeridos-pl&vmc=relacionados&vso=la-dictadura-mafiosa-de-salvatore-toto-riina-el-capo-mas-psicopata-del-siglo-xx-destruyo-la-cosa-nostra&vli=noticia.foto.historia

Webgrafia (webs consultades i no referenciades)

https://es.noticias.yahoo.com/cuando-los-capos-de-la-mafia-se-reunieron-en-074415760.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAALHod-v4M4CHRIj0ag_bjCi-b8yqBYdgQsHr_zPZuTyZfXYzis5RAgtFsUE-YDgOKE85T-YDtCqeQJ2Tlo9K-pT_IQWuzpgtQaZyPVjpK_jwY0FEylr13wfn20a3PnE-JlhzyAiFV7GJ6_SEXrQUMHGxDn2tW_9kLmj68bXn7C3

<https://deconceptos.com/ciencias-juridicas/hampa>

https://elpais.com/diario/1984/10/03/internacional/465606012_850215.html

https://cvc.cervantes.es/lengua/iulmyt/pdf/encuentros_v/72_quevedo.pdf

<https://nalgasylibros.com/los-10-mandamientos-la-mafia-siciliana/>

https://www.canarias7.es/hemeroteca/los_diez_mandamientos_del_mafioso-JFCSN71594

<https://www.elnortedecastilla.es/20071106/mundo/capo-mafia-italiana-20071105.html?ref=https:%2F%2Fwww.google.com%2F>

<https://www.revistadelibros.com/articulos/historia-de-la-mafia-sicilia-y-estados-unidos>

http://www.teinteresa.es/mundo/Matteo-Messina-Sicilia-Provenzano Piccolo_0_1046896295.html

https://elpadrino.fandom.com/es/wiki/Bautismo_De_Fuego

<http://kentuckymafia.tripod.com/thekentuckymafia/id7.html>

<https://ciudadlatina503.foroactivo.com/t49-rangos-y-reglas-de-la-cosa-nostra>

https://aminoapps.com/c/rol-play-amino/page/blog/rol-rangos-de-la-mafia-y-la-policia/EgJq_abFPuGdZ4D8mNqXWQGBkPPrlm7Y

<https://www.recreoviral.com/lugares/ciudad-siciliana-esta-regalando-sus-casas/>

<https://www.infobae.com/america/cultura-america/2019/01/19/el-codigo-oculto-de-la-cosa-nostra-el-inquietante-diccionario-de-la-mafia-siciliana-segun-andrea-camilleri/>

<https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-42851036>

<https://www.infobae.com/america/mundo/2017/04/08/cosa-nostra-camorra-y-ndrangheta-3-0-como-es-la-mafia-italiana-en-el-siglo-xxi/>

https://elpais.com/internacional/2007/11/07/actualidad/1194390020_850215.html

<https://focusonwomen.es/mafia-siciliana-mujeres/>

<https://steemit.com/mafia/@luciano157/la-comision>

http://www.sicilia-by-divino.com/es_lifestyle_sicily.html

<http://www.publicacionsepc.cat/i-mpacte/sense-llengua-no-hi-ha-cultura/>

<https://www.lr21.com.uy/mundo/275748-provenzano-mandaba-en-la-mafia-con-un-codigo-basado-en-la-biblia>

http://www.teinteresa.es/mundo/Pizzini-Messina-Denaro-Cosa-Nostra_0_1046896601.html

<https://www.jotdown.es/2015/02/honraras-a-tu-padre-2/>

<https://www.liligo.es/magazine-viajes/sicilia-paraiso-entre-las-ruinas-mejor-conservadas-37576.html>

http://190.85.46.51/CONTENIDOS/wikipedia/content/a/reino_de_sicilia.html

https://es.wikipedia.org/wiki/Emirato_de_Sicilia

https://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,12619397,Zabojca_marynarzy.html?disableRedirects=true

https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/128795793/mafia_complete.pdf

<https://www.lavozdeasturias.es/noticia/actualidad/2017/11/17/vivio-mato-toto-riina-brutal-capos-mafia-siciliana/00031510919764037484667.htm>

<https://www.madrid.es/portales/munimadrid/es/Inicio/El-Ayuntamiento/Cultura-y-ocio/Bibliotecas-Publicas-Municipales/Os-recomendamos/COSAS-DE-LA-COSA-NOSTRA-de-Giovanni-Falcone-con-Marcelle-Padovani?vgnextfmt=default&vgnextoid=91505ddc40672410VgnVCM2000000c205a0aRCRD&vgnnextchannel=a5680195a0075110VgnVCM1000000b205a0aRCRD>

<https://www.elperiodico.com/es/onbarcelona/mirar/20191205/el-traidor-cine-ganster-italia-tommaso-buscetta-marco-bellocchio-7762908>

<https://www.elmundo.es/internacional/2017/05/23/59229b3ae2704e50198b4581.html>

<https://www.elindependiente.com/politica/2017/05/19/17-55-horas-el-juez-tiene-que-morir/>

https://elpais.com/diario/2002/12/08/agenda/1039302002_850215.html

<https://www.domanipress.it/palermochiamaitalia-la-rai-ricorda-giovanni-falcone-e-paolo-borsellino/>

<https://www.blogsicilia.it/palermo/libero-grassi-ucciso-25-anni-fa-a-ricordarlo-anche-i-bengalesi-di-palermo/352847/>

https://www.agi.it/cronaca/storia_toto_rinacorleone_stragi_segreti-3127242/news/2017-11-17/

<https://qds.it/mafia-gli-atti-del-maxiprocesso-online-e-accessibili-a-tutti/>

https://www.elconfidencial.com/mundo/2017-09-27/salvatore-borsellino-attivista-antimafia_1449052/

<https://www.mochileandoporelmundo.com/historia-de-la-mafia-en-italia-sicilia-cosa-nostra/>

<https://strangeflowers.wordpress.com/2012/07/14/places-grand-hotel-et-des-palmes/>

<https://www.pinterest.pt/pin/150589181268609601/>

<https://www.viajandoentrepiedras.com/taormina-sicilia/>

<https://www.agrigentoierieoggi.it/agrigento-nella-sicilia-delle-tre-valli/>

<https://www.calapeppa.com/dintorni/palazzo-reale-cappella-palatina-palazzo-dei-normanni/?lang=ENGLISH>

<http://cliomadrid.blogspot.com/2015/11/la-unificacion-de-italia-1859-1870.html>

<https://www.republica.com/ciencia-para-todos/2015/03/01/el-escorbuto-la-temida-enfermedad-de-los-marineros/>

<https://www.xlsemanal.com/conocer/historia/20181113/origen-mafia-siciliana-historia-familias-cosa-nostra.html>

https://elpais.com/cultura/2017/09/18/actualidad/1505733206_307781.html

<https://contrainformacion.es/reportaje-fotografico-cuando-fueron-los-italianos-los-que-tuvieron-que-emigrar/>

https://godfather.fandom.com/wiki/Tom_Hagen

<https://www.publico.es/internacional/detenido-palermo-salvatore-piccolo-jefe.html>

<https://www.scoutingny.com/the-godfather-the-new-york-city-filming-locations-then-and-now/3/>

https://www.teinteresa.es/mundo/capos-mafiosos-papelitos-pizzini-comunicarse_1_1046906149.html

<https://www.blogsicilia.it/palermo/libero-grassi-ucciso-25-anni-fa-a-ricordarlo-anche-i-bengalesi-di-palermo/352847/>

https://www.compromisoempresarial.com/innovacion_social/2017/02/addiopizzo-jovenes-emprendedores-contr-la-mafia-ii/

https://corrieredelmezzogiorno.corriere.it/palermo/cronaca/18_aprile_23/nasce-addiopizzo-store-negozi-on-line-che-vende-prodotti-antiracket-6fa73b9c-4703-11e8-9bbf-3ca35e22e765.shtml

<https://andresbrenesdeportes.com/museo-de-la-mafia-expone-caso-fifa/>

<https://www.curistoria.com/2016/04/los-diez-mandamientos-de-la-mafia.html>

<https://www.aluz.com/blog/montanas-de-la-madonia-la-olvidada-sicilia-rural-140>

<https://www.jotdown.es/2015/02/honraras-a-tu-padre-2/>

<https://www.pinterest.es/pin/519110294546817438/>

<https://www.pinterest.es/pin/317222367488490118/>

https://elpais.com/internacional/2016/07/13/actualidad/1468410688_836071.html

<https://www.lavanguardia.com/sucesos/20180115/434239301006/toto-riina-caza-capo-de-todos-los-capos.html>

<https://qds.it/mafia-gli-atti-del-maxiprocesso-online-e-accessibili-a-tutti/>

https://www.repubblica.it/cronaca/2016/02/29/news/alfonso_giordano_io_e_grasso_per_un_me_se_non_tagliamo_piu_la_barba_-134473855/

https://elpais.com/internacional/2012/05/25/actualidad/1337982460_172341.html

<https://artslife.com/2020/05/18/palermochiamaitalia-maratona-rai-per-lanniversario-delle-stragi-di-capaci-e-di-via-damelio/>

<http://liberapinerolo.blogspot.com/>

<https://www.zetatielle.com/23-maggio-strage-di-capaci-giovanni-falcone-paolo-borsellino-mafia-vittime/>

<http://www.revistarepublica.com.mx/como-esta-la-cosa-nostra-25-anos-despues-de-los-atentados-que-sacudieron-a-italia-y-transformaron-la-mafia-para-siempre/>

Annexos

Annex I - Entrevista al Museu de la Màfia de Las Vegas (*The Mob Museum*)

Versió original (en anglès)

Hi,

Here are the answers to your questions:

I agree that Hollywood has glamorized and romanticized organized crime, which is unfortunate. Your characterization is completely accurate. Many people, specifically Americans but also people around the world, seem to think of the Italian-American Mafia and other American mobsters as glamorous, honorable, and fighting against unfair treatment and laws. In reality, they are criminals. Many of them were or are incredibly violent. I think mobsters are human, so there is good and bad, but overall I don't think that we should romanticize the life of a criminal, even if he is wealthy and well-dressed.

1) What has been historically the American conception towards organized crime, specially, the Italian Mafia and which conception it is attributed to the organization at the present day?

The Italian-American Mafia became incredibly powerful during Prohibition. They operated as bootleggers and opened speakeasy bars and restaurants. Because so many Americans at the time did not agree with the Prohibition law, their opinions on these mobsters were more neutral or positive than they would have been if they were breaking a more popular law. In addition, the federal government did not initially have the resources to fight organized crime. Many Americans, although not all, saw the Mafia and other groups as honorable and fighting against injustice and unfair laws. But as murder rates rose across the United States in the last 5 or 6 years of Prohibition, opinions began to change.

Today, most Americans believe that the Mafia is not as powerful as it once was, which is true. They also believe that the Mafia is more honorable than Mexican-American drug cartels and other organized crime groups and gangs in the United States.

2) Do you think these specific conceptions have been influenced by the portrayal of the Mafia in the movies?

A lot of the opinions and misconceptions about the Mafia definitely goes back to how they are portrayed in movies and television. For instance, many American Mob movies say that the Mafia doesn't sell drugs, but that's not true. An example is the Pizza Connection Trial, <https://www.fbi.gov/news/stories/the-pizza-connection-35th-anniversary-040519>, in which Mafiosi were charged with smuggling heroin through tomato sauce cans and pizza parlors in the United States.

3) Would you say this portrayal (of the Mafia) is plausible? Is it realistic? Why or why not?

I think that movies like *The Godfather*, *GoodFellas*, *The Irishman*, etc. have truthful elements, but that they glamorize the life. It is only the top bosses who live lavish lifestyles, and the average made man and the other mob associates are not someone who we should try to imitate.

Please let me know if you have any additional questions.

Thanks,

Claire.

Claire White
Educational Programs Manager
702.724.8629 (office)
702.664.4175 (cell)
cwhite@themobmuseum.org

Versió traduïda (en català)

Hola,

aquí estan les respostes a les teves preguntes:

Estic d'acord en que Hollywood ha embellit i ha romantitzat el crim organitzat, el que és una llàstima. La teva caracterització és completament acurada. Diverses persones, específicament els americans/es però també persones arreu del món, semblen imaginar la Màfia Italoamericana o altres mafiosos americans com *glamurosos*, honorables i lluitadors contra tractes i lleis injustes. En realitat, són criminals. Molts d'ells eren o són increïblement violents. Penso que els mafiosos són humans, per tant hi ha bé i mal, però en general no penso que haguem de romantitzar la vida d'un criminal, ni que sigui ric i ben vestit.

1) Quina ha estat històricament la concepció nord-americana envers el crim organitzat, especialment, la Màfia italiana i quina concepció s'atribueix a l'organització a dia d'avui?

La Màfia italoamericana va esdevenir increïblement poderosa durant La Prohibició. Van operar (els mafiosos) com contrabandistes i van obrir bars i restaurants clandestins. Donat que molts nord-americans no van estar d'acord amb la llei de La Prohibició, les seves opinions sobre aquests mafiosos van ser més neutrals o positives del que haurien estat si la llei que estaven trencant hagués estat més popular. A més a més, el govern federal no tenia inicialment els recursos per combatre el crim organitzat. Molts nord-americans, tot i que no tots, veien la Màfia i altres grups com honorables i lluitadors contra les lleis

injustes. Però quan la taxa d'assassinat als Estats Units va créixer en els últims 5 – 6 anys de La Prohibició, les opinions van començar a canviar.

A dia d'avui, la majoria de nord-americans creuen que la Màfia no és tan poderosa com era abans, el que és cert. També creuen que la Màfia és més honorable que els càrtels de drogues mexicans-americans o altres grups del crim organitzat o *gangs* als Estats Units.”

2) Creus que aquestes concepcions específiques han estat influenciades per la representació de la Màfia a les pel·lícules?

Moltes de les opinions i molts dels malentesos sobre la Màfia definitivament es remunten a com ha estat representada a les pel·lícules i a la televisió. Per exemple, moltes pel·lícules sobre la Màfia americana diuen que la Màfia no ven drogues, però això no és cert. Un exemple és el *Pizza Connection Trial*, <https://www.fbi.gov/news/stories/the-pizza-connection-35th-anniversary-040519> en que els *Mafiosi* van ser acusats de traficar amb d'heroïna a través de llaunes de salsa de tomata i pizzeries als Estats Units.

3) Diries que aquesta representació de la Màfia és plausible? És realista? Per què o per què no?

Penso que les pel·lícules com *The Godfather*, *GoodFellas*, *The Irishman*, etc. tenen elements veraders, però que embelleixen la vida (del mafiós). Només són els caps supremes els que viuen estils de vida luxosos, el mafiós estàndard i altres associats de la Màfia no són persones que hauríem d'intentar imitar.

Fes-m'ho saber si tens més preguntes addicionals.

Gràcies,

Claire.

Claire White
Educational Programs Manager
702.724.8629 (office)
702.664.4175 (cell)
cwhite@themobmuseum.org

Annex II – Proposta d'entrevista al Museu de la Màfia de Corleone (*Centro Internazionale di Documentazione sulla Mafia e del Movimento Antimafia*)

A l'hora de buscar testimonis o centres vinculats amb la Cosa Nostra, vaig contactar amb dos museus: *The Mob Museum* (Las Vegas, EUA) i *Il Centro Internazionale di Documentazione sulla Mafia e del Movimento Antimafia* (Corleone, Sicília, Itàlia). Tots dos centres em van respondre molt amablement i es van posar a la meua disposició. Així doncs, vaig proposar enviar als respectius museus unes preguntes a mode d'entrevista que em permetessin recolzar la meua hipòtesi. Claire White, (*The Mob Museum*), sí em va proporcionar unes respostes molt adequades pel que li estic molt agraïda. D'altra banda, l'anomenat Museu de la Màfia de Corleone també em va oferir la seva ajuda, és més, em van informar que contactarien amb membres del seu personal per tal de contestar-me de forma professional. La qüestió és que durant uns quants mesos no vaig rebre cap notícia del museu sicilià així que els vaig escriure però encara no he rebut cap resposta. Adjunto a continuació el correu electrònic que vaig els enviar. Ha estat una llàstima no poder gaudir d'un testimoni tant important i actual, però també entenc que el context social i cultural en que ens trobem ha tingut una forta repercussió en el sector museístic.

lun., 29 jun. 11:38 ☆ ↩ ⋮

Dear CIDMA staff,

allow me to introduce myself. My name is . In Catalonia, the autonomous community where I live and study, highschoolers are asked to write a thorough research paper on a free topic. My partners and I started this assignment last March, and hopefully we are going to present it both written and orally next December. The greatest part of this research individual project is that it tends to be very fruitful for both teachers and students, given the fact that involves a lot of time, endurance and patience.

The topic that I have chosen to study is the Mafia. The hypothesis I am building my project upon is that Hollywood has glorified the image of this criminal organization, henceforth, the global conception of the Mafia calls for respect and admiration. Nevertheless, I could not believe that a group of delinquents and assassins were to be heroes. This past months I have educated myself on different topics such as the Mafia's *modus operandi*, its language, the antimafia judges, etc. I have to confess that I am fascinated about this specific field of knowledge. Now I see *mafiosi* not as men of honor, but men of violence. I am very fond of history and learning about Italy, its culture, its traditions, its people, etc. Acknowledging the scorn you had to face for centuries is astonishing. I feel very fortunate and deeply grateful to have discovered your history. Excuse me if I have bored you with my insatiable curiosity and passion for learning. Let me come to the point now. This email has different aims, if you will allow me, I will proceed to write them down for you:

- 1) I have waited some months to address this issue, I did not want to bother your labor given the terrible circumstances we have been confronting lately. However, I have read that certain cultural interests are opening gradually, so maybe it is a good time to contact you.
- 2) Secondly, I wish to stress my gratitude as a simple student that I am. Diving into your history, gaining insight into your fight and seeing museums like yours, fills my heart. Your bravery and resilience is breathtaking.
- 3) And to sum up, I would love to send you some questions regarding the Mafia topic. This summer, my parents and I were supposed to take a trip around Sicily and visit your museum, but the current pandemic changed our plans. That is why I am seeking your help in my project, so that I can enrich it with all the genuine information you can hopefully provide me. But if you see any inconvenience in answering your questions, I totally respect it. Answer me with no compromise, please!

Thank you very much, have a lovely week.

Respectfully,

Annex III - Llistat de pel·lícules/documentals visionats

Context històric de Sicília

Tornatore, G. 2000. *Malèna*. Miramax, Medusa Produzione.

Miniero, L. 2011. *Benvinguts al sud*. Coproducción Italia-Alemania; Medusa Produzione, Cattleya, Sky Cinema, Constantin Film.

Diliberto, P. 2013. *La Mafia uccide solo d'estate*. Wildside.

El Maxi Procés

Franchetti, M. i Meier, A. 2019. *Our Godfather*. Kew Media Group. Black Earth Films.

Bellocchio, M. 2019. *Il Traditore*. Coproducción Italia-Francia-Brasil-Alemania; IBC Movie, Kavac Film, RAI Cinema, Ad Vitam Production, Gullane Pictures, Match Factory Productions, Arte.

La Cosa Nostra a Estats Units

Ford Coppola, F. 1972. *The Godfather Part I*. Paramount Pictures.

Scorsese, M. 1973. *Mean Streets*. Warner Bros.

Ford Coppola, F. 1974. *The Godfather Part II*. Paramount Pictures. Coppola Co. Production.

Leone, S. 1984. *Once Upon a Time in America*. Arnon Milchan Production. Warner Bros.

De Palma, B. 1987. *The Untouchables*. Paramount Pictures.

Ford Coppola, F. 1990. *The Godfather Part III*. Paramount Pictures.

Scorsese, M. 1990. *GoodFellas*. Warner Bros.

De Niro, R. 1993. *A Bronx Tale*. Savoy Pictures, Tribeca Productions.

Scorsese, M. 1995. *Casino*. Universal Pictures, Légende Entreprises, Syalis DA, De Fina-Cappa

Newell, M. 1997. *Donnie Brasco*. Mandalay Entertainment, Baltimore Pictures, Mark Johnson Productions.

Ramis, H. 1999. *Analyze this*. Warner Bros. Village Roadshow, NPV Entertainment, Spring Creek Productions, Tribeca Productions, Face Productions, Baltimore Pictures.

Mendes, S. 2002. *Road to Perdition*. DreamWorks SKG, 20th Century Fox. Zanuck Company.

Connolly, K. 2019. *Gotti*. Lionsgate, EFO Films, Fiore Films.

Scorsese, M. 2019. *The Irishman*. Netflix, Martin Scorsese, Sikelia Productions, Tribeca Productions.

El modus operandi de la Màfia

Besson, L. 2013. *Malavita*. Martin Scorsese. Estados Unidos-Francia; Relativity Studios, Europa Corp, TF1 Films Production, Grive Productions, Canal+, TF1, Malavita, Sikelia Productions.

El fenomen mafiós internacional (no exclusivament Màfia siciliana/italoamericana)

De Palma, B. 1983. *Scarface*. Universal Pictures.

Ritchie, G. 2019. *The Gentleman*. Distribuida por STX Entertainment. Coproducción Reino Unido-Estados Unidos; Miramax, STX Entertainment.